

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 14990

DOS SHTERNTIKHL

Israel Axenfeld

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

י. אקסענפעלד

ד'אם
שטערנמיכל

פארלאג, עמעס, מאסקווע 1938

ISBN: ISBN:0-657-14990-X
Barcode/EAN: 9780657149901

Old Call #: N44403 - 81471

י. אקסענפעלד

דאָס שטערנטיכל

ראָמאַן

★

נאָכ צוויי האָזן

נאָוועלע

אונטער דער רעדאקציע פֿונ מ. ווינער
מיט ארײַנפירן פֿונ מ. ווינער און אָ. מאַרגוליס

פאַרלאַג „עמעס“, מאַסקווע 1938

Printed in Soviet Union

אריינפיר

1

אינ דער יידישער ליטעראטור האָט ביז מענדעלען קיין איינציקער בע-
 דערטיסט נישט ארומגענומען אזויפיל אקטועלע געזעלשאפטלעכע פראָבלעמעס
 און קיין איינציקער האָט זיך אפ זיי נישט אָפגערופן מיט אזא פילבארקייט,
 טעמפּעראמענט און אויספירלעכקייט, ווי אקסענפעלד אינ זיינע ווערק. בא
 קיינעם געפינען מיר נישט אזוי אומיטלבאר און קאָנצענטרירט אָפגעשפיגלט
 די געזעלשאפטלעכע פאקטן און די טענדענצן פונ דער יידישער האסקא-
 דע — נישט אזוי ווי זיי באווייזן זיך קיילעכיק און אָפגעשליפן אינ מער
 אָדער ווייניקער טעאָרעטישע פראָגראמעס, נאָר אזוי ווי זיי האָבן זיך
 ארויסגעוויזן אינעם לעבן מיט אלע זייערע אָפענע און טיפּערע מאָטיוון.
 מיר באטראכטן אמאָל די קלאסיקער פונ דער יידישער ליטעראטור אינ
 דער אנדערער העלפט XIX יאָרהונדערט אזוי, אשטייגער, ווי זיי וואָלטן אינ
 דער יידישער ליטעראטור גופע קיין שום פאָרגייער נישט געהאט און ווי זיי
 וואָלטן מיט יענע אינ קיין שום צוזאמענהאנג נישט געשטאנען. דער דאָזי-
 קער אומהיסטאָרישער באטראכטונגס-אויפן ווערט אמאָל קלוימערשט בארעכ-
 טיקט דורך דער פאָרשטעלונג, אז העיויס א סאך וויכטיקע ווערק פונ דער
 יידישער ליטעראטור אינ דער ערשטער העלפט XIX יאָרהונדערט זיינען צו
 זייער צייט ביכאָל נישט געדרוקט געוואָרן אָדער זיינען געדרוקט געוואָרן ערשט
 א סאך יאָרן שפעטער — איז פונדאנען געדרונגען, אז זיי זיינען נישט צו
 זייער צייט און נישט אינ א שפעטערדיקער צייט נישט געווען קיין געזעל-
 שאפטלעך און ליטעראריש ווירקנדיקער פאקטאָר. די דאָזיקע פאָרשטע-
 לונג איז אָבער נישט ריכטיק. קלאָר, אז די נישט אינ דער צייט געדרוקטע
 ווערק האָבן נישט געקאָנט אזוי ווירקן, ווי זיי וואָלטן געוויקט, ווען זיי
 זאָלן יאָ געדרוקט ווערן צו דער צייט. אָבער עס איז אָן שום סאָפּעק
 פעסטגעשטעלט, אז א וויכטיקע ווירקונג אפ די צייטמענטשן האָבן אפילע

די צו דער צייט ניט געדרוקטע ווערק יאָ געהאט. ניט בלויז די ניט גע-
דרוקטע מאסקווישע פּאָלקסלידער (לעמאַש, פון גאַטלאַבערנ אא.וו.)
וואָס זײַנען ארייַן אין די פּאָלקס-מאסנ און זײַנען דאָרט אמאָל אפילע אינ-
גאַנצן „פארשוונדן“, נאָר אויך די גרעסערע ווערק און פּיעסעס, וואָס זײַ-
נען געגאַנגען אין קסאווידן פון האנט צו האנט אָדער וואָס זײַנען אפ-
א פּאָלקאַרישן אויפן פּאָרגעלייענט געוואָרן אין קלענערע אָדער גרעסערע
היימישע קרייזן, האָבן געהאט א באדייטנדיקע געזעשאפטלעכע און ליטע-
רארישע ווירקונג.

לויט גאַטלאַבערס איידעס-זאָגן האָט לעווינזאָנס „העפקער-וועלט“ ציר-
קולירט איבער גאַנצ וואָלין און נאָך ווייטער. מע רעדט וועגן „הונדער-
טער“ קאַפּיעס פון עטינגערס האנטגעשריבענע זאַכן. זאָל עס זײַן א גו-
מע, אָבער אויך דאן האָבן די דאָזיקע יעדעס זייער פיל צו באטייטן.
אויך וועגן אקסענפעלדס פּיעסעס איז באוויסט, אז מע האָט זיי א סאך
געלייענט און פּאָרגעלייענט אין מאסקווישע קרייזן. יעדנפאלס איז די האש-
פּאָע פון דער דאָזיקער אינ האנטשריפטן פארשפרייטער ליטעראטור געווען
גענוג גרויס, אז זי האָט געוואָלט אפ א וויכטיקן אויפן באשטימען די
אנטוויקלונג, די ליטערארישע טראדיציעס, די קינסטלערישע צוגרייטונג
און אויספּאָרמירונג פון דער ליטעראטור אינ פראט פון אינהאַלט, שפראך,
זשאנרען אאוו. — ביז צו מענדעלען, שאַלעם-אלייכעמען און פּערעצן. די
ווערק פון די קלאסיקער זײַנען ניט קיין אבסאָליוטע „מיסע בעריישיס“,
זיי זײַנען געשטאַנען אין אן ענגן היסטאָרישן צוזאַמענהאַנג — סײַ אפ א
פּאָזיטיוון סײַ אפ א נעגירנדיקן אויפן — מיט דער ליטעראטור פון דער
ערשטער העלפט XIX יאָרהונדערט. אָן דער דערלערנונג פונעם ליטערארישן
שאפן אינ דער ערשטער העלפט XIX יאָרהונדערט וועלן אונדזערע קענטע-
נישן וועגן די קלאסיקער בלייבן פראגענטאריש.

אינ קינסטלעריש-פּאָרמעלן זײַנען איז עטינגער געווען דער טאלאַנטירט-
סטער שרייבער פון די ערשטע צוויי דריטל אינעם XIX יאָרהונדערט.
זײַנע צוגרייטערישע אופטוען בענעגייע שפראך און פּאָרם דערמאָנען
אינ א געוויסער מאָס די ראַליע פון זשוקאָווסקינ אינ דער רוסישער ליטע-
ראטור. אָבער דער אידייִשער אינהאַלט פון זײַנע ווערק איז גענוג בלאס
און ווייניק אָריגינעל. עטינגער איז געבליבן שטעקן אינ די רעמעלעך פון
דער אינ אייראָפּע שוינ לאנג דורכגעארבעטער, שוינ לאנג קאַנווענצאַנע-
לער בירגערלעכ-אופקלערערישער פּראָבלעמאַטיק און האָט דאָ ניט געפירט קיין
איינ טראַט ווייטער פון אייכל-וואָלפּאָנ און פון דער אנאַנימער „די גע-
נארטע וועלט“. אנדערש-אקסענפעלד. די אקטועלע און אימפעספולע גע-
זעשאפטלעכקייט, וואָס מיר געפינען שוינ אינ לעווינזאָנס יידישע (מער
פובליציסטישע) פראגענטן, ווערט בא אקסענפעלדן ברייטער און אויספיר-

לעכער רעאליזירט. דער פארנעם פון זײַן געזעלשאפטלעכער פראָבלעמאטיק זײַן געזעלשאפטלעכער טעמפעראמענט, זײַן באשרײַבערישע לײַדנשאפטלעכ-קײַט, זײַן ברייטע, א ביסל גראַבלעכ־האמעטנע, געזונטע באגאבונג מאכט אים פאר א ביז גאָר אינטערעסאנט, אויב ניט פארן אינטערעסאנטסטן שרײַבער פון דער ערשטער העלפט XIX יאָרהונדערט, פאר איינעם פון די וויכטיקסטע פאָרגייער פונעם קלאסישן רעאליזם מענדעלעס און שאַלעמ־אלייכעמס. אקסענפעלדס שאפן פארנעמט אזא צענטראַף אָרט אין דער לײַטערטור פון יענעם פעריאָד, אז אָן דער באקאנטשאפט מיט זײַנע ווערק קאָן מען ניט באקומען קײַן ריכטיקע פאָרשטעלונג וועגן די אָנהייב און וועגן דער אנטוויקלונג פון דער ײִדישער ליטעראטור אין XIX יאָר-הונדערט.

2

ײַסרעאַל אקסענפעלד איז געבוירן געוואָרן צוריק מיט הונדערט פופציק יאָר (1787) אין ניעמיראָוו. ער האָט פארלעבט זײַנע יוגנט־יאָרן אין א געגנט, וואָס איז געווען דער אויסגאנג־פונקט און א לאנגע צײַט דער צענ-טער פון דער כסידישער סעקטע. ער אליינ האָט אויך באקומען א כסידישע דערציִונג און איז דער יוגנט געווען א כאַסיד. ער האָט איבער יענע יאָרן געהאט די מעגלעכקײַט זיך גענוי צוצוקוקן צום לעבן און צום שטייגער פון די כסידים. נאָסן — דער הויפט־טאלמיד און אפאָסטאָל פונעם באוויסטן כסידישן רעבן נאכמען פון בראסלאָוו — איז געווען אקסענפעלדס א יוגנט־פריינט. מיר פארמאָגן זײַער קאָרגע יעדעס וועגן אקסענפעלדס בײַגאָראַ פיע, אָבער ס׳איז ווארשיינלעך, אז שוין ארום 1810 האָט זיך אקסענפעלד דער-ווייטערט פונעם כסידישן לעבנסשטייגער און איז געוואָרן א מער וועלטלעכער געשעפטס־מענטש. די שילדערונג פון די פארשויענע מיכל מאציווע און אָקסמאן אין „דאָס שטערנטיכל“ אנטהאלט א סאך אויטאָביאָגראפישע מאָמענטן. אקסענפעלד איז געוואָרן א מאסק־און, ווי געוויינלעך מאסקילימ, האָט ער זיך דערוואָרבן א באשטימטן בידונגס־ניוואָ דעריקער מיט דער הילף פון דער דײַטשישער שפראך. אָבער אין קעגנזאצ צו א סאך אנדערע מאסקילימ פון יענער צײַט האָט ער זיך אויך באמיט צו באקומען יעדעס אין דער רוסישער שפראך און ליטעראטור. ער איז געוואָרן א „קאָמיסאָנער“, ד.ה. א פארמיטלער און מעקלער בא פריצים, דערנאָך בא די אָפיצערן פון דער רוסישער ארמײ, און לעסאָפ האָט ער זיך דערשלאָגן צו פאָרדאנן בא דער רוסישער ארמײ. אין יאָר 1813, בײַם דער מילכאָמע קעגן נאפאָלעאָנען, איז ער מיטגעגאנגען מיט דער רוסישער ארמײ קײַן פוילן און דײַטשלאַנד. אין „דאָס שטערנטיכל“ שילדערט אקסענ-

פעלד דעם אויסער־דנטלעך שטארקן איינדרוק, וואָס דאָס לעבן, די קור־
 טור און דער שטייגער אינ א דייטשישער שטאָט האָט געמאכט אפ א
 ייִדישן יונגמאן, א געוועזענעם כאָסיד פון א פארוואלגערט פאָדאָליער שטעטל,
 וועלכער לעכצט נאָך „אופקלערונג“. אינ דער הויפט־קווארטיר פון דער רוסישער
 ארמיי אינ ברעסלוי און עפשער אויכ אינ אנדערע פרייסישע שטעט האָט
 אקסענפעלד זיכ באגענט מיט פארשיידענע מאסקיזימ און אופגעקלערטע
 ייִדישע געשעפטס־לייט. דאָס האָט געהאט א ווירקונג אפן ווייטער־
 דיקן גאנג פון זיינ אנטוויקלונג. וועגן דעם איינדרוק, וואָס אקסענפעלד
 האָט באקומען, ווען ער האָט צום ערשטן מאָל אינ לעבן געזען שפילן א
 פיעסע אינ ברעסלויער טעאטער, גיט ער אָנצוהערן אינ די געשפרעכט צווישן
 אָקסמאן און מיכל מאציווע (זע ווייטער, ז. 110 — 111). מעגלעך, אז טאקע
 פונדאנען אָן שטאמט זיינ פאָרליבע צו פיעסעס און זיינ גלויבן אינ דער בא־
 זונדערער ווירקזאמקייט פונעם טעאטער אפ צו פארשפרייטן אופקלערונג
 און איידעלע מידעס צווישן די מאסן.

וועגן דעם שפעטערדיקן צייט־אָפּשניט פון זיינ ביאָגראפיע ביז זיינ
 אריבערפאָרן קיין אָדעס אָנהייב 20־ער יאָרן איז זייער ווייניק באוויסט. ער
 האָט דעמלט, אפאָנעם, א היפשע פאָר יאָר געלעבט אינ בראָד. דאָרט
 האָט ער זיכ באשעפטיקט מיט האנדל און, ווי עס זעט אויס, אויכ מיט
 דער פארפולקומונג פון זיינ בילדונג. אינ בראָד, וואָס איז דעמלט געווען
 א צענטער פון האסקאָלע, האָט ער מינאסטאמ פארקערט מיט פארשיידענע
 מאסקיזימ. ער האָט דאָרט אויכ כאסענע געהאט צום צווייטן מאָל מיט א
 געביידעטער טאָכטער פון א בראָדער מאסקל (לויטן שטייגער פון די
 דעמלטיקע אופגעקלערטע האָט ער זיכ אָפּגעגעט מיטן ערשטן ווייב, וואָס
 מע האָט אימ מיט איר כאסענע געמאכט, ווען ער איז נאָך גאָר יונג גע־
 ווען). מע דארפ רעכענען, אז אינ גאליציע האָט ער, פונקט אזוי ווי עטינ־
 גער, באקומען די וויכטיקסטע אָנרעגונגען אפ צו שרייבן אינ דער ייִדישער
 שפראך פון די מאסן (אויכ פֿעווינוזאָנס, עטינגערס און גאָטלאָבערס שרייבן
 אינ ייִדיש דארפ מעג צוריקפירן אפ אָנרעגונגען פון גאליציע). מעגלעך
 אויכ, אז ער האָט זיכ שוין דעמלט אינ גאליציע באקענט מיט די אָדער
 יענע ייִדישע (געדרוקטע אָדער האנטגעשריבענע) ווערק, וואָס האָבן זיכ
 גראָד צו יענער צייט אָנגעהויבן באווייזן. אקסענפעלד דערמאָנט דאָך אינ
 זיינ האקדאָמע־ליד צו זיינ פיעסע „די גענארטע וועלט“ אינ יאָר 1842
 יענע עלטערע פיעסע „די גענארטע וועלט“ פון אן אנאָנימען פארפאסער,
 וועלכע איז דערשינען אינ דער צווייטער העלפט פון די צענער יאָרן אינ
 גאליציע. עטלעכע און צוואנציק יאָר שפעטער, ווען ער האָט געשריבן
 זיינ „די גענארטע וועלט“, האָט ער זיכ שוין וועגן איר ניט געקאָנט גענוי
 דערמאָנען. דעריבער שרייבט ער:

מיט דעם נאָמען „גענארטע וועלט“, ווי מיר דאכט,
האָט שוין איינער אינעם קאָרדאָן א טעאָטער געמאכט ...

אָבער וועגן דעם, אז אזא פּיעסע איז געווען, געדענקט ער, און
זייער מעגלעך, אז ער האָט זי, ביים ער האָט געווינט אין גאליציע, גע-
פּייענט.

זינט אָנהייב צוואנציקער יאָרן לעבט אקסענפעלד אין אָדעס. צוערשט
אלס פארמעגלעכער סויכער, און זייט 1836 — אלס נאָטאָריום און אדוואָקאט
באם אָדעסער האנדלס-געריכט. אקסענפעלד האָט זיך באוועגט אין די
קרייזן פון מאסקילימ און אופגעקלערטע סאָכרימ. אין אָדעס האָט אקסענפעלד
אָנגעשריבן די אלע ווערק, וואָס האָבן זיך אופגעהיט, און אויך די, וואָס
זיינען פארלירן געגאנגען און וועגן וועלכע מיר ווייסן בלויז די טיטלעך
לויט אקסענפעלדס א רעשימע, — און אמאָל אויך דעם אינהאלט אין אלגע-
מיינסטע שטריכן, — לויט אָפגעריסענע יעדִיעס פון זיינע כאוויירימ און
פארערער.

אין יאָר 1864 איז אקסענפעלד געפאָרן צו זיינ זון אין פאריז, וואָס
איז דאָרט געווען פראָפעסאָר פון מעדיצין אין דער סאָרבאָנ.
אקסענפעלד איז געשטאָרבן זומער 1866.

3

יִסְרָאֵל אקסענפעלד איז געווען איינער פון די ערשטע שרייבער
אין דער נייער ייִדישער ליטעראטור (פון די סלאווישע לענדער), וואָס
פאר זייער גאנצן שאפן האָבן זיי זיך באנוצט אויסשליסלעך מיט דער ייִדי-
שער שפראך פון די פּאָל־קס-מאסן. גאנצע יאָרצענדליקער האָט ער זיך מיט
אלע מינע אָנשטרענגונגען באמיט אָפצודרוקן זיינע ווערק, אָבער די רע-
אקציאָנערע קויכעס פון זיינ צייט האָבן עס ניט דערלאָזט. שוין סאָפּ
דרייסיקער יאָרן האָט אקסענפעלד געהאט אָנגעשריבן ארום דרייסיק ווערק,
וואָס זיינען בא אימ געלעגן אין מאנוסקריפטן. דאָס מאָנאָפּאָל־רעכט צו
דרוקן ייִדישע ביכער האָבן אָבער דעמלִט פארמאָגט נאָר צוויי דרוקערייענ:
איינע אין ווילנע, וואָס האָט געהערט צו דער באוויסטער מישפּאָכע ראָמ, און
איינע אין זשיטאָמיר, וואָס האָט געהערט צו א כסידישער מישפּאָכע. די
ווילנער דרוקעריי האָט געדרוקט דעריקער טעאָלאָגיש-רעליגיעזע ביכער, ווי
דעם טאלמוד אאוו, ביכער אין ייִדישער שפראך — ביכאלִ ניט. די זשי-
טאָמירער דרוקעריי האָט זיך דעריקער אָפגעגעבן מיט כסידישער ליטע-
ראטור. די ייִדישע ביכער, וואָס זיינען דאָרט געדרוקט געוואָרן פאר פרוי-
ען און „פראָסטע מענטשן“, וועלכע קענען ניט לייענען העברייִש, האָבן
אויך געהערט צו דער פרומער און כסידישער ליטעראטור. קלאָר, אז די

דאָזיקע דרוקערייַענע האָבן זיך אפן שארפסטן אויפן אָפגעזאָגט צו דרוקן אקסענפעלדס אַנטיכסידישע ווערק און האָבן באקעמפט אלע זיינע פרווון. זיך אומאָפּהענגיק צו מאכן פון זיי דורך עפענען אן אייגענע דרוקערייַ, קעדי אָפצודרוקן זיינע ווערק. די פרומע ווילנער דרוקער האָבן כאַראַקטעריזירט אקסענפעלדס ווערק אלס באַליידיקונגען קעגן די כסידימ און קעגן די ראַבייִם, אלס ווערק, וואָס אַנטהאַלטן אין זיך אומאַנשטענדיקע רייד, אויס-געראַסענע לייצאַנישע ווערטער קעגן די מינהאַגים און דעם שטייגער פון די כסידימ. וועגן די פּינפולע אָנשטרענגונגען אקסענפעלדס אָפצודרוקן זיינע ווערק ווייסן מיר, אז זייט 1841 — ווען ער האָט זיך באַמיט צו געפּינען אַ מעגלעכקייט אפּ צו פאַרעפנטלעכן זיינע סאַטירע אפּ כסידימ, סייפּער-כסידימ¹ — ביז 1861 האָט ער ניט איינ מאָל איבערגעכאַזערט און אָן דערפּאָלג די פאַרשיידנטע פרווון אין דער ריכטונג. אפּילע ווען עס האָט זיך אין יאָר 1862 פאַרענדיקט דאָס מאָנאַפּאָל-רעכט פון די דערמאַנטע צוויי פרומע דרוקערייַענע, האָט זיך אקסענפעלד פונדעסטוועגן פאַרט ניט געקאַנט דערשלאָגן, אז מע זאָל אים דערלויבן עפענען אַ דרוקערייַ פאַר זיינע ווערק. ביז דעמלסט האָבן זיך דערצו אַנטקעגנגעשטעלט די כסידימ, און דעמלסט שוין — אַ נייער קעגנער — די בורזשואזע, פּאָלקס-פּיננלעכע פאַראכטונג און סינע צו דער שפּראַך פון די פּאָלקס-מאַסן, אין וועלכער אקסענפעלדס ווערק זיינען געווען געשריבן.² אַ „געזערנטער ייד“ און אייבער-געבער באַם גענעראַל-גובערנאַטאָר אין אָדעס האָט געפּויעלט, אז אקסענפעלדס באַשטרעבונגען זאָלן צונישט ווערן. מיד און פאַרצווייפּלט, האָט דאַן אקסענפעלד אין יאָר 1862 אָפּגעדרוקט צוויי זיינע ווערק אין אויסלאַנד, אין לייפּציק, — „דאָס שטערנטיכל“³ און די פּיעסע „דער ערשטער יידישער רעקרוט“. פון אַנדערע ווערק זיינען דערשינען נאָך זיינ טויט:

1 דער דאָזיקער בוך ווערט דערמאַנט אין „דאָס שטערנטיכל“, זע ווײַטער, ז. 135.

2 אין יאָר 1854 האָט זיך אַ גרופּע אקסענפעלדס פאַרערער אין אָדעס געווענדט צו דער כעוורע „מעפיצע האַסקאַלע“ מיט אַ פּאַרשלאָג צו פאַרעפנטלעכן אקסענפעלדס ווערק. זיי האָבן באקומען אַן ענטפּער, אז: „לויט די סטאַטוטן פון דער געזעלשאַפט איז דערלויבט צו דרוקן בלויז ביכער געשריבענע אין דער רוסישער אָרער העברייִשער שפּראַך, אָבער ניט אזעלכע, וואָס זיינען געשריבן אין דער יידישער רייד-שפּראַך (זשאַרגאָן), דעריבער, העייסן די ווערק אקסענפעלדס זיינען געשריבן אין דער יידישער רייד-שפּראַך, כאָטש זיי קאַנען עפּשער ברענגען אַ גרויסן נוצ פאַר די מאָראַלישע זיטן פון יידישן פּאָלק, פונדעסטוועגן האָט דער פּלענום פון דער געזעלשאַפט ניט די מעגלעכקייט אפּ זיך צו נעמען זיי אָפּצו-דרוקן אפּ זיינ כעזשנ און מוז די ביטע אָפּוואַרפּן“ (תולדות מרבי השכּלה בישראל, חלק א. ז. 26, סט. פּעטערבורג, 1890).

3 אונדזער טעקסט פון „דאָס שטערנטיכל“ דרוקן מיר לויט דער דאָזיקער איינציק פאַר-ראַנענער אויסגאַבע פונעם יאָר 1862.

דרײַ פּיעסעס: „מאן און װײַב“, „די גענארטע װעלט“, „קאפּצן-אױשער-
 שפּיל“ און א רוסישע איבערזעצונג פון א קלײנער דערצײלונג: „נאָכ צװײ
 האָזן“. זײַן גאַנצע איבעריקע רײזיקע לײטעראַרישע יערושע איז מיט דער
 צײט פּאַרלױרן געגאַנגען, און דערײַן אויך צװײ גרויסע ראָמאַנען „מײַכל“
 דער אױזערקעס“ און „לײַב פּרײדלאַנד“, געשרײבענע אינעם נוסעך פּונעם
 אױזערקעסעם שעלמענ-ראָמאַן¹. אפּילע לױט די קנאַפע יעדײַעס, װעלכע
 מײַר פּאַרמאַנג װעגן די דאָזיקע װערק, קאָנען מײַד מיט זײַכערקײט זאָגן,
 אז דאָס, װאָס זײ זײַנען פּאַרלױרן געגאַנגען, איז זײַער א גרויסער שוּדן
 פאַר דער ייִדישער לײטעראַטור. דער אײַנציקער ראָמאַן אקסענפּערדס, װאָס
 האָט זײַך אכוצ די פּיר יאָ דערשינענע פּיעסעס אױפּגעױט, דאָס שטערנטיכל“
 איז דער ערשטער ראָמאַן, געשרײבן אינ דער נײַער מײַזרעכ-אײַראָ-
 פּײַשער ייִדישער שפּראַך, דער ערשטער אַרײַגעלעכער נײַ צײַ-
 טיקער ראָמאַן אינ דער ייִדישער לײטעראַטור.

די לײַפּציקער אױסגאַבע פון „דאָס שטערנטיכל“ איז א גרויסע זעלענ-
 קײט. מײַר האָבן יעדײַעס בלױז װעגן דרײַ עפּנטלעכע בײבלאָטעקן, אינ
 װעלכע ס'געפּינען זײַך עקזעמפּלאַרן פון דעם דאָזיקן װערק, אײ דאָס נײַט
 קײַן גאַנצ זײַכערע יעדײַעס. די נאַציאָנאַליסטישע ייִדישיסטן אינ פּוילן און
 אַמעריקע גײַבן ארויס פון צײַט צו צײַט פאַרשײדענע װיסנשאַפּטלעכע װערק
 פון א צװײפּלהאַפטיקן װערט, אָבער קײנעם פון זײ איז בײַז אײַצט נײַט אײַנ-
 געפאַלן ארויסצוגעבן אפּסײַ דעם דאָזיקן װערטפּוילן אײַנטערעסאַנטן בוך² און
 אױאַרומ אַפּצױהײטן, אז ער זאָל נײַט ענדגילטיק פאַרשווונדן און פּאַרלױרן גײַן,
 װי דאָסראָװ איבעריקע װערק אקסענפּערדס. און דאָס װאָלט דאָך געװען א
 גרויסער שוּדן סײַ פאַרן לײַענער פון דער ייִדישער לײטעראַטור בײַכלאָר
 סײַ פאַרן פּאַרשער פון דער ייִדישער לײטעראַטור-געשיכטע און געשיכטע
 בײַפּראַט. אױב עס געפּינט זײַך עפּשער נאָך אן עקזעמפּלאַר אכוצ די דער-
 מאַנטע בא דעם אָדער יענעם ייִדישיסטישן לײטעראַטור-היסטאָריקער, בא-
 האלט ער אײַם אפּ זײַבן שלעסער פאַרמאַכט, קעדיי כּאָלײַע דורכ דעם
 אײַבערדורק נײַט צו פאַררײַן אן אױסשליסלעכע „מאַנאַפּאָל“, א פּרײַװאַטן
 קװאַל פאַר העכסט אַרײַגעלעכע „אױספּאַרשונגען“ און „צושטײַערן“ צו דער
 לײטעראַטור-געשיכטע.

1 לױט פאַרשײדענע יעדײַעס האָט אקסענפּערדס זװן, דער פּאַרײַזער פּראָפּעסאָר אױגוסט
 אקסענפּערד, איבערגעזעצט אפּ פּראַנצױזיש עטלעכע פון זײַן פּאָטערס װערק. צום באַדױערן
 פעלן אונדז יעדײַעס, צײ זײַנען די דאָזיקע איבערזעצונגען געװען געדורקט, װען און װי.

2 אײַן ז. רײַזעס אנטאָלאָגיע „פון מענדעלסאָן בײַז מענדעלע“ איז פון דעם ראָמאַן
 איבערגערוקט בלױז דער ערשטער קאַפּיטל.

ס'איז פארשטענדלעך, אז גראָד דורכ דער איניציאטיוו פונעם יידישן
 לייגענער, פונ דער סטודענטשאפט און פון די ליטעראטור-היסטאָריקער אין
 דאטנפארבאנד, וואָס באווייזן סימפאטיע און אינטערעס פאר די אופגעהיטע
 פאָר ווערק פון דעם דאָזיקן טעמפּעראמענטפולן אופריכטיקן אופקלערער
 פון די פאָלקס-מאסן און האָבן אנדערע האסאָגעס וועגן די קולטור-ווערטן
 פון דער פארגאנגענהייט און וועגן דעם, וויאזוי מע דארף זיך מיט זיי
 באנוצן (און ניט פרוואַט „עקספּלאַטירן“), וועט דער ערשטער יידישער
 ראָמאַן אין א נײַער אויסגאבע ווידעראמאָל צוטריטלעך געמאכט ווערן פאר
 ברייטע לייגענער-קרייזן.

4

אין „דאָס שטערנטיכל“ ווערט דערציילט, וויאזוי אן אָרעמער פיי-
 קער יונגער מענטש, וואָס שטאַמט פון די כאַלקס-מאסן, רײסט זיך ארויס,
 אין א צײַט, ווען ס'זײַנען פאָרגעקומען גרויסע היסטאָרישע געשעענישן
 (1812—1813), פון די דריקנדיקע אומשטענדן, אין וועלכע עס זעבט זײַן
 סוויוע, באפרייט זיך פון די נעבעכדיקע און פינצטערע קליינשטעטלדיקע
 און כסידישע האסאָגעס. אין טאָך ווערט דאָ געוויזן דער אנטוויקלונגס-
 וועג פון איינעם אן אָרעמען יונגמאַן—צום בורזשוא. די האסקאָלע איז, אַל גע-
 מײַן גערעדט, פונקט ווי די קלאסישע מירעוודיקע אופקלערונג, די אידע-
 אָלאָגיע פונעם דעמאָטיקן מיטל בירגער אין זײַן איבערגאנגס-עטאַפּ צום
 בורזשוא—כאָטש זי פּרעטענדירט דעמאָט צו רעפּרעזענטירן און רעפּרעזענ-
 טירט טאַקע אין א באשטימטער מאָס מיט אירע פאָדערונגען אַלע אונטערדריקטע
 שיכטן פון דער געזעלשאפט¹. אקסענפעלד איז געווען באהערשט פון די מאס-
 קילישע אַנשויונגען און די לייזונג פון דער מעשוועדיק שווערער לאגע פון די
 פאָלקס-מאסן האָט ער זיך פאָרגעשטעלט אין איינקלאנג מיט די אידיען פון
 דער האסקאָלע. אין זײַן שאפן ליגט אָבער דער טראָפּ ניט אפ דער דאָ-
 זיקער „לייזונג“, וואָס באקומט זיך בא אים גענוג אומבאשטימט, אומזיכער
 און עפעס גאָר באזונדערס נאיוו, נאָר אפ דער שילדערונג פון דער גײסט-
 טיקער, קולטורלער און לעבנשטייגערישער נויט פון די מאסן, אפן קאַמפּ
 קעגן דער פינצטערער ווילדער מיטלאַטערלעכ-פאַרקריפלטער אָפגעשטאַ-
 נענקײַט, אין וועלכער זיי זעבן. באַמ רעאַליזירן דעם דאָזיקן הויפט-מיינ פון זײַן
 שאפן ווירקט אקסענפעלד מיט גרויסער באשטימטקײַט, פעסטקײַט און קלאַרקײַט,
 ווײל ער צײַט דאָ אפ ווירקלעכע פאַקטן אין דער געזעלשאפט און קעמפט דאָ פאַר

1 זע ענגעלסעס „אנטי-דירינג“, דײַטשישע אויסגאבע, 1928, ז. 1—4, 154—155, 274 אא.

היסטאָריש-רעאלע, ווירקלעכע, פּראָגרעסיווע באדערפענישן: פאר דער אופֿ-
קלערונג פון די מויכעס. אינעם דאָזיקן הויפט־מיינ פון זײַן שאפן דריקט אקסענ-
פעלד אויס עמעסדיקע באדערפענישן פון די פּאָלקס־מאסן, הייסט דאָס,
זײַערע טענדענצן, כאָטש די פּאָלקס־מאסן גופע האָבן דעמלֿט גאָר וויי-
ניק פארבאווסזיניקט די דאָזיקע באדערפענישן און טענדענצן.

„דאָס שטערנטיכל“ איז א ראָמאן. די פארשיידענע שטייגער-שילדע-
רונגען אנטוויקלען זיך ארום דער ליבע-געשיכטע פון א בעלפער, מיכל
מאציווע. זײַן קאלע שיינצע איז די טאָכטער פון א שאמעס, אָבער, ווי עס
ווייזט זיך שפעטער ארויס, ניט אן אייגענע, נאָר אן אָנגענומענע טאָכטער.
דער בעלפער מיכל מאציווע, אן אופגעוועקטער, לעבעדיקער פּאָלקס-
מענטש, אָנגעהויכט צו ביסלעך מיט סטיכיש-בונטארישער אפיקאָרסעס,
ווערט אין איינעם א שיינעם טאָג צופעליק געכאפט באמ איבערטועטן איי-
נעם פון די ניט זייער וויכטיקע רעליגיעזע געזעצן. זײַן אויירע איז בא-
שטאנען דערין, וואָס ער האָט אין א טאָנעס (רעליגיעזער פאסט־טאָג) גע-
געסן. די שאמאָסימ פונעם בעסדן האָבן אימ אפ א בארבארישן, די מענטש-
לעכע ווערדע פארשעמענדיקן אויפן געפירט איבער דער שטאָט צו די קאָ-
האַלס־לייט. קאָהאַל און דער כסידישער רעבע האָבן בא אימ ארויסגע-
פרעסט אלס שטראָפ א היפשע סומע געלט פון זײַן אָפגעשפּאַרטס. אכוצ
דעם האָט דער רעבע געהייסן אימ ארויסטרייבן פון זײַן שטעלע אלס בער-
פער און צונישט מאכט די טנאָיִם מיט זײַן קאלע, דעם שאמעס טאָכטער.
מיכל מאציווע ווארפט זיך אפ אן אנדער פארנאָסע, ווערט א פאקטער,
קאָמיסאַנער בא אָפיצערן פון דער רוסישער ארמיי, וואָס האָט דעמלֿט
געפירט מילכאָמע קעגן נאפּאָלעאָנס כאיאָלעס. און ווייל ער קען די רוסי-
שע שפראך און איז אָרנטלעך אינ זײַנע געשעפטן, געווינט ער דעם צו-
טרוי פון די, מיט וועמען ער האָט צו טאָן. ער הייבט אָן צו באקומען
אָנזען אין דער שטאָט. איינעם מיט דער רוסישער ארמיי, וואָס יאָגט
נאָך די אָפציענדיקע נאפּאָלעאָנישע כאיאָלעס, גייט אויך מיכל מאציווע,
אלס קאָמיסאַנער פון אן אָפיצער, ביז קיין ברעסלוי אין דײַטשלאַנד. דאָרט
בא דער הויפט־קווארטיר ווערט ער א געהילף פון א יידישן פאָדרא-
טשיק. די רעבנס־פארהעלטענישן אינ א דײַטשישער שטאָט מאכט אפ אימ א
שטארקן איינדרוק, קלערט אימ אופ וועגן א סאך זאכן. אינ ברעסלוי
באקענט ער זיך מיט פארשיידענע פאָדראטשיקעס, אופגעקלערטע גע-
שעפטס־מענטשן. ער באזוכט אָפט מיט זײַן באלעבאָס דעם ברעסלויער
דײַטשישן טעאטער. מיכל מאציווע באקומט צו ביסלעך אייראָפּייערע הא-
סאָגעס און ווערט אן אופגעקלערטער מענטש.

פריער אָבער, נאָך איידער מיכל איז אוועק מיט דער רוסישער אר-
מיי, האָט זיך געטראָפן, אז זײַן קאלע שיינצע, מיט וועלכער ער האָט

געמוזט צערײַסן די טנאָײַם, האָט מען גערעדט א שידעך מיט א זון פון
 אן ארענדאר, א טויגעניכץ, א ווילדן נעפעש. און ווײַל מע האָט איר
 צוגעזאָגט א גרויס שטערנטיכץ מיט טײַערע איידלשטיינער, איז דאָס
 מיידל, א פארבלענדטע, מאסקימ געווען מיט אימ כאסענע צו האָבן. אָבער
 טייקעפּ נאָך דער כופע זײַנען געקומען סאָלדאטן און האָבן דעם כאָסן
 צוגענומען, ווײַל ער האָט א שטיקל צײַט פּרײַער זיך בעסאָד געלאָזט
 שמאדן און זיך אליין פארווערברט אין סאָלדאטן איבער זײַן כײַשעק צו
 ווערן א באראבאנשטשיק. מיט גרויס מי האָט זיך איינגעגעבן ארויסצובא-
 קומען פון דעם פארשוין א געט, דערפאר האָט אימ דעם שאמעס טאָכטער
 אָפּגעגעבן דאָס באקומענע שטערנטיכץ. מיכץ, וואָס האָט דאָס אלץ געוואוסט,
 האָט זי, איידער ער איז אוועק מיט דער ארמיי קײַן דײַטשלאַנד, ארויס-
 געגאנוועט פונעם שאמעס הויז, זי געבראכט אין אן אנדער שטעטל און זי
 בעסאָד איינקווארטירט בא אן אָרעמער זיצערקע אפּ דער צײַט, וואָס ער
 וועט זײַן אפּ דער נעסיע. נאָך דעם, ווי ער איז צוריקגעקומען פון ברעס-
 לוי, נײַ-אויסגעקלידט, מיטן פארדינטן געלט איז דער קעשענע, מיט ווײַל-
 זונגערישער פעסטקײַט אין זײַן פירונג און מיט נײַע געדאנקען אינעם
 קאָפּ, האָט ער אין דער שטוב פון א בארימטן כסידישן רעבן, וווּ מע האָט
 אים אַלס נײַ-געבאקענעם גוויר אופגענומען מיט גרויס קאָוועד, איינגעאָרדנט
 א זייער עפעקטפולע לײַזונג פונעם קאָנפליקט און געצווונגען דעם רעבן,
 אז ער אליין זאָל דורכפירן די רעליגיעזע צערעמאָניע בא זײַן כופע, וואָס
 איז געשטעלט געוואָרן טאקע אינעם זעלבן אָוונט באמ רעבן אין שטוב.
 דערבײַ זײַנען אויך געלײַזט געוואָרן א גאנצע רײ זײַטיקע קאָנפליקטן¹.
 אין פארלויפּ פונעם אָוונט אנטברײַזט מיכץ מאציווע די שווינדלערישע
 שטיק פונעם רעבן, פּײַניקט אים מיט שטעכווערטער, באווייזט אים זײַן
 נישטיקײַט און פארשעמט אים אָן ראכמאַנעס, כאָטש טאקע זייער שארפּ-
 זיניק און קלוג, אזוי אז דער רעבע האָט גאָרנישט געקאָנט קעגן דעם
 טאָן. ס'ווערן דאָ אויך דורכ פארשיידענע סיטואציעס דעמאסקירט די כסי-
 דישע זיטן, די מעקוראָווימ פונעם רעבן, פארשיידענע קליינקידישע, גאבאָײַם,
 שאמאָסימ, פארשיידענערלײַ כסידים, א יערושאלמי. ס'ווערן ארויסגעפירט
 די אין דער דעמלטיקער ייִדישער סוויױע כאראקטעריסטישע שטייגער-גע-
 שטאלטן פון אן אגונע (א פרוי), וואָס דער מאן האָט זי פארלאָזן און איר
 ניט איבערגעלאָזט קײַן געט, אזוי אז זי טאָר איר לעבן-לאנג ניט כאסענע

1 מיט דער הילף פון דער זייער אלטער לײַטערארישער מאניר פון „דערקענונגען“
 די אזויגערופענע „אנאגנאָרעזיס“ — ד.ה. מיט דער מאניר, דורכ וועלכער די קלאסישע
 יאָמערדיע לײַזט אופ די געשעענישן, ווען די פארשיידענע האנדלענדיקע פיגורן דערקענען
 אַלעזעם און אומגעריכט איינער אינעם אנדערן זייערע באַענטסטע אייגענע, קרוויימ, פּרײַנט,
 אלטע פּרײַנט אאו.

הָאָבֶן קִינָה צווייט מַאָל), פֿון פֿאַרגרעבטע דאָרפֿישע אַרענדאַרעס, פֿון אַ מאַרק־זיצערקע, פֿון אַ זיַדן איידעמל אַאוּ. אַאוּ. דאָס אַלץ ווערט באַגלייט פֿון פֿאַרשיידענע „פֿובליציסטישע“ באַטראַכטונגען (לעמאַשׁל: וועגן די באַציִונגען צווישן דעם פֿאַרעצ— און דעם שטעטל, וועגן דעם כּילעק צווישן די רוסישע און פֿוילישע פֿריצים, וועגן די ייִדישע מאַיאָפּעסניקעס און קאָמיסאַנערן, וועגן כאַסידיזם, וועגן דער נויטווענדיקייַט פֿון בילדונג אַאוּ), פֿון אַ מענגע עטנאָגראַפֿיש־היסטאָרישע באַשרייַבונגען, פֿון פֿאַרשיי־דענערליי אַנעקדאָטן און מײַסעס (לעמאַשׁל: וועגן דעם פֿוילישן פֿאַדרוזשני גראַפ, וועגן דעם שווינדלער לײַפּע לעוויט אַאוּ), פֿון גלייַכווערטלעך, שפּריכווערטער אַאוּ. אַקסענפֿעלד פֿירט אַרויס און דערמאָנט איַן „שטערנ־טיכל“ אַ גאַנצע ריי פֿיגורן, וואָס האָבן ווירקלעך עקזיסטירט, באַוווּסטע כּסידישע רעבעס, גווירימ, טאַקיפֿימ, שטאַדלאַנימ, מאַסקײַמ, פֿאַדראַטשי־קעס, אָפּיצערן פֿון דער רוסישער אַרמיי— און אַיַך זיַך אַלייַן איַן דער געשטאַלט פֿון אָקסמאַן (אויַך איַן מיכלס געשיכטע זײַנען אַנטהאַלטן עלע־מענטן פֿון אַקסענפֿעלדס בילאַגראַפֿיע). ס׳ווערן דאָ געגעבן שילדערונגען פֿון פֿאַרשיידענע קלייַנע שטעטלעך און גרעסערע שטעט (ווי, לעמאַשׁל, בערדי־טשעוו). אַקסענפֿעלד גיַט אַיַבער די שמועסן פֿונעם האַמויַן אַפּ דער גאַס, פֿון כּסידימ, פֿון רעבעס, פֿון קאָהאַלס־לייַט, פֿון אַופּגעקלערטע סאָכרימ. דאָס ווערק אַנטהאַלט אַ ריזיקן סכּוּם לעבנס־קענטעניש און באַאַבאַכטונגען, געזעענס און געהערטס, און דאָס אַלץ ווערט דערציילט מיט אַן אויסגע־שפּראַכענעם געפֿיל פֿאַר צייַט־געשיכטע, מיט אַ דײַטלעכן באַוווּסטזײַן, אַז דאָס אַלץ, כּאָטש ס׳עקזיסטירט נאָך איַן סאַמע מיטן „בלי“, — געהערט פֿאַרט צו דער פֿאַרגאַנגענהייַט און מוז אָפּגיַיַן און לאַזן אָרט פֿאַר אַ נייעם שטייַגער. דער סוזשעט פֿונעם ראָמאַן אַנטוויקלט זיַך אַרום דער מײַסע מיטן שטערנטיכל. מיכלס קאַלע ווערט פֿאַרבלענדט פֿונעם צוזאַג, אַז זיַ וועט באַקומען אַ טײַער גרויס שטערנטיכל, און ווערט אַיַבער דעם אומגעטרײַ איר געוועזענעם כּאָסן און איז גרייַט כּאַסענע האָבן מיט אַ טויגעניכצ. ווען מיכל קומט צוריק פֿון זײַן נעסיע, ברענגט ער מיט זיַך אַ שטערנ־טיכל פֿון פֿאַרשע נאָכגעמאַכטע שטייַנער, ווײַל פֿאַר אַן עכט שטערנטיכל פֿון אזאַ גרייַס קלעקט גיַט זײַן פֿאַרמעגן. אַז ס׳איז גאָר פֿאַראַן אַפּ דער וועלט פֿאַרשע שטייַנער, איז ער געווייר געוואָרן פֿון אייַנער אַ מײַסע, וואָס אָקסמאַן, דער אַופּגעקלערטער אַרמיי־פֿאַדראַטשיק, האָט דערציילט וועגן דעם שווינדלער לײַפּע לעוויט. מיכל מאַכט כּוויזעק באַ זיַך איַן האַרצן אַיַבער דעם ווילדן שטייַגער פֿון די ייִדישע פֿרויען, וואָס, זײַענדיק אָרעם, אָפּגעריסן און קויטיק, מוזן זייַ פֿונדעסטוועגן טראָגן אַפּן קאָפּ אַ שטערנ־טיכל, וואָס קאָסט אַ גאַנצע פֿאַרמעגן און וואָס אַפֿילע די פֿריצטעס טראָגן עס גיַט. אָבער ווײַל ער ווייסט, ווי שטאַרק עס גלוסט זיַך זײַן געליבטער

צו האָבן אזא שטערנטיכל, טוט ער איר צוליב איר ווילן. און וויל דער דאָזיקער ווילן איז ניט קיין סייכלדיקער און ניט קיין גערעכטער, נעמט ער זיך דאָס רעכט זי אָפצונארן און אויסצוגעבן פאלשע שטיינער פאר עכטע. אגעו, האָט ער זיך דורך דעם דאָזיקן שטערנטיכל געשאפן גרויס אָנזען באַם רעבן און די כסידים, וויל דער באַזיץ פון אזא ווערטפולער זאך ועצט פאָרויס א גרויס פארמעגן. און דאָס האָט אימ מעגלעך געמאכט אומבאשטראַפט אָפצושפּאַטן פונעם רעבן און, דעריקער, טאקע דורכצופירן זיין ווונטש און כאסענע האָבן מיט זיין קאָלע. מיכל באַטאַנט דייטלעך, אז קעגן די אָפנארערס און פאָלקס-פארפינצטערער איז דערלייבט צו קעמפן מיט זייערע אייגענע מיטלען, אז אמבעסטן ווערן זיי דעמאָסטרירט דורך דעם, וואָס מע נארט אָפ די אָפנארערס. אקסענפעלד ווענדט אָפט אָן דעם דאָ-זיקן וואָדעווילישן מאַטיוו („דער אָפגענארטער אָפנארער“), וואָס געהערט צו די טראַדיציעס פון דער עלטסטער רעאליסטישער געזעלשאַפֿט-קריטיק און וואַרצלט אין דער פאָלקקלאַרישער מייסע (לעמאַשל, אין אַזע. כע מיי-סעס ווי וועגן דעם פויער, וואָס איז קלוימערשט א טאמ און נארט טונדעסט-וועגן אָפ דעם כיטרען טייל, אאוו, — וויל די גערעכטע קלוגשאפט זיגט איבער דער אומגערעכטער כיטרעקייט).

אינעם קאמפ קעגן דעם אלטן לעבנשטייגער האָבן א גרויסע דאָליע געשפילט אויך די טראַדיציאָנעלע מאַסקילישע ארויסטרעטונגען קעגן דער מעשווע-קאָנסערוואַטיווער יידישער קליידונג, קעגן דעם זינלאָזן לוקסוס, וואָס איז אָנגעווענדט געוואָרן בענעגייע איינצלע טיילן פון דער קלייד-דונג — ביים אלע איבעריקע זינען געווען אָפגעריסן, קויטיק און לויט דער פאָרם א רעשט און סימען פון געטאָ-קנעכטשאפט. אפ דעם דאָזיקן זייטיקן פונקט פון דער טראַדיציאָנעלער מאַסקילישער פראָגראַם האָט דאָ אקסענ-פעלד געבויט זיין סויעט און ארומ אימ אנטוויקלט א ברייטע קריטישע שיידערונג פונעם פארקריפלטן שטייגער אין דער יידישער סויווע. צו קיין באַוווּסטיניקער קריטיק פון די סאָציאַלע פארהעלטענישן איז אקסענ-פעלדס פרימיטיווער רעאליזם ניט דערגאנגען. אָבער אפ אן אומיטלעבארן נאָוון אויפן האָט אקסענפעלד געפילט די מאַסן, זייער גוירל איז אימ געווען נאָענט צום האַרצן, און ער האָט זיך באַמיט זיי צו העלפן דורך דעם, וואָס ער האָט זיי געוויזן די אָפגעשטאַנענקייט און פארקריפֿטקייט פון זייער לעבן.

5

„דאָס שטערנטיכל“ איז, אפאָנעם, אנטשטאנען ניט שפעטער ווי אין די 20-ער יאָרן פון פארגאנגענעם יאָרהונדערט. מעגלעך אפילע, אז אין דער ערשטער העלפט פון די 20-ער יאָרן. קיין פעסטע אָנווייזן פאר אזא

דאטירונג האָבן מיר ניט, אָבער באשטימטע סימאָנימ זיינען פאראן. אקסענפעלד געדענקט דאָ אין דעם בוך צו גענוי פארשיידענע דעטאלן פון די יאָרן 1812—1813. אזוי, לעמאַש, אז די יידישע דאטע פינף טאָג אין קיסלעווער תקע"ג — איז אויסגעפאלן אינעם 18 נאָיאַבער 1813. אין דעם בוך גע- פינט זיך אַן אויספירלעכע, פאָפּולערע פראָגראַמאַטישע דערקלערונג פון זײַן מעטאָד צו קעמפן קעגן דעם כאַסידיזם (זע ווייטער, ז. 117). דערין זעען מיר א שטיקל אָנווייז, אז דאָס דאָזיקע ווערק געהערט צו די ערשטע, וואָס ער האָט אָנגעשריבן. אין די שפּעטערדיקע ווערק וואָלט אזא דער- קלערונג ניט גייטיק געווען. אפּ דעם ווייזט עפּשער אויך אָן דער פּאַקט, וואָס דער שפּראַכ־סטיל (באזונדערס דער זאַצבוי) פון דעם בוך איז נאָך מער פּרימיטיוו, רויער, נאָך ווייניקער אויסגעאַרבעט, איידער אין די פּיע- סעס. א שטיקל סימען זעען מיר אויך אין דעם אומשטאַנד, וואָס פון אלע זײַנע פּראָזאַטישע ווערק האָט אקסענפעלד גראָד דאָס אויסגעקליבן אפּ אָפּ- צודרוקן צוערשט (זײַן נאָך פּריער אָנגעשריבענער „סיפּער כּסידימ“ איז עפּשער געווען צו שאַרפּ דעמאַסקירנדיק). וואָגיקער ווי די דאָזיקע סימאָנימ זײַנען די, אפּ וועלכע דער היסטאָריקער כ' אָ. מאַרגוליס האָט מיך אופּמערקזאַם געמאַכט. די גאַנצע האָפּערדיק־אַפּטימיסטישע שטימונג, וואָס הערשט אין דעם ווערק, לאָזט זיך ניט פאַרייניקן מיט דער שטימונג, וואָס האָט געהערשט אין די קרייזן פון די אופּקלערער נאָכן יאָר 1827, נאָך דעם, ווי ס'איז דערשינען און אויסגעפירט געוואָרן דער אוקאַז וועגן דער רעקרוטשינע פאַר ייִדן. כּאָטש אקסענפעלד דאַטירט די געשעענישן פון זײַן רָמאַן מיט די יאָרן 1812—1813, וואָלט ער, ווען ער זאָל גע- ווען וויסן וועגן די פּאַקטן פון דער רעקרוטשינע בעשאַסן שרייבן, פּאַרט זיך ערגעצײווי ארויסגעכאַפּט מיט א וואָרט וועגן דעם, באזונדערס דאָרט, וווּ ער דערציילט וועגן דעם ארענדאַרס זון נאַפּטאַלקע, וואָס האָט זיך פּרייזווייליק פאַרווערברירט אין סאָלדאַטן בלוין צוליב דעם, קעדיי צו ווערן א באַראַבאַנשטשיק. נאָך 1827 יאָר וואָלט אקסענפעלד גאָר אַנדערש גערעדט וועגן אזא פּאַקט. אקסענפעלד באַטראַכט אין דעם בוך די באַצײונגען צווישן די ייִדן און די פּוילישע פּריצימ. ווען דאָס וואָלט געשריבן געוואָרן נאָך דעם פּוילישן אופּשטאַנד פון יאָר 1831, וואָלט אקסענפעלד באַ דער טעמע „פּוילישע פּריצימ“ ניט אויסגעמיטן מיטצוטיילן די איבערלעבונגען פונעם אופּשטאַנד־יאָר, אָדער כּאָטש וועגן זיי צו געבן אָנצוהערן. אזוינס איז אָבער אינעם ווערק ניט פאראן. פון דעם אלעם דרינגען מיר, אז דאָס ווערק איז אָנגעשריבן געוואָרן יעדנפאַלס ביז צום יאָר 1827.

אָבער כּאָטש אקסענפעלד באַשרייבט אין דעם בוך אומשטענדן פון 1812—1813 און כּאָטש געשריבן איז דאָס געוואָרן שפּעטער, אין די 20-ער יאָרן, שילדערט ער דאָ פּאַקטיש דעריקער די יידישע סוויוע אין

אוקראינע פון סאָפּ XVIII יאָרהונדערט לויט די איינדרוקן פון זײַנע קינד-
דעריאָרן. און אזויווי דער שטייגער און דאָס לעבן פון די ייִדן אינ
אוקראינע האָט זיך דעמלט אין מעשעך פון יאָרצענדליקער אין מער ניט
געביטן מיט גאָרנישט, קאָנען מיר אין אקסענפעלדס „דאָס שטערנטיכל“
זען א שילדערונג פונעם ייִדישן לעבן אין אוקראינע ניט בלויז אָנהייב
XIX יאָרהונדערט, נאָך מיט מער רעכט — פונעם XVIII יאָרהונדערט
ביכלאל. דאָס האָט אויך א שייַכעס צו דער שפראך אקסענפעלדס אין דעם
בוכ: דאָס איז די ייִדישע שטייגער-שפראך פון אוקראינע אינעם XVIII
יאָרהונדערט, וואָרעם נאָכן ערשטן יאָרצענדליק פון XIX יאָרהונדערט איז
אקסענפעלד שוין אוועק פונעם אוקראינישן שטעטל און האָט שוין דאָרט
קיינמאָל ניט מער דויערנדיק געלעבט. מעגלעך, אז בעשאס ער האָט גע-
ווינט אין בראָד, האָט אקסענפעלד אופגענומען באשטימטע עלעמענטן פונעם
גאליצישן ייִדיש, זיי זײַנען אָבער אין זײַן סטיל זייער ווייניק אָנוועזנדיק.
ס'איז ניט ווארשיינלעך, אז זײַן שפראך-פארמעג האָט זײַט ער האָט זיך
אריבערגעקליבן קיין אָדעס געוואָלט בארייכערט ווערן פונעם דעמלטיקן
אָדעסער ייִדיש אפ א בארייטנדיקן אויפן. קיין שפראכלעכע האשאַעס פון
דייטש אינ דער פאָרם פון דײַטשמעריזמע זעען מיר ניט אין אקסענ-
פעלדס סטיל, כאָטש ס'איז געווען פארשפרייט א מינ דײַטשמערישער
זשארגאָן צווישן באשטימטע קרייזן מאסקילימ און אופגעקלערטע געשעפטס-
לײַט, באזונדערס אין אָדעס, וווּ אקסענפעלד האָט געלעבט קימאט פיר
יאָרצענדליק. הייסט דאָס, אז אין זײַנע ווערק זײַנען אויך פארפיקסירט
גרויסע פלאסטן פון דער שטעטלדיקער שפראך פון די ייִדישע מאסן אינעם
XVIII יאָרהונדערט.

6

אין זײַן שאפן ביכלאל און אין „דאָס שטערנטיכל“ ביפראט „רעפראָדוצירט“
אקסענפעלד נאקעט און פינקטלעך די ווירקלעכקייט אין דער דעמלטיקער
ייִדישער סוויוע — מע קאָן זאָגן: מיט א מינ רעפאָרטייאָרישער פינקטלעכקייט.
אין דעם וועזנטלעכן פראט דערנענטערט זיך זײַן פרימיטיווער רעאליזם
צו דעם סטיל, וואָס מיר רופן נאטוראליזם. זײַן נעטיע צו באשרייבן אזעל-
כע פיגורן, וואָס האָבן היסטאָריש ווירקלעך עקזיסטירט, זײַן שטענדיק בא-
טאָנען וועגן דער פאבולע פון זײַנע ווערק, אז דאָס זײַנען ווירקלעכע
פאסירונגען, זײַן אָפטער אָנווייזן אפ דעם, אז דאָס, וואָס ער שרייבט, איז
עמעס אין סאמע דירעקטן זינען, דארפ דערקלערט ווערן ניט בלויז מיט
דער פרימיטיווקייט פונעם לײַענער, צו וועלכן אקסענפעלד האָט זיך געווענדט
און וואָס גלייבט נאָך אין „עמעסדיקע מײַסעס“, אין אומיטלבארן פראָסטן

באטייט פונעם וואָרט. אקסענפעלד געהערט צו יענע שרייבער, וואָס זייער
 שעפערישע פאָרשטעלונג צינדט זיך אָן נאָר דעמלעט, ווען זי קומט אין
 בארירונג מיט ווירקלעך פאסירטע, געזעענע אָדער געהערטע געשעענישן
 און פאקטן פון זייער צייט, און וואָס זיי איז פרעמד די אויסטראכטעריש-
 דיכטערישע פאנטאזיע. אכוצ דער ליינדשאפט צו דעמאסקירן, אופצוקלערן
 און דערצייען שטעלן מיר פעסט אין זיין שאפן אויך אן אנדערע ליינדשאפט:
 כראַניקיאַריש צו פיקסירן די ווירקלעכקייט, צו באשרייבן זי צייטגעשיכטלעך.
 אין דעם פראט דערנעענטערן זיך א סאך ערטער אין זיינע ווערק צו
 דעם לייטערארישן זשאנר, וואָס מיר רופן פובליציסטישע פארצייעכענונג אָדער
 בעלעטריסטישער רעפאָרטאזש — צו צייטגעשיכטע. די סיבעס פאר די דאָ-
 זיקע סטיליסטישע שטריכן ליגן סײַ אין דער ליינדשאפטלעך-אגיטאטאָרישער
 אַנצילונג פון זיין שאפן און סײַ אין דער היסטאָריש-באדינגטער פרימי-
 טיווקייט פון זיין רעאליזם.

די דאָזיקע שטריכן זיינען גאנצ אָפט אויך א רעזולטאט פונעם נאָוון
 איבערגעטריבן-ראציאָנאליסטישן און אין טאָך אומהיסטאָרישן באנעמען די
 געזעלשאפטלעכע פאקטן, פון א באנעם, וואָס וויל די געשיכטע זען נאָר
 אפ איצט און פאָרויס און קאָן ניט פארטיפן דאָס פארשטענדעניש פאר
 קעגנווארט און צוקונפט מיט היסטאָרישע דערקלערונגען דורך דער פארגאנג-
 געהייט. דעריבער האלט זיך אזא באנעם אזוי ציטעריק הארט בא דער
 ערד, בא דער „עמעסדיקער פאסירונג“, באמ עמעסדיקן פאקט און דעטאל.
 דערמיט איז פארבונדן א באשטימטע האמעטנעקייט פון אקסענפעלדס ביל-
 דער, די אָפט איבערגעטריבענע שרייערישע פארבן, און אויך דאָס,
 אז אין זיין סאטירישן דראנג צו דעמאסקירן שילדערט און דערקלערט
 ער אפ א גענוג פאריינפאכטן אויפן סאָציאַל-היסטאָריש זייער קאָמפליציר-
 טע איניאַנימ. זיינע שילדערונגען זיינען צומאָל נאקעט אנטבליזט ביז צו
 גראַבקייט. אלס בעסטע קעגנווירקונג קעגן די ראַמאנטיש-פארהערלעכנדיקע כסי-
 דישע סיפוריי-מיסעס האלט אקסענפעלד דאָס גענויע פינקטלעכע דעטאלישע
 באשרייבן די ווירקלעכקייט, דעריין זעט ער דאָס ווירקזאמסטע קאמפ-מיטל
 קעגן פינצטערניש און אָפגעשטאנענקייט (זע ווייטער, ז. 115, 117). אָבער דע-
 טאלישע גענויקייט אָן דער פארטיפונג דורך א היסטאָריש-סינעטעזירנדיקן
 באנעם פירט צומאָל צו אויסערלעכקייט אינעם באשרייבן. דורך בלויז
 אָנוואלגען פון אויסערלעכע דעטאלן, אפילע ווען מע „באשרייבט“ אלץ
 און יעדערן „מיט אלע פישטשעווקעס“ און אפילע ווען מע באגלייט דאָס
 מיט פובליציסטיש דערקלערנדיקע באטראכטונגען, האָט ניט געקאָנט פול-
 קום דערגרייכט ווערן דאָס, וואָס אקסענפעלד האָט געוואָלט: א שפיגל
 פון דער קעגנווארט, אין וועלכן די לייענער זאָלן זיך און זייער סוויוע
 זען פינקטלעך אזוי, ווי זיי זעען אויס. דערצו וואָלט נייט ק געווען א טי-

פערער באנעם פון דער ווירקלעכקייט, איידער אקסענפעלד האָט אים פאר-
מאָגט.

אָבער די דאָזיקע קינסטלערישע כעסרוינעס קאָנענ ניט פארשטעלן
דעם גרויסן ווערט, וואָס אקסענפעלדס פינקטלעכע און זאכלעכע פארשריי-
בונגען האָבן אַלס דאָקומענטארישע מאטעריאלן אפ זיך צו באקענענ
מיט דעם לעבן און שטייגער פון יענער צייט — אויב מע נעמט אראָפּ
אפ א פארשטאנדיקן אויפן די גוומע, ער האָט ניט געקאָנט געבן קיין
סינטעטישע קינסטלערישע בילדער, ער האָט זיך שטרענג געהאלטן באַם
דעטאל. אָבער מיר האָבן דאָ, אינ אקסענפעלדס ווערק, באקומען אַן
אויסערגעוויינלעך רייכע היסטאָרישן פאקטן-מאטעריאל וועגן דעם אינוויי-
ניקסטן לעבן און דעם אינטימסטן שטייגער פון יענער צייט, געוויסנהאפּ-
טיק באשריבן, מיט פעדאנטישער, קימאט וויסנשאפטלעכער אויספירלעכקייט
און ניט געשאנעוועט קיינעם. שפעטער באקומען מיר אַן ענלעך רייכע
מאטעריאל באַ לינעצקין און אינ די גרויסע קינסטלערישע ווערק מענ-
דעלעס. אָבער אקסענפעלד שילדערט דעם אכצנטן יאָרהונדערט (בלויז
צומטייל אויך דעם אָנהייב XIX יאָרהונדערט), לינעצקי און מענ-
דעלע — דעם נינצנטן. אקסענפעלד האָט אינ דעם פראט געשאפן די
טראדיציע פאר דיקן, פאר לינעצקין און אינ א געוויסער מאָס אפילע
פאר מענדעלען אויך.

באזונדערס וויכטיק זיינען אקסענפעלדס ווערק אַלס מאטעריאלן צו
דער געשיכטע פון דער כסידישער סעקטע — און דאָס באטייט א היפש קא-
פיטל צו דער געשיכטע פון די יידן אינ אוקראינע אינ יענער צייט. וועגן דעם
כאסידיזם זיינען פאראן פארשיידענערליי היסטאָרישע מאטעריאלן: יורידיש-
אדמיניסטראטיווע מעלויכישע דאָקומענטן, פאנעגירישע, ראָמאנטיש-פאנטאס-
טישע כסידישע מייסעס, קעגנערישע ארויסטרעטונגען, פלוגבלעטער און
פאמפלעטן מיצאד די אָרטאָדאָקסישע מיסנאגדים און פובליציסטישע סא-
טירעס, פאמפלעטן, פאראָדיעס פון די מאסקילימ. קינסטלערישע מער אָדער
ווייניקער אָביעקטיווע באשרייבונגען וועגן דעם אינווייניקסטן לעבן און
שטייגער פון די כסידישע מאסן זיינען פון יענער צייט פאראן זייער
ווייניק, אמאָל בלויז איינצלנע שורעס באַ ניטיידישע שרייבער, וואָס זיינען
מיט דעם דאָזיקן לעבן געווען זייער ווייניק באקאנט. שלוימע מיימאָג
דערציילט אינ זיינע מעמארן עטלעכע אינטערעסאנטע שטייגער-מאָמענטן
פונעם כאסידיזם אינעם XVIII יאָרהונדערט, אָבער טאקע נאָר עטלעכע קור-
צע שטריכען. אויספירלעכע מאטעריאלן גיט גאָטלעאָבער אינ זיינע מעמארן,
זיי שטאמען אָבער פון א שפעטערדיקער צייט און באהאנדלען ווייניק דעם
עטנאָגראפישן שטייגער. פערל אינ זיין „מגלה טמירין“ גיט אויסגעצייכנטע
סאטירישע באשרייבונגען פונעם כסידישן לעבן, אָבער דער זשאנר פון

בריוו־פארקאָדיעס האָט באַרענעצט די פּרײַע אַנטוויקלונג אַינעם דערצײלן. אַינ אַקסענפּעלדס ווערן פּאַרמאַנג מיר דעם רײַכסטן קוואַל אַפּ זיך צו באַקענען מיטן אַינטימ־אינווייניקסטן לעבן פּונ די כּסידישע מאַסן און מיט די שטיק פּונ די רעבעס „הינטער די קוריסן“ — אַינ XVIII און אָנהײב XIX יאָרהונדערט, געשריבן פּונ אַ מענטשן, וואָס אַיז אַינ דער דאָ-זיקער סוויוע אַויסגעוואַקסן און וואָס אַיז געווען אַויסגעקאָכט אַינ אַיר שטיי-גער. מיר קאָנען פּונ זײַנע קאַלטע זשאַנר־בילדער שעפּן שטרענגע ווערט-פּולע קאַרעקטיוון צו די ראָמאַנטישע אַידעאָליזירונגען פּונ פּאַרשיידענע „קאַנאָנישע“ קוואַלן.

די דירעקטע לײַטעראַרישע קוואַלן, פּונ וועלכע אַקסענפּעלדס פּראָזע אַיז באַווירקט געוואָרן, דאַרפּן מיר זוכן ניט הײַפּטזאָלעך אַינ דער אַיי-ראָפּײַשער קלאַסישער טראַדיציע. די לײַטעראַרישע ווירקונגען אַפּ אַקסענ-פּעלדס פּראָזע שטאַמען דעריקער פּונ באַשטימטע צווייט-און דריטראַנג-קע רוסישע שטייגער-שילדערער און זשאַנר-באַשרײַבער, ווי לעמאַשל, נאַ-ריעזשני אַא. מיר קאָנען אַויך מיט אַ באַשטימטער וואַרשיינדעכקײַט פעסט-שטעלן ווירקונגען, וואָס שטאַמען דירעקט צי אומדירעקט פּונ אַזעלכע מער באַדײַטנדיקע שטייגער-שילדערער, ווי וועלטמאַן אַא. אַקסענפּעלדס דראַמאַטיש שאַפּן אַיז באַווירקט פּונ דער קאַצעבּו-שול. אַויב עטינגער גײט אַינ זײַן שאַפּן נאָך אַייראָפּײַשע קלאַסישע טראַדיציעס (מאַליער, לאַפּאַנ-טען, לעסינג, שילער אַא.), וואָס ווערן באַ אַימ קאַמבינירט מיט שטריכן פּונ זשאַנרישער שטייגערשיקײַט, — האָט אַקסענפּעלד פּאַר זײַן פּראָזע גע-לאָזט אַינ אַ זײַט די אַייראָפּײַשע קלאַסישע טראַדיציעס, כאָטש ער אַיז אָן סאָפּעק געווען באַקאַנט מיט די ווערק פּונ באַשטימטע דײַטשישע קלאַ-סיקער¹. קײַן ווירקונגען פּונ די רוסישע קלאַסיקער — פּונ פּאַנאָוויזני, גרי-באַיעדאָוו, גאַגאַל אַא. — וועלן מיר אַינ זײַנע ווערק אַויך ניט געפּינען, כאָטש ער האָט זײַערע ווערק מינאַסטאַמ געקענט. ער האָט זיך געהאַלטן באַ פּיל פּראָסטערע, פּרימיטיווערע לײַטעראַרישע מוסטערן.

1. אַפּילע ווען די אומזיכערע יעדעס, וואָס לעץ ווײַנער ברענגט אַינ זײַן געשיכטע פּונ דער ייִדישער לײַטעראַטור וועגן זשאַנר-פּאַלס ווירקונגען אַפּ אַקסענפּעלדן, וואָלט געווען סאָלדער ווי זײ זײַנען, — וואָלט מען פּאַרט געקאָנט רײַדן העכסטנס וועגן „ווירקונגען“ אַיב אַ זײַער אַלגעמײַנעם זײַנען, וועגן ווירקונגען אַפּ אַקסענפּעלדס בילדונג, געשמאַק אַאוו. די כאַראַקטעריסטישע שטריכן פּונ זשאַנר-פּאַלס סטיל וועלן מיר אַינ אַקסענפּעלדס ווערק, אַינ זײַער גאַנצן כאַראַקטער און סטיל, ניט געפּינען. זשאַנר-פּאַלס ראָמאַנטישער, באַרעדעוודיק-רעפּלעקטירן-דיקער נוסעך און אַויך זײַן לעבנס-באַנעם זײַנען ווײַט און פּרעמד פּונ אַקסענפּעלדס שאַפּן.

וואָס שײַנעכ דער אויסערגעוויינלעכער עטנאָגראַפֿישקײַט פֿון זײַנ דער-
 צײַל־סטיף, דארפֿ מען רעכענען, אז דאָס איז א רעזולטאַט ניט פֿון לײ-
 טעראַרישע ווירקונגען, נאָר פֿון דער פֿרימיטיווקײַט פֿון זײַנ רעאַליזם גר-
 פֿע. אויך אינ דער רוסישער פֿראָזע פֿון דער ערשטער העלפֿט XIX יאָר-
 הונדערט איז פֿאַראַן א סאַכ שטריכנ פֿון עטנאָגראַפֿישקײַט, וואָס זײַנען
 פֿאַרבונדן מיט דער אָנצילונג צו קריטיקירן די געזעלשאַפֿט, אָבער ווײַט
 ניט אינ אזא איבערגעטריבענער מאָס, ווי באַ אַקסענפֿעלדן, ווײַט ניט אינ
 אזא פֿעדאַנטישער אויספֿירלעכקײַט און פֿרימיטיווער נאַקעטער אַנטבֿלויזט-
 קײַט. באַ אַקסענפֿעלדן איז אַכוצ דעם ווילן צו דעמאַסקירן געווען אויך
 דאָס שטאַרקע באַדערפֿעניש היסטאָריש-כֿראָניקאַריש צו פֿיקסירן דעם שטייגער,
 וועגן וועלכן ער האָט געהאַט די פֿעסטע איבערצײַגונג, אז ער וועט און
 מוז אינגיכן אָפֿגיין און פֿאַרשווינדן. ער האָט געהאַט דאָס באַדערפֿעניש
 ניט בלויז פֿון געזעלשאַפֿט־קריטיק, נאָר אויך פֿון א צײַט-היסטאָריקער,
 צו פֿאַרצײַכענען דעם אָפֿגייענדיקן לעבנשטייגער פֿאַר די קומענדיקע
 דוירעס וועגן. און גראַד דאָס דאָזיקע שטרעבן מאַכט פֿאַר אונדו אזוי
 טשיקאַווע זײַנע ווערק. אז מיר עפֿענען זײַנעם א בוך, האָבן מיר
 שטענדיק דעם אײַנדרוק, ווי ס'וואָלט זיך פֿאַר אונדו געעפֿנט א פֿענצטער
 אינ א ייִדישער שטוב אינ אוקראַינע פֿון צוריק מיט הונדערט, הונדערט
 פֿופֿציק יאָר.

פֿאַר דער געשיכטע פֿון דער נײַער ייִדישער לײַטעראַטור איז כֿאַראַק-
 טעריסטיש, אז באַלד פֿון אירע אָנהייבן אָן אינ די מיזרעכ־אײַראָפֿיִישע
 לענדער איז זי געווען אויסגעשפּראַכטן רעאַליסטיש און שטייגער-באַשרײַבעריש
 מיט א געזעלשאַפֿט־עכ־קריטישער אָנצילונג, אינ קעגנזאַצ צו דער העברײַ-
 שער לײַטעראַטור, וואָס איז זײַט דעם מיטלאַלטער ביז אינ XIX יאָרהונדערט
 אריין, ביז צו זײַנ לעצטן דריט, געווען אַדער ראָמאַנטיש באַפֿאַרנט אַדער
 זי האָט זיך אָרײַענטירט אַפֿ קלאַסיציסטישע טראַדיציעס. די זעלבע סיבעס, וואָס
 האָבן אַרויסגערופֿן די אַנטשטייונג פֿון דער נײַער ייִדישער לײַטעראַטור
 אינ דער שפּראַך פֿון די ייִדישע פּאָלקס־מאַסן, האָבן אויך באַדינגט איר רע-
 אַליסטישן סטיף.

אינ דער ייִדישער לײַטעראַטור האָבן זיך אינ פֿאַרלויפֿ פֿון איר אַנט-
 וויקלונג אָפֿגעשפּיגלט די פֿאַרשײַדנסטע קלאַסנ־טענדענצן. ס'איז אָבער א
 פֿאַקט, אז פֿונקט אזוי ווי אלע נאַציאָנאַלע לײַטעראַטורן אינ פֿערײַאָך פֿון
 אַנטשטייונג און אָנהייב, איז אויך איר פֿאַרבֿינדונג מיט די פּאָלקס־מאַסן
 און מיט דער פּאָלקס־טײַמעכקײַט געווען באַזונדערס דײַטלעך. ס'איז א
 פֿאַקט, אז צו יענער צײַט האָט די ייִדישע לײַטעראַטור, ניט געקוקט אַפֿ

קלענערע און גרעסערע קלאסן-ווירקונגען פון פארשיידנסטן מינ, געהאט
 א גענוג אויסגעשפראכענעם האמונישן כאראקטער. ס'איז דעריבער ניט
 קיין כידעש, וואָס זי קניפט דעמלט אָן — באווסטזיניק צי ניט — בא די
 טראדיציעס, וואָס גייען דירעקט און אומדירעקט, אָפּט טאקע דורכ זייער
 געדריידלטע וועגן, פונעם פּרײַקן פּאָלקסטימלעכע, שטייגערשן רעאליזם,
 ווי ער איז געקומען צום אויסדרוק אינעם אזויגערופענעם שעלמען-ראָמאַן
 (אינעם אנאָנימע „לאַזאַרליאַַ כּונ טאַרמעס“, אינ די ווערק פון סקאַראַן,
 לעסאַזש, גרימעלכהאווען א.א. און אינ רוסלאַנד: אינ די ווערק פון פאַר-
 שייזענע פּאָלקסטימלעכע שרײַבער און אויך פון וועלשמאַן, נאַרעישני א.א.).
 ס'איז ניט קיין צופאַל, וואָס אקענעכעלד האָט אָנגעשריבן א ווערק: „מיכל
 דער אויזערקעס, א ייִדישער זשילבלאַז“. אויך „דאָס שטערניכל“ פאַרמאָגט
 זייער א סאך ווענטלעכע שטריכן פונעם אזויגערופענעם שעלמען-ראָמאַן.
 דער פּרײַקער פרימיטיווער רעאליזם שטרייכט אומעטום אונטער אויך אינ
 אייראָפּע זײַן אַרײַנטאַציע אפ די פּאָלקס-מאַסן, רײַסט אומעטום באווסטזיניק
 אײַן מיט די אײַנגעשטעלטע קלאַסיציסטישע געזעצן, רעדט אזוי, ווי עס
 לייגט זיך אפ דער צונג, שטרעבט צו פּראָטקטיט און נאַטירלעכקײַט, צום
 כּאָלקסוואָרט, צום פּאָלקסטימלעכע בילד, צו פּאַושיידענע ליי פּאָלקסטימלעכע
 פּאַרמעס. בא אזא פּרײַקן רעאליסט, ווי אקסענפעלד, זײַנען די אלע אײַגן-
 שאַפטן געווען נאָך דײַטלעכער און אפילע איבערגעטריבן צוכאַל ביז צו
 רויקײַט, ווייל ער האָט אינ דער ייִדישער ליטעראַטור ניט געהאט גיורער צו
 זײַן אײַנגעשטעלטע קלאַסיציסטישע טראדיציעס. וויפּל עס זאָל אַמאָל ניט זײַן
 אינ די ווערק פונעם פּרײַקן רעאליזם גוטמוטיקער שפּאַט איבערן עטנאָגראַ-
 פישן שנייער פון די פּאָלקס-מאַסן און אפילע איבער זייער אויפן ריידן
 און איבער דעם גאַנצן פּאָלקלאַר, — זײַנען זיי געוויינלעך לויט זייער גאַנצן כאַ-
 ראַקטער פּאַרט מער אָדער ווייניקער נאָענט צום פּאָלקלאַרישן שאַפן. דאָס
 אײַגענע — און עפּשער מיט נאָך מער רעכט — קאָן מען זאָגן וועגן אקסענפעלדס
 ווערק. וויפּל ער זאָל ניט שפּאַטן איבער דער אָפּגעשטאַנענקײַט פון די
 פּאָלקס-מאַסן, איבער זייער שטייגער, זייער אויפן טראַכטן און ריידן, —
 דערנענטערט אָבער זײַנע ווערק די טיפּ פּאָלקסטימלעכע אָנצילונג, דער
 פּראַכטער, קרעפטיקער, אומיטבאַרער, ניט געקינצלטער דערצייל- און רייד-
 כטיף, דער מונטערער טאָן, די געזונטע נאַווקײַט, — צום פּאָלקלאַרישן
 שאַפן. גאַנצ אָפּט זײַנען זײַנע ווערק גופּע א מינ שטיק פּאָלקלאַר, מיסעס,
 כאַרשריבענע פון א פּאָלקס-מענטש. אקסענפעלד שייַדערט אינ זײַנע
 ווערק אן אומגעוויינלעך טרויעריקע קעגנווארט, דאָס פּאַרקריפּטע לעבן
 פון האַלב-לײַביגענע מאַסן אונטער דער הערשאַפט פון די באַרבאַרישע
 רוסישע זעלבסטהערשער. און פּאַרט פּאַרלאָזט אימ אינ ערגעץ ניט א טיפּע,
 אָפּט נאַיווע פּאַרגלייבטקײַט אינ דער פּראָגרעסיווער אנטוויקלונג פון דער

געשיכטע. זײַן שאפן איז דורכגעדרונגען מיט לעבנספרייד, מיט א געוונטן אָפטימיזם, מיט גרויסע האַפענונגען אפ דער צוקונפט. אקסענפעלדס שפראכ־סטיף איז גענוג רוי. אײַן, דאָס שטערנטיכל״ אפילע נאָכ מער, ווי אינ די פיעסעס. באזונדערס רוי איז בא אימ דער זאצבוי. ס׳טרעפט זיך צומאָל, אז ער הייבט אָן א זאצ און פארענדיקט אימ ניט, פארגעסט באמ סאָפ פון זאצ דעם אָנהייב, פלאַנטערט דעם טוב־יעקט מיטן אָביעקט. אזעלכע ווילדע זאצן ווי: „דעם גרויסן אוישער רעב גאווריעל גיטערעס. (זי האָט מעג גערופן גיטעלע רעב גאווריעלס, און אימ — גאווריעל גיטעלעס, ווײַל ער איז אן אופגעקומענער אוישער, האָט ער ניט קײן טאטע־מאמע, און ניט קײן שווער־און־שוויגער, צו הייסן נאָכ עמעצן פון זיי), — ווײַל זײַנוועלע האָט מיט ארנ שאמעס אָפגעשמועסט, מע זאָל בא אימ, בא רעב גאווריעל גיטעלעס, אײַנלייגן דעם נאדן זעקס הונדערט רענדלעך, — האָט אימ רעב טעווע אײַן אויך געבראכט אהער צו די טנאָימ״ (זע ווײַטער, ז. 76 — 77) — זײַנען אינ זײַנע ווערק ניט קײן זעטנהײט. ער רעפראָדוצירט דעם נאטירלעכן רײד־שטראָם און לײגט ווײניק אכס אפ זײַן לײטעראריש־קײנסטלערישער באארבעטונג. אינ א באשטימטן זײַנען קאָן מעג זײַנע ווערק, באזונדערס זײַן פראָזע, באטראכטן ווי אומיטלבארע פארשרײַ־בונגען פונעם פאָלקס־מוײַל. און גראָד דעריבער זײַנען זײַנע ווערק זײַער א רײכער קוואַל פאר דער געשיכטע פון דער ייִדישער מאסנ־שפראך אינ XVIII און אָנהייב XIX יאָרהונדערט. ער האָט פײַנקטלעך פארפיקסירט דעם דעמלטיקן שפראכ־נוסעך פון פארשיידנסטע שיכטן פון דער ייִדישער בא־פעלקערונג.

דאָס אלטע מײַרעוו־אײראָפּײַשע ייִדיש־טײַטש האָט שױן זײַט יאָרהונ־דערטער פארמאָגט לײטעראריש אויסגעארבעטע שפראכלעכע קאנאָנס. אינעם מײזרעכ־אײראָפּײַשן נײַעם ייִדיש זײַנען לײטעראטור־שפראכלעכע טראדיציעס געווען נאָר אפן געביט פון דער רעליגײַזער און מוסער־לײטעראטור, וואָס האָט פון דער לעבעדיקער ווירקלעכקײַט ארײַנגענומען אינעם קרײַז פון איר אופמערקזאמקײַט א שמאָל באגרענעצטן און אָרעמען מאטעריאַל און וואָס איז אכוצ אלעם געווען געפענטעט פון די אלטע ייִדיש־טײַטשע טראדיציעס און האָט זיך דעריבער געהאלטן ווײַט פון דער לעבעדיקער רײד־שפראך. די וואָכעדיקע לעבעדיקע נײַע ייִדישע שפראך פונעם פאָלק איז אינ קונסט־ווערק ביז דעמל־ט נאָכ ניט געווען פארשרײַבן. וועגן טראדיציעס פון קײנסטלערישער שפראך האָט דעמל־ט ביכלאַל ניט גע־קאָנט זײַן קײן רײד. אזעלכע טראדיציעס האָט דער ערשטער געפרוּווט שאפן עטינגער. אקסענפעלד האָט דער ערשטער רײכ און אויספירלעך אינ דער ייִדישער לײטעראטור פארפיקסירט די נאטירלעכע רײד־שפראך פון זײַן צײַט און קאנעס. ס׳וועט ניט ריכטיק זײַן צו זאָגן, אז אקסענ־

פערד האָט ביכלאך ניט געלייגט קיין שום אכט אפ דער ליי-
טעראריש-קינסטלערישער דיסציפלינירונג פון זיין שפראכ-מאטעריאל. בא-
שטימטע אָנשטרענגונגען אינ דעם פראט קאָנען מיר בא אימ יאָ פעסט-
שטעלן. אָבער די אָנשטרענגונגען און זייער רעזולטאט זיינען געווען קליי-
נע, באזונדערס אויב מע פארגלייכט זיי מיט די גאָר באדייטנדיקע שפראכ-
סטיליסטישע אויפטרעטן עטינגערס. די אופגאבע סטיליסטיש שטרענג דורכצו-
ארבעטן זיין שפראכ-מאטעריאל איז געווען פֿרעמד צו אקסענפעלדס נאיווער
פאָרשטעלונג וועגן דער עמעסדיקייט באמ קינסטלערישן אָפּשפיגלען די
ווירקלעכקייט, צו זיין נאטוראליסטיש-ערימיטיוון רעאקציון, ווייל סײַ
דער אוילע, צו וועלכען ער האָט זיך געווענדט, און סײַ ער גופע
זיינען נאָך ניט געווען דערצו צוגעגרייט. ווען ער פארכלינעט זיך מיט
דער שפּעץ פון זיין שטאַפּ, מיט דער מענגע פאקטן, וואָס ער וויל דער-
ציילן, אופגערעגט פון דעם שטרעבן אומעטום צו באַרען און אופצוקלערן,
קומט אימ ניט צו הילפּ די אָרדנענדיקע קראַפּט פון דער לייטעראריש-אויס-
געארבעטער שפראכ-פאָרמ, פארלירט ער אָפּט באמ בויען א זאצ דעם
גראמאטיקאלישן פאָדעם, הייבט ער אָן א נייעם זאצ, איידער ס׳איז פאר-
ענדיקט דער ערשטער, וואָלגערט ער אָן בייזאצן און אָרדנט זיי ניט
אינ א פארענדיקטן זאצ-געבוי. אָבער ווי ווייניק לייטעראריש, ווי ווייניק
קינסטלעריש-געפורעמט אקסענפעלדס שפראכ זאָל ניט זיין, פארמאָגן אָבער
זיינע ניט-געהוילעוועטע, ניט-ארומגעטעסעטע זאצן אן אייגנארטיקן כליין,
וואָס שטאַמט, אפּאָנעם, פון זייער נאטירלעכקייט און פאָלקסטימלעכקייט.

7

צו יענער צייט האָט דער ווילעכער, פרימיטיווער ניט-אופקומענדיקער
״דישער אינטעליגענט מיט רירנדיקער נאָווקייט און גרויס היספּייעס פארן
״עלטערן ברודער״ אין אייראָפּע אופריכטיק און הייס געלייבט, אז ס׳איז
גענוג, אויב די כסידישע רעבעס וועלן ״אופהערן צו גילטן״, אויב די
״ירן וועלן באקומען א ביסך בילדונג—זאָל זיין מיט דער הילפּ פון א ניקאָללישן
אוקאז!—״וועט נאָך אינ א פופציק יאָר ווערן אינ גאנצ רוסיש-פוילן
(געמיינט איז: אוקראַינע, ליטע, פוילן אאוו.) אינ אלע שטעט בא ירן
יעשועס ווענעכאַמעס״, ווערן מעמיילע אויך אלע סאָציאלע אומגערעכטיקייטן,
אַרעמקייט, רעקרוטינע, נאציאָנאלע אונטערדריקונג אאוו. פארשווינדן (זע
וויטער, ז. 117).

דער יונגער אָרעמער, אָבער פלינקער (״כרוזישער״) צוקונפֿט-דייכער
ווילעריינג (מיכל מאציווע פון ״דאָס שטערנטיכל״, ״יסראָעל שטשופּאק פון
״די גענארטע וועלט״ און אויך נאכמען דער גרויסער פון ״דער ערשטער
״דישער רעקרוט״ מיט א ריי שטריכן זיינע) איז דער א״גנטלעכער

העלד" כונ אקסענפעלדס שאפנ. דער דאָזיקער „העלד" פארמאָגט גע-
ווינזעכ שטריכן פונ פאָלקטמימעכקייט און האמונישער באגאבטקייט, —
ער ווערט אָבער אופגעכאסט און געוויזן אלס א מענטש, וואָס שטרעבט
צו ווערן א בורזשוא און וואָס וועט דעם ציף דערגרייכן. די דאָזיקע כא-
ראקטערן ווערן געשילדערט אלס פאָנעציעלע בורזשוא. געווינלעך זינגט
זיי באסקידיש אָנגעהויכט אָדער זיי געהערן צו די געפילמעסיק-בונטארישע
קליינשטעטלידיקע „אפיקאָרסימ".

אינ די פינף ווערק, וואָס האָבן זיך אופגעהיט פונ אקסענפעלדס ריי-
כער פֿיטערארישער יערושע, הערן מיר בא אימ ניט אזעלכע הייכע ווער-
טער, ווי די, מיט וועזנע לעווינאָנע נעמט זיך אָן אינ דער „העפקער-וועלט"
פאר דער קרויזע פונ די אָרעמע פאָלקס-מאסן. אקסענפעלדס סינע צומ
פארפינצטערטן שנייער לאָזט אימ אָכט אויך באמ שילדערן דאָס לעבן
פונ דער אָרענטאכט ניט געפינענ יענע טענער פונ דעמאָקראטישקייט, וואָס
מיר געפינענ זיי ארויס אינ זיין גאנצן שאפן אלס סאכאקל. ווען ער
דאָט געבאָלט דאָס לעבן און דעם שנייער פונ דער אָרענטשאפט (לע-
מאָשל, אינ „כאנ און ווייב"), האָט אקסענפעלד ניט שטענדיק אפ א דייט-
לעכע אויפן אונטערגעשטרעכטן דעם כילעק צווישן דער אָרענטשאפט גופע —
אלס קאָרבן כונ איר געזעשאפטלעכער לאגע — און איר פארקריפלעכע שניי-
גער און פארפינצטערטן לעבן. זיין אופקלערערישע אנטפאטיע צו דעם
דאָזיקן לעבנטשנייער קאָנ זיך אבאָל אזוי באקובען, ווי זי וואָלט זיך אויך
באצויגן אפ זי כאטן גופע. ער כויעקט אבאָל כונ דעם דאָזיקן שנייער
אפ א גונכטיקן אויפן. אָכט איז דאָס פאָטעט א טואדיציאָנעלע כאניר,
א שנייערישע כאניר כונ א באָקטיבילעכע זעלבסט-אָנשפאָט. פאונ אָפ-
שאצן זיין עבעדיקע באציונג צו די פאָלקס-מאסן איז אנטשיידנדיק ניט
דער אָנשנאָכטרישער טאָג, ניט די אָדער יענע שילדערונג, נאָר דער געזע-
שאפטלעכער ציף און אינהאלט פונ זיין שאפן, דאָס, וואָס ער איז אויכ
געווען מיט זיין שאפן ביכלאל.

ער איז אויכ געווען אפצוקלערן די פאָלקס-מאסן, אופוועקן זיי
פונ דוירעסדיקער פארדומפנקייט, ארויכפירן זיי פונ דער פינצטערניש. דאָס
איז געווען א רעאל-פראָגרעסיוו, א טיפ-דעמאָקראטיש שטרעבן. אָבער
ווהינ? דאָ מיט זיך שוין אריין דאָס ניט-רעאלע, דאָס איליוזאָרישע אינ
זיין אופקלערערישן שטרעבן. ער האָט זיך פאָרגעשטעלט די אנטוויקלונג
אן ערעך אזוי: זאָלן נאָר אינ רוכלאנד זיגן די „איראָננישע" בורזשואזע
געזעשאכטלעכע און שנייערישע פאָרמעס, וועלן שוין מיט דער צייט כע-
מילע אויך די אָרעמע פאָלקס-מאסן ווערן מיט לייטן גלייך, זעה בורזשוא.
אקסענפעלד האָט געטראכט מיט זי האכאָגעס פונ דער בירגערלעכער
אונקלערונג. פונ דאָרט האָט ער גענומען זינע סאָציאלע אידעאלן. ער

הָאָט זיי אפ זיין שטייגער נאָכ מער פאריינפאכט. זייע געזעלשאפטלעכע מיינונגען און זיין פראָגראַם זיינען געווען פונקט אזוי נאָו, ווי די פאָרם פון זיין שאפן. די שטעטלדיקע פאָלקס-מאסן דארפן זיך בלויז א ביסל אייראָפייזירן, זיך אויסלערנען שרייבן און ליינען די „היינטיקע רוסישע יונגע ווילע ביכער-שרייבערס“ און ס'וועלן זיין „ישועס און נעכאַמעס“ אפ אלע ידן. בא איר גאנצער פרימיטיווקייט טאָרן מיר זיך אָבער ניט גרינגשאציק, אנט-היסטאָריש באציען צו זיין מאסקילישער פראָגראַם. מיר טאָרן זי ניט פארגלייכן מיט דער „קולטור-טרעגערין“ פון די שפעטערדיקע ליבעראַלן. מיר מוזן געדענקען, אז אינ א צייט, ווען די שטעטלדיקע יידישע פאָלקס-מאסן האָבן געלעבט אין האלב-לייביגנסטימערישע פארהעלטענישן, פארקריפֿט און דערשלאָגן פון דוירעסדיקער פעאָדאלישער און מעלֿוכישער אונטערדריקונג, פון דער קאָהאָל־שטאקפישער עקספּלאַטאציע און קאָרופ־ציע, אינ פאנטאסטישער אָרעמקייט און פינצטערניש — איז אזא פראָגראַם פאר דער דאָזיקער סוויוע און אינ יענער צייט געווען איינער פון די ערשטע טריט צו דער פיזישער און גייסטיקער באפרינונג. די פראָבלעם וועגן דערציונג פון קינדער און וועגן אופקלערונג פון דערוואקסענע איז געווען די ברענענדיקסטע. פאר אזא סוויוע און צייט איז די אופקלערערישע פראָגראַם געווען זייער א פראָגרעסיווער פאקט. זי האָט אנטשפראַכט דעם געזעלשאפטלעכן שטרעבן פון די מאסן — אלציינס צי דאָס איז דורכ די מאסן פארבאווסטזיניקט געוואָרן צי ניט. און ס'איז ניטאָ וואָס צו שמייך-לען פון אויבן אראָפּ איבער דער דאָזיקער פראָגראַם. זייער אופקלערונג איז געווען און האָט געמוזט זיין איינער פון די ערשטע, שווערסטע טריט אפן וועג צו געזעלשאפטלעכער באפרינונג. אפ אזויפיל האָט די דאָזיקע איבער-דערציונגס-פראָגראַם אנטהאלטן געשיכטלעך-פראָגרעסיווע עלעמענטן, אפ אזוי-פיל איז דאָס געווען קאמפ קעגן פעאָדאליזם. דאָס וועט אונדז באזונדערס קלאָר ווערן, אויב מיר וועלן נעמען אינ אכט דעם פאקט, אז בא היינ-טיקן טאָג, הונדערט יאָר נאָכ אקסענפעלדס שרייבערישער טעטיקייט, איז נאָכ פאראן אינ פוילן, רומעניע און אינ אנדערע קאפיטאליסטישע לענדער א פילמיליאָניקע מאסע ידן, וואָס בא זיי איז אפייע די „נאיווע“ בא-שיידענע פראָגראַם אקסענפעלדס נאָכ ניט פארווירקלעכט און וואָס לעבן אינ שטעט און שטעטלעך אינ אן עקאָנאָמישער, סאָציאַלער און גייסטי-קער לאגע, וואָס איז גאָר ניט אזוי ווייט פון דער, וועלכע אקסענפעלד האָט געשילדערט און באקעמפט. און אקסענפעלד איז דאָך געווען טעטיק פאר זיין פראָגראַם אינ דער צייט פון ניקאָליי פאלקין!

געווען מאסקילימ א-לא נעוואכאוויטש, וואָס זייער אופקלערעריש איז באשטאנען אינ נידערטרעכטיק לאקיישער כניפע דעם צאריזם, אנדערע האָבן זייערע „שטאדלאַגעסן“ אויסגענוצט קעגן די פאָלקס-מאסן צוליב זייערע

אייגענע ברוזשואזע קלאסניאנטערעסן, ווידער אנדערע, טאקע מער דעמאָ-
קראטישע, האָבן אָבער ניט פארשטאנען, אז זיי דארפן זיך ווענדן צו די
פּאָלקס-מאסן און האָבן אופגעקלערט — קימאט אינ דער לופט אריין, האָבן
געשריבן העברייִש פארן יעשיווע-באָכער און קלויזניק, פארן טעאָלאָגיש-
„געבילדעטן“ באלעבעסל. אקסענפעלד האָט געהערט צו די ערשטע פון יענע
מער דעמאָקראַטישע מאסקילימ, וואָס האָבן געווענדט זייער אופקלערע-
רישע אופמערקזאמקייט אפ די ברייטסטע פּאָלקס-מאסן, און גערעדט צו
זיי טאקע אינ זייער אייגענער, פון אלעמען, אפילע פון דער ייִדישער
אינטעליגענצ, פאראכטעטער שפראך, קעדיי זיי אופצוטרייסלען פון דער
דויערסדיקער פארגליווערטקייט און זיי אופצוקלערן וועגן דער שרעק-
לעכער אומגעוומפערטקייט פון זייער צושטאנד. אקסענפעלד האָט געהאט
אינ אויג דעריקער די שטייגערישע און גייסטיקע נויט פון די מאסן. דאָס
האָט אינ זיך אנטהאלטן אויך טיפן מיטגעפיל פאר זייערע סאָציאלע
און עקאָנאָמישע נויטן. דער הויפט-אינהאלט פון זיין שאפן איז דאָס ניט.
די סאָציאלע און עקאָנאָמישע נויט פון די מאסן ווערט דער הויפט-אינהאלט
ערשט אינעם שאפן פונעם גרויסן שרייבער מענדעלע. אקסענפעלד האָט
אויסגעדריקט די געזעלשאפט-קריטיק פון די מאסן, אזוי ווי ער האָט זי,
די געזעלשאפט, באנומען אינ העסקעם מיט זיינע בירגערלעכע פאָרשטע-
לונגען און אידעאלן, אָבער די נויט פון די מאסן אויך. צענדליקער
יאָרן האָט ער מיט גרויס איבערגעגעבנקייט (דערמאָנען מיר זיך אינ זיינע פיינ-
פולע לאנגיאָריקע אָנשטרענגונגען אָפצודרוקן זיינע ווערק!) אלץ זיך באמיט
אריינצופירן פרישערע לופט אינ דער פארדומפנקייט פונעם שטעטלדיקן געטאָ.
פון זיינע האפעטנע, ווי פון האָלץ געשניצטע און ניט געשליפענע
שאפונגען שפארט ארויס דאָס געזונטע, טיפ אופריכטיקע שטרעבן צו ברענ-
גען ליכט, א פרייען באוויסטזיין, א פריי לעבן פאר די סאמע ברייטסטע
פארפיניצטערטע און פארומערטע פּאָלקס-מאסן. ווי נאָו און רוי זיין גע-
דאנק און בילד איז געוויינלעך, ווי שטארק זיי זיינען צומאָל באהערשט פון
די פאָרשטעלונגען פונעם דעמלטיקן באלעבעסלדיק באגרענעצטן ייִדישן ביר-
גער, — הערן זיך פאָרט אינ זיין שאפן סײַ באדערפענישן פון די פּאָלקס-מאסן,
סײַ דער טעמפעראמענט און די באגאבטקייט פון א פּאָלקס-מענטש. פון אונטער
די גראַבלעכע, ניט-אָפגעגלעטע פאָרמעס שפארט ארויס א נאטור-וויקסיקע
באגאבונג (כאָטש טאקע איבער די היסטאָרישע אומשטענדן ניט אינגאנצן
קיינ רעאליזירטע), באשײנט פון א קרעפטיקן געזעלשאפטלעכע טעמפעראמענט.
די פּאָלקסטימדעכע עלעמענטן אינ זיין אופקלערעריי — דאָס איז פאר אונדז
דאָס אָנציענדיקע, דאָס, וואָס עס געפעלט אונדז אינ אקסענפעלדס שאפן,
און אויך דאָס, וואָס עס מאכט פאר אונדז אזוי אָנציענדיק, טשיקאווע און
רייצפול אזא ווערק, ווי „דאָס שטערנטיכל“.

די נאָוועלע, נאָכ צוויי האָונ" האָט אקסענפעלד אָנגעשריבן, אפּאָנעם, אין סאָפּ 50-ער אָדער אָנהייב 60-ער יאָרן. צווישן „דאָס שטערנטיכל" און דער דאָזיקער נאָוועלע זײַנען פּאַרביי מינדסטנס דריי יאָרצענדליק אויב ניט פּיר. דאָ ווערן שוין געשילדערט אן אנדערע צײַט און גאָר אנדערע פּאַרהעלטענישן. ניט דאָס פּאָדאָליער שטעטל אין XVIII און אָנהייב XIX יאָרהונדערט, נאָר די אייגנארטיקע פּאַרשוינען, וואָס זײַנען אנטשטאַנען אפּן באָדן פּונ דער נײַער קאַפּיטאַליסטישער שטאַט אָדעס, וועלכע איז צו יענער צײַט אויסגעוואקסן אין א מאָדערנעם רײַכן צענטער פּונ עקספּאָרט און אימפּאָרט, און ווױהינ ס'האָבן געהאַלטן אין איינאַרײַנוואַנדערן ייִדן, פּאַרמעגלעכע און אָרעמע, פּונ די פּאַרשיידנסטע קאַנטן אין רוסלאַנד און אפּילע פּונ דער עסטרייכישער גאַליציע (באַזונדערס פּונ ברעָד). די אטמאָספּער אין אָדעס איז אינ יענע יאָרן געווען א „גרינדערישע". ארום די גרויסע עקספּאָרט־געשעפטן, ארום דער בירושע האָבן זיך שוין אָנגעהויבן צו באווייזן יענע אייגנארטיקע געשטאַלטן פּונ ספּעקוליאַנטן און פּראָזשעקטאָרן, נאַיווע און שווינדלערישע, וואָס האָבן סאָפּ XIX יאָרהונדערט דערגרייכט זייער פּולע צעבלאָנג און וואָס שטאַלעמ־אַלייכעם האָט זיי אזוי מײַסטעריש געשילדערט. דאָס וועזן און דער כאַראַקטער פּונ די איינגעוואַנדערטע שטעטלדיקע גוירימ, לופּטמענטשן און קליינ־קרעמערס האָט דאָ גיך דורכגעמאַכט א מערקוירדיקע מע־טאַמאַרפּאָזע. דער שטעטלדיקער ייִד האָט דאָ געוויינלעך גענוג גיך אראָפּ־געוואָרפּן דעם שטעטלדיקן הילעך, די מעשוונעדיקע ייִדישע קליידער און זיך אויסערלעך פּאַרשאפּט אן „אַיראָפּיײַשן" אויסזען, אָפּט אפּילע אפּ א קאָמיש איבערגעטריבענעם אויפּן. דער אלטער פּאַטריאַרכאַלישער שטייגער איז פּאַרביטן געוואָרן מיט א נײַעם, באלעבאַטיש־קרעמערישן פּונ אן אייגנאַרטיקן שניט. די שטעטלדיקע אומבאַהאַלפּנקײַט האָט זיך אינ די סאָכרישע שיכטן פּאַרוואַנדלט אין גרויס־שטאַטישער געניטער פּלינקײַט און צופּאַסונגס־פּייַנקײַט; די פּאַרפּינצטערסע נאַיווע פּרומקײַט — אינ געניסערישער ווילעריש־קײַט אָדער אין אויסגעשפּראַכענער צוועק פּונ יענעם מינ, וואָס בא די „רעפּאָרמירטע" פּאַרשול־ייִדן און בא דעם א סאַכ שפּעטער אופּקומענדיקן טיפּ „פּראַנקפורטער אָרטאָדאָקסן". די שטעטלדיקע האַסאָגעס וועגן מאָראַל און זיטן זײַנען גיך פּאַרשוונדן און עס זײַנען אופּגעקומען נײַע, אנט־שפּרעכנדיקע דער הערשנדיקער געשעפטלעכ־ספּעקוליאַנטישער און פּאַרווע־ניוטישער אטמאָספּער. באלעבאַטיש־גוירישע באַרגענעצטקײַט האָט זיך מערק־ווירדיק אויסגעמישט מיט שטריכן פּונ צינישער „פּרייַזינקײַט". אינ דער אטמאָספּער פּונ רײַכקײַט און ווילשטאַנד, פּונ טומל און גרינדערישער

ספעקוליאציע, האָבנדיק פאר די אויגן ניט ווייניק פאלג פון גיכע רייכ-ווערן,
 האָבן דאָ אויך ברייטערע קרייזן פון דער ייִדישער באפעלקערונג אָנגעהויבן
 צו גלייבן אין א גליקלעכער נאָענטער צוקונפט. אין די פריערע פאר-
 העלטענישן, וואָס האָבן געהערשט אין דער דאָזיקער נייַער האנדל-שטאָט,
 איז אויך מעגלעך געוואָרן א לעבעדיקערע טעטיקייט פון די פארשיידענע
 ייִדישע בירגערלעכע געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס און פארייניקונגען. פון
 דער אנדערער זייט, ווידער, האָט דאָ דאָס בילדונגס-וועזן, איבער א ריי
 ספעציפישע און גינסטיקע באדינגונגען, באקומען אן אומפארגלייכלעך גרע-
 סערע אנטוויקלונג-מעגלעכקייט, איידער אין די איבעריקע קאנטן פונעם
 דעמלטיקן רוסלאנד, פונקט אזוי ווי דער בילדונגס-ניוואָ און די שטייגערישע
 וועלט-קענטעניש איז באמ אָדעסער ייִד געווען אומפארגלייכלעך העכער,
 איידער באמ שטעטלדיקן ייִדישן איינוווינער. דאָ זיינען אויך אנטשטאנען
 היפשע קרייזן ייִדישע אינטעליגענצ, צו וועלכער ס'האָט געהערט אקסענ-
 פעלד אליין און שפעטער א גאנצע ריי באדייטנדיקסטע ייִדישע שרייבער,
 ווי לינעצקי, מענדעלע אא. די דאָזיקע פארהערטענישן אין אָדעס, וואָס
 האָבן אין די 50-ער יאָרן שוין באקומען גענוג אויסגעשפראַכענע קאָנטורן,
 האָט דאָס אקסענפעלד געפרווט שילדערן אין זיינ נאָוועלע „נאָכ צוויי
 האָזן“. מיר זעען דאָ געשילדערט די ערשטע שפראַצונגען פון די שאַלעם-
 אלייכעמישע געשטאלטן. אין דער דאָזיקער נאָוועלע זעען מיר עפעס אזוינס,
 ווי א ווערק פון א פרימיטיוון שאַלעם-אלייכעם — פאר שאַלעם-אלייכעמען.
 אקסענפעלדס ווערק זיינען ביכלאז דורכגעדרונגען מיט הומאָריסטישע שטריכן,
 אָבער אין די פריערדיקע ווערק הערט זיך פאָרט דייטלעכער דער סאטירישער
 גרונט-טאָן, די סאטירישע אָנציילונג. ניט אזוי ווייט די קאָמיק, ווי דער
 כויעק. אין דער דאָזיקער נאָוועלע האָבן מיר א טיפישע הומאָרעסקע, גע-
 בויט לויט א וואָדעווילישער אינטריגע. אגעווי, זעען מיר דאָ דייטלעכער,
 איידער אין די איבעריקע ווערק אקסענפעלדס, שטריכן פונעם פעליעטאָן
 און פון דער פארצייכענונג. מעגלעך, אז דאָס האָט זיך אזוי באקומען ערשט
 אין דער איבערזעצונג פון ייִדיש אפ רויש — און די דאָזיקע רוישע איבער-
 זעצונג, אין וועלכער ס'האָט זיך אָפגעהיט אקסענפעלדס נאָוועלע, איז זייער
 א מיטלמעסיקע. מעגלעך, אז דער רוישער איבערזעצער האָט א סאך
 אייגנארטיקייטן פון אקסענפעלדס דערצייל-נוסעך, איבער דער שוועריקייט
 זיי איבערצוזעצן, פאָשעט ארויסגעוואָרפן און האָט אזויארומ דעם דערצייל-
 נוסעך פארפאָסטערט. דער דערצייל-נוסעך איז דאָ טאקע גענוג פארשיידן
 פון דעם, וואָס מיר זעען אין אלע איבעריקע ווערק אקסענפעלדס. ס'איז
 אָבער אויך ניט אויסגעשאַסן, אז אקסענפעלד אליין האָט זיך אפ דער
 עלטער געפרווט אָנצושרייבן די נאָוועלע אפ רויש, אז דער רוישער טעקסט
 איז ניט קיינ איבערזעצונג, נאָר אקסענפעלדס אָריגינאל. דאָס אָפּווייכע פון

זײַן געוויינלעכע דערצײל-סטיף קאָן דאן דערקלערט ווערן מיט די שווער-
קײטן, וואָס האָבן זיך געשטעלט פארן אלטן ייִדישן שרײַכער, ווען ער
האָט זיך גענומען שרײַבן אין דער שפראך, צו וועלכער ער איז זײַן
קײנסטלערישן שאפן ניט געווען צוגעווינט.

אַבער ווי עס זאָגט ניט זײַן, געפינען מיר דאָ אין דער נאָוועלע ווי-
ציקע אָפּשאַטערישע שילדערונגען פון די פארשידענע טיפּן סאָברישע
באלעכאטימ. מיט אן איראָניע א ביסל א גראַבלעכער ווערט באשריבן די
„פּילאָזאָפּיע“ פונעם סויכער כאפערלאַפּ, וואָס באשטייט דערין, אז יעדער
מענטש מוז גאנווענען, און אויב ער האָט נאָך ניט גענאנומען אונגא-
וועט ניט, — וועט ער מינאסטאם שעטער גאנווענען. און אויב א מענטש
פירט זיך צופיל ערלעך, — איז ער נאָך מער פאררעכטיק, ווי יעדער אנדער-
דער. באמ דערצײלן וועגן סאָרקײנס ניט געלונגענעם פרוּוו צו טאָן א שײ-
דעך מיט א רײכער קאלע שילדערט אקצענפעלר דעם געוויסנלאָזן ספּעקול-
לאַנט, שווינדלער און צווייאַק, וואָס איז איז איבער פונ זײַנע שווינדלערישע
שטיק דורכגעפאלן, וואָס וועט זיך אָבער פריער אָדער שפעטער מינאסטאם פאָרט
דערשלאָגן צו זײַן צײל — צו ווערן א רײכער אָנגעזענער אָדעסער באלעכאַט.
אקצענפעלר איראָניזירט סײַ איבער דער קלוימערשער פּיליסטערישער „אופ-
געקלערטקײט“ סאָרקײנס און פון דער מישאַכע שמאטקײן און סײַ פון דער
„ניימאָדישער“ צווייאקישער פרומקײט פון דער מישאַכע קוימען, א פרומ-
קײט פון דעם מיין, ווי בא די שפעטערדיקע פראנקפורטער אָטאָדאָקסן:
אי צו גאָט, אי צו לײט, אי טוירע, אי סכּוירע. ער איראָניזירט איבער
זייער גאנצן שטייגער. צו דער פיגור פונעם אָדעסער זשוליק סאָקײן
שטעלט אקסענפעלר אנטקעגן די לעבנס-באשרײַבונג פון זײַן נאָיוו אָרע-
מען פאָטער אינעם שטעטל — צוליב קאָנטראַסט. די נאָוועלע איז גענוג
פרימיטיוו, זי איז אָבער אינטעריעסאנט אלס א זשאנר-ביינד פון דער
דעמילטיקער אָדעסער ייִדישער סוויוע און אלס א באשטעטיקונג פאר
דעם פאקט, אז געוויסע שאַלעם-אלייכעמישע מאַטיוו זײַנען נאָך לאנג פאר
שאַלעם-אלייכעזען באמערקט געוואָרן פון איינצלנע זײַנע פאָרגייערס איז
דער ייִדישער ליטעראטור. די איבערזעצונג פון כ' פ. רעזניק באמיט זיך מיט
טאקט און מאָס אופצושטעלן דעם קאָלאָריט פון אקסענפעלרס שפראך-סטיף.
די העפּערעס אינעם טעקסט, וועלכע זײַנען באצײכנט מיט א שאַרנדל,
שטאמען פון אקסענפעלרן גופע. די העפּערעס, באצײכנטע מיט אראבישע צי-
פערן, — שטאמען פון דער רעדאקציע.

איז דער ארבעט איבער די אקסענפעלר-טעקסטן האָט זיך באטייליקט
דער כ' מ. הער.

ציטט און מענטשן פון „דאָס שטערנטיכל“

1

די האנדלונג פונעם ראָמאן קומט פאָר אין צוויי שטעטלעך פון פאָר-דאָליע און טיילווייז אין אנדערע ערטער אין די יאָרן 1812/13, דה. צוואנ-ציק יאָר נאָך דעם, ווי די דאָזיקע שטעטלעך זיינען, אלס באשטאנד-טייל פון פוילן, אריבער צו רוסלאַנד. מע האָט נאָך ניט באוויזן צו פאָרגעסן, אז דער קאנט האָט דאָ גאָר ניט לאנג געהערט צו פוילן, ניט איין מאָל איז עס געקומען צו רייד.

פאר דעם מעשעך פון די דאָזיקע צוואנציק יאָר איז פאָרגעקומען די ברוזשואזע רעוואָלוציע אין פראנקרייך און האָט זיך אויסגעלאָזט; ס'איז געווען א נאפאָלאָעאָן, וואָס האָט געקערט וועלטן, און פונקט 1812/13 האָט ער געפירט א גראנדיזע קריגס-קאמפאניע קעגן רוסלאַנד; פון דער גאנצער גרויסער פוילישער מעלוכע איז געבליבן א שוואכער שאָטן (ווארשעווער הערצאָגטום, דאָס שפעטערדיקע „קיניגרייך פוילן“). אָבער אין די פאָדאָליער (און ניט בלויז אין די פאָדאָליער) יידישע שטעטלעך האָט זיך ווייניק וואָס געביטן.

פון העכער 1400 „יידישע“ שטעט און שטעטלעך אין פוילן אין יאָר 1772 האָט די גרעכטע מערהייט געהערט צו פריצימ און צום קלער¹. ווי ס'האָט אויסגעזען א דורכשניטלעכער שטעטלדיקער יידישער ייִשעוון פון די דאָזיקע 1400 פונקטן שילדערט א פוילישער פובליציסט פון יענער צייט גאנצ לאַפידאריש: „צווישן עטלעכע כאטעס שטייען קרעטשמעס און זעבן זיי פארקויפט מען אין באשטימטע טעג זיפן, בעזעמער און טעפ“². פאר צוואנציק יאָר צייט האָט זיך דאָ ווינציק וואָס געענדערט.

¹ Воблый. Очерки по истории польской фабричной промышленности. Киев, 1909, стр. 8.

² דאָרטן, ז. 10.

א קליינ שטעטל איז פון עטלעכע הייזרעכ. דאָ איז אלע צוויי וואָכנ זונטיק א יאָרד. א שטאָט הייסט, ווו ס'איז דאָ א פאָר הונדערט געבויטע שטובנ (א הויז הייסט א שטוב), א שורע געמויערטע קלייטנ" (זע ווייטער, ז. 51) — אזוי פאָטאָגראפירט די זעלבע שטעט אונ שטעטלעכ אקסענפעלד. די שטאָט זיינע איז, פונקט ווי פאר „כמעלניצקיס צייטנ" אָדער פונקט ווי פארנ אמאָליקנ פוילנ, בלוז א גליד פונעם גאנצן פריצישן „שליסל" (פעאָדאלער אדמיניסטראטיוו-ווירטשאפטלעכער איינס).

★

ווי באקאנט, איז דער פעאָדאליזם אינ פוילנ געווען א פארשלעפטע קרענק, וואָס האָט וואָס ווייטער אלץ מער פראָגרעסירט אונ ענדלעכ געטריבן דאָס זעלבשטענדיקע פוילנ אינ גרוב אריין. אינ מעשעכ פון XVI, XVII און XVIII יאָרהונדערט איז געוואקסן די מאכט אונ דער ווילקיר פון דעם פעאָדאל, אונ דאָס, וואָס האָט אינ מיירעוואיראָפע געשפילט די ראָליע פון א קעגנזאצ צום פעאָדאליזם — די שטאָט, דער האנדל, די מעלכע — איז אינ פוילנ אויכ פארפעאָדאליזירט, פארשליאכטיזירט געוואָרן. נאָכ אינ XV יאָרהונדערט האָט דער טראניזט-מיסכער פון פוילנ געשפילט א גאנצ אָנגעזעענע ראָליע אינעם האנדל-פארקער צווישן מיזרעכ (נאָענטער מיזרעכ, אינדיע) אונ אייראָפע. אינ XVI יאָרהונדערט, נאָכ אנטדעקן אמעריקע אונ דעם יאמ-וועג קיין אינדיע, ווען די מאגיסטראל פונעם וועלט-מיסכער איז געוואָרן דער אטלאנטישער אָקעאן, נאָכ דעם, ווי דעם נאָענטן מיזרעכ האָבן באזעצט די טערקן, איז דער טראניזט-האנדל פון פוילנ אונטערגעגאנגען. ווידער איז שוין די שליאכטע אינ פוילנ אינ XVI יאָרהונדערט דער אבסאָליוטער הערשער. די שטעט, די פויליש-דייטשיש-יידישע שטעט, זיינען אינ פוילנ קיינמאָל ניט געווען קיין באדייטנדיק קעגנגעוויכט קעגן דעם קויעכ פון די פעאָדאלן, ביפראט איצט, ווען דער גרויסער שליאכ פונעם וועלט-מיסכער איז פארן פוילישן סויכער פארשפארט געוואָרן, ווען ס'קומט אָן די צייט פון דער „גאָלדענער שליאכטישער פרייהייט", ווען דער פויער אינ פוילנ ווערט ענדגילטיק פארקנעכטעט, צוגעפעסטיקט צו דער ערד, „פארכלאָפּעוועט". דער הערשנדיקער קלאָס נעמט זיכ דאָס רעכט אריינצופירן אונ ארויסצופירן סכורעס פריי אָן אָפּ צאָלן (פארן סויכער בלייבן, פארשטייט זיכ, די אָפּצאָלן ניט אָפּגעשאפט), ער פארשטארקט די עקספּלואטאציע פונעם ליבייגענעם פויער, פירט אליין ארויס טווע קיין אויסלאנד אונ ברענגט זיכ אריין פרעמדענדישע סכורעס פארן אייגענעם געברויכ. דער אינטערעס פון דער שליאכטע פאר דער פראָדוקציע פון די פוילישע מייסטערס קומט צום אויסדרוק ניט אינ דעם, וואָס זי געברויכט אָט די פראָדוקטן, נאָר אינ איינפירן פעסטע פרייז

פאר דעם באלמעלאַכעם שטיקל ארבעט. די רעגלמענטאציע פון די צעכן, די אָפּטע פרווון ביכלאל צו פארווערן די דאָזיקע אָרגאניזאציעס דערגאנצט דאָס בילד.

צערעכנט זיך אזויארום מיטן מיסכער און מיטן האנסווערק, גיט דער פּאַרעצ נאָך א שטארקערן קלאפ דער שטאָט — ער גרינדעט זײַנע אייגענע, פּריציפּיע, סעניאָראַלע שטעט און שטעטלעך אפ זײַנ ערד, אָפּט צווישן אנדערע גיטער, באפרייט זיי „מיט זײַנ גנאָד“ פון שטייערן אפּעטלעכע יאָר נאָך זײער גרינדונג, דערנאָך אָבער נעמט ער זיי פּײַנ שטעלן צום צעטל, ער הייבט אָן רײסן פון סױט און פון לעבעדיק דורכ דער סיסטעם פון פעאַדאלע אומדירעקטע שטייערן, מאָנאָפּאָליעס און רעגאליעס. צום לײַביגענעם דאָרפ קומט אזויארום צו אין פּײַלן די לײַביגענע שטאָט.

מײַרעוו-אײראָפּע האָט אָנגעהויבן פון דער פּריציפּיער שטאָט, און אויסגעלאָזן דערמיט, אז די שטאָט האָט אויסגעקעמפט אָדער אויסגעקויפט איר פּרײַהײט פון די אדלײַט, פּײַלן האָט מיט דער פּריציפּיער שטאָט אָנגעהויבן און מיט דער פּריציפּיער שטאָט אויסגעלאָזט.

אין רוסלאַנד זײַנען די פּרײַוילעגיעס פונעם הערשנדיקן קלאַס ניט פארגאנגען אזוי ווייט, ווי אין פּײַלן. אפּילע אין XVIII יאָרהונדערט, ווען די אדעליקע האָבן נאָך פּיאָטער דעם ערשטן געשפּיט אזא גרויסע ראָליע אין ארופּירן אפּן טראָן און אראָפּפירן פונעם טראָן די רוסישע קײסאַרימ, ווען זיי זײַנען באפרייט געוואָרן פון אָבליגאטאָרישן דינסט אאוו, האָט דער רוסישער פּאַרעצ ניט געגרינדעט קײן אייגענע סעניאָראַלע שטעט, ניט פארמאָגט קײן פּראָפּינאציע-רעכט¹.

ווען די פּײַלישע קאנטן זײַנען אריבער צו רוסלאַנד, ווען די שליאכטע איז אײַנגעשלאָסן געוואָרן אין באשטאנד פון רוסלענדישן אדל, האָט זי געהאט גרעסערע רעכט, איידער די אדעליקע אין גרויסרוסלאַנד. דער צאריזם האָט די דאָזיקע ספעציפּישע רעכט ניט אָנגערירט.

ניט אָנגערירט האָט ער אויך דעם יידישן שטאָט פון דעם שליאכטישן פּײַלן — דעם קאָהאַל. מערקווירדיק איז, אז די אזויגערופענע יידישע „אוו-טאָנאַמיע“ אין פארצײטיקן פּײַלן — די צעצווײַגטע אָרגאניזאציע פון קע-הילעס, יידישע קײז-סיימיקעס און פון דעם צענטראַלן סײַם, דעם וואאד —

1 פּראָפּינאציע-רעכט האָט באטייט דער מאָנאָפּאָל אפּ בײַנע און פארקײפּן בראנפן. דער רוסישער גוטבאווער האָט געהאט דעם מאָנאָפּאָל בלײז אפּ בײַנע בראנפן אין זײַנע גיטער.

איז אופגעקומען און האָט זיך פאנאנדערגעבליט אינעם פּער־אָד פּונ
דער פּוילישער געשיכטע (אינעם XVIII—XVI יאָרהונדערט), ווען די שליכטע
ווערט דער אבסאָליוטער הערשער אינעם לאַנד; מערקווירדיק איז, אז די גאַנ-
צע סטרוקטור פּונ דער ייִדישער „אוּטאָנאָמיע“ האָט קאָפּירט די פּוילישע
מעלכע־סטרוקטור פּונ יענער צײַט. דאָס איז ניט בלויז קײנ אויסערלעכער
פּאַראַלעליזם.

די גאַנצע געבײַ פּונ דער ייִדישער „אוּטאָנאָמיע“ — פּונ דעם צענטער,
דעם וואַד, ביז דעם מינדסטן „פּריקאהאַלאַק“ (א קלײנע קעהילע, צוגע-
שריבן צו א גרעסערער) איז געווען אײַנ גרויסע פּאַמפע אפּ ארויסצובא-
קומען שטײערן פּאַר דער פּעאַדאַלער מעלכע.

אינעם שטאַט צי אינעם שטעטל איז קאָהאַל געווען אַן אַרגאַניזאַציע, דורך
וועלכער דער פּעאַדאַל פּלעגט אויספירן זײַנ מאַכט און ווילקיר בענעניע.
די האַלבע לײַבקנעכט — דער באַפּעלקערונג (מערסטנטייל ייִדישער) פּונ דער
פּריצישער שטאַט. האָט זיך דעם פּאַרעצ, דעם „סאַר“, פּאַרגלויבט צו פּאַ-
דערן, אז זײַנע ייִדישע קימאַט־כלאַפּעס זאָלן אויספירן די אָדער יענע
נאַטוראַלע פּליכט, האָט ער געקראָגן כײַשעק צו א שפּאַגל־נײַעם אָפּצאַל
אאוו. — צו וועמען פּלעגט ער זיך ווענדן? צו קאָהאַל! ווער פּלעגט עס
אַלץ דורכפירן? קאָהאַל! האָט עמעצער א ייִד זיך דערוועגט ארונטערצו-
רײַסן דאָס פּראָפּינאַציע־רעכט פּונעם גוטבאזיצער, וועלכער האַלט אײַגענע
גוראַניעס און שענקען, אָדער דאָס רעכט פּונעם רענדאַר (א ייִדן צי
אַפּילע ניט קײַנ ייִדן) פּונ אַט־אַ די גוראַניעס און שענקען, — איז ווי
איז די אינסטאַנצ, וועלכע נעמט זיך אָן די קרײוודע פּונ דעם בידנעם „פּאַנ-
און „פּידפּאַנאַק“? דער קאָהאַל!

דער אלטער קאָהאַל דערנעענטערט זיך אינעם אײַניקע הינזיכטן צו דער
מאַדערנער גײַע¹ און צו די קאָרפּאָראַציעס פּונ דער מיטלאַלערלעכער שטאַט —
צו דער גײַדיע, צום צעכ: ער שטייט אפּ דער וואַך פּונ די מאָנאָפּאָליס-
טישע רעכט פּונ די ייִדישע גווירימ און יוסטע באַלמעלאַכעס, ער מישט
זיך ביכלאַל שטאַרק ארײַנ אינעם דעם ווירטשאַפּטלעכע לעבן פּונ דער ייִדן-
גאַס און רעגולירט עס אינעם די אינטערעסן פּונ די ייִדישע גרויסע ארענ-
פּאַכרימ און האַנטווערקער, די מאָנאָפּאָליסטן אאוו.

1 מאַדערנער גײַע — די אָנפירונג פּונ דער שטאַט לײַטן מאַדערנער רעכט, דה.
לײַט יענע געזעצן, וואָס האָבן עקזיסטירט אינעם דער זאַקסישער שטאַט מאַדערנער (דײַטשלאַנד).
די דאָזיקע געזעצן זײַנען סאָפּ XIII יײַ. אפּגעקליבן געוואָרן אינעם א געזעצ־בוך. דאָס מאַדער-
נער רעכט איז באַשטאַנען אינעם דעם, וואָס די שטאַט האָט פּאַרמאָנט אירע א זעלבסטפּאַר-
וואַלטונג און איז געווען אומפּאַהענגיק פּונעם פּעאַדאַל. פּאַרשטייער פּונ די העכערע שיכטן אינעם שטאַט
פּלעגן זײַצן אינעם „ראַט“ פּונ דער שטאַט, אינעם שטאַטישן געריכט, זײַ פּלעגן מישפּעטן, ארויס-
געבן זײַרע געזעצן, פּלעגן אפּמאַנען ספּעציעלע שטײערן, פּלעגן אָפּהײַטן די רעכט פּונ די
פּאַכרימ און האַנטווערקער, די מאָנאָפּאָליסטן אאוו.

דאטאָרן, פאכטערס און סאָכרימ, ער האָט זיך זײַן סיסטעם פון שטײַערן, זײַנע געזעצן, געריכטן און ספיסעס, ער איז ווײַט ניט גלײַכגיטיק צום לעבנשטייגער און זאָגט ארויס זײַן דײַע, די דײַע פון א באַלעבאָס באַ ייִדן, מיטן האַרבן וואָרט. העלפֿט ניט דאָס האַרבע וואָרט, ווענדט ער אָן קעגן די שטייגער-ברעכער, ווי קעגן די מאָנאָפּאָליעס-אַרונטערײַסער, ניט-צאָלער פון שטײַערן אאוּ, זײַן אײגענעם געוואַלט-אַפּאַראַט.

קורצ גערעדט — אינעם הינזיכט פון עקספּלואַטירן די מאַסן איז קאָהאַל אַ נאָענטער קאָרעוּ מיט די אָרגאַניזאַציעס פון דער מיטלאַטערלעכער שטאָט.

אַבער די מיטלאַטערלעכע אָרגאַניזאַציעס — די שטעט, די גילדיעס, די צעכן — האָבן אָפֿט געקעמפֿט קעגן די פעאַדאַלן, די שטאָט האָט געטראָגן אינעם זיך זוימען סונ דער קינפטיקער בורזשוואַזער וועלט אינעם דער פעאַדאַל-לער עפּאָכע.¹ וועגן דער קאָהאַל-אַינסטיטוציע קאָן מען אזוינס ניט זאָגן — דער טאָך פון קאָהאַל איז געווען אַ פעאַדאַלישער.

ענדלעך דארפֿ מען האָבן אינעם זײַנען די ראָפֿיע פונעם קאָהאַל אלס אַן אָרגאַניזאַציע צום אַלזײטיקן אָפּזונדערן די ייִדישע מאַסע פון דער ניט-ייִדישער — פּאָליטיש, אידעאָלאָגיש, שטייגעריש.

די אָפּגעזונדערטקײַט האָט געשטאַמט אינעם גרונט פון דעם סאָציאַל-עקאָנאָ-מישן אונטערשייד צווישן דעם ניט-ייִדן דעם פּויער, דעם לײַביגענעם און דעם ייִדן דעם הענדלער, שענקער און באַלמעלאַכע. די עטנישע און רעליגיעזע פאַרשידנקײַט צווישן ייִדן און ניט-ייִדן האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט די אָפּגעפּרעמדטקײַט. די קירכ האָט גוט צוגעהאָרעוועט אפֿ צו פאַרטיפּערן די אָפּזונדערונג. אַ גרויסן כײַלעק אינעם דעם האָט אויך דער פעאַדאַלער געזעצ, די פעאַדאַלישע טראַדיציע.

קאָהאַל איז געווען דער פאַרבינדונגס-רינג צווישן די ייִדישע מאַסן פון אײַנע זײַט און דער פעאַדאַלער מעלוכע, דעם פּאַרעצ און דער שטאָט פון דער אַנדערער זײַט. קאָהאַל האָט זיך אַרײַנגערוקט אלס אַן אײַבעריקער רינג אינעם דער פעאַדאַלישער סיסטעם פון אונטערדריקונג און עקספּלואַ-טאַציע.

זײַענדיק אַ „פאַרבינדונגס-רינג“, האָט קאָהאַל גלײַכצײַטיק מיטגעוירקט צו פאַרשטאַרקן און פאַרשאַרפֿן די אָפּגעזונדערטקײַט פון דער ייִדישער באַ-פעלקערונג בענעגייע דער גאַנצער אַרומיקער וועלט. קאָהאַל האָט אינע-

1 עמעס, די שטאָט אינעם פּוילן האָט זיך אנטוויקלט אַנדערש, אײַדער אינעם מײַנעוּ, און וועגן אַרויסטרעטונגען פון די שטעט קעגן די פּריזימ אינעם פּוילן וויסן מיר זײַער ווייניק. אָבער אפֿ דער שאַכ-ברעט פון די קלאַסן-קויכעס אינעם פאַרצײטיקן פּוילן זײַנען די שטעט, ביכאַל גערעדט, דאָך ניט געווען מיט די פעאַדאַלן.

ווייניק אינ דעם ייִדישן וועלט פֿ אונטער געהאלטן מיטלאַטערלעכע שאַוויניס-
טיש-רעליגיעזע פֿאַרשטעלונגען און אליינ זיכ אפ זיי געשטיצט. קאַהאַל
האַט זיכ גאָר שטאַרק באַמיט אופצוהאַלטן דעם ספּעציפֿיש-מיטלאַטערלעכע
ייִדישן שטייגער. דאָ גייט קאַהאַל האַנט באַ האַנט מיט דער פּעאַדאַלישער
מעלכע, מיט דער פּעאַדאַלישער קירכ.

די רוסיש-ייִדישע געשיכטע האָט געיאַרשנט פֿונ אַלט-פּוילן אויכ דעם
כאַסידיוזם. דער קולט פֿונעם רעבן, דעם זנאַכאַר, די זנאַכאַרישע פּראַק-
טיק, די מענגעס פֿוסטעפּאַסניקעס, וואָס פֿלעגן כאַדאַשימוויז זיכ ווייניק
באַם גוטן-ייִדן און מאַכעסוויז זיכ מיט אימ אַרומשלעפּן פֿונ איינ אַרט
אינ אַ צווייטן, אַווי. אַווי. — דאָס אַלץ איז אַ באַגלייט-דערשטיינג פֿונ דעם
פּוילונג-פּראַצעס, וואָס איז אָנגענאַנגען אינעם גאַנצן אָרגאַניזם פֿונ
דער „זשעטפּאַספּאַליטאַ“, אינ איר ייִדישן טייל, פאַרשטייט זיכ, אויכ.
איז עס דען צופּעליק, וואָס דער כאַסידיוזם האָט זיכ באַוויזן אַרומ דער
מיט פֿון XVIII יִה, ווען די פּוילישע מעלכע האָט שוין געהאַלטן נאָענט
באַם סאַז? מע דאַרפֿ רעכענען, אז ניין. איז עס דען אַ צופּאַל, וואָס
אופּגעקומען און שנעל פאַרשפּרייט זיכ האָט דער כאַסידיוזם דאַפּקע אינ דער
רעכטברעגיקער אוקראַינע, דאָרט, וווּ באַ ייִדן זיינען געווען באַזונדערס פאַר-
שפּרייט אַרענדע-באַשעפּטיקונגען, שענקען, קרעטשמעס, דה. דאָרטן, וווּ די
ייִדישע באַפּעלקערונג איז געווען אַמינסטן פּעאַדאַליזירט? אפּאַנעם, אז ניט.

2

דאָס פּאַדאַליער שטעטל אינ יאָר 1812 געהערט, ווי מיר ווייסן, דעם
פּאַרעצ, דעם „סאַר“. דאָ געפינט זיכ זיינ הויפּ. דאָ איז אפּילע פאַראַן אַ
פּאַרשטייער פֿונ דער צענטראַלער מאַכט — דער קאַפיטאַנ-אַיספּראַוויניק; דער
אייגנטלעכער הערשער איז דאָכ דער פּאַרעצ: „אינ פּוילן-רוסלאַנד (יענע
טיילן רוסלאַנד, וועלכע האָבן פּרובּער געהערט פּוילן. — אַ. מ.) איז דער פּאַר-
רעצ פֿונ דער שטאָט אליינ די פּאַליציע“ (זע ווייטער, ז. 113). אז עמעצער
געפּעלט ניט דעם פּאַרעצ, צערעכנס ער זיכ אַיינ מיט אימ אפּן אַלטן
שטייגער דורכ זיינע אייגענע „רייקים מיט זיינ קאַמיסאַר“ (ז. 113). די
לייביגענע אינ דאָרפֿ האָרעווען מיטן ביטערן שווייס, ווערן פאַרשוואַרצט
אַפּ דער פּאַנשטשינע, זיינען מעכטיעו אָפּצוגעבן דעם פּאַנ אַ געוויסן קוואַן-
טום טווע, אַ באַשטימטע צאָל אויפּעס, אייער, לייונט אַווי. די האַרבע
קנעכט אינ שטאָט, די שטעטלדיקע ייִדישע מאַסן, צאָלן דעם „סאַר“ טשינש
פֿונ די פּלעצער, אפּ וועלכע עס שטייען זייערע היילעך, קרעמלעך, טיש-

דעך מיט סכױרעס אפּן מאַרק, זײ צאָלן פאַר פּאַשענ די ציגן אפּ דער פּריצישער לאָנקע, פאַר כאַפּן פּיש אינ טײַכ, פאַר אַרײַנפירן און אַרויס־פירן סכױרעס, פאַר איבערוועגן פּראָדוקטן, פאַר בײַטן געלט, פאַר קויפּן און פאַרקויפּן פאַרשיידענע סכױרעס אַוּו. אַוּו. ¹ גאַר א גרויס אָרט פאַר־נעמט צווישן די אָפּצאָלן די האַכנאָסע, וואָס די בראַנפּן־פּראָפּיאַציע טראָגט אַרײַן. די אַלע באַשטײערונגען ווערן אָפּגעגעבן געוויינלעך אינ אַרענדע אינײַנעם מיט די איבעריקע מאַיאָנטקעס פּונעם „שױסל“ אָדער באַזונדער אינעם, „וואָס איז כּאַשעוו אינ הויפּ“ (ז. 51). אָפּט איז אָט דער „כאַ־שעוו“ א ייד, א גוּיר.

אַלואָ, זעען מיר, אז באַ דער צאַריש־רוסישער הערשאַפּט זײַנען די גאַנצ גרויסע סעניאָראַלע רעכט („וואָטשינאַ־רעכט“) פּונ די פּוילישע פּרי־צימ פאַרבליבן ניט געענדערט, און די יידן זײַנען פאַרבליבן אינ דער זעלבער געזעלשאַפּטלעכער לאַגע, ווי פּריער, אינ דער צײַט פּונ דער שליאַכ־טישער פּוילישער מעלכוכע.

צו יענער צײַט זײַנען יידן אינ רוסלאַנד געווען באַשאַנקען מיטן „סכּום“, מיט טאַפּלעטע שטײערן, מיט גיירושים פּונ די דערפער (דאָס אַלגע־מײַנע אַרויסטרייבן פּונ אַלע דאָרפ־יידן איז גראָד דעמלעט, אינעם יאָר 1812, בלויז אָפּגערופּן געוואָרן, קעדיי ניט שאַפּן בײַס דער מילכאַמע קײן פאַרביטערונג באַ דער ייִדישער באַפעלקערונג, וואָס האָט געווינט אינ די גרענעצ־קאַנטן).

אַקסענפעלד איז יוסטירט אינ „דאָס שטערנטיכל“ מיט אַ קאַנקרעטן עפּי־זאָד די טעטיקײַט פּונעם קאָהאַל. דעם בעלפּער מיכל מאַצייווע כאַפּט מען באַ א „שווערער זינד“ — ער עסט בײַס אַ טאַנעס. ס'ווערט אַ געלויפּערייַ, אַ געשרייערייַ, דאָס שטעטף וויגט זיך — געכאַפּט דעם פאַרברעכער, וואָס איבער אימ איז באַשערט אַ גאַנצער „שטאָט פאַרשוואַרצט צו ווערן“, „קימ־פעטאַרנס זאָל עס רײַסן“ (ז. 60). די קאָהאַלשע שאַמאַסימ בינדן אימ און פירן אימ מיט גרויס פאַראַד, באַגלייט פּונ „אַלע און יונגע יידן און וײַ־בער און קליינע מיידלעך אפּילע“ (ז. 59) אינ קאָהאַל־שטיבל צו די קאָ־האַלס־לײַט.

אַקסענפעלד גיט אינ געמיטלעכע שילדערונגען, עטוואָס שאַרזשירט, די פּאַרטרעטן פּונ די „קאַהאַלנעס“ (קאָהאַלס־לײַט), פּונ די קאָהאַלשע שאַמאַ־סימ, פּונ דער גאַנצער זיצונג פּונ קאָהאַל. דער פּסאַק איז אָבער וײַט ניט

¹ וועגן די אָפּצאָלן, וואָס די שטעטלעך האָבן געהאַט אפּ זיך נאָך אינ די 40־ער יאָרן פּונ XIX יאָרהונדערט — זע די אָפּיציעלע צעטלעך פּונ אָט די אָפּצאָלן אינעם בוך: „מאַרגולײַס. געשיכטע פּונ יידן אינ רוסלאַנד, ב. I, ז. 222—225.

קיינ „געמיטלעך-פאטריארכאלער“. קאָהאַל נעמט בא מיכלענ צענ זילבער-גילדן געצט-שטראַפ (אורטייל נומער איינס) און שיקט אימ אָפ צום כסי-דישנ רעבן, וועלכער איז גראָד דעמלט אינעם שטעטל, דער צאדיק זאָל ערשט ארויסטראַגן דעם אורטייל (נומער צוויי). דער רעבע באשטראַפט מיכלענ מיט א „פידענ“ פון הונדערט זילבער-גילדן. 100 זילבער-גילדן — פופצן זילבער-רובל — איז פאר זיך אליינ א באדייטנדיקע סומע צו יענער צייט. דאָס איז אָבער ווייט ניט אלץ — דער רעבע פאסקנט, אז מיכלענ זאָל מען אָפּזאָגן פון דער שטעלע און ער זאָל זיך צעשיידן מיט זיין קאלע, וועלכע ער האָט זייער ליב. דער „פארברעכער“ האָט נאָך גוט אָפּגעשניטן — ווען ניט דאָס געלט, וואָס ער האָט געהאט אָפּגעשפּאַרט און דערמיט פארענטפערט זיינע „זינד“, וואָלט מען אימ כוצ אלעמען נאָך אָפּ-געשמיסן און ארויסגעטריבן פון דער שטאָט אויך.

אויב, דער פאָרעצ פון דער שטאָט איז אליינ די פאָליציע, — ער גופע איז דער קוואַל פון רעכט, דער ריכטער, דער אויספירער (דורך זיין קאָ-מיסאר און די רייקימ), פארמאָגן ייִדן אינ יעדן שטעטל כוצ דער דאָ-זיקער מאכט זייערע אַן אייגענע, אַן „אווטאָנאָמע“: קאָהאַל כאפט, קאָהאַל בינדט, קאָהאַל פאסקנט, קאָהאַל איז מעקייעם פסאק. אקסענפעלד, דער מאסקע, האָט אינעם עפיואַד מיט דער קאָהאַל-זיצונג א קליינ ביסל צוגעשפיצט די כאראקטערן און די סיטואציעס, אָבער-אינ גרונט האָט ער געגעבן רעאליסטישע בילדער.

העכסט כאראקטעריסטיש פאר קאָהאַל פון דעם לעצטן פערזאָד פון פוילנס זעלבשטענדיקער עקזיסטענצ און פון די ערשטע יאָרצענדזיקער פון דער ייִדישער געשיכטע אינ רוסלאנד איז דער ווילקיר, די צעלאָזנקייט, די פארקויפטקייט.

מיכל מאציווע האָט געטאָן א „פארברעכנ“, לייגט אימ פאָר דער קאָהאַלס-מאנ, אז אפ אויסצוקויפן טיילווייז זיין זינד זאָל ער „אנידערלייגן צען גילדן אפ א טרונק“ דעם הייליקן קאָהאַל. געבן קאָהאַל אפ א טרונק איז א שטייגער-זאכ. קאָהאַל האָב איך אויך געגעבן צען גילדן אפ א טרונק, זאָגט, רעבע... וויפל זאָר איך אייך געבן אפ א פידענ? (ז. 68) — פּרעגט מיכל דעם צאדיק. אַן אנדערשמאָל באשטראַפט דער גוטער-ייִד דעם שאמעס פאר זיין ווייבס זינד, ער זאָל שטעלן אַן עמער מעד פאר-קאָהאַל, קעדיי „קאָהאַל זאָל ניט דאָרשטיק זיין“¹ (ז. 138).

1 צו א באזונדערס נידעריקער מאדרייגע איז דער קאָהאַל געקומען אינ די אוקראינישע שטעטלעך, ווו ער איז געלעבט בא די כסירימ אינ די הענט. אָבער אויך בענעגייע די קאנטן אויסער אוקראינע האָבן מיר גענוג יעדעס וועגן קאָהאַלשן ווילקיר.

אנאליזירנדיק דעם פילפאכיקן פעאָדאלישן דרוק, וואָס די יידישע מאַ-
סע (באזונדערס אין אוקראינע) האָט געהאט אויסצושטיינ מיצאד קאָהאַל,
שאַן און צאר, דארפן מיר האָבן אין אויג אויך דעם פערטן מינ אונטער-
דריקער — דעם כסידישן רעבן.

מיט וואָס באשעפטיקט זיך די מאסע אין די יידישע שטעטלעך? מיר
האָבן צונויפגעשטעלט א צעטל פון קימאט אלע פראָפעסיעס און קעמיי-
פראָפעסיעס, וועלכע ווערן דערמאָנט אין „דאָס שטערנטיכל“. אָט איז עס: רענ-
דאר, קרעטשמער, וויינשענקער, כאַפּפּן, קרעמער, הענדלער, זיצערקע אין
מארק, „אוישער“, „כאָשעוו אין הויפּ“, „טאָקיפּ באַם קאָפיטאָן-ספּראַוויק“,
„באַל-מאַכלויקעס“, בעסמערעש-שאַמעס, שווי-שאַמעס, קאָהאַל-שאַמעס, קא-
האַלנע, נעמען אין דער טאַקסע, מעלאַמעד, בעלפּער, געוועזענער כאַזן,
היינטיקער כאַזן, שאַדכנ, וואַרטערן, „קאַפּצאַנימ, וואָס רייסן באַ די פּאַלעס“,
„ייִדן מיט הויכע יאַמשענע שטעקנס, וואָס מאָנען אַ נעדאַזע“, כסידישער
רעבע, דעם רעבנס מעקוראָווימ, דעם רעכנס גאַבע, דעם רעבנס שרייבער,
דעם רעבנס לייב-מענטש. אין אָט-אַ דעם צעטל, וואָס רופט זיך איבער
מיט א. מ. די קס קאָלעקציע (דער אומצייטיקער באַזוכ און דער לעסטיקער
גאַסט. ווילנע 1879, ז. 71 — 72), און באַזונדערס מיט מענדעלעס קלאַסישער גאַ-
לעריי אינעם „ווינטשפינגערל“, פאַרנעמען אַ באַשיידן אָרט „אַ כעוורע
כאַיטִימ“, אַ פּאַר באַלעגאַלעס, „איציקל פּיוואַק“, דער קלעזמער און אַ
זייגערמאַכער.

אי. אָרשאַנסקי האָט נאָך אין די 60-ער יאָרן געשריבן: „מאַכמעס
דער גרויסער צאָר פון דער הענדלערישער באַפעלקערונג באַ ייִדן, וואָס
איז ניט פּראָפּאַרצייאָנעל צו דער פּאָדערונג אַפּ האַנדלס-אינדוסטריעלער אַר-
בעט אין לאַנד (אינעם פעאָדאליצאַרישן רוסלאַנד ביכלאַל און אין די קאַנטן
פון געוועזענעם פּוילן ביפּראַט. — אָ. מ.) און מאַכמעס דער אומפּייקניט פון
אָט דער באַפעלקערונג צו אַנדערע מינימ באַשעפטיקונגען, אַן אומפּייקניט,
וועלכע איז געווען אַרויסגערופן דורכ דעם גאַנצן סיידער (всем строем)
פון דער געזעצגעבונג און פונעם געזעלשאַפטלעכן לעבן פון דעם לאַנד
אַמאָל (פון פאַרצייטיקן פּוילן. — אָ. מ.), — האָט די דאָזיקע באַפעלקערונג גע-
מוזט... דערגיין צו ווּנדערלעכער פּוילקומקייט אין דער קונסט פון שאַפּן
פאַנטאַסטישע, עפעמערע און פּרוכטלעאַזע צווייגן פון אַרבעט
ביכלאַל“ (מיין שטרייכונג — אָ. מ.)¹. די קאָהאַלשע שיסל איז אַ מיט-
פּאַכע-זאַכ: טעויע דער „קאַהאַלנע“ איז דעם קאַהאַלנע איציק זאַקעס

¹ И. Г. Оршанский. Евреи в России. Вып. 1. СПб. 1872, стр. 48—49.

מעכט; און דער דריטער „קאהאלנע“ — אווראָמ וועלעס — איז זאָקעס ווייַבס
א פּעטער (ז. 65).

בא אזא לאַנע איז ניט קיינ כידעש, אז דער מעושבעזש-לוייהאַיאָ-
פּאָליער ייִד איז ניט נאָר מאטעריעל און גייסטיק, נאָר אויב אויסערלעכ,
פיזיש, געגאנגענ געבויגנ אינדרײַענ.

דער הויפט-העלד פון „דאָס שטערנטיכל“, מיכל מאציווע, האָט געקראָגנ
זײַנ צונעמעניש „מאציווע“, ווייל ער האָט זיך געוואָרפן אינ די אויגנ
דערמיט, וואָס „ער איז טאָמיד גלייַכ, מיטן קאָפּ ארום, געגאנגענ (ניט ווי
אנדערע, וואָס דער קאָפּ גייט בא זיי פריער)“ (ז. 54).

וועגנ דעם דעמלטיקן „הילעכ“ פון דעם שטעטלדיקן ייִדן קאָגן מען
זיך שאפן א פאָרשטעלונג פון דעם, ווי אקסענפעלד שילדערט די קאָהאַלס-
לייט (ז. 61): „רעב אוורעמל וועלעס, זייער א גראַבער, א קליינער... אינ
א צעריסענעם קאפּטנ... און איציק זאָקע, א ייִד פון א יאָר. פופציק, מיט
זייער א לאַגער באַרד... אינ ביידע פייעס זײַנענ קאָלטענעס... אָנגעטאָגן
אינ א לאַנג געשטעפטן ברישלייק און געגארטלט מיט א נישער פון א גארטל“.
דאָס ערשטע, וואָס מיכל מאציווענ ווארפט זיך אינ די אויגנ, ווען
ער קומט ארייַן אינ דער דײַטשישער שטאָט ברעסלוי, איז דאָס, וואָס עס איז
„א שטאָט אָן בלאַטע“ (!) (ז. 102). „וואָס האָט מיכל געזען אינ דער גרוי-
סער שטאָט בארדיטשעוו? צען לוייהאַיאָפּאָליער בלאַטעס אינניעם, פופצן
מאָל אזויפיל פארדריפעטע ווייבער און פארפאטשקעטע ייִדן, ווי אינ לוי-
האַיאָפּאָלי, און אכט און דרייסיק מאָל אזויפיל קאפּצאָנימ, וואָס רייסן
בא די פּאָלעס“ אאו. (ז. 102).

אָט זײַנענ א פאָר שורעס, וואָס כאראקטעריזירן זייער בוילעט די אָפּ-
געשטאנענקייט, די פרימיטיווקייט פון די ווירטשאפטלעכע באדינגונגען אינ
שטעטל: „ציפער האָט מיכל אויב געקענט. דאָס איז אוואדע גאָר ניט צו-
גיץ געקומען, ווייל ייִדן פון אזא שטאָט זאָגן א גלייכווערט און לאכנ
דערביי: „היי, היי, ווו נעם איך דאָס געלט, וואָס איך וואָלט געקענט
איבערעזשבענען מיט רינגעלעך, שטריכעלעך! אָט די, וואָס רעכענען אפּ
ציפער, זאָגן אלץ: „פינעפּ, באהאלט אכט, באהאלט, באהאלט“, צום סאָפּ
איז ניטאָ א גראַשן, כאַ-כאַ-כאַ...“ (ז. 55).

ריידן רעדט מען געוויינלעך לאַנג, צעצויגן, אָפט מיט אומגעלומפערטע
אינשטעלעכצן — צווישן עטלעכע ווערטער צו דער זאך אריינגעפאָרן מיט
א וואָרט, ווי אן ארבעס צו דער וואנט. אינ קעגנזאצ דערצו רעדט מיכל
מאציווע, דער פאָזיטיווער העלד פונעם ווערק, זאכלעך, געפרעסט און
קורצ: „דאָס גאנצע זאָגעכצן... גיב און זייער געשמאק אָפּגעזאָגט אינ צוויי
מינוטן“ (ז. 68).

אז עס האָט זיך יאָ געמאכט אזא מײַסע, אז מע האָט געפאקט איינעם, וואָס האָט געגעסן אין א טאָנעס, לויפן אימ נאָך אין קאָהאַד-שטיבל „אלטע און יונגע ייִדן און ווייבער און קליינע מיידלעך אפילע“ (ז. 59). צײַט אפ צו לויפן פעלט ניט אויס. דערצו האָט אין דער שטייענדיקער בלאַטע זיך עפעס א ריר געטאָן, איז גלאט א ציקאוועסט: „יאָ האנאָע פונ קאָ-האַלס פסאק, ניט האנאָע, — אבי עס האָט זיך עפעס געטאָן, און עס טוט זיך נאָך אין לױהאַיאָפּאָלי“ (ז. 63).

שידוכים שליסן, פארשטייט זיך, טאטע-מאמע דורכ א שאדכן; מע פירט צונויף קינדער פון 12—15 יאָר.

די „פאטריאַרכאלישקײַט“ טרעט ארויס אפ די פארשיידנסטע אויפאנימ. עס שטעלט זיך ארויס, אז גלענצנדיקע געשעפטן מאכט... דער בעסמעד-רעש-שאמעס: „אַרע באַלעבאטימ זײַנען זײַנע (דעם שאמעס — א. מ.) בא-לעבאטימ: צום כאנוקע-געלט, צום פורימ-געלט און צו דער שיסל ערעו יאָנקי-פער גיט מען אימ מער פון דעם שול-שאמעס. שאַלעמ-אלייכעמ-געלט און בע-שאס זײַנע באַלעבאטימ פאָרן אוועק, אָדער ווען זײ קומען צו פאָרן קומט אימ טאָמיד צו געבן... אז ער איז געגאנגען גוט-יאָנטעווי-ביטן, האָט מען אימ טאָמיד געגעבן א גרויס שטיק לעקעך, פורימ — א צוקער-קישעלע מיט א שטיקל געפועגלטן מאָן דערצו“ (ז. 52—53). „פאטריאַרכאל“ גייט צו די קאָ-האַל-זיצונג — מיט ווערטלעך, מיט ריידענישן וועגן א טרונק (ז. 61—62). גײַסטיק זײַנען די מעזשבעזש-לױהאַיאָפּאָליער — די קײַנע, ווי די גרויסע — אפ דער מאדרייגע פון טיפן מיטאָלטער. דער גלויבן אין שײ-דימ, לייצימ, גילגולימ, „פארקערענישן“ איז שטארק פארשפרייט. דעם רעבנס רעזידענצ קולטיווירט און פארשפרייט די ווילדסטע אָבערגלויבנס. פון דאָרטן שטאמט אויך דער שארפער קאמפ קעגן יעדן מינדסטן אָנהייב פון ביִדונג און אויפקלערונג.

3

אַט אזא פארגליווערט, קאָנסערווירט שטיק אלט-פּוילן האָבן מיט זיך פאָרגעשטעלט הונדערטער ייִדישע שטעט און שטעטלעך אין צארישן רוס-לאנד אָנהייב XIX יאָרהונדערט.

די גרויסע, די וויכטיקסטע געשעענישן פון סאָפּ XVIII און אָנהייב XIX יאָרהונדערט — שוינ זשע איז פון זײ קײַן שום אָנצהערעניש און אָפּהילך ניט דערגאנגען קײַן מעזשבעזש-לױהאַיאָפּאָלי? שוינ זשע האָט דאָ דאָס XIX יאָרהונדערט גאָר אינגאנצן, אָן שום ענדערונגען איבערגעכאזערט די פּרױערדיקע יאָרהונדערטער?

אזוי קאטעגאָריש קאָן מען עס, פארשטייט זיך, ניט באהיפטן. ווען

מיר האָבן אויבן געזאָגט, אז אין די ייִדישע שטעטלעך האָט זיך פאר צוואנציק יאָר ווייניק וואָס געענדערט, האָבן מיר רעזומירט דעם אַלגע-
 מיינעם אָנבליק. אז מיר נעמען זיך אָבער גענויער צוקוקן ניט בלויז
 צום לאנג און פעסט אויספאָרמירטן צושטאנד, נאָר אויך צו יענע מאַמענטן,
 וואָס זיינען געווען און אָנזאָג פון א נײַער צײַט, מוזן מיר פאָרט קאָנס-
 טאטירן, אז אפילע אינ אונדזער פארוואָרפּענעם העק איז ניט דורכויס אלץ
 געבליבן אפן אָרט. אקסענפעלד האָט געשילדערט, ווי ס'האָבן זיך אָנגע-
 הויבן צו באווייזן אינעם שטעטל נײַע מענטשן מיט נײַע טאטן, נײַע גע-
 דאנקען און אידעאלן. ער האָט עס געמוזט פארצייעכענען, ערשטנס, אלס
 רעאליסט, וואָס האָט ניט געקאָנט ניט באמערקן אָס די נײַ-שפּראַצנדיקע
 דערשיינונגען; צווייטנס, ווייל ער אליינ האָט געהאט א היפּשן כײַלעק איב
 דעם נײַעם, ער אליינ איז געווען פון די דעמלטיקע נײַע מענטשן — פון
 די מאסקילימ — און ער האָט געהאלטן פאר זײַן כויוו זײ צו שילדערן, צו
 פּראָפּאגאנדירן זייערע אידעאלן.

דעם הויפט-קעגנער זעען די אוקראינישע מאסקילימ (ווי אויך אלע זײ-
 ערע פּאָרגייער, די גאליצישע מאסקילימ) אינעם כאסידזיזם, אינ דער דאָ-
 זיקער ייִדישער ארויסברענגונג פונעם אלט-פוילישן פעאָדאליזם.

אקסענפעלד שילדערט דעם רעבן, דעם כסידישן פירער און אָפּגאָט
 אזוי ווי ער שטייט און גייט: „מיט זײַנע קיילימ, מיט זײַנע פריסנע, ניט
 געהובליעוועטע טוירע-זאָגעכצן, מיט זײַנע פאלשע געלעכטערלעך, מיט זײ-
 נע געקנייטשטע האווייעס“ און „מאכט דעם גוטן-יידן צו געשפּעט“ (ז. 117).
 אינ אקסענפעלדס ווערק ווערן אופגעדעקט די „געהיימנישן פון דעם
 רעבנס הויפּ“, אלס א נעסט פון אוואנטיריסטישע און טונקעלע עלעמענטן,
 עס ווערט באוויזן דער אונטערדריקערישער דרייעק — גוטער-ייד, קאָהאָל,
 פּאָרעצ. פון דער צווייטער זײַט ווערן ארויסגעפירט די טשערעדעס צוויי-
 פּיסיקע שאַפּ, וועלכע קומען אליינ זיך שערן, די גרויסע צאָל ליידיקגייער,
 וואָס האלטן זיך אפּ כאדאָשימווייז באמ רעבן און שלעפּן זיך נאָך אימ
 נאָך.

אופגעדעקט, אויסגעלאכט דעם רעבנס הויפּ, אפּעלירט דער אופקלערער
 צום לייענערס סייכל. יידן גלייבן אין דעם רעבן ניט מאכמעס דעם, וואָס
 זיי זיינען נאראַנימ, נאָר ווייל זיי לאָזן זיך אײַנריידן (ז. 117); ווי שיקט
 זיך עס, אז „מענטשן, וואָס זיינען קלוג... ווילן מיט געוואלט דעם סייכל
 צונישט מאכנ“? (ז. 113).

דאָס הויפט-פּייער איז געווענדט קעגן דעם אָרגאניזירטסטן, דעם
 שטארקסטן סוינע, לויט דעם מאסקלס אופאסונג: „די צאָרע (כאסידזיזם —
 א. מ.) איז דאָס גרעסטע אומגליק פאר די יידן אין רוסיש-פוילן“ (ז. 108).
 ס'איז אָבער געווען נאָך פיל און פיל צאָרעס אין ארטעגלעכע לעבן,

אינ דעם שטייגער, אינ די באשעפטיקונגען, וואָס שטאמען האָבן זיי אלע סאָפּקאָלסאָפּ געשטאמט פון דער פארקנעכטעטער לאגע פון דעם מאסן-מענטשן אינ דער געזעלשאפט פון „כלאָפּעס און סראָרעס“. אקסענפעלד איז געווען איינער פון די ערשטע, וואָס האָט אונטערגענומען א קאמפ קעגן דער דאָזיקער גאנצער פארקריפּלונג פונעם יידישן לעבן.

אינ די ערשטע יאָרצענדליקער נאָכן איבערגאנג פון די פּוילישע געגנטן צו רוסלאנד האָבן זיך פארן יידישן סויכער און אונטערנעמער ביכלאל געשאפן פיל גרעסערע מעגלעכקייטן, איידער אינ פוילן. צווישן די נייע קוואלן פון רעוועך האָבן גאָר אן אָנגעזעענע אָרט פארנומען די געשעפטן מיט קאזנא. פאר דער צייט האָט רוסלאנד פיר מאָל מילכקאָמע געהאלטן מיט פראנקרייך, צוויי מאָל מיט טערקיי, איינ מאָל מיט שוועדן. בא די אלע מילכקאָמעס און גאָר באזונדערס בא דער מילכקאָמע קעגן נאפאָלעאָן I אינעם יאָר 1812 איז א באשטימטער טייל יידישע סאָכרימ רייך געוואָרן פון פאָדראדן. אָבער אינ די פרידלעכע יאָרן האָבן יידישע פאָדראטשיקעס אויך געמאכט גרויסע געשעפטן מיט דער מעלויכישער קאזנא, ווי, לעמאָשל, דאָס נעמען אינ קאָנצעסיע איינעם פון די רעוועכדיקסטע ארטיקלען אינ אלטן צארישן רוסלאנד — פארקויפן בראנפן אינ א ריי קאזיאָנע שטעט (אינ יענע שטעט פון די געוועזענע פּוילישע קאנטן, וועלכע האָבן ניט גע-הערט צו פריצמן).

עס זיינען באוואוסט די גרויסע יידישע פאָדראטשיקעס, וואָס זיינען אופגעקומען אינ דער צייט פון קאזערינע || — פערעצ, נאָטקין, שטיגליצ, אבראמאָוויטש, הילמ אא. אייניקע פון זיי האָבן געפירט א ברייט לעבן¹ און האָבן סאָפּקאָלסאָפּ באנקראָטירט. די פאָדראטשיקעס אינ „דאָס שטערנטיכל“, „די נייע פאָדראטשיקעס“ שטעלן זיך אנטקעגן „דער אדטער מאָדע פאָד-ראטשיקעס“, די אויסברענגערס, וואָס פלעגן „שיטן מיט געלט“ אאוו.

די מילכקאָמע פון 1812 האָט אוועקגעשטעלט פאר דער יידישער געזעל-שאפטלעכקייט די פראגע — מיט וועמען איז די יידישע באפעלקערונג: מיט רוסלאנד צי מיט פוילן (ווי באוואוסט, האָט די פּוילישע שליכטע געשטיצט נאפאָלעאָנען). אינעם בוך „דאָס שטערנטיכל“, וואָס איז אָנגעשריבן גאָר

1 באזונדערס פערעצ. ער האָט געהאלטן אן „אָפּן הויז“ אינ פעטערבורג און צו אימ פלעגט זיין אַינגייער „גאנצ פעטערבורג“. זע: Барон Корф. Жизнь Сперанского, стр. 129.

ניט פאנג נאָך דער גרויסער מילכאָמע, האָט אקסענפעד געענטפערט: ייִדן דארפן זיך אָרײַנטירן אפּ רוסלאַנד.

וואָס איז שײַעך די ייִדישע סאָכרימ און אונטערנעמער ביכלאָל, האָט אזא אָרײַענטאציע געשטימט מיט דעם פאקט, וואָס לעגאבע דער אויסזיכט-לאָזיקייט פונעם אונטערגייענדיקן פּוילן האָט זיך איך רוסלאַנד פאר זיי גע-עפנט א נײַער גרויסער געביט פון אינערלעכע און אויסערלעכע האַנדל, מעלִוכע-פּאָדראַדן, מאַנפאקטורן.

פאר די ייִדישע מאַסן איז געווען מאַסגעבנדיק גאָר אַן אנדער מאַס-מענט: אונטער דער צארישער הערשאַפּט איז זייער לאַגע איך פארגלייב מיטן פּוילישן פּעריאָד לאַבלוטן ניט בעסער געוואָרן. אָבער נאָך דער מירכאָמע פון 1812—1813, איך די קאָנקרעטע פארהעלטענישן איך אוקראַינע, ליטע און ווייסרוסלאַנד, וווּ פּויליש איז געווען בלויז דער אייבערשטער שיכט, די שליכטע, האָט דאָס שטרעבן זיך צו עמאַנספירן ניט גאָר פון דעם „ייִדישן“ פּעאָדאליזם, גאָר פון דעם פּעאָדאליזם ביכלאָל, געשטופט צו באהעפטן זיך צו דער רוסישער קולטור, צו די דעמאָקראטישע ריכטונג-גען איך דעם דעמאָטיקן רוסלאַנד. אקסענפעדס פּאָדערונג און האַפענונג, אז ייִדן „זאָלן לייענען פון הייַנטיקע רוסישע יונגע ווילע ביכער-שרייבערס זייערע כריצישע כּיבורים“ (ז. 117), האָט פאקטיש אויסגעדריקט די טענדענצן זיך צו באהעפטן מיט די מער פּראָגרעסיווע באשטרעבונגען פון דער דעמאָ-טיקער רוסישער אינטעליגענצן.

דאָס שטערנטיכל

ר א מ א נ

די מײַסע, וואָס איז דאָ דערצײלט איבן דעם מײַסע-ביכל, האָט דעם נאָמען, ווי מע רופט עס איבן רוסיש-פּויליש, — „שטערנטיכל“.

דאָס אייגענע ווייבערשע פּערל-צירונג האָט געהייסן איבן אנדערע ערטער שטערנבינדל, קאַפּ-בינדלע, בינדאליק און נאָך און נאָך מיט אנדערע ווערטער.

הײַנט, אז מע האָט דעם שייגענע אָפּגעשאפט פונעם קאַפּ, און ייִדישע ווייבער גײען, ווי אלע דאמעס, מיט א פאלשן צאַפּ...

ווי מע דערצײלט: „ס׳איז אמאָל געוועזן א ראָוו מיט א רעבעצן פארצײטן“, אזוי וועט מען דערמאָנען, וואָס א שטערנטיכל האָט אמאָל געקאָנט באטייטן.

עפּשער וואָלט מען א שטרײַמל מיט א ספּאָדעק אויב פון א זייכער וועגן, קעדיי מע זאָל עס אמאָל ווייזן, געדארפט איבן שפיריטוס אריינלייגן...

מײַן שפיריטוס צום שטערנטיכל איז א כסידישן רעבנס שאבעס כאנוקע באשריבן, כאָטשע גאָר נישט געראַטן, — איז ער פאָרט א באַל-מויפעס געבליבן.

דאכט זיך, א שטערנטיכל מיט א באַל-מויפעס קערן זיך נישט אָן, פאָרט איז עס א מײַסע א ציקאוועס, און עס איז דאמקע עפעס דראָן.

אויב דער באשריבער פון דער מײַסע האָט זיך דאָס אויסגעטראכט, איז עס נאָך מער ציקאווע, וויאזוי ער האָט אזעלכעס געמאכט.

נאָר אז מע וועט אויסלייענען אינגאנצן גאָר, וועלן אלע מידע זײַן, אז אלץ, וואָס שטייט [דאָ], איז וואָר.

מאַלט אייך א געמעל,
רויט אָדער געל,
וואָס איר ווילט,
מאכט אייך א בילד.

אפ דעם בלעטל,
נאָך דעם צעטל:
דעם מעשוּגענעמס גייג,
דעם פאָדראטשיקס שטייג,

דעם רעבנס זיצג,
אונ וועלוולס שוויצג
(אָדער עפּשער פארקערט,
ווי ס'איז באשערט),

דעם ווייבלס שיינעג,
דעם קרעטשמערס טיינעג,
דער זיצערקעס וויינעג,
דער שאמעסטעס מיינעג...

דער מעלער ווייסט,
וואָס דאָס הייסט,
וועדליק דעם צאָלג
א געמעל צו מאַלג.

ווער ס'איז געניט אין אונדזער רוסיש-פּוילן, ווייסט, וואָס דאָס הייסט א קליינ שטעטל.

א קליינ שטעטל איז פון עטלעכע הייזלעך. דאָ איז אלע צוויי וואָכן זונטיק א יאָרד. די ייִדלעך האַנדלען מיט בראַנפן, מיט טוועס, מיט רעדנע אַפּ זעק אָדער מיט סמאַלע. לַעראָוו איז דאָ איינער, וואָס רייסט זיך צו ווערן א גוטער-ייד.

א שטאָט הייסט, וווּ ס'איז דאָ א פּאָר הונדערט געבויטע שטובן (א הויז הייסט א שטוב), א שורע געמויערטע קלייטן. דאָ איז איינער אן אופגעקומענער גרויסער אוישער, עטלעכע רייכע קרעמערס, עטלעכע, וואָס האַנדלען פעלד, מאסע-מאטנס מיט האָזן, מיט וואקס, מיט האָניק און מיט פּאָדראד, גרויסע כאלפּאַנימ, וואָס האַנדלען א טייל מיט דעם גרויסן אוישערס געלט אפּ כאַצי רעוועכ, און א טייל האַנדלען מיט רייכע ארענ-דארעס געלט פון ארומ דער שטאָט. אינ אזא שטאָט איז דאָ א פּאַרעצ (דער „סאר“) מיט זיבן הויפּ. צו אימ קער די שטאָט און א צען דערפער (דאָס רופט מען א שליסל). איינער, וואָס איז כאַשעוו אינ הויפּ, האלט די שטאָט-ארענדע אָדער טאקע דעם גאנצן שליסל דערצו. אינ אזא שטאָט איז דאָ איינער א טאקיפּ, וואָס איז קאָל וועכאַך בא דעם קאפיטאן-ספראוו-ניק. אינ אזא שטאָט איז דאָ א באל-מאכדויקעס, וואָס יאָגט זיך מיט דער שטאָט און מיט קאָהאַל בא די סאָנדעס, און אפילע ביז אינ דער גובער-ניע אריינ. אינ אזא שטאָט סטארעט זיך דער פּאַרעצ (דער סאר), א גוט-טער-ייד — א כסידישער רעבע זאָל דאָ ווינען, ווייל דורכ דעם, וואָס ייִדן פּאַרן צו אימ, לייזט מען פאר בראַנפן, פאר ביר און פאר מעד. דאָס קער אלץ צום פּאַרעצ פון דער שטאָט, — האָט ער מער האכנאָסע. אינ אזא שטאָט איז דאָ א וויינשענקער, א זייגעראכער און א דאָקטער, א געוועזענער כאזן און א היינטיקער כאזן, א פאקטער, א מעשוגענער און א ייִדענע אן אגונע, קאָהאַל-שאמאָסימ און א סאָרווער. אינ אזא שטאָט איז דאָ א „כעוורע כאיאָטימ“, א „כעוורע קאדישע“, א „כעוורע מישנא-

יעס" און א „כעוורע גמילעס-כאסאָדעם“. אינ אזא שטאָט איז דאָ א שול און א בעסמעדערעש, אמאָל נאָך דערצו א קלייזל אָדער א כסידים-שטיבל. כאסוועשאַלעם, עמעצער זאָל זיך ארויסכאפן מיט א וואָרט, ער זאָל רופן די שטאָט שטעטל, — איז ער א שטאָט-אזעספּאַנעם אָדער א כאָסער-דייעניק.

א גרויסע שטאָט הייסט, וווּ ס'איז דאָ א פּאָר טויזנט באלעבאטימ און עטלעכע מויערנ כוצ די געבויטע שטובנ. דאָס איז שוין גאָר עפעס אנ-דערש. דאָ בארימט זיך איטלעכער, אז ער האָט איינעם פון דער אנדער גאס געגעבן שאַלעם אלייכעם, ווייל ער האָט אימ געהאלטן פאר א פרעמדן. יא, כ'לעבן, ווער קאָן אינ אזא גרויסער שטאָט דערקענען, אויב דער איז א היגער? ס'איז דאָ גוזמאָעס, וואָס מע קאָן זיי בעשומ אויפן ניט. די מייסע, וואָס מע וועט דאָ לייענען, האָט זיך געטראַפן אינ צוויי שטעט: איינ שטאָט הייסט מעזשבעזש, די אנדערע שטאָט — טאָר מען ניט אויסזאָגן. דעריבער וועלן מיר זי רופן לוי האַלף פּאָל. פון לוי האַלף פּאָל ביז קיין מעזשבעזש איז צען מייל ווייט.

אינ אזא שטאָט ווי לוי האַלף פּאָל וועמען גייט טאָמיד גוט? נאָר דעם בעסמעדערעש-שאמעס. דעם שול-שאמעס אָדער די קאָהאל-שאמאָסימ איז ניט גוט, ווייל זינט כסידים זיינען אופגעקומען, איז די קאלטע שול טאָמיד פוסט. כוצ ראַשעשאַנע, יאָנקיפער, ווען רענדארעס פון די דער-פער קומען מיט ווייב און קינדער און דאווענע אינ שול, איז א גאנצ יאָר קוימ-קוימ א מיניען דאָ, פון די זעקס אסאָראָ באטלעָנימ, וואָס גייען פון דעם בעסמעדערעש מאשלימ צו זיינ צומ מיניען, אבי אַפצודאווענע. דעריבער זאָגט מען דאָס גלייכווערטל: „ווער גייט טאָמיד אינ שול אריין? — דער רעגן, ווייל דער דאך איז צעבראָכען“, אָבער דער אוילעם גייט ניט אינ שול אריין.

אלע נעגידים דאווענע אינ בעסמעדערעש, ווייל דאָ איז ווינטער ווארעם. און טאקע כוצ לאָזע ווילן אפילע דאָרנס-פּאָווערנ זיך צונויפקומען צווישן זיך צו שמועסן, דעריבער גייען זיי אינ קרעטשמע אריין. דאָ באלאקעט מען באמ טרונק בראַנפן. ייִדן גייען אָבער ניט אינ א שענק אריין דאָרטן צו טרינקען און צו שמועסן, איז דאָס בעסטע אָרט דאָס בעסמעדערעש. א גאנצן טאָג זיצן יונגעלייט און ייִנגלעך, וואָס לערנען א ביסל, דאָס איבעריקע שמועסט מען. בעשאס דאווענע קומען זיך צונויפן די גאנצע שטאָט דאווענע, דערביי שמועסן זיי אויך. א טייל שמועסן אינעם דאווענע אָדער דאווענע אינעם שמועסן, די איבעריקע שמועסן פון אלע מאסע-מאטנס, פון פּאָטשטן און אלערליי געריידערין און דאווענע קוימ-קוימ א פּאָר ווער-טער — אלע אינעם בעסמעדערעש.

ס'ווייסן איז דער בעסמעדערעש-שאמעס דער רעכטער שאמעס, ווייל

אלע באַלעבאטימ זײַנענ זײַנע באַלעבאטימ: צום כאַנוקע-געלט, צום פּוּרִימ-געלט און צו דער שיסל ערעוו יאָנקיפּער גיט מען אימ מער פּונ דעם שול-שאַמעס. שאַלעמאַפּייכע-געלט און בעשאַס זײַנע באַלעבאטימ פּאַרן אוועק אָדער ווען זײ קומען צו פּאַרן. קומט אימ טאַמִיד צו געבן. ווער שמועסט די קאָהאַל-שאַמאַסימ, די גײען נאָך מאַנען נעסינע, די שעלט מען טאַמִיד מיט ביטערע קלאַלעס, און מע האָט זײ טאַקע דעריי-בער פּײַנט. זײַנען זײ אייביק קאַפּצאַנימ און מעוווּזע דערצו.

דער לױהאַיאָפּאַלִיער שאַמעס אַרן האָט געהאַט א שטיבל אינעם בעס-מערדעש. דאָ האָט ער געוווינט מיט זײַן ווייב סאַר ע. די סאַרע איז נאָכ דערצו געוועזן א ווארטערן בא קימפעטאַרנס, פלעגט זי אהיים צו ברענגען לעקעכ און געבראַטענע פערטל פון קאפהינער, פוטער גאנצע טעפּלעכ און פלעשלעכ בראַנפן. בעשאַס זי האָט געפילעוועט די קימפעטאַרן, האָט זי נישט פארגעסן איר מאן און איר מיידל שיינצע, זיי זאָרן אויך האַ-נאָע האָבן פון די גוטע זאכן.

אַרן שאַמעס איז קײן אמאַרעצ געוועזן, ער האָט אמאָל א מינכע שאַבעס געדאוונט, אָנהויבנס ראַשעשאַנע-יאָנקיפּער האָט ער אויך גע-קענט. ער איז געוועזן אין יאמפעריע אמאָל א געמאַרע-מעלאַמעד, נאָך ווײל ער איז קראַנק געוואָרן אפּ די אויגן, האָט ער דאָס מעלאַמדעס אוועקגע-לייגט און איז אין לױהאַיאָפּאַלִיער געוואָרן בעסמערדעש-שאַמעס. אז ער איז געגאנגען גוט-יאָנטעוו-ביטן, האָט מען אימ טאַמִיד געגעבן א גרויס שטיק לעקעכ, פּוּרִימ—א צוקער-קישעלע מיט א שטיקל געפרעגלטן מאַן דערצו.

דער אַרן שאַמעס מיטן ווייב סאַרע די שאַמעסטע האָבן געהאַט זײער זײַן מיידל, שײנצע, א מיידל פון א יאָר פערצן איז זי אלט געוואָרן, ווען אונדזער מײסע הייבט זיך אָן (שנת תקע"ב¹—אפּ דעם רוסישן כעזשבן איז עס דער ווינטער פון 1812 און 1813).

א שאַמעסעס א מיידל, א בעסמערדעש-שאַמעסעס א מיידל, וואָס דער פּאָטער מיט דער מוטער וווינען אין בעסמערדעש אין א שטיבל, זעט פאר אירע אויגן נישט מער נאָך ייִדן אָדער ייִנגלעכ, באַלעבעסלעך אָדער מע-לאַמדִים, וואָס קומען אמאָל רופן די מוטער צו א קימפעטאַרן: „געשווינד, סאַרע, מע דארף אײַך.“ נאָך האָט זי געזען מענטשן פונעם בעסמערדעש אומ ווינטער, וואָס זײַנען פונעם לערנען געקומען א טרונק טאַן, און די מוטער פלעגט זיך צו בייזערן: „אָהאַ, די טוירע האָט זיך צעברענט אין אײַך, שעפט איר מיר אויס דאָס גאַנצע וואסער. אוואדע, יאָ, פאר די דריט-האַלבן גילדן סכירעס א וואָך, וואָס אַרן נעמט, מײַסינסגעזאַנט, זאָל ער

נאָכ וואסער געבן, מ'שטיינסגעזאָגט. כאָטשע נאָכאמאָל, מ'שטיינסגע-
זאָגט, — וואסער האָט מען געשעפט.

קיינ ווייבער אָדער מיידלעך האָט זי, שיינצע, קיינמאָל ניט געזען,
נאָר זומער פלעגן מיידלעך זיך צונויפקומען אינ פאָליש פון דער שול,
זיך לערנען טאנצן איינע בא דער אנדערער. דענצמאָל איז זי אויך גע-
גאנגען אינעם קאָנ. האָט זי זיך אויסגעלערנט טאנצן, אינ צייכן שפילן
און לידלעך זינגען.

שיינצע האָט זיך מעקאנע געווען אינ די נעגדישע מיידלעך, וואָס
האָבן דאָ אינעם פאָליש געוויזן זייערע פירגריזן אפ געווירעט פאפיר גע-
שריבן, און ווי זיי האָבן זיך בארימט, אז זיי קענען שוין דאוונען און
לייענען. האָט זי געוויינט און געבעטן דעם פאָטער מיט דער מוטער, מע
זאָל זי אויך אויסלערנען שרייבן, דאוונען און לייענען.

איין-איינציק קינד, אז זי וויל ניט עסן, ניט דעם לעקעך, ניט די גע-
בראָטענע פערטל קאפהינער, וואָס די מוטער סאָרע גיט איר, נאָר וויינען
און וויינען, זי וויל ראק מע זאָל זי לאָזן לערנען, וואָס אנדערע מיידלעך
קענען, האָבן די פאָטער און מוטער געמוזט צויליב טאָן און צוגעזאָגט:
יאָ, שיינצעניו, ליובעניו, אבי עס, מיר וועלן דיר מאָרגן גאנצ פרי בא-
דינגען דעם בעלפער מיכל, וועט ער דיך אויסלערנען, בעסער פון אלע
מיידלעך זאָלסטו קענען.

בעמעס איז דער ארנ שאמעס קיינ אָרעמאן ניט געוועזן. ער האָט
געהאט געלט, און דאָס ווייב סאָרע האָט געהאט איר באזונדער קניפּל געלט.
האָט מען טאקע דעם אנדערן אינדערפרי, נאָכ פאר דעם דאוונען, גערופן
דעם מיכלען, און מע האָט אימ באדונגען הורטאָמ פאר אלע דריי זאכן:
דאוונען, לייענען און שרייבן — אימ צו געבן פופצן גילדן.

2

מיכל בעלפער איז געוועזן באמ בעסטן דארדעקע-מעלאמעד שרוימ
בעשעכעס דער אויבער-בעלפער. מע האָט אימ גערופן מיכל מאציי-
ווע, ווייל ער איז טאָמיד גלייך, מיטן קאָפּ ארום, געגאנגען (ניט ווי אנ-
דערע, וואָס דער קאָפּ גייט בא זיי פריער). מיכל האָט געקענט שיינ שרייבן,
און מיט דער גרעסטער קיטע האָט ער געלערנט כומעש. דעריבער איז ער
כאָשעו געוועזן בא דעם מעלאמעד שרוימע בעשעכעס. ער האָט אימ גע-
געבן מידיי זמאן ביזמאן צוואנציק ווייסע גילדן, אכוצ בעלפער-געלט פון
איטלעכן קינד. דאָס האָט עפּשער געמאכט נאָכאמאָל צוואנציק גילדן א
זמאן. קעסט האָט ער כוידעשווייז געגעסן בא די באַלעבאטימ.

נאָכ האָט דער מיכל מאַצייווע, מיכל בעלפער, געהאט א זמאנ נאָכ מער פון צוואנציק ווייסע גילדן, וואָס ער האָט געלערנט מיידלעך שרייבן. נעגידישע מיידלעך האָבן לייענען און דאוונען געפערנט באַם מעזאַמעד שלוימע בעשעכעס, נאָר פארן שרייבן האָט מען מיכלען באַזונדער גע- צאָלט.

מיכל בעלפער האָט געקענט א ביסל מאַסקוויטעריש אויך, פֿלעגט מען צו אים גיין איבערלייענען א בילעט. „איך בעט דיך, מיכל, טו נאָר א זע, ווען גייט מיר אויס מיין בילעט!“ פאר אזא טויווע צאָלט מען נישט א גראָשן, אפילו א שיינעם דאנק זאָגט מען נישט, ווייל לערנאווע האָט מיכל א שלעכטע פסורע געזאָגט: „האָ, האָ, דער בילעט איז שוין לאַנג אויווער“.

ציפער האָט מיכל אויך געקענט. דאָס איז אוואדע גאָר נישט צוניצ גע- קומען, ווייל יידן פון אזא שטאָט זאָגן א גלייכווערטל און לאַכט דערביי: „היי, היי, ווו נעם איך דאָס געלט, וואָס איך וואָלט געקענט איבערעכעזש- בענען מיט רינגעלעך, שטריכעלעך! אָט די, וואָס רעכענען אפ ציפער, זאָגן אלץ: „פינעפ, באַהאלט אכט, באַהאלט, באַהאלט“, צום סאָפ איז נישט א גראָשן, כא-כא-כא...“

מיכל מאַצייווע, א שיינער יונג פון א יאָר צוואנציק, מיט געקרייזלטע פייעס, טאָמיד הארט פונעם צוואָגן מיט ביר, גאנצע שיכ מיט שפיצן, און זאָקן ביז אינ דער העלפט פאָדעם, ווייטער אראָפ פון באַמול, אינ ליייוונ- טענע פלודערן מיט געלע בענדלעך, אינ א בלאַען קיטאיאָווענעם ארבע- קאנפעס, מיט א קעלנערל פארן האַלדז, א קאפטאניק מיט העקעלעך (נישט מיט סטראָקעס), און שטארק צוגעגארטלט מיט א שווארצן גארטל, א הויכט ספאָדעק מיט א ריינער פליסענער יארמיקע. דאָס אינגאנצן האָט געהייסט מיכל בעלפער.

שיינצע האָט איבערן זומער (פאר דעם ווינטער, וואָס אונדזער מייסע הייבט זיך אָן) זיך אויסגעלערנט דאוונען און לייענען און שרייבן טאקע בעסער פון אלע מיידלעך, און מיכל האָט גענומען זיינע פופצן ווייסע גילדן.

דער שאמעס מיט דער שאמעסטע האָבן אפילו געקרקצט פופצן גילדן צו געבן פון דער קעשענע, נאָר פאָרט האָבן זיי האנאָע געהאט, אז דאָס איינציקע קינד האָט גרויס כיישעק געהאט און האָט געקענט דאוונען, לייע- נען חי א וואסער, דערצו אלע פירגריזן האָט זי געקענט אויסנווייניק שרייבן, ווייל טאקע.

דער מעראמעד שלוימע בעשעכעס איז קיינ נאר * גיט געוועזן, ער האָט פארשטאנען, אז דער מיכל בעלפער האָרט אים זיין גאנצ כידער, און וויבאלד מיכל וועט כאסענע האָבן, וועט ער אָיינ ווערן דער גרעס-טער מעלאמעד (כאסענע האָבן מוז מען, בעימ מע וויל ווערן א מעלאמעד. קאַלומאן מע האָט גיט כאסענע, הייסט מען נאָר בעלפער). דעריבער האָט ער באצייטנס מיט מיכל מאציווע געמאכט א שוטפעס מיט א טניי, בעימ ער וועט כאסענע האָבן, זאָל ער זיך גיט מאכט קיינ באוונדער כיי-דער, ראק בעשוטפעס זאָל זיין דאָס גאנצע כידער, נאָר א קדימע זאָל האָבן רעב שלוימע בעשעכעס צוויי רענדלעכ.

מיכל מאציווע איז מערוצע געוואָרן דערופ, נאָר אפ דעם טניי, אז רעב שלוימע בעשעכעס זאָל אים געבן טקיעס-קאפ, ער אָיינ זאָל זיין דער שאדכני, אז ארנ שאמעס זאָל אים געבן זיין מיידל פאר א ווייב. שלוימע בעשעכעס דער מעלאמעד האָט זיין טקיעס-קאפ געהאלטן, און האָט דעם שאמעס ארנ מיט דער שאמעסטע סאָרען געגעבן צו פארשטיין, אז דאָס איז זייער א ווילער שידעכ.

— ווי איר קוקט אים אָן, לאַלוטן, דעם מיכלען, איז ער סעלובעש, לאַלוטן, מיסע מאלכעס, ער האָט אַיין קאפטן און דעם אנדערן און האָט עפּשער דריי הונדערט גילדן מעזומען, אכוצ דעם איז ער אייך א גרויסער באלטאכעס, ער לייגט אייך א גראָשן צו א גראָשן, און איז בא די נעגידים דאָס אויג אינ קאָפ. ער ווייסט אייך, לאַלוטן, פון ארע מאסע-מאטנס, וואָס זיי טוען, וויל ער שרייבט, לאַלוטן, אלע זייערע קסאָוים. אפילע דער פאָדראטשיק מיי ער ציפּעס בעט אים טאָמיד זינע קאָנטראַקטן צו ליינענען, וואָס ער האָט מיט דער קאזנא אפ שטעמפעלִאָווע פאפיר, לאַלוטן. און דעם שטאָט-ארענדארס קוויטעס אפ פויליש ליינענע ער אייך און זאָגט, ווי איטלעכער פאָרעצ הייסט און ווען דער זמאן איז היי, היי, וואָלט איך ווערט געוועזן פון גאָט א מיידל צו האָבן, וואָלט איך אועלכנ, לאַלוטן, מיט ביידע הענט געכאפט פאר אן איידעם. זיין קנעלן האָט, לאַלוטן, קיינ שאצ גיט, א סעדרע כומעש אָפצולערנען מיט די גרעסטע טאלמידים איז בא מיכלען, לאַלוטן, ווי א פארשע. אז איר וויפט, וועל איך אייך נאָך א סאָד אויסזאָגן: מיכל האָט א גאנצ וויל

* נאָר פראָסטע יונגן מיינען, אז דאָס וואָרט „נאר“ איז אַ לאַשטקווידעש וואָרט. דערי-בער שרייבן זיי „נער“. בעמעס אָבער איז עס אַ ריטש וואָרט, און אלעס אפילע. דער, וואָס האָט דעם סייכל גיט ווי א מענטש דארף האָבן, הייסט אפ ריטש „נארר“ מיט צוויי ר. א יוד שרייבט מיט איינ ר.

קעלכנ, אז ער וועט ארופכאפן דעם טאלעס אפן קאפ, וועט ער זיינ א באד-טיפילע, וואָס מע וועט לעקן די פינגער, לאכלוטנ, נאָכ זיינ דאוונענ. פאָלגט שלוימע בעשעכעס און טוט דעם שידעכ, לאכלוטנ, טאקע זארעז. איר, ארנ, ווייסט דאָך, ווי עס שטייט: פן יקדמני אחר¹. עקט און לאָז זיינ א מאזלטאָוו, לאכלוטנ.

שיינצע, כאָטשע בעשאס רעב שלוימע האָט געשמועסט מיקויעכנ שי-דעכ, האָט מען איר געזאָגט: „גיי אפ א רעגעלע אינ קעמערל אריינ“, — ווי ווייט איז דען פונ דעם שאמעסעס שטיבל ביז צום קעמערל? נעענטער ווי פונעם פריפעטשיק צום ריבקעלע, — א ווענטל פונ ברעטלעכ קאָנ גאָר ניט אָפהאלטנ, זי זאָל ניט הערנ איטדעכעס וואָרט, וואָס רעב שלוימע בע-שעכעס האָט גערעדט.

סאָרע די שאמעסטע האָט געזאָגט, דער שידעכ געפעלט איר: רייש זהווימ וועט זי געבן נאדנ, הונדערט גילדנ האָט זי, מעכילע, איינס און איינס צו ציילנ, כאָטשע זארעז, און ס'איז דאָך דערופ א שטאָט, מעכילע. — וואָס שווינגסטו, ארנ? דינע געוונטע באַפעבאטימ, מעכילע, אז דו וועסט זיי טראָגן לעקעכ, וועלן זיי ניט צונויפוארפן הונדערט גילדנ, מע-כילע? איי, קליידערלעכ, מעכילע? דערופ איז גאָט א פאָטער, פעדערנ, מע-כילע, און, מעכילע, בעטגעוואנט וועל איכ פאר נויט מינס אוועקגעבנ, מעכילע. און טאקע טייקעפ נאָכ יאָנטויווימ, מעכילע, זאָל זיינ די כאסענע. ארנ שאמעס האָט זיכ א בייער געטאָנ:

— א ידענע האָט לאנגע האָר און קורצנ סייכל. מעשונוע, דו האָסט פארגעסנ, אז א שטערנטיכל מוז שיינצע האָבנ, מעשונוע. איא, הא? מייע, קעסט קאָנען מיר זיי געבן, מעשונוע, נאָר א שטערנטיכל, דאָס איז, מע-שונוע, דער איקער. וואָס זאָגט איר דאָ, רעב שלוימע?

דאָ איז שיינצע אריינגעשפרונגען פונעם קעמערל מיט א געוויינ:

— איכ וויל א גרויס שטערנטיכל. וואָס דען, איר ווילט מיכ פאר-שלייערנ, ווי א שיקסע, אָנ א שטערנטיכל? וויל איכ אוואדע נישט.

סאָרע די שאמעסטע ווערט בראט מיט שלוימע בעשעכעס און טייט מיט די פינגער אפ איר מאנ:

— זעט איר, מעכילע, וואָס ער האָט אָנגעארבעט? ווען האָט זי גע-זען א שטערנטיכל? פאר זיכ, מעכילע, וואָלט זי, מעכילע, גאָר געוויסט, וואָס א שטערנטיכל איז? קומט ער, מעכילע, און הייבט אָנ, — דאכט זיכ איר, מעכילע, אז אָנ א שטערנטיכל הייסט, מעכילע, פארשלייערט.

שיינצע ענטפערט:

— אוואדע האָב איכ ניט געזען! וואָס, איכ האָב קיינ אויגן ניט? אז

1 פענ יעקארמיני אכיר.

די נעגידעסטעס גייען סימכעס-טוירע קושן די טוירע, גייען זיי אין שטערן-
טיכלעך. די קאפזאָנישע ווייבער האָבן טאקע אָן א שטערנטיכל א פאָנעם
ווי מוישע גראָנעם. איך וויל טאקע א גרויס שטערנטיכל, ווי גיטעלע רעב
גאווריעלס, מיט גרויסע פערל און מיט דימענטן. פארוואָס ניט?

— כא-כא-כא! — לאכט סאָרע, — אָט דו ביסט, מעכילע, גאָר א קעל-
בעלע. גיטעלע רעב גאווריעלס שטערנטיכל קאָסט עפּשער טויזנט רענדלעך,
מעכילע.

רעב שלוימע בעשעכעס האָט אין די רייד אויסגעקנעלט אן אייצע:
— ווייסט איר וואָס מע טוט, לאַכלוטן, אזוי ווי אוראָהאַמ אַווינו האָט
געטיינעט: „גר ותושב אנכי עמכם“¹. פון דעם נאדן-געלט וועט מען אנטלייען
געלט אפ א שטערנטיכל, וועט זיין אי גער, אי טוישעו, לאַכלוטן. הא, אָט
שימען דער רייכער איז היינט, לאַכלוטן, זייער געמיין, די שטוב האָט ער
פארקויפט, בלייבט אים נאָר דאָס שטערנטיכל דעם ווייבס, לאַכלוטן. מיילע,
וויל זי ניט פארקויפן, אָבער געלט צו לייען אפ דעם שטערנטיכל, לאַכ-
לוטן, מוז זי דאָך וועלן. דאָס ינגל לערנט בא מיר, האָט מען מיר ניט
צו צאָלן, לאַכלוטן, סכאָר-לימעד, און דאָס ינגל איז אפילע א באַר-האַ-
וואָנע א ינגל, לאַכלוטן, גייט ער נעבעך קרוע-בלוע. הא, איאָ, א ווילע
אייצע, לאַכלוטן?

סאָרע, אויב זי וואָלט מאסקימ געוועזן אפ דער אייצע אָדער נישט,
האָט גרויס האנאָע, אז אין שימען דעם רייכנס ווייבס שטערנטיכל זאָל איר
שיינצע גיין אָנגעטאָן. טוט זי א געשריי:

— וואָס פאר א גאָט מיר האָבן! אָט יענטע-פעסיע האָט געמיינט, זי
האָט, מעכילע, גאָט בא די פיס אָנגעכאפט, און פלעגט אלץ מאכט מיט
כיינ, מעכילע: „וואָס ווילן נאָך די פאסקודנע שאמעסטעס האָבן פון מיר?“
ווי זאָגט מען עפעס: ני דיי, ני ליי. וואָס מאכסטו, יענטע-פעסיע, נאָך,
מעכילע, מיט דער מאנאָריע? היינט וועט די „פאסקודנע שאמעסטע“ האָבן
די גדולע, אז איר שיינצע וועט גיין אין שול אריין אין יענטע-פעסיעס
שטערנטיכל, מעכילע. וואָס שוויגסטו, ארנ? מאָנעפּשעך, א זיוועג איז דאָך,
מעכילע, מינ האשאָמאָם!

ארנ שאמעס מיט די טריפנדיקע אויגן טוט א קוק אפ זיין ווייב סאָ-
רע און אפ שיינצע, זעט ער, אז ביידע ווילן דעם שידעך. טוט ער א
מאכ מיט דער האנט:

— נו, רעב שלוימע, אז ס'איז באשערט, מעשונע, לייגט אייך אריין דרינען.
דער מעלאמעד שלוימע בעשעכעס האָט זיך טאקע אריינגעלייגט, און
ס'איז געוואָרן טנאָימ, צו מאזל, ראַשכּוידעש אָדער זאָל זיין די כאסענע.

1 גייר וועטוישאָו אָנזיכוי אימאָכעם.

שיינצע האָט קיין כעזשבנ פון געלט ניט געוויסט, דעריבער האָט זי ניט פארשטאנען, אז פון רייש זהווימ נאדנגעלט, בעימ מע וועט לייענ אפ א שטערנטיכל, וועט עס, מינאסטאמ, ניט אזוי גרויס זיין, ווי גיטעלע רעב גאוורעלס שטערנטיכל. האָט זי שוין איינגעקלעפט אינ קעמער א שטיקל שפיגל טייקעפ נאָכ די טנאָימ, זי זאָר זיכ דרינען אָנקוקן נאָכ דער כאסענע אינעם גרויסן שטערנטיכל. דערווייל איז זי א קאלע.

סאָרע די שאמעסטע האָט געהאט גרויס האנאָע. אמאָל זאָל זי אויכ קאָנען זיין א מעכטענעסטע, אמאָל זאָל מען איר אויכ זאָגן מאולטאָו, ניט ארצ, זי זאָל זאָגן איטלעכע מאולטאָו. און פון דער נעקאָמע, יענטע-פעסיעס שטערנטיכל זאָל אָנקומען צו איר שיינצע, דער „פאסקודנער שא-מעסטעס“ שיינצע וועט גיין דרינען, איז זי שוין געוואָרן ברייטער ווי לענגער.

ארנ שאמעס, א קלוגער ייד, האָט אלע נעגידים, בעשאס זיי האָבן אימ געזאָגט „מאולטאָו, ארנ!“ געענטפערט (ניט א שיינעם דאנק): — מאולטאָו אייך, איר וועט דאָכ כאסענע מאכן, קומט אייך דער מאולטאָו, מעשוּנע. איכ וועל נאָר זיין א שאמעס בא אייך, צונויפנעמען דאָס געלט אפ דעם נאדן און אפ קליידערלעך, מעשוּנע.

דער כאָסן מיכל בעלפער האָט סיכל געהאט האנאָע צו האָבן, אז ער האָט געזען, ווי די שיינע שיינצע איז נאָכ שענער געוואָרן און ווערט וואָס א טאָג שענער און שענער. ער האָט שיינצען זייער ליב געהאט, און זי האָט ערשט נאָכ די טנאָימ אָנגעהויבן איר מיכלען זייער ליב צו האָבן, כאָטשע אינ אזא שטעטל (איכ האָב מיכ ארויסגעכאפט, האָט ניט פאר-ריבל) — אינ אזא שטעט ווי לויאהיאָפאָלי טאָר א כאָסן מיט א קאלע ניט פיל שמועסן, נאָר דורכ דעם אויסרייד, אז ער וויל זי אויסלערנען ציפער, כעזשבענע „מעכעטיסע, עס קאָן אמאָל צוניצ קומען“, — האָט ארנ שאמעס געזאָגט), פלעגט מיכל אלע טאָג צו קומען. אויב ער מיט איר האָבן גע-ציפערט, ווייסט מען ניט, — געשמועסט האָבן זיי אוואדע, ווי א קלוגער כאָסן מיט זייער א שיינער קאלע האָבן געדארפט.

4

אינ דער שטאָט לויאהיאָפאָלי איז אסאָראָ בעטייוועס (שנת תקע"ב)¹ א גערודער. פון איינע עק שטאָט צו דער אנדערער לויפן אלטע און יונגע יידן און ווייבער און קליינע מיידלעך אפילע לויפן ווי בעשאס א סרייפע. מע לויפט, מע יאָגט זיכ, מע דעריאָגט איינער דעם אנדערן. א טייל

1 שטאט טאק-אינ-בייס.

לויפן שווייגנדיק און א טייל ריידן און מאכן, ווי מע קלינגט מיט דער צונג און מיט די ליפן.

— עס פארלויפט זיך ניט. אזא הולטיי, אזא הולטיי! איך קיין שום שטאָט טרעפט זיך סיניט.

— נאָר איך לוי האַיאָפּאָלי מוז זיך אועלכעס טרעפן, רחמנא יצילנו.¹

— ס'איז באשערט, די שטאָט לוי האַיאָפּאָלי זאָל האָבן אַנמעסנעפעש.

— אזא הולטיי, אזא הולטיי! דער אייבערשטער זאָל מעשאמער אוי-

מאצן זיין.

— קום גיכער, געשווינד, לאַמיר הערן וואָס דער אַכבעראַש וועט זאָגן.

— נאָר אָפּשמייסן און פון דער שטאָט ארויסטרייבן.

— איך וויל אימ אָנקוקן, דעם הולטיי, איך זיין טרייפע פארציפעראַ.

— וואָס האָט געזאָלט זיין דער שטאָט, זאָל נאָר צו זיין קאָפּ אויס-

גיין.

— א שטאָט, כ'רעבן, לוי האַיאָפּאָלי! איך לוי האַיאָפּאָלי קאָן זיך אועל-

כעס אויך טרעפן.

— אזא פאַשע ייִסראַעל! פארציטן וואָלט מען אזא ראָשע פארשטיינט.

דאָס, וואָס דאָ איז געזאָגט געוואָרן, האָבן צען ייִדן דורכאנאנד גע-

רעדט און געזאָגט, אלע אייניגע, איטלעכער באזונדער, טאקע לויפנדיקער-

הייט, סאפנדיקערהייט, איך איינ אַטעם, א טייל מיט א האלבן אַטעם.

מיטאמאָל ווערט פון אַלע זייטן א געשריי:

— אַט איז ער, אַט איז ער, אַט פירט מען אימ!

— גוט, גוט. ביידע הענט ארונטערגעבונדן. צוויי קאָהאָל-שאמאָסימ...

גוט, מיט קאָווער, ווי אזא הולטיי שטייט אָן.

— לאָז ער וויסן, דער אַכבעראַש, לאָז ער ניט עסן איך א טאָנעס.

אזא מיכל מאצייווע האָט געמיינט, מע וועט אימ ניט כאפן.

— ניין, א מאקע! איידער די שטאָט זאָל פארשווארצט ווערן, קימ-

פעטאַרנס זאָל עס, כאסוועשאַלעם, רייסן, בעסער ווער דו, מיכל מאצייווע,

אויסגעריסן.

— אבי ס'איז שוין בעפארהעסיע, וועט עס דער שטאָט ניט שאטן.

— קוקט נאָר ווי ער גייט אוי, גלייך, טאקע ווי א מאצייווע... א

מאצייווע זאָל מען אימ שוין גיך און באַרד שטעלן!

— א מאקע אימ! אימ א מאצייווע שטעלן? ניט דערלעבן זאָל ער

עס. אזא הולטיי איז קראַנק צו ליגן אונטער א פלויס, ווייט-ווייט, העט

ווייט פונעם בייסאלמען?

דאָס האָבן ווידער עטלעכע מענטשן געזאָגט, געשווינד גערעדט; נאָר

1 ראכמאָנאָ יאציליניו.

שוין ניט געלאָפּן, ווײַל די שאַמאַסימ מיט מיכלען גייען דאָך ניט לויפּן-
דיק.

געבונדענערהייט האָט מען מיכל מאַציווע געפירט אינ קאַהאַל-שטוב
אַרײַן, באַגלייט פּונ דעם לוי האַיאָפּאַליער אוילעם.

אינ קאַהאַל-שטוב זײַנען געזעסן דרײַ ראַש-ש-קעהילע (אַדער קא-
האַלנעס רופט מען זײ אפּ רוסיש; ייִדן האָבן אינ די שטעטלעך זײ
גערופּן אפּ דעם אלטן נאַמען פאַרנעס-כאַדאַשימ):

רעב טעויע ביִלענְקיס, א ייִד א לאַנגער, א מאַגערער, מיט
א רויטער לאַנגער באַרד. כאַטשע די ליפּן זײַנען פאַרשמאַכט, האָט דאָס
פאַנעם פאַרט געפלאַמט, עפּשער ווײַל דרויסן איז ווינטער קאַרט, אינעם
קאַהאַל-שטיבל איז געוועזן הייס, וואַרעם, דערצו האָבן זיך אַנגעשטופּט
פיל מענטשן;

רעב אורעמל וועליס, זייער א גראַבער, א קליינער, מיט א
שיטער גראַ קליין בערדעלע, אינ א צעריסענעם קאַפּטן, מיט ביזע צוויי
מקסע אויגן, און

רעב איציק זאָקע, א ייִד פּונ אַ יאָר פּופּציק, מיט זייער א לאַנגער
באַרד, געטיילט אפּ צוויי העלפטן, קימאַט ווי צוויי בערד. אינ ביידע פּייעס
זײַנען קאַלעטענעס; ניט גרויס, ניט קליין איז ער, אַנגעטאַן אינ א לאַנגן
געשטעפּטן ברישלייק און געגאַרטלט מיט א נישער פּונ א גאַרטל.

די דרײַ זיצן ארומ א טיש: רעב טעויע ביִלענְקיס גאַנצ אויונגאַן,
די אנדערע צוויי פּונ ביידע זײַטן.

ווי מע האָט מיכל מאַציווע אַרײַנגעבראַכט, שטופּן אימ די צוויי שא-
מאַסימ צו צום טיש.

— גיי צו, דו באַכער, עסן אומ אסאַראַך בעטייוועס קאָנסטו, האָבן מיר
דיר קאָוועד אַנגעטאַן דיכ אהער צו קאַהאַל צו ברענגען, און קאַהאַל זאָל
לעבן וועט הייסן דיר נאָך מער קאָוועד אַנטאַן.

דער אוילעם, וואָס איז דאָ געוועזן אינ קאַהאַל-שטוב, האָבן אלע
אַרויסגעלאָזט א געלעכטער אפּ עטקעכע מינוט.

אלע בליבן שטיל, אז מע זעט רעב טעויע וויל עפענען דאָס מויל.
רעב טעויע ביִלענְקיס זאָגט אָבער גאָר א קליין ווערטעלע:

— אכבעראַש איינער! פאַרוואָס האָסטו דאָס ניט געטאַן אַן אנדערן
טאַג, ניט אינ א טאַנעס, איט וואָלט קאַהאַל דערווײַל א טרונק געטאַן
גוטן מעד?

ביידע אנדערע קאהאַלנעס האָבן לעכאַטכיע ניט פאַרשטאַנען דאָס
גלייכע ווערטל, ערשט מיט א מינוט שפּעטער האָט רעב איציק זאָקע
אַרויסגעלאָזט א געלעכטער:

— ס'ס-סטייטש, אז-אז ד'דער ב'באַכער ז-זאָ-זאָ-זאָל גע-גע-גע-גע-

וועזן ניט-ניט אינ א-א טאָנעס פֿר-פר-פרעסן, וואָלט דאָך קאָהאַל נ-ניט-ניט-
ניט גע-גע-געזעס... האָ?

דער אוילעם וואָלט געלאכט, נאָר דאָס ביטערע היקענ האָט קאליע גע-
מאכט. רעב אורעמעלע וועלעס טוט זיך א טאפ באמ קליינעם בערדל אונ-
זאָגט מיט אן ערנצטער האווייע:

— וואָס? מיר וועלן אימ שענקען, כאָלילע? אונדזער טרונק וועלן מיר
אפדערנאכט טאָן, טאקע. ער האָט ניט געוואָלט, טאקע, ווארטן ביז אפדער-
נאכט, פאקע, מיר וועלן טאקע פאקע יאָ ווארטן, טאקע.

מיכל שטייט אינ געהאקטע ווונדן, נאָר פאָרט טוט ער א זאָג:

— איר זענט אוואדע גערעכט, איך האָב א גרויסע אוויירע געטאָן.
נאָר בא אונדז, יידן, איז דאָ א „שלחן ערוך“¹, שטייט דאָרטן ארויסגע-
שריבן, וואָס פאר אן אוינעש עס קומט אפ איטלעכער אוויירע. כאָטש איך בין
ניט קיין לאמדן, ווייס איך, אז פאר אזא אוויירע קומט ניט בינדן, קומט
ניט שויפעך דאמ צו זיין א מענטשן, עפּשער...

ער, מיכל, וואָלט געוועזן ווייטער געזאָגט, טוט רעב טעויע בילענ-
קיס א געשריי מיט קאעס:

— טארבעס, שייגעצ! איט, פאָשע ייסראָעל, איט, איך וועל דיר, איט,
ווייזן, איט, ווער עלטער איז, איט.

רעב וועלוול וועלעס מאכט גאָר אן עק דעם קאָהאַלס פּסאק אונ הייבט
אָן גאָר מיט „כאָלילע“:

— מיר שיקן דעם באַכער מיט צוויי שאמאָסימ פאקע אוועק צו
רעב... דעמ... דעם צאדיקס זונ קאָן, כאָלילע, אוועקפאָרן פונ לוי-
האָיאָפּאָלי אונ זאָל קיין געלט ניט מאכן, ווייל די שטאָט איז היינט זייער
געפאלן טאקע. דערצו האָט רעב... פאקע ערשט געמאכט געלט. נו, הא?
נו, קאָן נאָך דעם צאדיקס זונ, כאָלילע, הא, ברויגעז אוועקפאָרן פונ לוי-
האָיאָפּאָלי, כאָלילע. הא, לאָמיר דעם באַכער הייסן טאקע אנידערלייגן צען
גילדן אפ א טרונק, אונ, כאָלילע, די שאמאָסימ ניט צו פארגעסן, פאקע,
מוז ער זיי געבן צו האלבע גילדן איטלעכע. נאָר גיב שוין, באַכער הוי-
טי, אהער צען גילדן אונ זיי מעסאלעק די שאמאָסימ טאקע. שאמאָסימ,
פירט אימ אהינ צום צאדיקס זונ טאקע, אונ זאָגט, טאקע, קאָהאַל האָט
געהייסן, ער זאָל מיט אימ מושווע ווערן. הא, כאָלילע, דעם צאדיקס זונ
זאָל ניט אוועקפאָרן, כאָלילע, ברויגעז, אָן געלט, כאָלילע, פונ לויהאָיאָפּאָלי, כאָ-
לילע.

איידער רעב איציק האָט געהיקעט אונ איידער רעב טעויע בילענקיס
האָט גע-איט-איט-עט, איז רעב אורעמל-פאקע-טאקע צוגעגאנגען צו מיכלען.

1 „שוכלן-אָרויך“.

דער איז טאקע ווי א מאציווע געשטאנען געבונדן די הענט. האָט ער
אימ אָפגעבונדן די הענט און הייסט זיך געבן צען גילדן.

מיכל דאָביוועט געלט און איז מעסאלעק צען גילדן דעם קאהאלנע
רעב אורעמלעך, און נאָך א ווייסן גילדן די שאמאָסימ. סייכל האָט ער
געהאט אכוצ דעם נאָך א גריווינקע אריינצורוקן דעם בעסדנ-שאמעס, יע-
כעזקף (קעדיי ער זאָל אימ ניט ווידער בינדן און זאָל מיט אימ גיין דורכ
א הינטערגעסל צו רעב ...), דער אנדער שאמעס, לייב, דער בלינדער אפ
איינ אויג, זאָל ניט זען. יעכעזקף האָט פארשטאנען.

אזוי האָט זיך געעקט דאָס קאָהאָל-זיצן, און די צוויי קאָהאָל-שאמאָ-
סימ, יעכעזקל מיט לייבן, האָבן געפירט ניט-געבונדן מיכל בעלפער, א כאפ
אינ דער זייט אריין, אוועק מיטן הינטערגעסל, געשווינד אוועק צו רעב ...
דעם ...

דער אוילעם איז מיד פונעם טאָנעס, א טייל — אינ דרויסן צו שטיין
איז עס ווינטער ניט גוט, [ס'איז] דערפריירן צו ווערן. דעריבער זיינען
נאָר א פופציק מענטשן געלאָפן צו רעב ... גאָספידע, ווו ער שטייט איין.
די איבעריקע זיינען צעגאנגען ווי זאלצ אינ וואסער. יאָ האנאָע פון קאָ-
האָלס פסאק, ניט האנאָע, — אבי עס האָט זיך עפעס געטאָן, און עס טוט
זיך נאָך אינ לוי האָיאָפאָלי.

5

רעב ... דעם ... ער ראָוס, דער, וואָס איז אצינד געקומען קיין לוי האָ-
יאָפאָלי געלט מאכט*, רעב ... האָט נישט געקענט קיין נוגלע (ווי דער פאָ-
טער איז געוועזן א לאמדן, האָט דער זון ... ניט געוואָלט לערנען יונגער-
הייט און האָט פאָפראָסטע ניט געקענט, נעבעך, גאָר לאַלוטן ניט). ניסטער
(דאָס הייסט קאבאָלע בא כסידים) האָט ער, פשיטע, ניט געקענט. אפילע דאָס
ביסל פלוידערן, וואָס א כסידישן רעבנס א זון הערט זיך אָן פון קינדווייזן אָן,
דערמיט אָפצוקומען א שאַלעסודעס שאבעס, דאָס האָט ער אויך ניט געקענט
פאָשעט איז פאָשעט, ער איז געווען אָן אלע זאכן נאָר דעם ... ס א זון.
ניט מער. עפעס אנדערש צו ווערן האָט דער רעב ... ניט געטויגט אָדער

* דאָס געלט, וואָס ער „מאכט“, איז ניט פאלש געלט, כאָלילע; נאָר דער מענטש מאכט
פאלשע אָנשטעלן, מע זאָל אימ געבן געלט; דאָס רופט מען בא אלע כסידישע רעבעס אָדער
וואָס זיי רופן „גוט עי ד נ“; געלט מאכט אפ דער מעדינע, וואָס ער פאָרט ארום.
דער ... ער ראָוו (א קליין שטעטל, ניט ווייט פון מעזשבעוש) איז געווען רעב ... ס אן איידעם,
דעריבער איז ער אויך געווען נאָך רעב ... ס טויט א כסידישער רעבע. זיינ זון, רעב ... איז
געבליבן א יאָסעם נאָך פאָטער און דערצו אן אמאָרעז מעפורסעם.

ער האָט ניט געוואָלט האָרעווען, שווער ארבעטן. צו שטעלן זיך פאר א מעשאָרעס אָדער פאר א שאפער אינ א דאָרפ, האָט ער געמיינט, עס שטייט אימ ניט אָן (כאָטש אונדזער געמאָרע זאָגט: פשוט נבלה בשוק ואל הצטרך לבריות¹. דאָס הייסט: אפילע א שינדער צו זײַן, אבי ניט צו דארפן, מע זאָל אימ צדאָקע געבן. דאָס ווילן די לײַט ניט וויסן). דע-ריבער איז ער ארומגעפאָרן פון איינ שטאָט צו דער אנדערער, און פון איינ שטעטל צום אנדערן: — גיב געלט, רעב ... ווײל ער איז דעם ... ראָווס זון.

פאָרט האָט דער רעב ... עפעס געטאָן, וואָס אלע כסידישע רעבעס טוען. ער האָט געלײַגט און ליגן געזאָגט אפ אן אנדער מאָדע. ניט קיין מויפסימ האָט ער פירגעזאָגט, — ער, רעב ... האָט מײַסעס דערציילט. מײַסעס פון רעב ... זײַן זיידן, האָט ער דאָך געהאט זעק און טאָרבעס פול צו דערציילן. אזעלכע מעשווענע מײַסעס, וואָס שטייען גאָר ניט אינעם סיפער ... [שבחי הבעש"ט] (וואָס א ליניצער שויכעס, רעב בער, האָט צונויפגעזאמלט פון אַדע ליגנערס פון זײַן דאָר אפן ... [באלשעמטאָו] און פונעם ... וועגן צו זאָגן און האָט עס געדורקט, איידער רעב ... האָט אָנגעהויבן צו מײַסע-נען). די גרעסטע ליגנס האָט דער רעב ... דערציילט מיט ערנצטע פרומע האווייעס, גלייך ווי ס'איז עמעס און ס'וואָלט זיך געטראָפן באַם ...

די מײַסעס, עטלעכע און צוואנציק, האָט ער אומעטום נאָכאמאָל און נאָכאמאָל און ווידעראמאָל אלץ דערציילט. בעשאַס די טשאטע כסידים קר מען זיך צונויפן צו הערן די מײַסעס, דענצמאָל איז די צײַט, וואָס די יונג גע באלעבעסלעך ווערבעווען זיך אליינ צו ווערן כסידים. כאָטש די עלטע-רע כסידים קענען שוין די מײַסעס פון צען מאָך הערן, טאקע פון דעם רעב ... איז דאָס בא די יונגע צוציקעס גאָר א נייע זאך. מאכט זיי מע-שווענע האווייעס (יאָ פארשטאנען, ניט פארשטאנען, געשיקט זיך עס אזעלכעס צו גלייבן אָדער געשיקט זיך ניט, — רעב ... איינ, דעם ... [באלשעמס] אייניקל, האָט עס דערציילט, איז עס עמעס, און דער, וואָס זאָל, כאסועשאָלעם, ניט וועלן אלץ אָנעמען פאר מעזומען, דער איז אן אפיקורעס).

די טשאטע כסידים און די יונגע באלעבעסלעך גיבן אָבער גאָר ניט קיין געזט, אָדער ווען זיי גיבן יאָ א קליינע מאטבייע, קלעקט דאָך דאָס ניט רעב ... טראָגט ער אָפ די מײַסעס אהיימ צו די נעגידים, דאָרטן די סכוריע אָפצולייגן, מע זאָל אימ גרויסע מאטבייעס געבן. א טייל גיבן געלט אבי אימ פאָטער צו ווערן, ניט צו הערן די כאַלשעס-מײַסעס. א טייל ווערן פארשווארצט און מוזן אויסהערן, דערנאָך געבן געלט רעב ... אינ קאמענע צו דער רעב ... געזעסן בא איינעם אן אוישער, רעב

1 פשוט נעוויילאָ באשוק וועאל טיזטארייך לאברויס.

מויִשע בלאַנק, שפּעט באַנאכט מיט זײַנע מײַסעס-דערצײלן. דער רעב מויִשע בלאַנק האָט אימ שוין געגעבן א פּאָר קערבלעך. רעב ... דערצײלט אָבער ווייטער און ווייטער. ס'איז שוין געוועזן נאָך האַלבע נאכט, אלע האָבן געוואָלט זיך לײַגן שלאָפן, ער וויל אָבער גאָר ניט אופהערן. האָט אײַנער א קלוגער א זאָג געטאָגן:

— און מײַקויעך דער מײַסע האָט איר, רעב ... ניט געהערט, אפּאָנעם? — וואָס, וואָס, וואָס פאר א מײַסע? — פרעגט דער רעב ... ער האָט געמײנט, אָט וועט ער דאָ האָבן א פּרײַשן לײַגן, עפעס א פּרײַשע מײַסע פונעם ... [באלשעם]. דאָס קאָן אימ טויגן אינ זײַן קראָם ארײַן. — זאָגט זשע, רעב קאַרעוו, וואָס פאר א מײַסע?

— איר ווייסט ניט, — זאָגט דער קלוגער שפּעטער, — איר ווייסט ניט, רעב ... די מײַסע מיט דעם דיד און דער באַביצע, מיט די קינדערלעך, וואָס דער בער איז געקומען און האָט א פּאָ... געטאָגן, די טיר ארויסגעשלאָגן? ס'איז דאָך אויך א מויִפעס!

דער גאַנצער אוילעם האָט זיך אזוי צעלאַכט, אז רעב ... איז אנטלאָפן געוואָרן. אזוי איז מען זײַנער פּאָטער געוואָרן בא רעב מויִשע בלאַנק.

אז מע ווייסט שוין ווער דער רעב ... איז און וואָס ער איז, וועט מען ערשט פארשטיין, אז דער קאָלטענעוואטער פארנעס-כױדעש-קאהאלנע מיט זײַן „טאַקע-פאַקע“, „כאָלילע“ האָט זײַער רעכט געטאָגן אָפּצושיקן מיכל מאַציווע, מיכל בעלפּער, וואָס האָט געגעסן אינ א טאָנעס, אַסאַראָ בעטיוועס, צום צאדיקס זון, צו דעם רעב ... דעם ראָוס זון, צו רעב ... אײַניקל: אי די שטאָט וועט אימ פארשפּאַרן געלט צו געבן, אי דער רעב ... וועט האָבן געלט פון דעם הוילטיג, פון דעם פּאָשע ייסראָעל, ווי ער וועט מושווע ווערן מיט אימ.

ווי שטייט אײַן רעב ...? בא שמערל טעויעס דעם קאהאלנע. רעב טעויע בילענקיס א זון האָט זײַן אײַנפּאַר, וואָס יודן שטייען אײַן בא אימ. קײן אוישער איז דער שמערל טעויעס ניט פונעם יודישן אײַנפּאַר אינ לױהאַיאָפּאַר, דערצו איז דער שמערל טעויעס טאַקע רעב איציק זאָ-קעס אײַדעם. דעריבער האָבן עס ביידע מאַסקימ געוועזן אפ רעב אורעמל וועליס (וואָס קער אָן א פעטער רעב איציק זאָקעס ווייב) אײַצע, מיכל רען אהינ צו שיקן אפ א פּסאַק.

אײַדער די שאַמאַסימ רעב יעכעזקל מיט לײַבן האָבן געבראכט מיכל בעלפּער צו רעב ...ג, זײַנען עטלעכע שוין פּרײַער געקומען פאַרסאַפעט צו לויפן, זאָגן די פּסורע, אז אָט פירט מען אימ, דעם באַכער, און רעב ... געזאָגט מיטן לאָשן, ווי רעב אורעמל וועליס האָט געגעבן צו פארשטיין, פון וועסט וועגן ער שיקט אימ פון קאָהאַל אהער, קעדיי ער זאָל געלט מאַכן.

דערצו דארפ מען אפילע קיין צייט ניט צו פארשטיין, אז רעב ... האָט דאָס פארשטאנען, ער דארפ דאָ געלט נעמען. נאָר אזא אמאָרעצ, ווי רעב ... , ווייסט דאָכ ניט וואָס עס קומט פאר אן אוינעש פאר דער אווירע עסן איז א טאָנעס. געהערט האָט ער, אז אסאָראָ בעטייוועס איז עפשער איינער פונ די ארבע טאניסימ, האָט ער, ווי אלע אמעראצים, געמיינט, דאָס הייסט הארבע טאניסימ, אונ ער, רעב ... , מוז זייער שטארק זיכ אָנעמען די האר- בך טאניסימס קרוודע. ער מוז דאָכ באווייזן, אז ער איז נאָכ פרימער פונ גאנצ קאָהאַל. האָט [ער] בא זיכ אָפגעקלערט, אז ער מוז דאָ שארפ שמועסן, ביפראט דער באַכער, זאָגט מען, האָט געלט. איז דאָכ אוואדע גענייטיק צו מאכנ א גרויסע ווארע, מיט האווייטעס, ער זאָל זיכ דערשרעקן. רעב ... איז א דינ יידעלע מיט א ווייסער יארמיקע, איז א פיאַס גרע- דיטירן אלט זשופיצל מיט א סטראָקע, אָן א גארטל. זעט מען ארויס דעם טאלעסקאָט דעם לאַנגן. ער זיצט אויוונאָן באמ לאַנגן הילצערנעם פראָסטן טיש, אפ א באַנק א דעמבענער, א קישעלע פונ ציצ אונטערגע- לייגט. אפן טיש לייגט פאר אימ אָפן א „זויהאר“.

ער קוקט אריין אינעם „זויהאר“ אונ ווייסט וואָס דאָרטן שטייט (ווי רעב ... זאָגט), ווי דער קאפאָרע-האַן ווייסט וואָס עס שטייט איז דעם „בני-אָדאָמ“, אָדער ווי דער פלעדערוויש ווייסט וואָס די קרעטשמערקע זאָגט איז קוימען אריין די בראָכע.

ווייל דער גאנצער „זויהאר“ איז אפ א גוי'ש לאַשן (ניט לאַשנקוי- דעש — יידיש), אפ כאלדיי'ש לאַשן, איז זייער, זייער שווער זיכ צו שטויסן, וואָס די ווערטער באטייטן אפ יידיש. כוצ לאַזע, האָס מען דריי נען אומישנע פארדרייט די נעמען, קימאט טאקע קעדיי ניט איטלעכער זאָל וויסן וואָס מע מיינט. א פראָסטער ייד, אז ער וויל וויסן, אויב דאָס איז עמעס, וויל איכ, דער, וואָס באשרייבט די מינסע, זאָגן נאָר איינ זאכ פונעם „זויהאר“, וועט מען מיר מוידע זיינ, אז ס'איז אקוראט אזוי. לע- מאַשל, דער „זויהאר“ רופט חכמה¹ — פאָטער, אונ בינה² — מוטער, ווייל מיט האוואָנע קאָן מען איינ זאכ פונ דער אנדערער מאמצי זיינ. דעריבער טוט דער „זויהאר“ א בייט, אונ רופט שוין גאָר ניט חכמה¹ אונ בינה², ניין, ער רופט שוין די ביידע אבא³ (דאָס הייסט דער פאָטער) ואמא⁴ (דאָס הייסט די מוטער), אָדער גאָר דער ונקבא⁵ (דאָס הייסט א זאָכער מיט

1 כאָמאָ.

2 בינאָ.

3 אבאָ.

4 וועימאָ.

5 דכאר ווענקוואָ.

א נעקייװע). נו, ווי זאָל א מענטש, װאָס װײַסט נײַט די שפּרײַנגערײַשע פּאַררײַעכצן, װײַסן, װאָס דער ונקבא באטייט?

דערפונ קאָן מען זיך מעשאַער זײַן אפּ דעם איבעריקן. דעריבער רופּן אַלע כּסידים דעם „זויהאר“—דער „זויהאר האקאָדויש“ אָדער קאַבאַלע, װײַל דאָ װערן אַלע גלײַך הייליק. ער קוקט ארײַן אָדער ער זאָגט „זויהאר“, און קײנער װעט אים נײַט אָפּפּרעגן דײַנען. ער זאָל האָבן פּאַר זיך א געמאַ-רע אָדער אַן אנדער ייִדיש סײַפּער, װאָלסט עמעצער געקאָנטן קומען פּרעגן: „רעבע, דו זאָגסט, דו װײַסט װאָס אפּן הימל טוט זיך. אנו, זאָג מיר דעם פּשאט אײַן דער געמאַרע אָדער א הארבן טויספּעס. קאָנטט נײַט? בײַסטו א פּראָסטער לײַגנער.“

דער „זויהאר“ מעג זײַן צוגעמאַכט אָדער אָפּן, פּאַר רעב ... אײַז גאָר גלײַך. פּונן כײַן װעגן טױג צום שװינדל, דער „זויהאר“ זאָל לײַגן אָפּן, און רעב ... קרעכצן און קוקט ארײַן. קרעכצן קאָן ער זײער װײַל אױסנוױניקן. אײַן שטוב װערט שטײל־שא, און דער מיכל בעלפּער אײַז ארײַנגעקן־מען. די צװײ שאמאָסימ שטאַרקען מיכלען ארופּ צו רעב ... און זײ בלײַבן פּונװײַטנס שטײן. אַלע גלאַצען מיט די אױגן אפּ רעב ... און װאָס ער װעט דאָ זאָגן און װאָס אזא ... אײַניקל, דעם ... ער ראָװס א זון, װעט טאָן.

רעב ... טוט א מאכ צו דעם „זויהאר“ און קוקט קלאָמערשט גאָר נײַט אָן דעם מיכלען. נאָר די שאמאָסימ טוט ער א פּרעג: — װאָס האָט איר מיר געבראַכט דעם דאָשע אהער צו מיר? מײַן זײַדע און מײַן טאַטע האָבן גענוג געטראַגן די גאַנצע װעלט אפּ זײַערע פּלײַצעס.

יעכעזקל שאמעס גײט צו, און לײַב דער בלײַנדער שטעלט זיך הײַנטער יעכעזקל־קלען.

— רעבע, אײַן לױהאַיאָפּאַרײַ, רעבע, האָט זיך נאָך אזא מײַסע נײַט פּאַרלאָפּן אזא מײַסע. אײַז קאָהאַל געזעסן קאָהאַל ... װאָס שטאַרקעסטו מיך, בלײַנדער הײַנט? אײַך קאָן, באָרעכאַשעם, שמועסן אײַך ... (דאָס האָט יעכעזקל אײַן־מײַטן געזאָגט צו לײַבן). מײַלע, רעבע, האָט קאָהאַל געזאָגט קאָהאַל, און אזא גרויסער גוטער־ײַד גרויסער אײַז גראָד אײַן לױהאַיאָפּאַרײַ ... לײַב, אײַך װעל דיר געבן א פּלײַאסק, װעט דיר דאָס אנדערע אײַז אײַך ארויס דאָס אנדערע אײַז ... װײַל קאָהאַל, רעבע, װײַל קאָהאַל, אײַר זאָלט אײַם געבן א פּסאַק אײַר, צײַ פּונן דער שטאַט ארויסטרײַבן פּונן דער שטאַט, און פּונעם שידעך אײַם מיט ארן שאמעסעס מײַדף אײַם אָפּ ... לײַב, אײַך זאָג דיר נאָך־אַמאָל אײַך, און דו זאָלסט מיך נײַט שטאַרקען דו. אײַך קאָן, באָרעכאַ־שעם, שמועסן אײַך. מיר דארף מען די צונג נײַט פּיקן מיר ... און פּונעם כײַדער, װוּ ער אײַז א בעלפּער אײַן כײַדער, אײַם אױואדע ...

יעכעוקל האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס איבעריקע, כאפט זיך אָן רעב ... מיט ביידע הענט באַ ביידע פּייעס, אופשטייענדיק מיט אַ ווילד-פרומענ געשריי:

— סטייטש, אזא ראָשע זאָל זײַן אינא כײדער, וווּ ייִדישע קינדערלעך לערנענ? ריבוינעשע־וילעם, קודשא בריך הוא¹, האָב ראַכמאַנעס אפּ ייִדישע קליינע קינדערלעך! אזא ראָשע זאָל לערנענ מיט דײַנע ייִדישע קינדערלעך? נײַן, נײַן, איך הייס ניט, בעשום אויפּן ניט. אוי אונ ווי געשריגנ! אַן ערלעכנ ייִדנס א טאָכטער זאָל נעמענ אזא פּאָשע, אזא ראָשע? נײַן, נײַן, איך הייס בעשום אויפּן ניט. נײַן, נײַן, בעשום אויפּן ניט, נײַן, איך הייס ניט...

דער רעב ... וואָלט זיך ווײַטער צעברענט אונ עפּשער געהייסן פּונ דער שטאָט אויך ארויסטרייבן, האָט ער זיך דערמאַנט, אז מע דארפ געלט נעמענ, איז ער געבליבן א מינוט שטיל-שוויגנדיק אונ א קוק געטאָן אפּ מיכלענ. מיכל דער קלוגער האָט זיך טייקעפּ געשטויסן אונ טוט זיך א נעם צום געלט-בײַטעלע, וואָס הענגט באַ אימ אפּן האַלדז, אונ טוט אַ ווײַז דעם רעב ... (ווי אײנער רעדט: אָט איז עס, וואָס דו ווילסט, רעב ...). דערביי זאָגט ער:

— רעבע! דער שאמעס האָט אײַך ניט דעם עמעס געזאָגט. קאָהאָל, זאָל לעבן, האָבן מיך צו אײַך געשיקט, אײַך צו בעטן, איר זאָלט באַ מיר נעמענ אפּ א פּידיענ. פאַר מײַן אווירע בין איך שוין גענוג אָפּגעקומענ כאַר-פעס אונ בושעס. זאָגט, רעבע, וויפּל זאָל איך אײַך געבן אפּ א פּידיענ? איך האָב אַכט יאָר געהאַרעוועט אפּ מײַנע עטלעכע גראָשן, קאָהאָל האָב איך אויך געגעבן צען גילדן אפּ א טרונק. זאָגט, רעבע, מיט ראַכמאַנעס: וויפּל זאָל איך אײַך געבן אפּ א פּידיענ?

דאָס גאַנצע זאָגעכצ האָט מיכל גיך אונ זייער געשמאַק אָפּגעזאָגט אינ צוויי מינוטן.

רעב ... האָט ניט קײַן צײַט געהאַט זיך מעיאשעו צו זײַן אונ מיט אַ גרויסן שווערן פרומענ קרעכצ זיך צוריק אפּ דער באַנק א זעצ געטאָן, אָפּגעראָזט די פּייעס. נאָך אַ קרעכצ אונ נאָך אַ קרעכצ. דערנאָך טוט רעב ... א זאָג:

— ראָשע! אזויפּיל, וויפּל דײַן נאָמענ באַטרעפט, אזויפּיל גילדנס זאָלסטו געבן רעב ... אײַניקל אפּ א פּידיענ. הערסטו, ראָשע? שמערל טעויעס כאַפט א קײַדל אונ באַכעזשבנט, טוט א זאָג: — אקוראַט הונדערט גילדן, — אונ טוט זיך אַ קער צו מיכל בעלפּער: — צײַף, באַכער, אונ מאַך קײַן האווייעס ניט. עס וועט ניט פעלן. כּלעבן, דו

1 קודשא בריך הוא.

האַסט מאזל, וואָס דו הייסט נישט נתן¹, וואָלסטו געמוזט געבן ת'ק² זהווימ. גיב גיכער, ווייץ דו הייסט מיכל, אפ דען טרייפ מאזל, נאָר הונדערט גילדן.

מיכל בעלפער זעט, אז רעב ... קוקט שוין זייער שטארק און וויל שוין די הונדערט גילדן א שלעפ טאָן, הייבט ער אָן מיט א ראכמאָנעס-פאָנעם צו בעטן:

— רעבע, לאָז גענוג זען האלבע גילדן, ווי מע גיט פורים כופר-נפש³ גערט צו האלבע גילדן. כ'לעבן, כ'האָב, נעבעכ, זייער שווער געהאָ-רעוועט אפ מיינע...

רעב ... ווערט אינ קאעס:

— גיסטו, ראָשע, ווי רעב שמערל האָט באכעזשבנט, טייקעפ, איז גוט, אז ניט וועל איכ...

מיכל זעט, די שפיל איז פארב טייוול: אזא רעב ... האָט ליבער געלט פון ראכמאָנעס. טוט ער מיט א ביטער הארצ א צייף שמערל טעוויעס אינ די הענט אריין און קרינגט אומיסנע מיט איטלעכע גילדן בעשאסנ צייף. ער האָט געהערט, אז פראָסטע פאָווערן בא א פור האָלצ קויפן העלפט דאָס קרינגען מיט געלט בעסער אויסצודינגען, און ציילט אָפ נאָר ניינציק גילדן. ער טוט א קוק צו רעב ...

— רעבע! איאָ, די צען גילדן, וואָס קאָהאָל, זאָל לעבן ... נעמט איר אָן? זיי האָבן דאָס אייך געשיקט דעם פידיען, איאָ, רעבע? בא רעב ... האָט טאקע דאָס קלינגען געפויעלט, אז ער האָט געשוויגן. האָט שוין שמערל צוגענומען די ניינציק גילדן, ניט מער.

נאָר רעב ... האָט, כוצ דעם געלט, עפעס צו באברעמען די גאנצע זאכ א זאָג געטאָן מיט א פרומער האווייע:

— א האלב יאָר נאָכאנאנד זאָל מען אימ ניט אופרופן און ניט צו-לאָזן צו קידעש-לעוואָנע. הערט איר, ראבויסימ?

מיכל בעלפער איז נעבעכ אוועקגעגאנגען מיט א שווער הארצ און מיט א גרינג בייטעלע. שפעטלעך איז שוין געוועזן, און בא א טאָנעס-טאָג שלעפט מען די נאכט-שטערן (אָדער ווי אנדערע רופן די בראָנפן-שטערן, ווייץ אז שטערן שטייען, מעג מען א טרונק בראָנפן טאָן) באצייטן ארויס. איז דער אוילעם געגאנגען איטלעכער זען וועג.

רעב ... האָט דערטאפט אזא בארג געלט. אזויפיל מאכט ער ניט אפילע אינ פיר שטעט. האָט ער נאָכ דער וועטשערע טייקעפ געהייסן אינשפא-

1 נאָסן.

2 טאק.

3 קויפער-נעפעש.

נענ די פור און אוועקגעפאָרן ווייטער לייגן, ווייטער מיסעס דערציילן. ניט גיכ וועט זיך אימ אזא מיסע טרעפן, ווי אינ לוי האַיאָפּאָלי. די שטאַט לוי האַיאָפּאָלי האָט געהאט וואַכנ-לאנג צו ריידן און צו שמו-עסן פון מיכל מאצייוועס מיסע. ווערטלעך, גלייכע ווערטלעך זיינען גע-פלויגן אפ מיכלס טאַנעס און אפ זיינע טיינעס. ארנ שאמעס האָט צעריסן די טנאַימ. רעב שלוימע בעשעכעס האָט אן אנדער בעלפער צוגענומען. וואָס איז פון מיכל מאצייווע געוואָרן, וועלן מיר שפעטער וויסן.

6

ניט ווייט פון לוי האַיאָפּאָלי, א מייל פון דער שטאַט, האָט געהאלטן דאָוויד סמיק אן ארענדע פון א גרויס דאָרף נימ'עווקע, וואָס האָט געקערט צום לוי האַיאָפּאָליער סאר.

דער דאָוויד סמיק האָט געהאט איינ-איינציקע טאַכטער, אן אויסגעגע-בענע, וואָס דער איידעם, א גוט קינד זיינוועלע, דעם אָסטרער מאגיס אן אייניקל, האָט אימ געקאָסט זייער פיל געלט, איז געזעסן און האָט געלערנט, און איינ-איינציק יינגל נאפט אַלְקע, א יינגל פון א יאָר פופצן, זייער א מיסער, א געשטופלטער באַכער, א נאר און א גרויסער אמאָרעצ. אפילע דאוונען האָט ער ניט געקענט.

סעראמדים פלעגט מען צו האלטן און א בעלפער אוואדע, נאָר נאפ-טאַלקע האָט ניט געוואָלט לערנען. עפשער מע זאָל אימ געווען שלאָנג און נייטן, וואָלט נאפטאַלקע געמוזט לערנען. איז אָבער דאָוויד סמיקס ווייב, בר מינע-דאָברי, געוועזן די גרויסע בעריע צו דער ארענדע (אז מע האָט געזאָגט, נאָר דורך איר האָט דאָוויד סמיק די צען טויזנט רענדלעך זיינ אייגנס. ווען ניט זי, וואָלט ער ניט געהאנדלט מיט אָקסן און וואָלט אפילע ניט געטויגט א קאצ א שוואנצ צו פארבינדן. נאָר זי, נאָר בר מינע דאָברי). זי, די מוטער, האָט ניט געלָאָזט א ריר טאָן נאפטאַלקע. ער איז בא דער מאמען דאָס אויג אינ קאָפּ, א בעניאָכיד.

אז אזא נאפטאַלקע איז עלטער און עלטער געוואָרן און איז גאנצע טעג לידיק ארומגעגאנגען מיט אלע קאליקעס דאָרפ-שקאַצים (ווייל די גע-זונטע פאָוערישע קינדער ארבעטן אפן פאָרעצ, נאָר סיידן א קאליקע גייט לידיק), איז בא אימ געוועזן א ווילער מאסע-מאטן, אז א ראָטע סאָל-דאטן זיינען אָנגעקומען אין דאָרף אריין. ער איז מיט די סאָלדאטן גאנצ פרי ארויסגעגאנגען צום מושטיר הינטערן דאָרף און איז געגאנגען זען, ווי מע לערנט באזונדער איטלעכע סאָלדאט דעם נאָמען פונעם קייסער זאָגן און דער קייסערינעס, מיט אלע דעם קייסערס קינדערס נעמען, און דעם

הויפט־יעראלס נאָמען אויסנווייניק צו קענען נאָכזאָגן, ווי מע פּרופּט די ביקסן, די קנעפּלעך פּונעם מונדיר. אומעטומ איז נאפּטאַלקע געוועזן.

די פּויקערס זיינען אימ געוועזן גאָר א ווילע זאך. ער האָט גע־בראכט פּלעשלעך בראַפּן פּונ דער היים, מע זאָל אימ לאָזן קלאפּן אפּ דער פּויק א ביסל מיט די שטעקלעך. די אָפּיצערן און אלע סאָלדאטן האָבן געקענט נאפּטאַלקען באמ נאָמען, און ער האָט זיי אלע שוידערסן געטאָן.

זיינוועלע דער איידעם האָט געזען, אַז שאבעס אפּילע איז נאפּטאַלקע ניטאָ צום דאווענען, ניט צום עסן. וווּ איז ער? בא די סאָלדאטן. שפעטער איז ער געקומען, האָט אימ די מוטער געגעבן צו עסן, און ער איז באלד צוריק געלאָפּן זען, ווי מע שערט די קעפּ בא די סאָלדאטן.

אומישנע איז רעב זיינוועלע געגאנגען שאבעס פאר מינע איבערן דאָרפ און האָט געזען נאפּטאַלקען גיין מיט צוויי שיקסעס און מיט אַן אָפּיצערס קנעכט, זייער טאָרעד צום קאפיטאן פּונ דער ראָטע, און, ווי עס האָט א פּאָנעם געהאט, איז נאפּטאַלקע ניט ניכטערן געוועזן און האָט גע־רעדט מיטעס ווערטער מיט די שיקסעס. נאפּטאַלקע האָט מאכמעס טירדעס און מאכמעס בראַפּן אינ קאָפּ דעם שוואַגער זיינוועלע ניט געזען. אכוצ דעם האָט זיינוועלע געזען בא נאפּטאַלקען ארויסשטעקן א פּלעשל בראַפּן פּונ דער קעשענע, [און] אינ א דאָרפ טאָר מען שאבעס ניט טראָגן.

זיינוועלע האָט שאבעסצונאכטס אריינגערופּן דעם שווער רעב דאָויד סמיק מיט דער שוויגער בריינע־דאָבריש און זיינ ווייב ביי לצען צו זיך אינעם שטיבל, וווּ ער איז געזעסן און געלערנט. דאָ האָט זיינוועלע אלע דריי דערציילט, וואָס ער האָט דעם שאבעס געזען פּונ נאפּטאַלקען און האָט מיט אזא לאָשן און מיט אזא וויינענדיק קאָל גערעדט, אז זיינ ווייב בייצע און אפּילע די שוויגער בריינע־דאָבריש האָבן אָנגעהויבן צו וויינען. דאָ וויד סמיק, דער שווער, האָט געטיינעט, אז נאָר דאָס ווייב, נאָר די מוטער איז שולדיק.

זיינוועלע, דער קלוגער לאַמדן, האָט פארשטאנען, אז פּונ דעם „דו ביסט שולדיק, נאָר דו ביסט שולדיק“ וועט קיין רעפּוע צו דער מאקע ניט זיין, און פּונ דעם, וואָס בריינע־דאָבריש שלאָגט זיך מיט ביידע קולעקעס אינ קאָפּ אריין, וועט נאפּטאַלקע ניט ווערן קיין אנדער מענטש. דערצו האָט נעבעך זיינ ווייב בייצע, א מעוברעס ווייבל, אָנגעהויבן צו כאלעשן, און מע האָט זי קוימ־קוימ דערמינטערט.

אז ס'איז א ביסל שטילער געוואָרן, האָט זיינוועלע געבעסן דעם שווער מיט דער שוויגער, [זיי] זאָגן זיך אנדערזעצן לעבן בייצען, וואָס מע האָט זי אנדערגעלייגט אפּ זיינוועלעס בעטל.

— הערט זשע צו, — זאָגט זיינוועלע מיט א פּריילעכער האוועע, —

איך האָב נאָך א רעפּוע, וויאָזוי איר זאָלט ארויסראטעווען אייער בעניאָ-
כיד. נאָר איר מוזט מיר צוזאָגן, מיכ טייקעפּ צו פּאָלגן.
די שוויגער בריינע-דאָכריש שפּרינגט צו צום איידעם מיט א האַרדונ
און מיט א געבעט:

— יאָ, טאקע, דו בישט היינט און אימידאָר, צאנצילאָמיש, א גוט
קינד, צאנצילאָמיש. זאָג פונ די שייפּערס, וואָס מע זאָל טאָן, צאנצילאָמיש.
איך וועל דיר אוועקגעבן מיינ סטערנטיכל, דאָש גרוישע. ראטעווע מיכ,
צאנצילאָמיש, ווי איז דער מאמען, אָך איז דער מאמען, צאנצילאָמיש.
— גוט, וואָס איר ווירט אייער שטערנטיכל אוועקגעבן. נאָר ניט מיר.
איך וויר ניט, — זאָגט זיינוועלע. — דאָס שטערנטיכל זאָלט איר געבן אייער
בעניאָכיד, און נאָך זעקס הונדערט קערבלעך נאדן-געלט זאָלט איר אויך
געבן אייער בעניאָכיד, און לאָמיד פרי א פאָר טאָן אינ שטאָט אריין.
ווי מע האָט דאָנערשטיק דערציילט פונ דער שטאָט, האָט דער ארנ שאמעס
זייער א שיינ מיידל. איר האָט דאָך געהערט די מייסע פונ רעב ... ס פסאק
די טנאָמי צו צערייטן? איז דאָך דאָס מיידל אצינדערט ניט קיין קאלע. נו,
לאָז זי ווערן נאפטאָלקעס קאדע. כאָטש מיינ זיידן איז עפּשער קיין קאָוועד
ניט געוועזן צו זיין ארנ שאמעסעס מעכוטן, נאָר קעדיי ער זאָל ניט ווערן,
כאסוועשלאָעם, מאציקס מעכוטן, מוז מען דעם שידעך טאָן... (בריינע-דאָב-
ריש וויר עפעס זאָגן). איך בעט אייך, שוויגער, שווינגט און הערט מיכ
אויס אינגאנצן. אז אייך וועט קאָשע זיין, וואָס טויג צו אזא שידעך א
גרויסער נאדן און אזא גרויס שטערנטיכל, מוז איך אייך זאָגן, אז די
שטאָט-לייט זיינען גאָר קיין נאראָנימ נישט. אויערן און אויגן האָבן זיי
אויך, אונדזער נאפטאָלקעס כעפּציעס ווייסט מען אינ לויהאָיאָפּאָלי בעסער
ווי איר ווייסט. זיי האָבן געהערט אוואדע מער, ווי איך האָב געזען. אָנ-
צוקוקן אונדזער נאפטאָלקען איז א שטאָט-מאן א מיוון, וואָס אינ אימ
שטעקט. דער ארנ שאמעס וויל אויך האָבן אן איידעם, וואָס זאָל כאָטש
א ביסל קענען לערנען, און דאָס מיידל, כאָטש א בעסמערע-שאמעסעס
א מיידל, וויר א שיינעם כאָסן. איך האָב געזען דאָס מיידל אומישנע,
בעשאס איך בין געפאָרן אנומלט יאָרצייט-האָבן אינ שטאָט אריין. א יע-
פאס-טויאר, זייער, זייער א שיינ מיידל, און גאָר קיין נאר נישט, ווי מע
האָט מיר דערציילט. מיר איז נאָך דענצמאָר איינגעפאלן, [אז] פאר נאפ-
טאָלקען וואָלט זי געקאָנט זיין א רעפּוע. ער וועט דעם שיינעם מיידל צו-
ליב ווערן א סטאטעק... (דאָויד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!) נאָר זי
איז שוין געוועזן א קאלע פאר דעם מיכרען. אצינדערט, אז דער שידעך
איז צווישן געוואָרן, מוז מען טייקעפּ זאָגן צום אלעם ערשטן, אז זעקס
הונדערט קערבלעך און אייער גרויס שטערנטיכל דערצו — דאָס איז אזא
ראקאָמע זאך (דאָויד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!), אז ארנ שאמעס מיטן

ווייב אונ דאָס מיידל ווערן אויך אזוי מאכט מיטן קאַפּ: יאָ! ווי דער שווער
מאכט...

— צאנצילאָמיש, מושטו, מיין קינד, מיט אונדזש פאָרן אינ סטאַט
אריין. איך ווער דיך פאָלגן. ביילצע, געסאַמע מינע, דו ברייב אינ קרעצ-
מע. צאנצילאָמיש, וועט דאָך דריי-פיר טאָג געדויערן, וועסטו די האַרטיעש
געבן הירז אונ מעל און צו קוואַרט ברענפן. איאָ, דאָוויד? (דאָוויד סמיק שאַקלט
מיטן קאַפּ: יאָ!)

זיננוועלע טוט א שאַקל מיטן קאַפּ:

— גיין! איך זאָג, מע זאָל טאָג דעם שידעך אונ טייקעפּ כאסענע
מאכט. ניט אַפלייגן די כאסענע, בעשומ אויפן ניט. ביילצע לאָז טאקע אינ
דער היימ ברייבן, איך וועל נאָר אזוי לאנג ברייבן מיט אייך אינ שטאַט,
ביז דער שידעך וועט זיין. די כאסענע וועט איר מאכט אָן מיר. איך קאָן
ביילצען ניט לאָזן אינ דער היימ גאנצע אכט טעג, בא אזא צייט, ווי זי איז
אפ דער צייט. אַפלייגן די כאסענע טאָר מען ניט. איר זענט דאָך א קלוגע,
דארפט איר, שוויגער, צו פארשטיין, אז בא אזא שידעך מוז מען גיך כא-
סענע מאכט. א טערעצ איז דאָ, אז איר האָט ניט צייט, אז איר האָט אַקסן
אויסצורייכטן אונ קאָנט ניט איבערלאָזן דאָס דאָרפ אליין. דאָס וועל איך
אינ די רייר אלץ אויספיינען, אז עס זאָל רעכט זיין... (דאָוויד סמיק שאַקלט
מיטן קאַפּ: יאָ!) מיר ברייבט נאָך א גרויסע ארבעט. ביילצע וועט מיר אויך
מוזן הערפן אונדזער נאפטאַלקען כיישעק צו מאכט צו פאָרן. ער וועט ניט
וועלן אוועקווארפן זיינע מאַסקוויטער. ביילצע מוז לויבן דאָס שיינע מיידל,
וואָס מע רעדט אימ פאר א קאלע, אונ איך וועל זאָגן, אז צו אזא ווילג
שידעך מוז מען טייקעפּ פאָרן אינ שטאַט אריין טאָג, קעדיי אונ אנדערער
זאָל זי ניט אוועקכאפן. נו, ברייבט דאָס אזוי? זאָגט!

— צאנצילאָמיש, זאָלשטו מיר מיריכ-יאָמי זיין, מיין זיננוועלע שער-
צע. ער איז דאָך אָבער נאָך ניסט געקומען, צאנצילאָמיש, וועל איך מוזן
סיקן דעם סטאָריז אימ זוכן. וויי אונ פינטשטער איז דער מאמען, צאנצילאָ-
מיש. הא, ווי זאָגשטו, דאָוויד? ער איז נאָך ניסטאָ?

ביילצע טוט א געשריי:

— שא, אָט הער איך זיין קאָל אינ דרויסן.
נאפטאַלקע קומט אריין אינ א ראצעמאָרן זשופיצל מיט א סטראַקע
אינעם שטריימל, נאָר שטיקער פונעם זשופיצל זיינען אָפגעריסן, פונעם לייב
געריסן, אונ דאָס שטרנמל איז פונ דער בלאַטע אויסגעשמירט. מיט אימ
קומט א שיקערער סאָלדאט, וואָס רייסט אונ טשעפעט זיך אינ אימ. דער
סאָלדאט זאָל ניט שיקער זיין, וואָלט נאפטאַלקע ניט געקאָנט אנט-
לויפן, נאָר וויל ער איז שטארק שיקער, האָט אימ נאפטאַלקע געקאָנט
שלעפן ביז אהער.

— וואָס וויל, צאנצילאַמיש, וויי איזש דער מאמען, דער מאַשקוויטער פון דיר, נאפטאַלקע? — פרעגט בריינע-דאָבריש דעם בעניאַכיד, — וויי און פינטשטער איזש דער מאמען!

כאַטשע נאפטאַלקע איז אויך א ביסל ניט נישטערן געוועזן, נאָר דאָס ביטערניש, וואָס דער סאָלדאט רייסט אימ אלץ און רייסט אימ ווייטער נאָך שטיקער ווייז פונעם זשופיצל גראָד דערצו פאר דעם שוואַגער זיננוועלעס אויגן (פאר דעם שוואַגער זיננוועלע האָט ער מער דערעכערעצ געהאט, ווי פארן פאָטער מיט דער מוטער), דאָס האָט נאפטאַלקען גאָר נישטערן געמאכט. ער רעדט ווי א פארשעמטער:

— ווייט איך וואָש ער וויל דער סיקעריסקע, ער זאָגט, איך האָב בא אימ געגאנוועט א מעסן קנעפל, וואָש קאַשט א גילדן. זאָלן מיר די הענט אָפגענומען ווערן, אויב איך האָב עש גענומען! סלאָגט ער מיך און סלעפט מיך צום כיעל-כעבל (פעלדפעבל). סוין פון א סאָ סלעפט ער מיך און ריישט מיך.

זיננוועלע איז געשווינד געפאלן אפ אן אייצע און זאָגט: — שוויגער, גיט דעם שיקער מאַסקוויטער א גילדן. וואָס איז, נעבעכ, נאפטאַלקע שולדיק, אז א שיקער טשעפעט זיך צו אימ מיט א ביזבל? דאָס זשופיצל איז בלוין אן אלט זשופיצל, א כאַרפע פאר נאפטאַלקען. איר וועט דאָך אימ בלוין מאכן נייע ווילע מאַלבוישן, אז ער ווערט מאָרגן, אימירצעשעם, א כאָסן? טו אויס, נאפטאַלקע, דאָס צעריסענע זשור פיצל. פע, ס'איז ניט שיינ, א נאָגידס א זונדל, וואָס דארף מאָרגן טנאָימ שרייבן, זאָל זיך פאָרען מיט א שיקערן מאַסקוויטער.

דאָוויד סמיק שאַקלט מיטן קאָפּ פונווייטנס, נאפטאַלקע זאָל ניט זען, צו זיננוועלען, ווי איינער זאָגט: זייער קלוג! און גייט מיט בריינע-דאָב-רישן אריין אין דער קרעטשמע. דעם סאָלדאט שלעפט ער מיט זיך אהין. בלייבט זיננוועלע מיט ביילצען און נאפטאַלקען איבער אין שטיבל.

ביילצע טוט נאפטאַלקען א צי אין א זייט, און זיננוועלע זעצט זיך לערנען באַם טיש: קלאָמערשט ער הערט נישט און ווייסט נישט פון וואָס דער ברודער מיט דער שוועסטער שמועסן. זי רעדט אין אימ אריין מיט אלע קויכעס, און ער, נאפטאַלקע, זאָגט אלץ:

— ביילצע-קאפּיילצע, ש'איז א ליגן. וריאַש, ביילצע-קאפּיילצע, ש'איז א ליגן. אזא סיין מיידל, וואָס טוט זי אין לוי האַיאָפּאָלי? ביילצע רעדט און רעדט, דערנאָך טוט זי א זאָג הויכ:

— פרעג דיר אימ, זיננוועלען, איאַ, זיננוועלע, דעם סידעכ מיט דעם סיינעם מיידל רעדט מען אימ?

זיננוועלע גייט צו צו נאפטאַלקען און גיט אימ א גלעט: — אַך איז מיר! אזא נאפטאַלקע, אזא פאָטער אן אוישערס א זון.

מיט זעקס הונדערט קערבלעך נאדן, און די מאמע וויל דעם בעניאָכידס קאלע אוועקגעבן איר שטערנטיכל, דאָס גרויסע שטערנטיכל, — פארוואָס זאָל דאָס שיינע מיידל אימ ניט נעמען? אז נאפטאַלקע וועט מיכ א בעט טאָן, פאָר איך מיט אימ איבן שטאַט אריין. דער שווער מיט דער שוויגער אפ א באזונדער בריטשקע. וועל איך מיכ אריינלייגן, דער שידעך זאָל זיין, און סאקע טייקעפ די כאסענע. נאָר דיך, ביילצע, וועל איך ניט מיטנעמען, ווייל דו קריגסט דיך מיט אימ. נו, בעטסטו מיך, נאפטאַלקע?

— וויאזוי בעטן אימ? — זאָגט נאפטאַלקע. — אז דו ווילשט, נעם זי ניט מיט, זי וועט סעלטן די קאלע, און געסעדיקט לאָש זי דאָ זיין. איאָ? — איבן שטאַט, — ענטפערט זייןוועלע, — וועט מען טייקעפ מאָרגן, אימיר צעשעם, שיקן צום קרעמער און נעמען אפ צוויי נייע ראצעמאָרענע זשור פיצלעך און אפ א ראדזיווילקע אויך. — און נייע פלודערן, לאָש זיין געלע, — זאָגט נאפטאַלקע, — מיט גוטע קנעפלעך, ווילע...

— פארשטייט זיך, — זאָגט מיט אן ערנצטער האווינע זייןוועלע, — דער שניידער וועט פארשווארצט ווערן, אז ער וועט ניט מאכן געלע פלודערן און א געלן ארבעקאנפעס, ווי צו א כאסענע א נאָגידס א זונדל שטייט אָן. — און ספאָגל-נייע קאָזלאָווע סיכ מיט ספיצן, איאָ, זייןוועלע? צו א כאסענע מאכט מען מיט צוועקעש סיכ מיט ספיצן, קאָזלאָווענע. איאָ? — זאָגט נאפטאַלקע.

— גיי דו, נאפטאַלקע, לייג דיך שלאָפן, ווייל מיר דארפן גאנצ פרי אופשטיין פאָרן איבן שטאַט אריין. אז איך וועל זיין איבן שטאַט, וועל איך דיר טייקעפ לאָזן מאכן קאָזלאָווע שיכ. דער שוסטער וועט פונ מיר האָבן א שווארצן סאָפ, ער מוז מאכן נאפטאַלקען מיט דער מאָדע ווילע שיכ. דו וועסט ניט טאָרן א וואָרט זאָגן, ביילצע, ווייסטו פארוואָס, נאפטאַלקע? אנו זאָג.

— ווייל די מיינ וועלן איר צעעשן די יופעס, וואָרן זי איז מעוברעש, — זאָגט נאפטאַלקע.

— נאר איינער! — גלעט, זייןוועלע נאפטאַלקען, — בעסער זאָג, ווייל מיר וועלן זי ניט מיטנעמען אפ די טנאָימ און ניט אפ דער כאסענע. לאָ? זי דאָ בלייבן, איאָ?

נאפטאַלקע טוט א לאכ. — לאָזש זי דאָ זיין איבן נימיווקע. מיר וועלן זיין איבן לוי האָיאָפאָרי אפ דער כאסענע. איאָ, מיך וועסטו מיטנעמען, זייןוועלע? דער קלוגער זייןוועלע האָט אלץ וויל אויסגעפירט. פאר געלט איז דער פארגעס-כוידעש טעויע בילענקיס מיט זיין זון שמערל טעויעס באלד געוואָרן שאדכאָנימ.

ארנ שאמעס מיט זײַנ ווייב און זײער מיידל שײנצע, די זײער שײנע שײנצע, זײנענ געקומענ צו שמערל טעויעס, דאָרט, וווּ דער כאָסנ איז איינגעשטאנענ מיט זײַנ פּאָטער און מוטער. און זײַנוועלע האָט זיכ גע- שאסטעט און געוואָרפֿן אפּ אלע זײַטן: מיט שניידערס, קרעמערס און שוט- טערס. האָט ער געלאָזט מאכנ פֿונ נאפטאָלקעס וועגנ זשופיצלעכ און געדע פֿלודערנ און קאָזראָווע שיכ. נאָך מיט א טניי: מע זאָל באנאכט ווי בא- טאָג נייענ און פארטיק מאכנ אפּ דינסטיק.

שײנצע האָט א קוק געטאָן אפּ דעם גרויסן שטערנטיכל, נאָך א גרע- סערס ווי גיטעלע רעב גאווריעלס. דאָס שטערנטיכל וועט זײַן אירס, און זי וועט גיין דרינענ. דער כאָסנ מעג זײַן א שטומער אפילע, פארגעסט זי אינ דער מינוט, וואָס זי זעט דאָס ריכע גרויסע שײנע שטערנטיכל. ארנ שאמעס און סאָרענ איז אוואדע וויל. שײנצע איז שוין אן אשירעס. כוץ דעם איז נאפטאָלקע א בעניאָכיד בא אזא געזונט טאטנ, וואָס האָט עפֿ- שער צענ טויזנט רענדלעכ זײַן אייגנס. דערצו באשײנט זײַנוועלע אפילע נאָך א מיטערנ כאָסנ.

נאפטאָלקע גייט אלעמאָל און גיט א קוק אפּ דער זײער שײנער שײנ- צענ און גלייבט זיכ אלץ ניט, אז דאָס שײנע מיידל וועט ווערנ זײַנ קאלע און באלד טאקע זײַן ווייב. ער פארבייסט מיט די ליפֿן און זאָגט אלץ שטילערהייט צו דער מוטער בריינע-דאָבריש:

— ארווא, מאמע, איז עש א סינע, אָווא, סינ, ווי הישט זי, מא- מע, די סינע? זאָג סוינ, נו, זאָג סוינ, מאמע, נו, זאָג סוינ!

ס'איז דאָך ווינטער, איז באלד נאכט געוואָרנ. דאָ, בא שמערל טעויעס, האָט מענ געדאוונט מינכע אומירעו. שמערלס ווייב און די מוטער אירע האָבנ דאָך אינצווייענ א סימכע: אי שאדכאָנעס נעמענ די מאנענ, אי דאָ וועט מענ מאכנ א וועטשערע מיט טנאָימ, אוביפראט, ווי רעב זײַנ- וועלע זאָגט, זאָל טייקעפּ א כאסענע אויכ זײַן.

ארנ שאמעס וועט ניט מאכנ די ריכע כאסענע, ווער דענ? טאקע דאָ אינ דער גאָספידע, וווּ די מעכוטאָנימי שטייענ איינ. בא שמערלענ וועט מענ פאר בריינע-דאָברישעס געלט מאכנ א שארפע כאסענע. בא אזא כאסענע וועט מענ פארדינענ נאָכאמאָל.

צו די טנאָימ האָט שמערל אָנגעגרייט אלע קיילימ, וואָס מע דארפּ: א כאזנ און א שול-שאמעס, טינט און א פענ און צוויי בויגנ פאפיר, טעפּ אפּ צו ברעכנ אויכ.

דעם גרויסן אוישער רעב גאווריעל גיטעלעס (זי האָט מענ גערופֿן גי- טעלע רעב גאווריעלס, און אימ גאווריעל גיטעלעס. וויל ער איז אן אופֿ-

געקומענער אוישער, האָט ער ניט קיין טאטע-מאמע, און ניט קיין שווער-
און-שוויגער, צו הייסן נאָך עמעצן פון זיי, — ווייל זײַנוועלע האָט מיט ארנ
שאַמעס אָפגעשמועסט, מע זאָל באַ אימ, באַ רעב גאווריעל גיטעלעס, איינ-
לייגן דעם נאדן זעקס הונדערט רענדלעך, — האָט אימ רעב טעויע אַליינ
אויב געבראכט אהער צו די טנאָימ.

אפּ דעם כאָסן אָדער אפּ דער קאלע פרעגט קיינער ניט. די מעכטאָ-
נימ און דער נאדן און די טנאָימ און די כאסענע איז דער איקער. אזוי-
ווי דאָ האָט מען מער געגעבן ווי ארנ שאמעס וואָלט געקאָנט זיך אמאָל
אויסטראכטן, איבער דעם זײַנען אלע פריילעך און סימכע-וועסאָסן. עפשער
וואָלט דאָס מיידל שיינצע, מע זאָל זי רעכט אַ פרעג טאָן: „וויסטו דעם
נאפטאָלקען, ווי דו קוקסט אימ אָן, פאר אַ כאָסן און פאר אַ מאַן נעמען?“
געזאָגט: „ניין, ער איז אַ גראָבער, פאסקודנער יונג, איך וויל אימ ניט
מיט זײַן געלט און מיט זײַן גרויסן שטערנטיכל“. אז מע פרעגט זי אָבער
ניט.

און עס ווערט אַ געפילדער, אַ פריילעכער געפילדער. מע האָט ליכט
אַנגעצונדן אין הענגליכטער, מע האָט אַ טישטעך געלייגט אפּן טיש, דעם
גרויסן דריירערנדיקן לייכטער אנדערגעשטעלט מיט דריי הויכע ליכט, און
פלעשלעך מיט בראָנפן שטייען אָנגעגרייט, טעלערס מיט איינגעמאכטס אויב.
ײַדן קומען אָן אלע מינוט, און נאָך און נאָך. מע צייעט אפּן טיש רענד-
לעך. און מע רופט צו ארנ שאמעס מיטן ווייב, מיט זייער מיידל צום טיש.
ווער רופט? רעב גאווריעל גיטעלעס אַליינ. ער אַליינ רופט זיי:

— זעט, זײַט זשע מויכל, ווי דער מעכטן רעב דאָוויד מיט זײַן
איידעם און בריינע-דאָבריש גיבן מיר זעקס הונדערט רענדלעך, רויטע
רענדלעך בעיאד שאַליש, אפּ אַ יאָר זאָל דאָס געלט זײַן באַ מיר אין די
הענט, ביז ביידע צדאָדימ וועלן דאָס געלט וועלן פון די קינדערס וועגן
ארויסנעמען. — ער טוט אַ קוק אפּ שיינצען און אפּ נאפטאָלקען, וואָס זײַן
וועלע ווייזט אפּ אימ. — אייך מיינ איך, כאָסן-קאלע. דאָס איז אייער געלט,
די זעקס הונדערט רענדלעך. זענט איר מערוצע? נו, איז אַ מאַזלטאָוו,
לאָז גאָט געבן מיט מאַזל!

גלייך ער האָט גאָר געווארט אפּ אַ טשוווע...

ווי אַ דונער האָט עס אַ זעצ געטאָן מיט די טעפּ אין דער ערד
ארײַן, דערביי דאָס געשריי פון אלע זײַטן: „מאזלטאָוו!“, „מאזלטאָוו!“,
אז עס האָט פארטייבט די אויערן.

הערשעלע אָסטרופּאָליער, דער ווערטלזאָגער, האָט אמאָל געזאָגט אַ
טאם, פארוואָס שפילן קלעזמער אפּ כאסענעס: ווייל ס'איז ווי אַ ווערבע-
ניק: דאָס פידעלע שפילט, אַ פלעשל בראָנפן שטייט אפּן טיש און מע
טאנצט, דעריבער מאכט עס אַ כיישעק דעם, וואָס גייט פארביי, שטייט ער

צו א זעלנער צו ווערן. דאָ זאָל נישט זײַן דאָס שפּילן מיטן טאנצן, מיטן פּלעשל בראַנפּן, — מעשױגע וואָלט עמעצ געוועזן צוזושטיין א זעלנער צו ווערן. אקוראט אזוי וואָלט קיינער נישט געוואָלט כאסענע האַבן, מוז מען לאָזן קלעזמער שפּילן, און מע מוז מאכט א טאנצ, מיט א פּריילעכע ליא-רעם, — שפּרינגט מען אריין און מע האָט כאסענע.

בא שיינצען, באמ מיידל, איז אוואדע געוועזן נאָר דער ראש און דער פּריילעכער געשריי „מאזלטאָוו“, וואָס האָט זי געמאכט פאר א קאלע. דאָס גרויסע שטערנטיכל האָט דעם ערשטן צי געטאָן, און דער געפּילדער האָט דאָס איבעריקע געמאכט זי פאר א קאלע, נאפּטאַלקעס קאלע.

די טנאָמי האָט מען געשריבן, א וועטשערע איז געוועזן א גאנצ גר-טע. זײַנוועלע האָט געהייסן, האָט די שוויגער געגעבן צען רויטע רענדלעך נאפּטאַלקען אינ די הענט אריין. איז זײַנוועלע צוגעגאנגען מיט נאפּטאַל-קען צו דעם שיינעם מיידל, צו דער קאלע שיינצע, און הייסט נאפּטאַלקע זאָל פון זײַן האנט געבן דער קאלע דאָס געלט א מאטאָנע. דערווײל האָט זײַנוועלע גערעדט מיט ווערטער:

— קאלע שיינצע, דאָס גיט דיר דײַן כאָסן נאפּטאַלע א מאטאָנע. מאזל-טאָוו איינך ביידע. עפשער וועל איך נישט קאָנען זײַן אפּ דער כאסענע, ווײל מײַן ווייב איז אפּ דער צײַט, מעכילע (ער נעמט ארויס דרײ רענדלעך פון זײַן קעשענע), גיב איך דיר, קאלע, צו די הענט, מײַנע דרײ רויטע רענדלעך אפּ דראָשע-געשאנק. איר, רעב ארנ מעכטן, — צו ארנ שאמעס, וואָס שטייט מיטן ווייב לעבן שיינצען, זאָגט זײַנוועלע: — איר זענט אַן ערלעכער ייד, איר וועט נישט פארגעסן אויסצורופן דראָשע-געשאנק פונמײַנסט-וועגן, איאָ?

— נעם, שיינצע, נעם, נישקאָשע, שעם דיך נישט, — זאָגט סאָרע די שאמעסטע. — דאָס איז אַרצ דײַנס, באָרעכאשעם, דײַנס און דײַן כאָסנס צו מאזל.

ארום האלבע נאכט איז מען זיך צעגאנגען. ארנ שאמעס מיט זײַן ווייב סאָרע די שאמעסטע און שיינצען האָט זיך מיט א נאכט פּרױער אוואדע נישט געכאַלעמט, וואָס היינטיקע נאכט איז מיט זיי פאר א גליק געוואָרן: „רויטע רענדלעך פּלוצים, און אזעלכע רײ-כע מעכטאָנימ. מינאסטאם איז דאָך שיינצעס מאזל הויכ אינ הימל, האָ? ...“ גאנצ לױהאַפּאַפּאַלי פון איינ עק שטאָט צו דער אנדערער, אינ אלע ווינקלעך אפּילע שמועסט מען פון דעם שידעך, אַרצ פון דעם גרויסן גליק, ווי דאָס מיידל איז גליקלעך:

— פּאַשעט, מע שייט זי אָפּ מיט גאָרד, מע גיידט זי אָפּ. — ווער איז געוועזן דער מעשױגענע זאָל גראָד ארנ שאמעס מיידל אַנשלאָגן?

— פֿלוצימ אזא גרויסער אדיר, ווי דאָויד, ווער וואָלט מיט אימ ניט געטאָגן? אזא גרודע גאָלד נאדן, און דערצו דאָס גרויסע בריינע-דאָברישע שטערנטיכל! כילעבן, גאווריעל גיטעלעס וואָלט אויך געטאָגן מיט אימ.

— א מעשווגענע וועלט! א גראָבער יונג דאָויד סמיק, ער איז דאָך, ווי א שטומע בעהיימע. א שיינ מיידל בא א שאמעס איז בא אימ אויך א גוטער שידעכ. נאָר זי, זי, זי, די טויזנט-רוכעסניצע בריינע-דאָבריש. זי פירט דאָך די וועלט, — וואָס איז איב. איר אריין פאר א שיגאָענ? — אמער פרעגט דעם קלוגן זיננוועלע, ער איז דאָך א טאכשיט, א לאַמדן און א פרומער. זאָגט מען, אז ער אריין האָט געפירט דעם כאָסן בא דער האנט צום שאמעס מיידל.

— כא-כא-כא! גיי קלער א וועלט, ווער ווייסט... לאַמיכ בעסער שווינגן.

— וואָס דען?

די אלע געריידעכצן מיט די אלע קאשעס, ווי מיר ווייסן, זינען ניט קאָשע, דעם טערעצ ווייסט זיננוועלע, נאָר ער וויל בעסער די קאשעס זאָלן בלייבן, איידער ער זאָל אויסזאָגן דעם ביטערן טערעצ, אז נאפטאָל-קע איז קיין שיקסע אויך ניט ווערט, נאָר אז מע וועט אימ כאסענע מאכט מיט אזא שיינ מיידל און מע וועט זי נעמען אפ אייביקע קעסט אינ דאָרפ אריין, וועט נאפטאָלקע ווערן א סטאטעק, וויל זי וועט אימ אינ דער היימ צוהאלטן.

דינסטיק, אז די זשופיצלעכ האָט דער שניידער אָפגעבראכט, און געלע פֿלודערן מיט קנעפלעכ אויך, און קאָזאָווענע טיכ מיט שפיצן, ווילע, מיט נאָך א סויבלעג היטל דערצו, און דער קאלע א שפיגל מיט קראָמזעקלעכ, און סיטקעס, און געלע יאמפערקעצעכ, און א ברוסט-טיכל מיט שפאניער גאָלד אפ קאלע-מאטאָנעס איז אלץ פארטיק געוואָרן, — איז זיננוועלע אוועק-געפאָרן צוריק אינ דאָרפ אריין. דאָ האָט ער געבעטן רעב טעוויע בילענ-קיס מיט שמערל טעוויעס, זיי זאָלן מושטרעווען די כאסענע, פרייטיק זאָל זיין די כופע, דעם שווער און די שוויגער האָט ער געבעטן, זיי זאָלן פאָלגן טעוויען און שמערלעך מיט אלע זאכט, גלייך ווי אימ אריין. דאָויד סמיק האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ יאָ און האָט געזאָגט — דאָס ערשטע מאָל, וואָס מע הערט פון אימ א וואָרט:

— א סיינענדיקע קאלע, א מיזער כאָשן, ניסקאָסע.

בריינע-דאָבריש האָט צוגעזאָגט:

— פאָר געזונט, צאנצילאָמיש, וועל איך כאשענע מאכט מיין בעניאָ-ביד, צאנצילאָמיש. א סיינעם דאנק דיר, זיננוועלע, זע, צאנצילאָמיש, די האַדמעש זאָלן די אָקשן פֿירעווען. איך פאָלג דיין ראָט און דיין אייזע, צאנצילאָמיש, געלט זאלעווע איך ניסט, אזוי ווי דו, זיננוועלע, הייסט.

זיננוועלע איז געגאנגען צו ארנ שאמעס זיך געזעגענען, ווי א מעכונג,
און מיט סאָרע דער שאמעסטע אפילע האָט ער זיך גאָר ליבלעך און פריינט-
לעך געזעגנט:

— פרייט אייך דאָ געזונטערהייט, זונטיק, אימירצעשעם, אז איר וועט
אלע ארויסקומען מיטן פאַרפאַלק צו אונדז, וועלן מיר ערשט אייך אינ
נימיִעווקע מאכט א כאסענע. זייט געזונט.

— זייט זשע מיר טאקע געזונט.

דער קאלע האָט ער איבערגעלאָזט א רויט רענדל א נידזגע, און האָט
איר מיט גוטע ווערטער געזאָגט:

— דו וועסט, באָרעכאשעם, ניט האָבן וואָס צו זאָרגן, א בעניאָ-
כידס א ווייב, בא אזא גרויס אשירעס, וועט דיר אוואדע גוט זיין.
ארנ שאמעס און דאָס ווייב און שיינצע האָבן ניט געקאָנט גענוג אימ
אַנזינטשעווען, זיין ווייב זאָל גרינג איבערקומען.

— [פארבלייבט] געזונטערהייט.

— פאָרט געזונט!

7

דאָנערשטיק איז געוועזן א כאָסן-מאָל, געטאנצט און געהוליעט אינ
רויהאַיאָפּאַלי. דאָויד סמיק האָט געמאכט [א מאָלצייט] אפ אַרעמעלייט אומ
דאָנערשטיק. געלט און עסן, אז מע גיט אַרעמעלייט, ווינטשעווען זיי
אדאָסגוטס.

פרייטיק איז געווען די כופע. אוואדע געטאנצט. „מאזלִטאָוו“, „מאזלִ-
טאָוו“ פון אלע זייטן, נאָר אפ שאבעסצונאכטס זאָל זיין די גרויסע ווע-
טשערע, ווייל שאבעס איז שאבעס. רעב טעווע און רעב שמערל טעוועס
האָבן אלץ אָנגעגרייט. דאָס פאַרפאַלק טאָר מען ניט פירן באַייגן, ווייל די
כאסענע איז געקומען אומגעריכט: „מיר זיינען דאָך דערופ יידן“...

שאבעסצונאכטס, קוימ האָט מען האוודאָלע געמאכט, איז פלוצים זיין-
וועלע אָנגעקומען צו ליפן, געטריבן די פערד צו דער פעגירע, און איז
אריינגעלאָפן זיך סוידען מיט דעם שווער. און מיט דער שוויגער, מיט א
פינצטערער האווייע.

אלע דריי קומען ארויס פונעם אלקער, ווו מע האָט זיך געסוידעט,
און מע ווייסט נאָך ניט וואָס פאר אן אייזע מע זאָל זיך געבן, אויב מע זאָל רעב
טעווען דעם קאהאלנע פרעגן אָדער עמעצן אנדערש, א-געניטערן פון אימ,
מיקויעך אן אייזע בעטן. אלע דריי זיינען טרויעריק און ווי מעוולוויל.
קומט פלוצים אריין דער קאפיטאן-ספראוויק מיט דעסיאטיקעס, און
מיט סאָלדאטן האָט מען ארומגעשטעלט שמערלס שטוב. די טירן זיינען אלע
פארשטעלט, קיינעם ניט ארויסצולאָזן.

דער קאפיטאן-ספראוויק האָט טייקעס א כאפ געטאָגנ נאפטאָלקענ, דריי
סאָלדאטן זאָלן אימ היטן, און צוויי דעסיאטניקעס זאָלן צונויפנעמען נאפֿ-
טאָלקעס זאכנ.

— וואָז טוט זיך דאָ, וואָס איז דאָ פאר א פלוצימע זאך?
דער קאפיטאן-ספראוויק נעמט טאקע שטילערהייט געלט בא ברײנע-
דאָברישן און זאָגט צו העלפֿן. נאָר נאפטאָלקענ מוז ער אוועקפירן מיט זיך.
כאלעש היי, כאלעש הער, ברעך די הענט, וויי, יאָמער, — נאפטאָלקענ
האָט מען מיט אלע זײנע זאכנ אוועקגעפירט. ווהיינ? א טייל זאָגן איז גאָר
ראָד אריינ, א טייל זאָגן גאָר איז דער גוברניע, גלייך קיינ זשיטאָמיר,
און עפשער קיינ קאמענעצ. א טייל זאָגן צוריק איז דאָרפ אריינ.
א גערודער, א געפילדער, א געשושקערײ, א געשמועסערײ, וואָס —
ווייסט מען נישט.

— לױהאַיאָפּאָרי איז א שטאָט.

— איז לױהאַיאָפּאָרי טרעפט זיך אלץ ווילדע זאכנ.

— די שטאָט האָט עפעס ניין אלעמאָל.

נאָך באנאכט איז זײנוועלע מיטן שווער אוועקגעפאָרן צוריק איז דאָרפ
אריינ. ברײנע-דאָבריש האָט מיטגענומען דעם קאהאלנע טעוועע בילענקיס אפ
א געדונגענער פור, אוועקגעפאָרן אפ א גאנצער נאכט איז גאָראָד אריינ.
פון דאָרטן וועט מען זען, עפשער וועט מען מוזן ווייטער פאָרן.
דער גרעסטער סאָד שעבעסוידעס קומט ארויס נאָך ניין כאדאָשימ:
די יידענע ווערט געלעגט, אז זי טראָגט דעם סאָד ניין כאדאָשימ. דעם
סאָד פון נאפטאָלקעס אוועקפירן האָט מען דעם אנדערן טאָג געוואָר גע-
וואָרן פון זכאָריען דעם כאָשעוון באמ קאפיטאן-ספראוויק. ער האָט עס אימ
אַבער ערשט אויסגעזאָגט, אז מע האָט נאפטאָלקענ שוין געהאט אוועקגע-
פירט מיט סאָלדאטן.

נאפטאָלקע פלעגט צו זײנ באמ קאפיטאן פון דער ראָטע, וואָס שטייט
איז נימיעווקע, א היימישער און האָט אלע שיירעסן געטאָגן. איז דער גא-
לעך פונעם פאָלק פאר פיר וואָכנ געווען צוגאסט בא דעם קאפיטאן און
האָט אָנגעהויבן צו שמועסן מיט נאפטאָלקענ, ער זאָל זיך שמאדן. האָט
נאפטאָלקע געזאָגט יאָ, ער וויל זיך שמאדן, נאָר מיט א טניי, ער זאָל
ווערן א באראבאנשטשיק* (א פויקער). זייער גוט. דער גאלעך האָט גע-
לאָזט איז קאפיטאנס קאנצעליאריע אָנשרײבן א פאפיר, וואָס מע דארפ צו
זאז זאכ. נאפטאָלקע האָט זיך מיט יידישע אויסזעס אזוי ווי געכאסעט.

* איז באלעס האָט זיך איינער, מר... רעב... א שוואַגערל, אויך געשמאדט נאָר דע-
ריבער, קדויי ער זאָל קאָנען ווערן א באראבאנשטשיק, וויל דענצמאָל האָט מען קיינ יידישע
רעקרוטן נאָך נישט גענומען, און ער האָט כייסעק געהאט צו א פויק.

דער גאלעכ האָט געהייסן צוויי אָפּיצערן פאר איידעס זיכ כאסמענען, אכוצ
דעם האָט מען נאָכ א פאפיר אָנגעשריבן, אז נאפטאָלקע בעט זיכ פאר א
פויקער צו גיין דינען דעם קייסער. נאפטאָלקע האָט זיכ נאָכאמאָל אזוי
ווי געכאסמעט אפ יידיש. די ביידע פאפירן (פראָשעניעס) האָט מען ערשט
געדארפט ווייטער אוועקשיקן, צו וועמען איטלעכעס קער. ביז די רעזאָליו-
ציעס וועלן אָנקומען, האָט דער גאלעכ אָנגעזאָגט, מע זאָל דאָס האלטן
בעסאָד. אכוצ דעם האָט דער גאלעכ געגלייבט דעם קאפיטאן פון דער ראָ-
טע, ער זאָל האזשגאָכע האָבן, נאפטאָלקע זאָל ניט ערגעצ אוועקלויפן.
דריי וואָכן האָט דער קאפיטאן אלע טאָג געזען נאפטאָלקען בא זיכ
און בא די פויקערס, ווי ער לערנט זיכ פויקן. ערשט אפ דער פערטער
וואָך, ארום דינסטיק, האָט דער קאפיטאן אָנגעהויבן צו פרעגן: פארוואָס
זעט מען נאפטאָלקען נישט? ווו איז נאפטאָלקע? ווו איז אונדער נאפטאָלקע?
האָט ער געוואָר געוואָרן, אז נאפטאָלקע האָט גאָר כאסענע אין לויהאָ-
יאָפּאָלי. דעריבער האָט ער געמוזט פאָרן אָפּזוכן דעם קאפיטאן-ספראוויק,
ווי ער איז ארוםגעפאָרן אין די דערפער פעקלעכ כאפן אָדער אנדערע אייסאָ-
קימ. ביז דער קאפיטאן האָט אימ ערשט פרייטיק פארנאכט געפונען און
האָט אימ איינגעגעבן אפ פאפיר און באשריבן די גאנצע זאכ. אזעלכע צוויי
הארבע זאכן איינינעם: אי שמאדן, אי קרוינס-דינסט (וואָיענע סלוושבע), —
דאָ קאָן א קאפיטאן-ספראוויק ניט מאכן קיין מעלאַכעס. ער איז גלייכ
געפאָרן קיין לויהאָיאָפּאָלי און האָט גוט פארכאפט, איידער זיינוועלע האָט
געקאָנט אָנקומען מיט אן אייצע. עפשער מיט א שאָ שפעטער וואָלט מען
געווען געקאָנט אנטלויפן מיט נאפטאָלקען איבער דער גרענעצ צו זיינווע-
לע האָט אָבער פארנאכט ערשט געוואָר געוואָרן אין דאָרפ פון דער גאנ-
צער מייסע. ווי ווייט ער האָט געקאָנט, איז ער געלאָפן מיט די פערד.
ס'איז אזוי דאָס אומגליק געוועזן, דער ספראוויק זאָל פארכאפן נאפטאָלקען.
שיינצע איז א מיידל — אן איישעס-איש. וועמענס ווייב? א פויקערס.
דאָס נאדן-געלט וועט מען איר ניט ארויסגעבן. נאָר דאָס גרויסע, ווילע,
טייערע שטערנטיכל, וואָס זי איז א גאנצן שאבעס געגאנגען הויכ געשלייערט,
איז אירס, דאכט זיכ? אנו, לייענט ווייטער.

גאָט שטראָפט מיט איין האנט, און מיט דער אנדערער בענטשט ער. טא-
קע האָבן אלע לויפער-יינען מיט שיטן געלט ניט געהאָלפן. נאפטאָלקע איז
געוואָרן געשמאדט און איז געוואָרן א סאָלדאט א פויקער. געלט
געבן האָט כאָטשע דאָס געפויעלט, אז גיט דאָ איז דעם פאָלק האָט מען
נאפטאָלקען אריינגעגעבן, איז אן אנדער פאָלק. מיט צען מילן ווייטער
איז געשטאנען אן אנדער פאָלק. אהינ האָט מען אימ געשיקט.
ביילצע איז, באָרעכאשעם, גרינג איבערגעקומען, זי איז געלעגן גע-
וואָרן מיט א יינגל, וואָס הייסט נאָכ דעם אָסטרער מאגיד.

נאָר ווי זאָגט מען עפעס: אפילע טאטע-מאמע האָבן מיט א קינד קיין כופע-קרושן ניט גענומען. פון די אויגן — פונעם הארצן. אינ נימיווקע פאר-געסט מען נאפטאָלקען.

שיינצע האָט אָבער דאָך יאָ כופע-קרושן גענומען מיט דעם פויקער, מיט דעם געשמאדטן נאפטאָלקען. ליגט זי אפן פאָנעם און וויינט ביטער: זי, זי מוז נעמען געט בא דעם פויקער...

ארנ שאמעס האָט מיטגענומען פון קאָהאַל ברווילעכ צו אלע קאהאל-נעס פון די שטעט, וווּ מע זאָגט, דאָרטן שטייט דער פאָלק, וווּ דער גע-שמאדטער נאפטאָדקע איז א פויקער. די עטלעכע רענדלעך, וואָס שיינצע האָט, גיט זי דעם פאָטער אפ הויצאָעס, נאָך פורימ זאָל ער פאָרן צו ברענ-גען א געט.

ארנ שאמעס, א ראכמאָנעס, נעבעכ, — נעבעכ" האָט מען זייער ליב צו זאָגן — מוז אינ די גרויסע סליאָטעס, בלאָטעס נאָך פורימ פאָרן. ביז ער האָט אָפגעזוכט דעם געוועזענעם נאפטאָלקען — דעם, וואָס הייסט היינט ריצקאָ. אינ א שטעטל מישעלאָווקע שטייט ער מיט א ראָטע.

יידן בני-ראכמאָנימ האָבן זיכ אינ מישעלאָווקע אָנגענומען פאר דעם ארנ שאמעס. ביפראט, אז מע האָט דעם מישעלאָווקער גאלעכ געשענקט א רויט רענדל, האָט ער געזאָגט: „יאָ, ער מוז דאָס פריקלענטע (פארפלוכטע) יידישע ווייב געטן“.

די אָפיצערן פון דער ראָטע האָבן אויסגעפרעגט ריצקאָ פויקער, וויאזוי די מייסע איז געוועזן. האָט ער זיי אויסגעזאָגט פון דעם גרויסן שטערנ-טיכל און פון די צען רויטע רענדלעך, וואָס ער האָט שיינצע געגעבן. האָבן אימ די אָפיצערן געלעבנט, ער זאָל זאָגן: „יאָ, איכ גיב א געט, נאָר זי זאָל מיר אָפגעבן דאָס שטערנטיכל און די צען רויטע רענדלעך“.

ארנ שאמעס איז צוריקגעפאָרן צוועלף און ברענגט דאָס שטערנ-טיכל מיט צען רענדלעך. א פראָסט יידל אפילע ארנ שאמעס, איז ער גע-פאלן אפן סייכל: „עפשער וועל איכ מיטנעמען א קליינ שטערנטיכלע? אזא פארכאזערטער קאָפ וועט פיל וויסן? אבי א שטערנטיכל“.

האָט ער אָבער מוירע געהאט, טאָמער האָט דער מעשומעד יאָ א סימען אינ זיינ מאמעס שטערנטיכל, וועט מען אימ נאָר צערייצן, ער זאָל שוינ ניט וועלן געבן קיינ געט בעשומ אויפן ניט. איז געבליבן, ער, ארנ שאמעס, זאָל מיטנעמען דאָס גאנצע שטערנטיכל, ווי עס איז. מאָנעפשעכ: אויב עס וועט קאָנען גיין א קליינס אימ צו געבן, קאָנן ער דאָך אינ מישעלאָווקע, אינעם שטעטל א קליינ שטערנטיכל באקומען. הא?

געטראָפּן! נאפטאָלקע האָט זייער גוט געקענט דער מוטערס שטערנ-טיכל, און אז מע האָט געמאכט א פרוו אונטערצוורוקן אן אנדער שטערנ-טיכל, האָט ער געשאַלטן מיט דער פאסקודנער סאָלאדאטסקער קלאָלע און

הָאָט געזאָגט, אז ער האָט אַ סימען אין זײַן מאמע בריינע-דאָברישע שטערנטיכל.

הָאָט מען דאָס גרויסע שטערנטיכל געמוזט ברענגען צום מישעלאָוו-קער דאיען, — קיינ ראָוו איז נישט די צײַטן אין קיינ שטאָט אין רוסיש-פּוילן; זינט כסדישע ראביי'מ זײַנען געוואָרן אַ מאָדע, האָט אײַן רעבע אזעלכער עטלעכע שטעט אונטער זיך, — און דער קאפיטאן פון דער ראָטע איז אויך געוועזן באַמ דאיען. דאָס שטערנטיכל, ווייסט נאפטאָלקע, האָט אַ סימען:

— איך האָב אומ ראָשעשאָנע, אין שטאָט, דריי פערל ארויסגעגאנגן-וועט, איידער די מאמע האָט עס אָנגעטאָן צו גײַן אין שול אריין. די צען רענדלעך האָט מען אים יאָ איבערגעביטן, געגעבן קאַלמ. איז געוועזן אַפּ הויצאָעס האגעט, וואָס נאפטאָלקע, ריצקאָ-פּויקער, האָט דורכ אַ שאָלעך געגעבן שײַנצען.

אַרן שאמעס איז אהיימ געקומען פאר פייסעך דריי טאָג, פארביטערט, אָפּגעהאַרעוועט פונעם וועג, און סאָרע האָט געוויינט אפּ אים קוקנדיק. שײַנצען האָט דער שאָלעך איבערגעגעבן באַמ דאיען אין לוי האַיאָפּאָ-לי טייקעפּ דעם געט, און די שטאָט האָט געהאַט אַ גאַנצן פייסעך פון עפעס צו שמועסן.

8

מיכל בעלפער שטייט ווי אַ מאצייווע, מײַנט איר? גײַן, מיכל איז גע-וואָרן אַ פּאַקטער אין לוי האַיאָפּאָלי, און האָט זיך געוואָרפן, ווי אַ לעבע-דיקער, אפּ אַרץ זײַטן, און האָט אָנגעהויבן ביסלעכווייז צו פארדינען געלט. איז די יידישע שטעט איז אַ פּאַקטער זייער מעוועזע. אַ פּאַקטער איז נאָר עפעס, עפעס ווייניקער מעוועזע פונעם היצל. פארוואָס איז אַ פּאַק-טער מעוועזע? וויל ווי דער אוילעם זאָגט: ניט די מעלאָכע איז מעוואזע דעם מענטשן, גײַן, דער מענטש איז מעוואזע די מעלאָכע. אַ פּאַקטער איז בעעמעס זייער אַ גענייטיקער מענטש פאר אַ פרעמדן פּאַרעצ, וואָס קומט אין שטאָט אריין און דארפּ עפעס אײַנקויפן, אָדער זיך לאָזן באַ אַ שניי-דער מאַרבושײַם מאכט, אָדער צו פארקויפן טווע פון זײַנע גיטער, — ווייסט ער דאָך ניט ווהינן צו גײַן, מיט וועמען צו האנדלען אוכעדימע, אוכעדוי-מע. אַ היימישער מענטש, אז ער ווײַזט דעם פרעמדן און דינט אים גע-טרײַ, איז ער דאָך ווערט, מע זאָל אים צאָלן פאר זײַן טירכע און טאקע צו דאַנקען פאר דער טיווע, וואָס ער האָט אַלץ אזוי גוט פארזאָרגט. איז דײַטשלאַנד, אין אלע מעדינעס איז דער גרויסער וועלט, רופט מען אזא פּאַקטער קאָמיסאַנער אָדער נאָך אַ בעקאָוועדערן נאָמען. נאָר די פּאַק-

טוירימ אינ די יידישע שטעט זינענ שיקורימ, הולטייעס, טאָמיד ניט ער-
 לעכ, זיי האָבן ניט אינ זינענ ערלעכ צו באדינענ דעם פרעמדן מענטשן,
 ניין, אָפצונארן. פאלשע שוועס אפן שאַק פּייט אויסן מויל פאר צען
 גראָשן. דער פאקטער איז בא זיכ אליין מעוווע, אז ער טוט אלע פאסט-
 קודנע אווידעס פאר א גילדן, און ער פאָוואַרעט דעריבער דעם פאָרעצס
 קנעכט אפילע זאָל אימ שפּיענע אינ פאָנעם אריין, אבי דערנאָכ זאָל ער געבן
 א טרונק בראָנפן.

פארוואָס די זאכ איז אזוי? מאָג דער טאמ זיין, ווייל א פוילישער
 פאָרעצ איז לעראָו — מע קאָן ניט זאָגן אלע פריצימ, ס'איז דאָ עטלעכע
 בעסערע אויכ — מיט גרויס גאדלעס אָנגעשפיגעוועט. נאָר ער איז בא זיכ
 א מענטש אפ דער וועלט. דער פאָווער איז בא אימ גלייכ מיט א פערד,
 מיט אן אָקס אָדער מיט א קו. פאָווערן זינענ באשאפן געוואָרן פונעם
 פאָרעצס ארבעט וועגן. יידן זינענ דאָכ ניט זינע אוואָדימ, האלט ער זיי
 פאר קיילימ, און זינענ אויכ נאָר פונעם פאָרעצס וועגן דאָ אפ דער וועלט.
 טאקע, ווען דער פאָרעצ דארפ דעמ רייכנ יידנס לאסקע, ער זאָל אימ געלט
 אנטלעיען, איז ער בא אימ, ווי דער שוסטער: ער מוז אימ האָבן, ווייל ער
 דארפ שטיוול; האָט ער שוין די שטיוול, איז דער שוסטער א שוסטער,
 ביט מער. מיקאָל-שקיינ, מיקאָל-שקיינ זיין קרעטשמער און דער קרעמער, דער
 ייד, איז בא דעם באַל-גיווע-פאָרעצ מעוווע ערגער ווי א גאסן-הונט: ער
 שפעט פונ אימ, ער מאכט פון אימ כויעק, ער שלאָגט אימ, ער פאטשט
 אימ, ווען ער האָט כיישעק. זידלעב און שעלטן איז פראָסט א מינהעג.
 „זשיד שעלמא, זשיד הונצוואָט“ הייסט אזוי ווי „רעב קאָרעווי“. א פאקטער,
 וואָס דרייט זיכ ארומ א פוילישן פאָרעצ, הערט פון אימ נאָכ גרעבערע חער-
 טער: „פיעס, פאָביעגני נאָ, זאראז!“ א צי בא דער פייע אָדער בא דער
 באַרד איז א קאטאָוועסל. און אז ער צאָלט אימ פאר דער טירכע, טוט ער דעם
 גילדן א וואָרפ אפ דער ערד: „נא, מאש, הונצוואָט!“ אזעלכעס צו קאָנענ
 דערליידן, מוז מען טאקע זיין גאָר א גידעריקער מענטש, א שיקער, א
 הולטיי.

אונדזערע רוסישע סראָרעס זינענ גאָר אנדערע מענטשן. דאָס פוילישע
 ביטערע אָנגעבלאָזענע גאדלעס, די פוילישע גיווע איז באמ רוס ניטאָ. א
 רוס, אז ער קען זיכ מיט א יידן און האָט מיט אימ עטלעכע מאָל צו
 טאָן, רופט ער אימ „בראט“ אָדער „בראטיעצ“. אפילע דער פאקטער, אז
 ער דינט אימ געטריי, האָט ער אימ לייב; יא, יא, טאקע פראָסט לייב. ווער
 שמועסט, אז ער ווערט באקאנט דורכ מאסעמאטן מיט א יידישן סויכער
 א צייט לאנג, ווערט דער גרעסטער רוס דעם יידנס גוטער פריינט; יא,
 יא, א גוטער פריינט.

דער אלטער פאקטער אינ לוי האַיאָפּאָלי, מעשׁל, האָט נאָר געטויגט צו פּוילישע פּריציפּים. ער האָט געקענט גוט פּויליש רייזן און איז טאַמיר מע- וועזע געוועזן אין שטאַט. א קאפּצן — אוואדע קאָל יאַמאָוו, מיקאָל-שקיינ אפּ דער עלטער איז ער מער שיקער געוועזן ווי ניקטערנ. דאָס כידעש איז געוועזן, אז דער מעשׁל פאקטער האָט נאָר פּאָליאקן ליב געהאט. רוסן האָט ער ניט געקאָנט אָנקונן. ער וואָרט זיך געקאָנט לאָזן דערהארגענען פאר א פּאָליאק. אפּ רוסן האָט ער גערעדט אלע מעסע ווערטער און האָט ניט א וואָרט רוסיש געקאָנט רייזן. דעריבער, אז מיכׁל בעלפּער, מיכׁל מא- ציינע, איז געוואָרן א פאקטער נאָר בא די רוסישע אָפּיצערן, האָט עס דעם מעשׁלען, דעם אלטן פאקטער, גאָר ניט געארט. מעשׁל האָט פון אימ געשפּעט מיט די רוסן איניינעם.

די צייט, וואָס מיכׁל איז געוואָרן א פאקטער, איז גראָד געוועזן מיל- כאַמע-צייט, ווען דער גרויסער נאפּאָליאָן איז מיט פראנצויזיש כאַיל אריין קיין רוסלאנד. דענצמאָל זיינען רוסישע אָפּיצערן היינ און הער געפּאָרן דורכ לוי האַיאָפּאָלי. א פראַוואָרנער, יונגער יונג, א שיינער יונג, א קלוגער יונג מיכׁל האָט אלע די אָפּיצערן באדינט ווי צום בעסטן און האָט בא זיי און ארום זיי אלע טאָג פארדינט געלט. ער האָט זיך אויסגעלערנט ארום די רוסישע אָפּיצערן זייער גוט רוסיש רייזן. א ביסל שרייבן האָט מיכׁל געקענט אפּ רוסיש און ציפּער רעכענען אויך. האָט ער דאָס פאק- טערסטווע געפירט ווי א מענטש.

מיכׁל האָט אָפּגעגעבן א געשריבענעם כעזשנ דעם רוסישן יענעראל, וואָס איז דורכגעפּאָרן דורכ לוי האַיאָפּאָלי, פון אלע זאכן, וואָס ער האָט זינערטוועגן איינגעקויפט, דער יענעראל האָט האנאָע געהאט און האָט מיכ- לען געשענקט א פינף-אויב-צוואנציקער.

— נא, בראט, יא דאָוואָליען טאָבאָוו.

אן אנדער מאיאָר, וואָס איז דורכגעפּאָרן, א קניאז קאניאנאָוו, האָט מיכלען געשענקט אכוצ א פינף-אויב-צוואנציקער נאָך א בריטשקע, א גוטע, וויל ער איז מיט פּאָטשט-פּערד אוועקגעפּאָרן. מיכׁל האָט פאר דער בריטש- קע דעם אנדערן טאָג בא אן אנדער אָפּיצער, וואָס האָט געדארפט אזא בריטשקע, גענומען הונדערט רובל.

אזוי איז עס געגאנגען און געגאנגען מיכלען זייער גוט אין לוי האַיאָ- פּאָלי. אלע קרעמערס האָבן געדארפט מיכׁלס לאסקע און האָבן אימ געכאנפּעט, ער זאָל צו זיי קומען מיט די אָפּיצערן קויפן. מיכׁל הייסט שויגן ניט מיכׁל בעלפּער, ניט מיכׁל מאציינע, ניט מיכׁל פאק- טער, כּאָלילע — מיכׁל דער מאַסקוויטישער רופט מען אימ. צומאָל איז מיכׁל אריין אָן דעם אָפּיצער געגאנגען מיט טויזנטער רובל אסיגנא-

ציעס צווישן די קרעמערס איינקויפן סכירעס פון די אפיצערנס וועגן,
האָט מען אים אָנגעהויבן צו רופן רעב מיכל:
— [רעב מיכל], זײַט זשע מויכל, קומט צו מיר.
באָם גרויסן אוישער רעב גאוורזעל גיטעלעס פלעגט מיכל דער מאָס-
קוויטישער אָפט קומען כאלפענען אסיגנאציעס אפ רענדלעך אָדער אפ קער-
בלעכ. האָט אים רעב גאוורזעל אריין געבעטן:
— זעצט אײַך, רעב מיכל! גיטעלע, גיב אריין בראָנפן מיט לעקעכ,
זײַ מעכאבעד רעב מיכלען. כ'רעבן, א גרויסער בעריע. אזא יאָר זאָל איך
האַבן...

בא א כילעפ האָט מיכל גענומען בא גאוורזעל גיטעלעס א פופציקער
אמאָל, כוצ וואָס דער אפיצער האָט אים געגעבן:
— בראטיע, וואָט טעבע זא טרוד.

איבערן זומער האָט זיך מיכל וויל באקליידט אונ האָט נאָך געהאט מע-
זומען עפּשער ביו טויזנט רובל אין קעשענע.

ערשט פאר ראָשעשאַנע איז דורכגעפאָרן אן אפיצער כליעבאָוו, וואָס
איז געוועזן א קאָמיסאַנער באַם כאַל. ער איז געפאָרן צו דער רוסישער
הויפט-קווארטיר, דאָרט באַ פראָוויאנט-מאגאזינעס צו זײַן א סמאָטריטעל (א
מאגאזיניער). אונ מיכל איז אים געפּעלן פאר א בעריע א מענטש. האָט
ער אים אײַנגערעדט, ער זאָל מיט אים פאָרן, אונ האָט אים צוגעזאָגט אײ-
סאָקיי צו געבן.

אכוצ דעם זײַנען אלע רוסישע אפיצערן קימאט אוועק צום כאַל,
וואָס זײַנען געשטאנען אין דער מילכאָמע העט ווייט אין דײַטשלאַנד, אנט-
קעגן נאפאָליאָנען. איז ווייניקער געוואָרן דאָס הינ-אונ-הער-פאָרן פון רו-
סישע אפיצערן. האָט מיכל געפּאָלגט דעם קאָמיסאַנער כליעבאָוו אונ איז מיט
אים געפּאָרן צו דעם כאַל, אהינ, וווּ די הויפט-קווארטיר איז געשטאנען.
— זײַ דיר געזונט, לױהאַיאָפּאָלי!

9

לױהאַיאָפּאָלי איז א שטאָט, וווּ ס'טרעפט זיך אלץ. א טרעוואָגע אונ
א גערודעריי איז פון נאָך טישעבאָוו אָג אין אלע עקן אונ אין אלע חײַ-
קעלעכ אין שטאָט — פון מארקענ דעם שענקער. מארקלס שטוב איז א
שענק-שטוב, א שעפע-שטוב. דער גוטער הארבער מעד איז באַ מארקלען,
דער גוטער אָליעמביקאָווער בראָנפן איז באַ מארקלען, מארצאָווע ביר
איז באַ מארקלען. ייִדן אונ פאָווערן, אפילע פריצים פלעגן באַ מארקלען
אריינגיין טרינקען. ווי דער אוילעם האָט געשמועסט, האָט מארקל בע-
דייע נאָך יאָנטוויימ א וויינשענק אויך צו מאכן. ער וויל גאָר פון א

סוקע א געבויטער מאכן נאָכ סוקעס א גרויסע שטוב, פון פריצימס וועגן, אפ א וויינשענק.

פֿרוצימ ווערט א געשמועס אין שטאָט: בא מארקלעך אין קעלער האָט זיך זאניאדעט א לעצ. דער אוילעם האָט אָנגעהויבן צו מיידן מארקלס שענק. ווער וויל זאטשעפען מיט א לעצ, מיט א רוע, מיט אן אומריינער זאך? יודן און ניט-יודן דערציילן זיך גאנצע מיסעס פון מארקלס קעלער: עס קלינגט דאָרטן מיט קייטן, און פֿרוצימ הערט מען א געלעכטער מיט א ליארעם, אויף די האָר גייען קאפּיר.

א טייל דערציילן, אז א מעשאַרעס בא מארקלעך אין ניוזעק געוואָרן: ער האָט זיך אזוי דערשראָקן, בעשאַס ער איז געגאנגען מעד צאפּן, אז דאָס מויל האָט אים פארקרימט. האָט מען אים אוועקגעפירט צום טאָ-טער. א טייל דערציילן: בעפירעש האָט מארקל אליין געוואָלט א בעריע זיין, אראָפּגיין צאפּן מעד אָדער ביר. האָט עס א וואָרפ געטאָן מיט שעפֿ-לעך אים אפּן קאָפּ, איז ער שיר נערעג געוואָרן און איז קוים לעבעדיק ארופגעקומען פונעם קעלער. דאָ האָט מען נאָכ צוגעזאָגט: א פינגער האָט עס אים פארדרייט, און מיט איין פּוס קאָן ער ניט רירן פון דענצמאָל אָן. די ווייבער זאָגן:

— ס'איז אזא אומריינע זאך, אז אפ דער צענטער שטוב הערט מען דעם שלעכטן רייע. אנומלט האָט די מערניטשקע געמוזט דעם גאנצן טשאַלנט ארויסווארפּן, ווייל ער האָט געשטונקען נאָכ טיילוּלס קוים.

— עס האָט זיך שוין אמאָל געטראָפּן אין באַסיווקע, האָט מען געמוזט אָפּטרעטן די שטוב, און ס'איז געוואָרן א פּוסטע שטוב. א שיי-נענדיקע דירע מיט אלעם האָט מען געמוזט אוועקווארפּן: דאָס לעבן איז ליב, ווער וויל זיין לעבן איינשטעלן?

שמערל טעויעס, א הייסער כאַסיד, מיט נאָכ צוויי יונגעלייט כסידים זיינען אריבערגעגאנגען צום אלטן מארקל שענקער, ווו ער זיצט נעבעכ פארזאָרגט.

— א גוטן-אָוונט, רעב מארקל, וואָס זיצט איר עס אזוי אין אצוועס? איר ווייסט עפּשער נישט, אז אצוועס איז נאָכ ערגער צו דער שמוע? נאָר פריילעך, נאָר פריילעך, קאָן די שמוע קיין שליטע ניט האָבן. פריילעך, רעב מארקל! א גוטן-אָוונט, זאָגן מיר, כסידים, אייך. נו, וואָס שווייגט איר?

— בא מיר איז גראָד פארקערט, — זיפצט מארקל דער שענקער. — בא-טאָן איז נישט, גאָרנישט. דיר נישט — מיר נישט, שטייל, שייין, ווי גאָט האָט געבאָטן. נאָר אז עס ווערט נאכט, טוט זיך א קלאפערין, א געקלינגערין, א לאַכן מיט א געווארפערין, אז ס'איז א סאקאָנע אפּילע פּונ-ווייטנס צו שטיין.

— ווייסט איר וואָס מיר זינען צו אייך געקומען, רעב מארקל? — זאָגט שמערל מיט די אנדערע צוויי כסידים איינינעם אפ א מאָל, — איר זייט דאָך אן ערלעכער ייִד אפילע, נאָך א ייִד פון דער אלטער קאזא-טשינע אָדער פון דער היִדאמאטשינע, איר האָט ניט קיינ עמונאס כאַמאָמי, איר גלייבט ניט אינ גוטע-ייִדן, דעריבער האָט די סיטורע אכרע (דער טייל) צו אייך און צו אייער שטוב בעפייערעש א שליטע.

מארקל ווערט ברויגען, וואָס מע רעדט אפ זייג שטוב, און ענטפערט מיט קאעס:

— אָט זייט איר א כאָסיד, האָט זיך אינ אייער שטוב עפעס אנדערש, ערגערס געטראָפן: א מעשומעד האָט בא אייך כאסענע געהאט. נו, וואָס, זייט איר שולדיק?

— מעשוגענער! איר מיינט, מיר זינען געקומען מיט אייך זיך קריגן, בעפייערעש? — לאכט שמערל מיט די צוויי יונגע לייט, — קוק אימ נאָך אָן, דעם אלטן מיסנאגער! מיר ווילן אייך א טויווע טאָן, מיר ווילן אייך אן אייצע געבן, וואָזוי איר זאָלט דורכ א פידיען פאָטער ווערן די צאָרע פון אייער קעלער, בעפייערעש.

מארקל וויל עפעס זאָגן, לאָזט מען אימ ניט א וואָרט ארויסרייִדן. אלע דריי שטעלן זיך פאר מארקלען און מאכטן מיט אלע זעקס הענט און מיט די כסידישע האווייעס:

— איר מעגט טאקע ניט גלייבן אין אנדערע גוטע-ייִדן, נאָך דער צאדיק, זאָל לעבן, איז דאָך גאָר ניט קיינ גוטער-ייִד, בעפייערעש. הערט זשע צו: רעב ... זיכער צאדיק ליוראָכע, איז דאָך אוואדע געווען ווי א מוישע ראביינו, און די גאנצע וועלט האָט מוירע געווען, אז רעב ... איז געוועזן, בעפייערעש, א העכערע נעשאַמע פונעם רעב ... נו, האָט רעב ... פארן טויט דעם צאדיק איבערגעגעבן די מעמשאַלע. ער איז דאָך אומישנע געקומען פון יאס צו פאָרן, כאָטשע, בעפייערעש, יאס האָט אימ בעשום אויפן ניט געוואָלט ארויס-לאָזן. עפעס ווייניק זאכט, אינטערעסן און מויפסימ האָט מען פונעם באל-מויפעס געזען, בעפייערעש, אלע טאָג אינ יאס (א כסידישן פרומען זיפצ) — מיר זאָלן נאָך זויכע זיינ, זיינ אונטער-אונטער-בענקעלע צו זען אין גאניידן, וואָלט פאר אונדז גענוג זכיע געווען. ווי פלעגט ער, רעב ... צו זאָגן: מיט פאָסטעלעס קאָן מען ניט קומען אין גאניידן אריין, מע טוז גוט האָרעווען און זיך וואלגערן בא גוטע-ייִדן פריער, פאָשעט. דער רעבע איז דאָך א ראָוו אויך. איר ווייסט, רעב מארקל, פארוואָס מע רופט אימ דער געטרייער רעבע?

— איך ווייס, — זאָגט מארקל דער אלטער, — ווייל ער איז פריער גע-ווען אינ א שטעטל א רעויל, דערנאָך האָט ער זיך א כאפ געטאָן צו כסידעס, דעריבער איז ער ארויס צו די מאָלדאוואנעס, צו די גראָביאנעס.

— כא-כא-כא! — טוען אלע דריי א לאכ. — מעשוגענער! נאר! שויטע!
 אלטער מיטנאגער! איר ווייסט דאך, לאכלוטן, גארנישט, ניט א יידיש
 וואָרט אפילע. כא-כא-כא! „א שטעטל“, „א רעוול“, — דאָס קען א קליינ
 יינגל אויך זאָגן. שעמט אייך! דער גרויסער רעב ... זיכרוינע ליוראָכע, איז
 קליגער געווען פון מארקל שענקער פון לוי־האַיאָפּאָלי. איאַ? ער האָט גע-
 זאָגט: צאדיק טרעפט אָן וויפּל, אנו זאָגט, איאַ, ניינציק? נו, זאָגט, אלטער
 מארקל, שויטע, דאָס איבעריקע. וואָס איז ניינציק? איאַ, א צאדיק, ווייל
 ער איז דער עמעסער צאדיק האדאָר, בעפיירעש. דעריבער האָט רעב ... זיכ-
 רוינע ליוראָכע, אימ ניט געהייסן רופן אנדערש, נאָר סטאמ דער באל-מוי-
 פעס. הא, איאַ, א קוק, ניט ווי מיר, מיט אונדזערע בלינדע אויגן, זיי
 קוקן גוזמע-גוזמאַעס העכער, ווייטער. בעפיירעש האָט מען געזען, ווי ער
 האָט אימ אינ מעזשבעזש איבערגעגעבן די מעלוכע. קיינער האָט פאר-
 שטאנען, וואָס זייער אוויאזד האָט, בעפיירעש, באטייט. היינט זעט מען דאָך
 די מילכקאַמעס, זיי, נאָר זיי, ווייסן, און אָן זיי טוט זיכ ניט, בעפיירעש.
 בא זיי פרעגט מען זיכ אָן, אויב מילכקאַמע זאָל זיין. אָן זיי מאכט מען נישט
 קיין מיי־עכ, בעשומ אויפן נישט. היי, היי, אלטער, — שמערל טעויעס טוט
 א זיפצ, און יענע צוויי כסידים קראצן זיכ און קוקן מיט א מעשוגענער
 האווינע אימ אינ מויל אריין, — היי, היי, וואָס זיי טוען אָפּ אינעם שטיבל, מוזן
 מעלאַכים און סאָרימ פּאָלגן. אנומלט איז געקומען א יאסער אגונע צו אימ,
 צום צאדיק. באשער זי פאָרט שויג ארום, בעפיירעש, כמה וכמה שנים¹,
 און זוכט איר מאן. זי איז געווען בא אלע גוטע-ייִדן, קיינער האָט איר ניט
 געקאָנט העלפן. רעב מוישע רעב יעשועס איז געווען דערביי, ווי דער ...
 האָט א לאכ געטאָג און האָט דאָס ווייבל געפירט אינ קיכ-שטיבל אריין.
 דאָס ווייב זיינס ליגט שויג כמה שנים², בעפיירעש, אָן הענט און אָן פיס.
 דאָרטן איז געשטאנען א קאדקע מיט וואסער, וואָס דער טאָטער באָדט זי
 דרינען. „שטעק אריין, ווייבל, די האנט“ — האָט ער א ווייז געטאָג דעם
 ווייבל. האָט זי ארויסגענומען א יארמיקע. „גיי זוכ דעם קאָפּ פון דער
 יארמיקע, — האָט ער געזאָגט צו איר, — די יארמיקע איז דיין מאנס יארמי-
 קע.“ די גאנצע שטאָט האָט געהאט צו טאָגן, בעפיירעש, מיט דעם מויל-
 פעס. און איר, אלטער סיעריאק, רעב מארקל, פאָרט ניט צום באל-מויפּעס
 מיקויעכ אייער קעלער? שעמט אייך, אלטער נאר, שויטע, פעטעכ, כויעק
 איר!

דער אלטער שענקער וויל עפעס פרעגן און וויל פארשטיין, וואָס די
 דריי האָבן דערציילט. עפעס איז אימ ניט גלאַט געווען די מייסעס מיט די

1 קאמאָ וועקאמאָ שאָנימ.

2 קאמאָ שאָנימ.

מויפסימ. לָאָזט אימ שמערל נישט עפענען דאָס מויל אונ רעדט מיט גרויס
כוימעם:

— אָט אצינדערט, איידער עלער פארכאפט, קאָנט איר אינ א מינוט
אייער זאכ פויעלן, בעפיירעש. וויבאלד עלער וועט זיכ אריינכאפן, איר
זאָלט, בעפיירעש, אפילע געבן טויזנט רענדלעך, וועט מען אייך בעשום אויפן
נישט צולאָזן צו אימ. ער טראָגט דאָך די גאנצע וועלט אפ זיכ. עלער!
עפעס א קאטאָועס? אפ אזא צאדיק האדאָר קוקן ארויס אלע גוטע-יידן.
איר האָט דאָך אונדז נישט [וואָס] כוישעד צו זיינ. מיר ווילן פון אייך קיינ
האסקאָמע נישט, אונ ער דארפ בעפיירעש אייער האסקאָמע אוואדע נישט...
אנומלט זיינען ליטוואקעס געקומען פון העט-ווייט, עפשער, בעפיירעש, פון
הונדערט מייל: „רעבע, נאָר איר, רעבע, נאָר צו אייך דארפן מיר!“ האָט
ער זיי געשווינד געטראָפן זייער מעווקעש אונ האָט זיי געהייסן אהיימ
פאָרן. ווילט איר, רעב מארקל, פאָלגן, איז גוט, אז נישט—וועט מען איינ-
ווארפן אייער שטוב... עס זאָל, כאסועשאָלעם, דער שטאָט נישט שאטן, בע-
פיירעש.

דאָס גאנצע פלוידערן וואָלט עפשער נישט גערירט דעם אלטן מיסנא-
געד. נאָר ביטער אפן הארצן איז מארקלעך בלויז געווען, [וואָס] פון דער פאר-
נאָסע איז ער געקומען. דערצו דער הינטערשטער „בעפיירעש“, מע וויל
אימ זיינ שטוב איינווארפן. דאָס האָט אימ, נעבעך, גאָר דעם קאָפ זא-
טשמעלעט.

דער שענקער, רעב מארקל דער אלטער, איז דעם אנדערן טאָג מיט
שמערל טעויעס אוועקגעפאָרן קיינ מעזשבעזש. ער האָט געזעבן גילדנס
וויפל „מארקיל“ טרעפט אָן—דריי הונדערט איינ אונ אכציק גילדן—אפ א
פידיען. האָט אימ דער באל-מויפעס מיטגעגעבן אן אלטן „זויהאר“ אופ-
צוהענגען אפ דער טיר פונעם קעלער, מיט דעם לאָשן:

— דרייסיק יאָר האָב איכ אינ דעם „סייפער האזויהאר“ געזען אורות
עליונים¹, דאכט זיכ, אז אלע „רוחות הטומאה“² וועלן קיינ שליטע נישט האָבן,
ביפראט...— ער האָט זיכ פארטראכט אונ האָט שטארק געגלאָצט אפ מארק-
לען, — א ייד דארפ, נעבעך, פארנאָסע. מעכעטייסע, אן ערלעכער ייד זאָל
טאקע האָבן פארנאָסע...

מארקל איז פון דער נעסיע אָן געוואָרן אויס מיסנאגעד אונ איז אהיימ
געקומען א טאָג פאר ראַשכּוידעש עלעל. שמערל האָט דעם אלטן מארק-
לען געפירט אינ מיקווע אריינ, איידער מע האָט אופגעהאנגען דעם אלטן
„זויהאר“ אפ דער טיר פונעם קעלער— „בעפיירעש“.

1 אורויס עליונים.

2 רוכים האסומאָ.

די גאנצע שטאָט לױהאַיאָפּאָרײַ איז געלאָפּן אפּ דעם כידעש, צו הערן די מײַסע פּונּ מאַרקלען אַרײַן, אז אקוראַט, ווי דער באל-מויפּעס האָט געזאָגט: „כאַצע עלעל וועט עס אופּהערן בא אײַכ אינ קעלער צו זײַן, און איר וועט האָבן אײַער פּאַרנאַסע אינעם שענק נאָכ בעסער פּונּ פּרײַער.“ נאָכ מער ווונדער פּונּ אלע ווונדער איז, אז דער אלטער „זויהאר“, דער טײַערער „זויהאר האקאָדוויש“, וואָס דער צאדיק האָט אינ אימ דרײַסיק יאָר... יאָ, טאקע דרײַסיק יאָר דורכאנאנד געזען אלע געשאַמעס, וואָס ער האָט מעסאַקן געווען און האָט זײ ארויסגענומען פּונעם גענעם, — טאקע דער „זויהאר“ איז פּונּ דער טיר, וווּ מע האָט אימ איבערן קעלער אופּ געהאַנגען, צוריק — דאָ טוט אײַנער דעם אנדערן א שטורכע מיט א גרוי-סער פּאַרווונדערטער האוויצע — אפּ זײַן אכסאַניע טאקע, צום באל-מויפּעס אינ די הענט ארײַן געקומען, צוריק צו אימ, פּאַשעס, בעפּיירעש... פּרעגן פּיל טאָר מען נישט, און דערצו רעב מאַרקל, דער געוועזענער שטאַרקער מיטנאַגעד, איז געוואָרן א כאַסיד און מאכט מיט כסידישע קנייטשן און מיט פּאַרגלייזטע אויגן נאָכ ערגער פּונּ א געבוירענעם כאַסיד, און ער דערציילט עס. נו, דאַרפּ מען נאָכ מעסופּעק זײַן?

מעד, ביר און אַליעמביקאָוע בראַנפּן טרינקט מען ווידער בא מאַרקלען.

איאָ, א מויפּעס דערווײַל?

10

זײַנוועלע פּונּ נימיעווקע, דאָוויד סמיקס איידעם, איז אפּ ספּיכעס ארײַן געקומען אינ שטאָט ארײַן קײַן לױהאַיאָפּאָרײַ און איז אויכ געגאַנגען צום אלטן שענקער מאַרקל הערן דעם מויפּעס, וואָס שמערל טעויעס האָט אימ אינ דער ברייט דערציילט.

כאַטשע ער האָט שויגן אינ דאַרפּ געהערט פּונּ דער מײַסע, איז זײַן וועלע אפּ ראָשעשאַנע אויכ געפּאַרן צום גרויסן באל-מויפּעס קײַן מעזש-בעזש.

לױהאַיאָפּאָרײַ איז א שטאָט. אָן מײַסעס, ווי עס האָט א פּאַנעם, קאָן די שטאָט ניט זײַן. ווידער א מײַסע, א ווילדע מײַסע. צוויי טעג נאָכ ראָשעשאַנע איז שײַנצע פּאַרפּאלן געוואָרן. מע ווייסט ניט: צווישן טאָג און נאַכט איז דאָס ווײַבל פּאַרשווונדן געוואָרן. נישט אײַן טאָג, נישט צוויי טעג, נישט דעם דריטן טאָג, — נישט און טאקע נישט.

אַרן שאמעס און סאָרע די שאמעסטע גייען גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט זוכן.

— א שפילקע איז עס? וואָס זוכט איר אומזיסט? פּאָלנט בעסער אונ-
פּאַרט ביידע, אָדער דו, ארנ, אַליינ צום צאדיק, דאָרט וועסטו האָבן היי-
מישע מענטשן, זיי וועלן דיך אַריינפירן צום רעבן. עפעס גרעסערע מויפ-
סימ, ווי א ווייב אָפּצוזוכן, האָט ער שוין באוויזן. בעט אימ נאָר, וועט
אוואדע רעכט זײַן, — האָט מען צו ארענען געזאָגט.

ארנ שאמעס מיט זײַן ווייב סאָרען איז ווי געווען ערעו יאָנקיפער
די שיסל צו פארלאָזן. דאָס איז א זאך, וואָס מע קוקט דערופ ארויס א
גאנצ יאָר. דעריבער איז געבליבן, סאָרע די שאמעסטע זאָל אַליינ פאַרן
מיט נאָך ווייבלעך, וואָס ווילן קינדער האָבן.

שטילערהייט בא זיך האָט ארנ שאמעס מיטן ווייב א שטיקל כשאד
געהאט אפ דעם זײַנוועלען, דאָוויד סמיקס איידעם, ווילן זיי האָבן גע-
דענקט, ווי ער האָט זייער געקוקט אפ שיינצען בעשאס דעם פינצטערן
שידעך, אז ער האָט דעם יימאכשמויניק נאפטאָלקען צוגעפירט מיט די צען
רויטע רענדלעך. דערצו האָט ער, זײַנוועלע אַליינ, איר די דריי רענדלעך
געגעבן מיט גרויס כיישעק. דערצו האָט ער מיט איר עפעס ווי צופיל
געשמועסט. סאָרע די שאמעסטע הייבט זיך אָן צו דערמאָנען, וואָס זײַן-
וועלע האָט צו שיינצען געזאָגט, אז ער איז געהאט געקומען זיך געזע-
גענען: „דו וועסט גיט האָבן צו זאָרגן!“ [דאָס] האָט א פּאָנעם געהאט, עפעס
ווי איינער שמועסט פונזײַנטוועגן, זיך צו באשטעלן דאָס שיינצעלע. צו
דעם, ווילן שכינימ האָבן געזען, אז עפעס א יונגערמאן האָט דעם טאָג,
וואָס זי איז פארפאלן געוואָרן, מיט שיינצען געשמועסט אינ א ווינקעלע
פונעם הינטערגעסל.

כאָטשע זײַנוועלע איז דאָך גאָר אוועקגעפאַרן פאר ראָשעשאַנע צום
גוטן-ײַדן קיין מעזשבעזש מיט אלע כסידימ אינינעם, פאלט מען אפ אן
אייצע: עפשער איז זײַנוועלע טייקעם נאָך ראָשעשאַנע פון מעזשבעזש צו-
ריק אונ איז אונטערגעפאַרן זי אוועקכאפן. ווו וועט א זײַנוועלע אהינטאָן דאָס
ווייב? איז קאָשע, געפינט מען א טערעצ: אזא אוישער וועט שיינצען
דינגען אינ אן אנדער דאָרפ ערגעצ א דירע, זי זאָל דאָרטן זײַן, אונ ער
וועט אדעמאָל צו איר אהינ פאַרן.

דאָס ערשטע, וואָס מע האָט צו טאָן, איז מען געגאנגען פרעגן בא
רעב שמערל טעויעס, ווו דאָוויד סמיק מיט בריינע-דאָברישי האָבן גע-
האלטן ראָשעשאַנע, עפעס פון דאָרטן כאפן א צונג. ווערט מען געוואָר,
אז טאקע דעם אנדערן טאָג ראָשעשאַנע איז זײַנוועלע געקומען צוריק פון
מעזשבעזש אונ האָט דאָ גענעכטיקט. פארטאָג, נאָך די פליכעס, איז ער
אוועקגעפאַרן אינ דאָרפ אריינ. אפ יאָנקיפער וועט ער מיטן שווער אונ
מיט דער שוויגער, מיט בילצען אונ מיטן קינד ווידער קומען אינ שטאָט
אריינ.

פון דעם אלעם איננינעם איז געבליבן, אז מע זאל דאָס שטייער-
הייט זאָגן דעם באל-מויפעס, וועט ער אוואדע פאסקענען, זיננודלע זאל אָפ-
געבן שיינצען בישטיקע.

— נאָר לעמאנאשעם, — זאָגט אָן ארנ דעם ווייב, — כאפ דיכ ניט
ארויס, מעשווע, עמעצער זאל הערן, אז דו וועסט דעם צאדיק דעם סאָד
זאָגן.

סאָרע האָט פארשטאנען און געוויזן מיטן פינגער אפן מויל, אז זי
וועט דעם סאָד נאָר דעם צאדיק זאָגן, און איז אוועקגעפאָרן.

11

סאָרע די שאמעסטע איז צוויי טעג נאָך יאָנקיפער צוריק געקומען
פון מעזשבעזש. אלע ווייבער, אפילע גיטעלע רעב גאווריעלס, די גרעסטע
אשירעס אינ שטאָט, זינען געלאָפן הערן, וואָס סאָרע וועט דערציילן
און וואָס זי האָט געפויעלט מיקויעכ שיינצען. די מאנצבלען האָבן זיכ
געשליט זיכ צו שטופן צווישן די ווייבער אינ ענגן בעסמערדעש-שטיבל צו
דער שאמעסטע, נאָר איטלעכער מאנ האָט אָנגעזאָגט זינ ווייב, זי זאל צו
אימ טייקעפ ארויסקומען פארן בעסמערדעש, צו דערציילן, וואָס זי וועט
הערן פון סאָרען.

דרויסן, פארן בעסמערדעש, איז געשטאנען א גרויסער אוילעם ווארטן,
ביז די ווייבער וועלן ארויסקומען. בלויז ווארטן איז ניט זייער גוט, אָבער
ווארטן און ווארטן א שאָ און נאָך מער פון א שאָ איז גאָר שלעכט. א
טייל מאנען האָבן הינטער די אויגן געשאַלטן, א טייל האָבן געפלוכט, —
אוועקגיין טאָר מען ניט.

— וואָס דויערט עס דאָרטן אזוי לאַנג? — פרעגן א צען מיטאמאָל.
— קענט איר ווייבער? — ענטפערן א זעקס באלעבאטימ. — ניין מאָס
רייד! זיי ריידן דערווייל פון שלייערס און פון שפילקעס און פון מערן-
צימעס.

בעעמעס אָבער זינען די ווייבער ניט שולדיק געוועזן, אז די סאָרע
די שאמעסטע האָט געמיינט, זי מוז דערציילן, וויאזוי זי איז געפאָרן מיט
איר ביטער הארץ, ווי א ראָד האָט זיכ צעבראָכן און ווי זי האָט
באגעגנט ווייבער צוריקפאָרן פון קיווער-אָוועס, ווי א רעגן איז זיי אָנ-
געפאלן, האָבן זיי זיכ מיט א קילימ אלע דריי ווייבער איננינעם געמוזט
צודעקן און זינען פאָרט נאס געוואָרן ביז, מעכילע, צום העמד... ווי זיי
האָבן געטראָפן א מעשוגן ווייבל, וואָס מע האָט פון א דאָרפ, מ'שטיינס-
געזאָגט, געפירט צום טאָטער, און פון מויפסימ, וואָס מע האָט זיי אפן וועג
דערציילט פונעם צאדיק.

דאָס האָט עס אזוי לאַנג געווערט, ביז מע איז געקומען צו דער רעכטער זאכ:

—... מעכילע, אן אישע, כ'לעבנ, ווי זאָגט מען עפעס, אן אישע קאָן דאָך, מעכילע, זיך ניט, מעכילע, אריינשטופן צווישן באלעבאטימ. דאָרטן איז דאָך פונ דער גאנצער וועלט יידן און ווייבער, מעכילע. האָט מיר איינע, לאַנג לעבן זאָל זי, אן אייזע געגעבן: „ווייסט איר וואָס, יידענע? רוקט אריין דעם גאבע עפעס, וועט ער אייך אריינפירן העט ביז צום צאָ-דיק". נו, וואָס טוט סאָרע? איך האָב דעם גאבע, מעכילע, א ווייז געטאָן א קערבל, נאָר ניט געגעבן אין דער האנט אריין, מעכילע, האָט ער אפ דעם קערבל קוקנדיק מיך געפירט ביז צום צאדיק אין אַלְקער אריין, מע-כילע. אז סאָרע איז שוין אינעווייניק, מעכילע, האָב איך אימ א פיאטאק אריינגערוקט.

אלע ווייבער לאָזן ארויס א געלעכטער:

— כע-כע-כע! כיי-כיי!

— איך לאַך, פארשווארצט איז סאָרעס געלעכטער געוואָרן! — זאָגט סאָרע. — ארן, רוק דאָרטן אוועק דאָס טעפל אפן פריפעטשיק, עס זאָל ניט אויסלויפן דאָס ביסל יושקע, מעכילע. דרייצן גראָשן האָב איך, מעכילע, געמוזט געבן פאר א קאפאָרע, א קליין הינדל. ה' איז עס ווערט צען גראָשן... לאָמיק פארגעסן אין מיין לייך, לאָמיק ניט פארגעסן אין מיין לייך. ווי איך בין געקומען צום צאדיק, האָט ער טייקעס דערקענט אלץ, וואָס איך דארף. — דאָ שטרעקן אויס ווייבער די העלדזער און פארווינדערן זיך. — האָט ער מיך אויסגעפרעגט איטלעכעס פיצעלע, און האָט געקרעכצט, ווי א געווינער, מעכילע... ארן, דו ווייסט דאָך מיקויעכ דעם... האָב איך דעם צאדיק אויך געזאָגט. וואָס ס'איז מיר געקומען אין פויל אריין, האָב איך דערציילט דעם צאדיק. האָט ער, הערט איר, אפ מיר אזא קוק געטאָן, אז ס'איז אין מיר קיין נעשאַמע, מעכילע, ניט געבליבן... אלע ווייבער טרעסן מיט די קעפ.

— אזא אוילעמהאבע זאָל איך האָבן, וואָס פאר א צאדיק דאָס איז! „שאמעסטע, — זאָגט ער צו מיר אזוי פאַשעט, מיט גוטע ווערטער, — שא-מעסטע, פאָר אהיים און מאכ פונ יארע וואקס א גרויסע לייכט, וואָס זאָל קאָנען ברענען צוויי מעסלעס דורכאנאנד. וועט רעכט זיין. און גע-בענטשט האָט ער מיך, מעכילע, אויך. האָב איך אנידערגעלייגט דאָס ווייסע קערבל און בין אוועקגעגאנגען, מעכילע. האלעוויי, עס זאָל אימ אָנגיין, וואָס איך האָב אימ געווינטשן!

גיטעלע רעב גאווריעלס טוט א כאפ די רייד:

— נו, האָט איר געמאכט דאָס לייכט, דאָס יארע וואקסענע גרויסע

ליכט?

ארנ שאמעס רופט זיכ אָנ:

— מעשווע, ברענט עס שוין אינ בעסמערדעש פונ צוויי שאָ. סמיטש, זי איז דאָכ פונדעסטוועג געפאָרן... סאָרע, גיי דו צום פריפעטשיק, דו ווייסט, מעשווע, אז היינט טאָר מען ניט פאסטן.

די ווייבער זיינען ארויסגעגאנגען, און איטלעכע האָט איר מאנ דערציילט, מיט עטלעכע לינג באברעמט, די מיסע, וואָס סאָרע האָט זיי דערציילט. לעסאטע ברענט דאָס ליכט, איז שוין א האלבער מויפעס. ביז מאָרגן וועט ערשט זיינ די אנדערע העלפט — שיינצע זאָל זיכ אָפֿ-זוכן.

פארשטייט זיכ, אז מע האָט געוואָר געוואָרן, וואָס דאָס יארע וואק-סענע, גראָבע, גרויסע ליכט באטייט, זיינען אלע געלאָפֿן זען, ווי דאָס ליכט ברענט. נו, וואָס זעט מען? א ליכט ברענט. פאָרט האָבן די ווייבער מעקאנע געווען די באלעבאטימ, די מאנצבלענ: זיי קאָנען זען דאָס יארע וואקסענע, וויסע ליכט ברענען. ווייבער גייען ניט אינ קיין בעסמערדעש אריינ, קאָנען זיי ניט זען. דאכט זיכ, וואָס האָט מען דאָ צו זען? גלוסט זיכ פאָרט אליינ צו זען מיט זיינע אויגן. טוט זיכ עפּשער אינ דער גרויסער זעלסט בא אנדערע קליינע זאכנ אויכ אזוי, דער אוילעם וויל דאפקע מיט זיינע אויגן זען.

ארנ שאמעס האָט געפילעוועט דאָס יארע וואקסענע ליכט בעסער פונ א יאָרצייט-ליכט, עס זאָל, כאסוועשאָלעם, ניט פארלאָשן ווערן. דער באל-מיר פעט האָט אָנגעזאָגט, עס זאָל ברענען, און דורכ דעם ברענען וועט זיכ שיינצע אָפּזוכן. מוז מען פילעווען.

12

זויהאָיאָפּאָלי איז א שטאָט, אינ זויהאָיאָפּאָלי מוז זיכ אלץ טרעפן. דעם יאָנקיפער איז דאָוויד סמיק און זיינ ווייב בריינע-דאָבריש מיט דער איינ-איינציקער טאָכטער ביילצע, מיטן זויגעדיקן קינד און זיינוועלע געווען אינ שטאָט. איז פונעם טאָנעס און פונ דער ענגעניש אינ דער זייבערשער שול, — דערצו איז היינט געווען זייער א הייסער טאָג, כאָטשע א פיש ציטערט אינ וואסער; א קינד האָט דאָס דעריקאטנע ווייבל ביילצע אויכ געזויגן, וויינען מוז מען — האָט ביילצע צו נעלע געכאלעשט אינ שול. מע האָט זי קוימ פארפירט אהיים, ווו זיי זיינען איינגעשטאנען, בא שמערל טעוויעס, און דערמינטערט.

וואָלט מען עפּשער געוועזן גערופֿן טייקעפ דעם סארס דאָקטער, וואָרט ער פאר געוויס עפעס געגעבן צו טאָן דעם ווייבל. מע האָט דעם דאָקטער ניט גערופֿן, וויל לעראָוו טרעפט זיכ, אז ווייבער כאָלעשן אינ

שול, דערנאָכ ווערן זיי געזונט און עסן אפדערנאכט די קאלטע קאפאָרעס און הארטע בארן מיט נאָכ מער הונגער, ווי אנדערע, און עס טאט זיי גאָר ניט. ביי'לע איז אָבער קראַנק געוואָרן, טאקע זייער קראַנק געוואָרן. דעם אנדערן טאָג נאָכ ערגער, און טאקע גאָר מעסוקן קראַנק געוואָרן. אפילו אז מע האָט דעם אנדערן טאָג נאָכ יאָנקיפער שפעט פארנאכט אראָפגעבראכט דעם סארט דאָקטער צו ביי'לע, האָט דער דאָקטער געזאָגט: 'ס'איז זייער שלימ'. ער האָט געבראכט רעפּועס, מע האָט איר שוין ניט געקאָנט איינגעבן די רעפּועס, ווייל דער האַלדו (דער גאָרגל) איז געווען ווי פארשלאָסן. קיין שום ביסל וואסער אפילו האָט ניט געקאָנט ארייַן אין האַלדו. שלעכט, און שלעכט, און גאָר שלעכט. ערעה סוקעס איז ביי'לע געשטאָרבן, האַלבן טאָג.

זאָ אומגליק, זאָ אומגליק! ביטער און וויי איז דעם טאטן מיט דער מאמע, פארפּינצטערס זייענען זיי געוואָרן. דער בעניאָכיד האָט זיך געשמאדט, און די ווילע באַסיעמידע איז געשטאָרבן.

וויי און ביטער איז זינוועלען! ער האָט ביי'לע ליב געהאט, און ביי'לע האָט זינוועלען אויך זייער ליב געהאט, דאָס הייסט, זיי ביידע האָבן זיך ליב געהאט. ביי'לע איז געווען זייער קלוג, גוט און פּרום, א שיינ יונג ווייבל איז זי אויך געווען איז, געבעכ. דעם זינוועלען א ריפּ פונעם ליב ארויסגעריכט געוואָרן. נאָכ מער האָט עס אים זייער, זייער געד שמארצט, אז ער האָט געוויסט, ווי ביטער, אומגליקלעך די פארפּינצטערטע טאטע און מאמע זייענען. בא דעם גרויסן אשירעס זייענען זיי גאָר זייער, זייער אומגליקלעך. צוויי קינדער האָבן זיי געהאט: יענער ימאכשמויניק איז געשמאדט. א כארפע, א בושע, א ווייטעק איז עס, נאָר מע האָט עס געקאָנט דערטראַגן, ווייל מע האָט געהאט א ביי'לע און א ניי אייניקל, א וויל יינגלעך, און זינוועלען האָבן זיי אויך געהאלטן פאר אן אייגן קינד. אצינד איז פּלוצים די אייניקע טאָכטער אויך געשטאָרבן. א גרויס, זייער א גרויס אומגליק פאר א פאָטער מיט א מוטער! די אייניקע טאָכטער איז אויסגעכאַפט געוואָרן.

דאָס האָט זינוועלען, דער גוטער, קלוגער, פּרומער לאַמדן זינוועלען, בעשאַס טרויערן נאָכ זיין ליב ווייב, פארשטאנען, דעריבער האָט ער טאקע דאָ, פאר אלע ליט, פארן מעס טייקעפ צוגעזאָגט דעם שווער מיט דער שוויגער, אז ער וועט בעשומ אויפן ניט נעמען קיין אנדער ווייב און וועט ניט ארויס פון זיי. ער און זיין קינד, דאָס יינגלעך, וועלן בלייבן בא זיי און וועלן זיין טאָמיד ווי זייערע קינדער, בא זיי טאָמיד.

כאָטשע אז מע וויל, איז עס, פון איינ זייט, עפעס ניט גאנצ רעכט, בעשאַס די ווונד ליגט נאָכ פאר די יוגן, די אייניקע טאָכטער ליגט נאָכ אפ דער ערד מיט די פיס צו דער טיר, איבערגעדעקט מיט א שווארצ געוואנט, דענצמאָל צו שמועסן פון ניט כאסענע האָבן, פון ניט נעמען

קיינ אנדערד ווייב; און פון דער אנדערער זייט, איז קאָשע, ווי קאָנ א יונגערמאן, ווי זי נוועלע, פון אכט יאָר, צוזאָגן ניט צו נעמען קיינ אנדער ווייב? נאָר דערווייל איז עס געווען פאר דעם טאטן מיט דער מאמע א פינצטערע נעכאָמע, בעשאס זיי זיצן אפ דער ערד און באוויינען די געשטאַרבענע איינ-איינציקע טאָכטער. בא דעם גרויסן-אומגליק נאָכ ערגער אומגליקלעך צו ווערן, — איז דאָס בא זיי זייער, זייער אָנגעלייגט געווען, אזעלכע ווערטער פונעם גוטן קינד, פונעם אָסטרער מאגידס אייניקל, צו הערן, אז ער וויל פון זיי ניט אוועק.

ביידע, בריינע-דאָבריש מיטן צעריסענעם הארץ, מיט דעם טרויעריקן, ביטערן געמיט, און אפילע דער שווינגנדיקער דאָוויד סמיק, זיינען צוגעפאלן קושן און האלדזן דעם גוטן, פרומען, קלוגן זיננוועלען פאר די ווערטער. ווייבער זיינען ארום געשטאנען און האָבן זייער געוויינט אפ די בייטערע קלאָג-לידער, וואָס בריינע-דאָבריש האָט, „צאנצילאָמיש“, אויסגעקלאָנט און אויסגעיאָמערט אפ דער איינ-איינציקער טויטער טאָכטער. בא איטלעכע וואָרט, וואָס די פארפינצטערטע, פארוויסטע מאמע האָט געזאָגט איבערן מעס, האָבן די ווייבער ארויסגעלאָזט א געוויינט מיט א הארצרייסן-דיק קאָל. אזוי האָט עס געדויערט אקעגן א שאַ. בריינע-דאָבריש האָט אלץ געטרויערט מיט ווערטער, און די ווייבער האָבן נאָכגעוויינט.

דערנאָכ, אז זיננוועלע האָט צוגעזאָגט, ער וועט בא זיי בלייבן מיט זיין קליין יינגלע, מיטן יאָסעמל, און די פאָטער און מוטער האָבן אימ מיט א געוויינט ארומגעפאלן האלדזן און קושן (הערשטן, טאָכטער בילצע, וואָס זיינן זיננוועלע זאָגט אונדז צו? פאר אלע סטאַט-לייט, צאנצילאָמיש...), דאָ האָבן זיך אלע ווייבער צעגאַזן פאר געוויינט.

פלוצימ הערט זיך אַ געפילדער פון דרויסן. ארן שאמעס מיט סאָרע די שאמעסטע קריגן זיך מיט די כעוורע שאמאָסימ. און אז א פאָר ווייבער זיינען פון דער שטוב ארויסגעלאָפן: זען, וואָס עס איז פאר א ליארעם, הערט מען אינ שטוב, אינ דער טרויעריקער שטוב, סאָרע דער שאמעסטעס קאָל: — לאָז ער מיר אָפגעבן מיין קינד! דאָס ליכט האָט אויסגעברענט, מעכילע, ווען זי איז געשטאַרבן, אקוראט. וואָס שווינגסטו, ארן? שריי: „ראזבוניק! גיב אונדז אָפ שיינצען“. דער צאדיק, דער באל-מויפעס, האָט ניט אומזיסט געזאָגט: „נאָכ צוויי מעסעס, אז דאָס ליכט וועט אויסברע-גען, וועט מוזן רעכט זיינן, שיינצען וועט מען דיר אָפגעבן“...

ארן שאמעס מוז שרייען, ווייל סאָרע הייסט. — מעשווע, האָט דאָס ליכט אויסגעברענט אקוראט אינ דער מינוט, ווי דאָס ווייבל זיינס איז געשטאַרבן... רעב טעויע און רעב שמערף טעויעס מיט נאָכ עטלעכע כעוורע-קא-

דישע־לייט זיינען אויך געקומען צו לויפן, זיך בייערן אפ דער שאמעסטע מיט דעם שאמעס ארנ.

דערווייף ווערט דאָ פון דעם גאנצן אוילעם, וואָס דרויסן שטייט ווארטן אפ דער לעווייע, א שטופעניש צו דער סיר, וווּ די שאמעסטע שטייט און שרייט, אז מענטשן האָבן געקאָנט דערשטיקט ווערן. ווייף קיי־ גער ווייסט נישט, וואָס קאָן אזא סאָרע די שאמעסטע מיט ארנ שאמעס האָבן דאָ צו שרייען. איבער דעם שטופט מען זיך נאָך מער.

— איך זאָג אויס דעם סאָד, יאָ, איך, סאָרע די שאמעסטע, מעכילע, שריי גוואלד! ארנ, שריי, לאָז ער אונדז אָפגעבן אונדזער שיינצע, לאָז ער זאָגן, וווּ זי איז, וועלן מיר גיין זי אָפנעמען. הא, דאָס ליכט האָט געזיגן דעם עמעס, מעכילע... — זי שרייט זייער הויך און באַרעט זיך מיט כעווער־שאמאָסיס אריינצושטופן זיך חי א מעשוגענע. — לאָז מיך צו אים, צו זיינוועלען, לאָז ער מיר אָפגעבן שיינצען, ער, נאָר ער האָט זי...

זיינוועלע, איך די גרויסע צאָרעס, הערט ער, מע רופט זיין נאָמען, קומט ער צו צו דער סיר, פרעגנדיק:
— מיך רופט עמעצער?

רעב טעווייט מיט שמערץ טעווייעס טוען א קחיסשעדיקן געשריי:
— שאמאָסיס, בינדט זי, די יידענע איז מעשוגע.

סאָרע שרייט נאָך העכער:

— יאָ, יאָ, דאָס ליכט האָט אויסגעברענט, איך בין נישט מעשוגע... — זי דערזעט זיינוועלען, כאפט זי אים אָן מיט ביידע הענט, — גיב טקיעס־ קאס, מעכילע, איבערן מעס, אז דו וועסט מיר אָפגעבן שיינצען, דער צאדיק האָט געהייסן, מעכילע...
זיינוועלע מיינט, די יידענע, די שאמעסטע, איז טאקע פאר צאָרעס מעשוגע געוואָרן, — גייט ער מיט די פארוויינטע אויגן צוריק צום גע־ שטאַרבענעם ווייב.

די שאמאָסיס האָבן סאָרע די שאמעסטע געכאפט אונטער די הענט און אוועקגעפירט אהיים. דערווייף האָט רעב טעווייע בילענקיס און שמערץ טעווייעס געגעבן צו פארשטיין ארנ שאמעס, אז ס'איז א נארישקייט און דערצו א גרויסע אוועק אזא זיינוועלע כויער צו זיין. דערביי האָט מען ארנ שאמעס געזאָגט מיטן הארבן וואָרט:

— אז דו אָדער דיין חייב ווערן זיך נאָר דערוועגן א שלעכט וואָרט דעם אָסטער מאגידס אייניקל, דעם טייערן זיינוועלען, צו זאָגן, ביסטו מאָרגן אויס שאמעס איך בעסמערדעש.

דאָס האָט ארנ שאמעס געבראכט צום סייכל, איז ער שטילערהייט אוועקגעגאנגען.

סאַרע די שאמעסטע, בעשאס מע טאקעט זי אהיים, שרייט זי איבערן גאנצן מארק:

— פארוואס דען האָב איך הויצאַעס געהאט? פארוואס דען האָב איך געגעבן א קערבל אפ א פידיענ? פארוואס דען האָב איך געקויפט אן אַקע יארע וואקס? לאָז ער מיך ניט נארן, אז ער ווייסט ניט. וואָס זשע זאָגט ער מויפסימ? זאָך וואָס שטופן זיך צו אימ אזויפיל יידן?

שריי היינט, שריי כאַרגן, סאַרע די שאמעסטע! ער וועט דיר ניט צוריקגעבן זיינע הויצאַעס, און ניט דיינ קערבל, און ניט דאָס, וואָס דאָס ליכט האָט דיך געקאָסט. דו ביכט ניט די ערשטע און ניט די הינטערשטע. די וועלט וויל גענארט זיין, געפינען זיי אזעלכע, וואָס קענען די מעלאַכע גוט אָפצונארן און נעמען געלט דערפאר.

בייצען האָט מען איר רעכט אָפגעטאָן ביז נאכט. יאָנטעוו סוקעס נעמט איבער שיווע. מאַצע-יאָנטעוו פונ די ערשטע טעג סוקעס אין דאָוויד סמיק מיט בריינע-דאָברישן און זינזעלע מיטן כליינ ינגעלע, מיט א יידענע, אן אמ, געפאַרן אין דאָרפ אריין קיין ניימעווקע, דאָרטן טרויערן און דאָרטן זוכן זיך צו טרייסטן, אז דאָס קליינע ינגעלע האָט גאָר ביי-ל צעס פאַנעם.

גענוג שוין לוי האַיאָפּאָלי. עס איז צייט א קוק צו טאָן, וואָס מיט מיכלען דעם געוועזענעם מיכל בעלפער, מיכל מאצייווע, דערנאָך מיכל דער מאַסקוויטישער — טוט זיך.

מיר האָבן געזען, אז מיכל איז דריי טעג פאר ראָשעשעאַנע מיט דעם רוסישן אָפיצער, קאַמיכין, נער כליעבאָוו, אוועקגעפאַרן פון לוי האַיאָפּאָלי צו דער רוסישער הויפט-קווארטיר.

כליעבאָוו איז מיט מינלען — פון היינט אָן וועלן מיר אים רופן אָן צונעמען נאָר גלאַט: מיכל — אָנגעקומען צוויי טאָג נאָך סוקעס קיין ברעס-לע. דאָס איז א דייטשערישע גרויסע שטאָט אין דער פּויליטישער מעדינע. אין ברעסלע האָט שוין כליעבאָוו גענומען בא דעם רוסישן קאָמענד-דאנט, באיאָר ועדריקאָוו, א פאפיר, ווו דער יענעראל-אינטענדאנט פון דער רוסישער אומיע היסט כליעבאָוו זיין א כמאָטריטעל (מאגאזינער) טאקע אין ברעסלע בא דעם רוסישן פּראָוויאנט-מאגאזין: צו געבן מעל, גרויפן און סוכארעס, און האָבער און היי אלע רוסישע פּאַלקן, וואָס גייען דורך ברעסלע, און די רוסישע סאָלאַדאטן, וואָס וועלן בלייבן שטיין אין ברעסלע.

כליעבאָוו איז פארוואָרגט. מיכל קאָן אָבער ארום כליעבאָוו זייער וויי-ניק האָבן צו טאָן. ער האָט גאָר ניט אזא אייסעק, מיכל זאָל דערבלי קאָ-

נענ פארדינענ. ער האָט דאָך אָבער מיכלענ פונ דער היים אוועקגענומענ,
 טוט אים באנג. אכוצ דעמ איז דאָ אינ דײַטשלאַנד מיכל א ווילד־פרעם-
 דער, ער קענ ניט אזוי קיין שום מענטשן ניט, ער קענ אפילע דאָ-דיי-
 טשישע לאָשן ניט. כאָטשע איטלעכע יידן אינ דער היים, אינ די פּוילישע
 מעדינעס, דאכט זיכ: „א, אז דער פּאַרעצ שמועסט דײַטשעריש, וועל איכ
 דאָך אים קאָנענ זאָגן אלצדינג, — באלד אזא ייד קומט קיין דײַטשלאַנד,
 הערט ער קלינגענ אונ קאָנ ניט נאָכזינגענ. זר הערט ריידן צווישן די
 ווערטער א פּאַר, קלאָמערשט, ווי עס דאכט זיכ, גאָר ווי יידיש; פּאַרט
 פארשטייט ער נישט, וואָס דער דײַטש וויל אונ וואָס דער דײַטש
 מיינט.

א גוטער מענטש כליעבאָוו! האָט געטראכט אונ האָט אויסגעטראכט פונ
 מיכלס וועגן, וויאזוי מיכלענ צו העלפן. ער, כליעבאָוו, האָט געהאט פיל
 באקאנטע יידן פּאַדואטשיקעס (ליפּעראנטן), וואָס זינענ פונ רוסלאַנד
 געיומענ מיט דעם רוסישן כאַל, אייסאָקיימ צו האָבן בא פּאַראדנ. זיי-
 נענ עטלעכע געווענ גראָד אצינדערט אינ ברעסלע. א פּאַר האָבן פונ דער
 קאָמיסאריאטסקי קאָמיסיע (קאָמיסאריאט-וועזן אָדער אדמיניסטראציאָנס-וועזן)
 געהאט קאָנטראקטן, די רוסישע שפיטאָלן פונ די קראנקע סאָלאַטנ אלצ
 צו געבן, מיט מעקאָכים פאר איטלעכער זאכ. דאָס איז אויכ א גרויס
 אייסע. נאָך עטלעכע האָבן געהאט קאָנטראקטן אפ פּערעוואָזקעס (טראנס-
 פּאַרט וועזן), דאָס איז אויכ א גרויס אייסעק.

כליעבאָוו האָט מיטגענומענ זיין מיכלענ אונ איז מיט אים גענאנגענ
 פונ איינ פּאַדואטשיק צו אנדערן, אונ האָט זיי געבעטן, זיי זאָלן מיכ
 לענ צונעמען פאר א פּריקאשטשיק (א קאָמי). ער, כליעבאָוו, האָט געלויבט
 מיכלענ אונ האָט אַ צוון געווענ, אז מיכל איז אן ערלעכער, געטרעיע
 מענטש, מע קאָנ זיכ פארלאָזן אפ אים אונ מע מעג אים געטרוענ געלט
 אינ די הענט אריין.

ווער זאָל ניט צוליב טאָגן אזא באקאנטן קאָמיסאַנער כליעבאָוו? אזא
 קאָמיסאַנער קאָנ זייער גוט צוניצן קומען אמאָל. האָט איינער א פּאַדרא-
 טשיק פונ דעם ברעסלער שפיטאָל, אַקסמאן, צוגענומענ מיכלענ פאר א
 פּריקאשטשיק צווישן די אנדערע פּריקאשטשיקעס, וואָס ער, אַקסמאן, האָט
 געהאט ארום זיכ. דערביי [האָט ער] געהייסן, מיכל זאָל זיכ טאָמיד געפינענ
 לעבן אים אונ בא אים אינ זיין קווארטיר. ניט פאר קיין מעשאָרעס, — ווייל
 אינ דײַטשלאַנד דארפ מען ניט מיטלעפּן קיין מעשאָרעס: אינ די גאסט-
 הייזער, ווי מע שטייט אליין, באדינט מען זייער וויל, בעסער ווי צענ מען
 שאָרסימ (דאָס איז גאָר ניט צו פארשטיין בא אונדז אינ די רוסיש-פּויליש-
 שע שטעט, מיט אלע איינפאַר-הייזער זיי ווייסן גאָר ניט, וואָס באדינענ
 אן אירעכ הייסט), — נאָר צום איינקויפן די זאכ, וואָס מע דארפ צום

שפיטאָל. אָקסמאן האָט געהאט א ברעסלער דײַטש; ווי עס האָט זיך אָקס-
מאנען געדאכט, איז דאָס דײַטש נישט געווען קיין גרויסער נעמען, דערי-
בער האָט ער צוגעזעצט צום דײַטש דעם מיכלען, זיי ביידע זאָלן איינ-
קויפן, וואָס מע וועט דארפן.

א יונגער מענטש, אז ער קומט פון די רוסיש-פּוילישע שטעט פּלוצים
אריין קיין דײַטשלאַנד, און דערצו גראָד איז א גרויסער שטאָט ברעסלע
אריין, — ווי דורך ווערט ער לעכטאכילע.

מיכל איז אפילו געפאָרן פון לױהאַיאָפּאָלי קיין בארדיטשעוו מיט א
כאַסב אפ א כאסענע. א נאָגיד א לױהאַיאָפּאָליער האָט דעם פּראָוואָרנעם
בעלפער מיטגענומען אפ צו באדינען און האָט אים דערפאר געגעבן
אכט ווייסע גילדן, כּוּצ נעדיזנעס פון נאָכ זעקס ווייסע גילדן.

וואָס האָט מיכל געזען אין דער גרויסער שטאָט בארדיטשעוו? צען
לױהאַיאָפּאָליער בלאָטעס אינינעם, פופצן מאָל אזויפיל פארדריפעטע ווי-
בער און פארפאטשקעטע יידן, ווי אין לױהאַיאָפּאָלי, אין אכט און דרייסיק
מאָל אזויפיל קאפּאַנאַני, וואָס רייסן בא די פּאַלעס, פערציק מאָל
אזויפיל וועגן מיט פערד. א געשטופּעכצ, א געשווינד לויפּעכצ, א
יאָגעכצ איינער אפן אנדערן. איינער סעלט, איינער שלאָגט, צען קריגן
זיך, פינף שרייען: „שאַלעם אליינעם, וואָס מאכט איר גוטס?“ אַזע האָבן
נישט צייט: דעם פארטשעפעט א רגד און רייסט אים אוועק א האַרבן
קאפּבן, פון דער אנדער זייט זאָגט מען אים „מאזטאָוו!“ בלעכענע פּוש-
קעס קלאַפּן: „צדקה תציל ממות“¹ און דערצו טאנצן ווייבער צו דער קא-
לעס רעשיטקע מיט קלעמער איבער דער גאס. יידן מיט הויכע יאמשע-
נע שטעקוס מאַנען א נעדראָוע, דערביי לויפן נאָכ צען יידן מיט א
געשריי: „כאַפּט דעם גאנעו, אָט לויפט ער אוועק!“...

פּלוצים האָט מיכל דערזען א ברעסלע. א שטאָט אָן בלאָטע,
קיינער איז נישט פארדריפעט, איטלעכער גייט ווי א פּאַרעצ אָנגעטאָן, און
שיינ און ריינ. אפילו בא די גרויסע מויערן זיינען די טרעפּ פון דרויסן
ריין אָפּגעוואשן, און בא די קראָמען שרייט מען גאָר נישט: „קומט אהער
אריין, וואָס קויפט איר?“

נאָכ מער ווונדער. מע זאָגט: איז ברעסלע וויינען צען טויזנט יידן,
און ער האָט אפילו איינ איינציקן יידן נישט געזען, — אזוי ווי א לױ-
האַיאָפּאָליער אָדער א בארדיטשעווער ייד, — ביז ער האָט זיך דערפּרעגט
און האָט געוואָר געוואָרן, אז זיי יידן גייען אויך אָנגעטאָן, ווי די פּריצימ.
טראכט ער בא זיך: וויאָזוי זיינען פּריצימ יידן? סײַטש? נאָכ דעם, אז

1 ברעסלע טאָגל מיטאַחעט.

ער איז שאבעס געגאנגען אין שול אריין און האָט געהערט און געזען דאוונען, איז ער, מיכל, אומישנע צוגעגאנגען אריינקוקן אינעם סידער, וואָס איטלעכער האלט אפ זיין אָרט שטייענדיק און דאוונט. טאקע דאָס אייגע- נע דאוונען (נאָר ניט קיין ספארדישע סידורמלעכ). כ' לעבן, עס הייבט זיך אָן פון „מה טובו“¹ א כאזן שטייט פארן אָמעד, נאָר ער רייסט זיך ניט אפ די ציינ. איטלעכער שטייט אפ זיין שטאַט שטיל, שיינ, און דאוונט גאנצ ערנצט, איז דאָס אואדע יידן. די וואָס גייען גאָר ווי די פריצעס אָנגעטאָן, און זאָגן „גוט-שאבעס“ איינער דער אנדערער.

דעם אנדערן טאָג נאָך שאבעס איז זונטיק. זעט מיכל טויזנטער ווייז דייטשן מיט דייטשקעס, אלטע און יונגע, זייער ריינ, יאָנטעוודיק אָנגעטאָן, גייען אלע ארויס פון דער שטאָט. וווהינ גייען זיי? אין בעסמעדרעש אריין — נישט, ווייל ס'איז ניטאָ קיין קויטיקער בעסמע רעש אין ברעס- לע, צו „טאשליעכ“ — אויך ניט. אנקעגן דעם גובערנאטאָר סיידן אָדער עפשער קומט אָן דער נייער סאר?

מיכל דערוועט דעם יידן, בא דעם וואָס ער האָט שאבעס געזעסן, אויך ווי א סראָרע וויל אָנגעטאָן, און דאָס ווייב ווי א סראָרעטע פיד- באַקאָמ, גייען גלייך, ווי אַלע גייען, ארויס פון דער שטאָט. איז ער צו- געגאנגען פרעגן:

— וווהינ גייט עס דער אוילעם?

— קאָמט, פאָלאַק, האלטן זי אונדז פריי (קומט מיט אונדז, פילישער, וועט איר טאקע צאָלן פאר אונדז), — ענטפערט מען אים.

כאָטשע ער האָט ניט פארשטאנען, וואָס דער ייד דער דייטש זאָגט, איז מיכל זיי נאָכגעגאנגען פוטריט, ביו מע איז געקומען צו א גרויסן ברייטן לאנגן גאָרטן. אהינ גייען אלע פריצים מיט די פריצעס, מיט די קינדער אפילע אריין. מיכל הערט א טייל אלטע דייטשישע יידן, די, וואָס ער האָט אין דער שול געזען זייער ערנצט ואוונען, רופן דאָס: „ליבי יכס גאָרטן“. די יונגעלייט, מיט די, וואָס ער גייט, זאָגן צו אים:

— נו, פאָלאַק, היר איזט דער גארטן, וואָלן זי אונדז כריי האלטן? האָט זיך מיכל גישטויסן, אז דאָס, וואָס זי אלטע רופן „גאָרטן“, זאָגן די יונגע „גארטן“. „א גאָרטן, — טראכט ער בא זיך, — וואָס טויג מיר א גאָרטן, ווו עס וואקסן פשעניטשקעס און אוגערקעס און בורעקעס, אָדער עפשער קארשן מיט וויינשל, אָדער בארן, פרוימען און עפל?“ פאָרט האָט ער געשאַקלט מיטן קאָפּ:

— יאָ..

„און עפשער ניין?..“

1 „מא טיוור“.

דער באלעבאָס, בא דעם, וואָס ער האָט נעכטן געזעסן שאַבעס, טוט
אימ אַ שלעפּ אריין און זאָגט צום ווייב מיט אַ ווונק, האָט זי אימ אויך
אַ צי געטאָן אריין.

מיכל איז אינעווייניק, דורך דעם שיינעם טויער פונעם גאַרטן, גלייך
מיט אלע סראָרעס און מיט אלע סראָרעטעס אַריינגעגאַנגען און כאַפּט
אַראָפּ דאָס קאַפּעליווּש. (דעם ספּאַדעק האָט ער טייקספּ באַהאַלטן און האָט
זיך אַ קאַפּעליווּש געקויפּט.) דער באלעבאָס מיט זיין ווייב לאַכט און וויינט
מיכלען, און אלע גייען אין די היטלען, מעג ער אויך גיין אינעם היטל.
דאָ איז גאַרטן, איז ליביכט גאַרטן, זעט מיכל, איז ניטאָ קיין בורע-
קעס אין ניט קיין פּשעניטשקעס, אפּלע ניט קיין פּלוימ-גאַדער באַרן-
בימער. וואָס דען איז דאָ? פּונ פּאַרנט אַ גרויסער פּלאַצ, באַוואַקסן מיט
אַלערליי צאַצקעס, זייער שיינע צאַצקעס פּונ נאָך סוקעס, וואָס וואַקסן.
ווייטער און ווייטער איז דאָ גרויסע און קליינע ביימער, זייער שיינע, שר-
רע וויינט אָדער קליינעכדיק ארום ווי אַ צירקל וואַקסן זיי. און צווישן די
בימער שטייען טישלעך, טישלעך, אלץ מיט בענקלעך דערביי אפּ צו
זיצן. גוזמע-גוזמאַעס אַזעלכע טישלעך זיינען שוין ארום אפּ די בענקלעך
באַזעצט מיט סראָרעס און מיט סראָרעטעס. אַ טייל, קוקט זיך מיכל צו,
טרינקען קאווע און צאָלן דעם, וואָס ברענגט דאָס טעצל מיט די פּליי-
זשאַנקעס און אַ קריגעלע קאווע, מיט אַ קריגעלע מילך און צוקער דערצו,
נאָר אַ האַלבן גילדן. באַ אנדערע טישלעך זיצן סראָרעס מיט סראָ-
רעטעס און קינער דערביי און טרינקען אַ בוטילקע ביר פּונ שיינע גלעז-
לעך, צאָלן זיי נאָך ווייניקער.

„אַכ, אזוי וואַלדו! באַ אונדז איז לויבאַפּאַלי, — טראַכט באַ זיך מיכל, —
קאָסט דאָך אַ גלאָז אַלטער מער טייערער.“

— און, גיב אהער, — זאָגט מיכל צו די דייטשלעך די קליינע מעשאַר-
סימלעך, וואָס טראָגן ארמ און ברענגען אַיטלעכע קאווע אָדער ביר, —
דינכשל, אהער צו דעם נישל, וואָס מיינט באלעבאָס מיט דער באלעבאָסטע
זיצט, ברענג קאווע אי ביר.

דאָס דייטשל האָט אפּילע ניט גאַר פאַרשטאַנען, וואָס מיכל האָט גע-
זאָגט, נאָר די צוויי הערטער: „קאווע, ביר“ — האָט ער געהערט. דערביי
האַט מיכל אימ געוויזן דאָס טישל, וווּ דער, וואָס ער האָט באַ אימ נעכטן
געזעסן, מיטן ווייב זיצט. מיט אַ מינוט שפּעטער האָט דאָס דייטשלעך אי-
נעם גרינעם שפּענצער געבראַכט צו טראָגן אפּ אַ טעצל קאווע מיט מילך
און צוקער מיט פּלויזשאַנקעס אינ אַיינ האַנט, און אַ בוטילקע ביר מיט גלעז-
לעך, דערביי אַוינס, וואָס מע נעמט ארויס דעם קאַרעק פּונ דער בוטילקע,
טראָגט ער אפּ אַ טעצל אינ דער אַנדערער האַנט. געשווינד אַינדערגע-
שטעלט אפּ טישל און אַרויסגעשלעפט דעם קאַרעק, מיט די ווערטער:

שוין לויפט דאָס דײַטשֶׁל אוועק און ברענגט צו אנדערע טישלעך וואָס
 מע האָט געהייסן. אוועלכע קליינע, גרינע דײַטשלעך לויפן ארום, ברענגען
 און טראָגן אײַטלעכע זינט. עפשער צוואנציק שיינע, פראַוואָרנע דײַטשלעך.
 אינדערמיטן פונעם גאַרטן איז אוי [ווי] א בעלעמער—לעהאוודר ווי איז שול—
 זיצן עפשער צוואנציק מענטשן, וואָס שפילן אפ פידענ און אפ פלייטן,
 און אנדערע קלעזמער, אזוי וויל, אז מע הערט איבערן גאנצן גאַרטן.
 מיכץ גלייבט זיך גאַר ניט, אז דאָס טוט מען ניט א כאסענע וועגן.
 נאָר קאַשע איז אימ: די קלעזמער שפילן און קיינער טאנעט ניט?
 מיכץ זעט, אז דער באלעבאַס, וואָס ער האָט בא אימ געזעסן, — ער
 הייסט דער אוראַם זאקס, — מיט זײַן ווייב טרינקען קאווע. נעמט ער זיך
 צום ביר. זייער גוט, קאַט ביר, בעסער אפילע פונעם בארדיטשעווער פאר-
 צאָיע ביר, וואָס ער האָט אפ דער כאסענע געטרונקען. דאָס דײַטשעלע
 לויפט און זעט, מע האָט אויסגעטרונקען, זאָגט ער דאָס וואָרט:
 — געלט!

מיכץ לייגט אנדער א פוילישן גילדן, גיט מען אימ ארויס צוויי
 פייער מינצ און שוין. לויפט דאָס דײַטשֶׁל אוועק מיט די צוויי טעצלעך
 און מיט אלע קיילימ.

די קלעזמער שפילן ווייטער, אלעמאָר עפעס אנדערש, אָבער אלץ
 וויל. פאַרט טאנצט ניט קיינער. „מעשוגענע דײַטשן!“ — טראכט מיכל בא זיך.
 דער ריב אוראַם זאקס מיט זײַן שיינעם ווייבעלע הייבן אָן צו גיין
 שפאצירן אין גאַרטן. קומט זיי אנטקעגן איינער פון די קעזמער מיט א
 טאצ: אפ דער טאצ ליגט א פאפיר ווי נאָטעס, וואָס א קאפעלע האָט
 טאַמיר פאר זיך בעשאס זיי שפילן. אונזער רעב אוראַם זאקס טוט א
 ווייז צו מיכלען, ער זאָל די צוויי פייער, וואָס מע האָט אימ ארויסגעגעבן
 טונעם גילדן, דאָ אפ דער טאצ אנדערלייגן. דאנקט דער דײַטש, דער
 קלעזמער, און גייט ווייטער. לייגט אימ אנדערע אויך עפעס אנדער אפ
 דער טאצ. א טייף לייגט גאַרנישט אנדער און טוען א מאכ מיט דער האנט.
 איז אויך נישקאַשע.

בא מיכלען איז דאָס אלץ גרויסע ווונדער: סטייטש, פאר אייב פוילישן
 גילדן איז ער דאָ אינעם גאנצן צווישן סראָרעס מיט אזוינע שיינע שיי-
 בענדיקע סראָרעטעס! ביר געטרונקען האָט ער און האָט זײַן באלעבאַס
 מיט דער שיינער באלעבאַסטע מעכאבעד געוועזן מיט קאווע. קלעזמער הערט
 ער שפילן, וויל שפילן זי, בעסער טויזנט מאָל פון איציקל ליוואק איז
 לוי האָץ פּאָלי, שפאצירן גייט ער ארום אין גאנצן צוויי זיינער שאַ. דאָס
 אלץ קאַסט נאָר אייב פוילישן גילדן! אָט אזוי לעבן מענטשן, וואָס דען?
 „בא אונדז לעבט מען טאקע ווי כאזירימ“, — זאָגט מיכץ זיך איינ.

זונטיק אפדערנאכט האָט כליעבאָוו, דער קאָמיסאַנער, באשטעלט באַ דעם פּאָדראטשיק אָקסמאן זײַן מיכלען פאר א פריקאשטשיק. איז ער מאָטיק אינדערפרי שוין אריין צו אָקסמאנען און איז באַ אימ אינ זײַנע שײַנע, גרויסע צוויי שטובן, וואָס מע האָט אינ גאסטהויז אָקסמאנען אָפֿ-געגעבן. איין שטוב איז א שלאָפֿ־כײדער מיט א שײַן רײַן בעט, מיט ווייַס גלאַנצנדיקע ציכּן איבערגעצויגן בעטגעוואנט, דערבײַ שטייט א טײַ-שעלע מיט א פּאַרצעליינענער גרויסער שיסל, מיט א פּאַרצעליינענע קרוג מיט וואסער, א שטיקל זײַפ און א קעמל. דערבײַ א רײַן ווייסער האַנטעכ. א פּאַר בענקלעכ שטייען אויכ דאָ אינעם שלאָפֿ־כײדער. די אנדערע שטוב איז א גרעסערע. דאָ הענגט א גרויסער שפיגל, און א קאמאָדע, מיט א שײַנער קאנאפּע און זעקס שײַנע, פּײַנע בענקלעכ. א שײַנער, גרויסער טיש, און אכוצ—א שרײַבטיש. דערופ ליגט פּאַפּירן, טינט און פענ. פאר די צוויי שטובן איז נאָר פּאַרנט אזוי ווי א הייזל. דאָ שטייען שטיוול און בערשטלעכ, דאָ הענגט מען אופ א טורופ אָדער א שינעל, איידער מע גײַט אינ שטוב אריין.

אז מיכל איז אינדער רי מאָנטיק געקומען צו אָקסמאנען, האָט ער אימ געטראָפּן ווי ער איז געזעסן באַם שרײַבן. מיכל האָט געזען א שײַן פּריצעלע ארייַנברענגען אפ א טאצ קאווע, קײלימ מיט קאווע, דערבײַ זאָגט זי: „גוט־מאַרגן!“ דערווייל, ווי אָקסמאן לײַגט אוועק דאָס שרײַבן און נעמט זיכ קאווע צו טרינקען מיט א ווייז דעם שײַנעם יונגן פּריצעלע אפ זײַן בעט אינ אַלקער אריין, לויפט אוועק שפּרינגענדיק דאָס פּריצעלע און קומט צוריק טאקע אינ דער מינוט, טראָגנדיק אינ א קאָשיקל פּרישע, ווייסע ציכּן און צײַט איבער אָקסמאנס בעטגעוואנט. די פּריערדיקע ציכּן נעמט זי צוריק אינ קאָשיקל אריין, דערבײַ נעמט זי אינ איינוועגס צו די קײלימ. מיט א ניג פּרעגט זי: „הער אָקסמאן, וואָס נאָכ באפעלן זי?“ קוקט פּיכל מיט א פארווונדערונג: „ווי געשווינד, ווי גיכ דאָ טוט זיכ אלץ און מיט וואָס פאר א גרויס דערעכערעצ דאָ גײַט צו!“

אָקסמאן איז א מײוון, ווי א ייִדל פון א רוסיש־פּוילישער שטאָט פאר־שטייט דאָס נאָר ניט אָדער מוז מײנען, אז אָקסמאן צאָלט דאָ א הונדער־טער א טאָג. ער זאָגט צו מיכלען:

— ווילסטו אויכ קאווע? הייס דיר ברענגען.

מיכל ענטפערט:

— ניין, קארפ סעמיאַנאוויטש האָט מיכ ניט אוועקגעלאָזט, איכ האָב מיט אימ געמוזט טײַ טרינקען.

דענצמאָל האָט ערשט אָקסמאן געזאָגט:

— ניין, קאראַלינע, דער מאן טרינקט קײנען קאפּע.

איז זי אוועקגעגאנגען.

— איך, מיכל, — זאָגט אָקסמאן, אז קאַראַלינע איז אוועקגעגאנגען, צו מיכלען. — דו מיינסט, ווער ווייסט וויפיל דער אָקסמאן צאָלט פאר דער קווארטיר דעם דייטש פונעם גאסטהויז. זע, אָס די צוויי שיינע שטובן מיטן בעט, און מיט אלע אכט טאָג ווייס, פריש איבערגעצויגן בעטגעוואנט, מיט אלע בענקלעך און טישן און טישלעך, מיט אַלע מאָנדע יקעס, וואָס דו זעסט, מיט.. אפילו אָט הענגט א שליסל צו זייער א ריינעם אָפטרעט, מעכילע. דערפאר גיב אכט גוטע גראָשן, דאָס ווייסט צוויי פוילישע גילדן א טאָג. קאָסט דאָס אינגאנצן מיכ א כוידעש ניין קע-רעכע. האָב איך א דירע, וואָס איך דארף מיכ ניט צו שעמען, אז עס קומען צו מיר אהער פאַלקאוניקעס און יענעראַלן אפילו. צו מיינ אייסעק מוז איך האָבן א שיינע דירע און פארשפּאַר א בעט-זאק מיט בעטגעוואנט מיט מיר צו פירן, אז איך דארף פאַרן. בא אונדז צאָלט מען מער פּורגעלט פארן בעט-זאק ווי פאר זיך אליינ. און דאָס שיקסל באדינט צוואנציק אַרכים, וואָס שטייען איינע אינעם גאסטהויז, איטלעכע אינעם זיינע שטיבלעך. אז איך גיי אוועק צו מיינע אייסאַק, לאָז איך איבער דעם שליסל בא דעם שיקסל, ווייסט זי שוין אויסצוק רן און ריינ צו מאכן ווי גאַלד איטלעכעס ווינקעלע. איך מעג איבערלאָזן אומגעצילט געלט, וועט מיר ניט גאנוועט ווערן ניט א קאַפּיקע. אז איך קום צוריק, הענגט שוין מיינ שליסל באמ באלעבאַס פּינעם גאסטהויז. פאר קאווע צאָל איך א האַלבן פוילישן גילדן. און אַלץ, וואָס אן אוירעך קאָן דארפן, שטייט אפ א טאָוול — ער ווייזט מיכלען מיטן פינגער, ווו א טאָוול הענגט אפ דער וואנט, — אופגעשריבן דער מעקעך, ווי טייער עס קאָסט. קאָ: איך אליינ פירן מיינ כעזשבן, וואָס איך האָב גענומען באמ באַלעבאַס, וויפיל איך האָב איך צי צאָלן. און דער באַלעבאַס קאָן זייער גוט באשטיין. א דייטש קען רעכענענען... ווער ווייסט, ווי לאנג עס וועט נאָך בא אונדז, אינעם אונדזערע פאסקירנע שטעט אינעם רוסיש-פוילן, געדויערן, זיי זאָלן האָבן אזא סיידער פארנאָסע מיט אזא כעזשבן פארנאָסע? לאנג, לאנג האָט מען דערוואַ צו ווארטן בא אונדז.

מיכל טוט א טרעס מיטן קאָפּ.

— ניין, קיינמאַל וועט עס בא אונדז ניט זיין. איך זאָג אייך דעם עמעס. סײַדן מע זאָל זיי אלע, גאנצ רוסיש-פוילישע ייִדן, אהער טרייבן אפ א פאַר יאָר, וואָלטן זיי זיך עפּשער א מוסער גענומען. אזוי אז איינער קומט צו פאַרן פונדאנען און דערצייילט דאָס גלייבן זיי ניט און מאכן נאָך כויעק.

— דאָס כויעק-מאכן, — ענטפערט אָקסמאן, — האָבן אונדזערע רוסיש-פוילישע ייִדן נאָר פון די ביטערע כסידימ מיט זייערע שווינדלערס, די כסידישע רעבעס אָדער וואָס זיי רופן „גוסע-ידן“. דערפון זיינען ייִדן

געוואָרן איעספענעמער. דו, מיכל, ווייסט ניט, אז די געמאָרע לויבט יידן
 מיט דריי מילעס: בישנים, רחמנים, גומלי חסדים¹. דאָס ערשטע, אז יידן
 זיינען ביישאַנימ, האָבן [די] כסידים גאָר געמאכט פאר א ליגן: אועספע-
 נעמער! קיין אַטנ יידן א לאמדן רופט מען ניט רעב, נאָר אלץ שייגע-
 צעוואטע: „הער נאָר דו, שמועלי, זאָגט מען צו אן אלטן יידן פון אכציק
 יאָרן. כוצ זייער רעב, דער גוטער ייד, זיינען אלץ העפקער. ראכמאָ-
 נעס אפ א מענטשן אָדער א גמילעס-כעסעד טאָן א מענטשן, וואָס איז
 ניט קיין כאָסיד, איז בא זיי אן אוייערע. דעריבער, איידער כסידים מיט
 דער מאקע כסידישע רעבעס האָבן זיך זאנאדעט בא יידן, האָט מען זיי
 געקאָנט דערציילן: „בריר רעכ, ניט אוי איז גוט ווי איר טוט, לערנט
 אייך פון עלטערע מעדינעס בעזערע מינהאַנימ, קלינערע אינפירעכצן מיט
 א סיידער פארנאָסע. דאָס קאָסט וועלדעלער. און ס'איז בעסער צום לעבן!“
 זיי האָבן פארשטאנען און צוגעהאַרט. ביסלע-חויזן, ביסלע-חויזן האָט מען
 אלטע שייבעלעך מיט דעטניקעס מיט נאָך נארישקייט אָפגעשאַט, און מע
 האָט געפאָלגט. די פלאַג איעספענעמער כסירים מאכט כוזעק פון דער
 גאנצער וועלט, ער דארף גאָרנישט קענען, און די כסידישע רעבעס זאָגן
 בעפֿייערעש, אז נאָר א כאָסיד צו זיין איז דער איקער, אינעם רעבן צו גלייבן,
 אז ער שטייט מיט איין פוס דאָ און מיטן אנדערן פוס שטייט ער איבער
 די מאלאָכימס קעפּ צו דערלאנגען גאָטס קעפּל פון די פֿלורערן, — אָט דאָס
 דארף א ייד קענען, ווייטער טויג אלץ אפ קאפאָרעס. די צאָרע איז דאָס
 גרעסטע אומגליק פאר די יידן אינ דוסי-פּוילן. יידן ווערן אלע טאָג מער
 קאליקעס, זיי קענען ניט לערנען קיין יידיש, זיי קענען ניט שרייבן און
 זיינען סאמע אועכפענעמער. אלעמי דער רעב, רעב .., דעם ..ס אן
 אייניקל, קען זיך אפילע ניט כאסמענען, — נו, איז ער ניט א געלט-מאָער?
 טויזנטער ווייסע רענילעך טראָגט מען אימ אָפּ אהיים אין שטוב אריין:
 „האָ, נא“, זאָגט איטלעכער כאָסיד... מיכל, מיר וועלן איבער די פארנארטע
 יידן פארגעסן אונדזערע קראנקע סאָלדאטן. קומ מיט אינ שפיטאָל אריין,
 וועל איך דיר איין מאָל ווייזן דאָס דייטשל. מיט דעם וועסטו טאָמיר גיין
 איינקויפן פונעם שפיטאָלס וועגן, וואָס מע דארף און וועל דיר ווייזן, ווע-
 מען דו האסט טאָמיד אָפצוגעבן די זאכן, וואָס איר וועט איינקויפן. דעם
 מענטשן וועסטו אלע פארנאכט אָפגעבן כעזשנן פון געלט, וואָס איר האָט
 איינגעקויפט איך גלייב כליעבאָוו, אז דו ביסט אן ערלעכער כענטש. מיין
 דייטשל געפעלט מיר ניט פאר קיין נעמען. איך גיב דיר א כוידעש צוויי
 הונדערט רובל. און אז דו וועסט דיך סטארען וואָלוויל איינצוקויפן, — איך
 וועל דאָך זען דעם כילעק אקעגן די מעקאָכים, וואָס דאָס דייטשל האָט

1 ביישאַנימ, ראכמאָנימ, גומליי כאסאָדים.

מיר ביז אהער געוויזן, — זיך באטועכ, איך וועל דיך גוט באלוינען אכוצ
דיין זשאלטאואניע (געהאלט). קומ!

מיכל האָט אַלץ גוט אויסגעהערט, און איז נאָך מער פאַרווונדערט גע-
וואָרן, אז ס'איז דאָ אַ מענש, וואָס האָלט די גוטע-יידן פאַר ליגנערס,
פאַר אמעראַציע, פאַר אַזעספּענעכער, עפּעס גאָר ניט, וויאזוי ער האָט
טאָמיר אין לוי האַיאָפּאָלי געהערט.

אַ גיי געטאָן מיט אַקסמאַנען, און אפּן וועג ערשט רעכט איבערגע-
לייגט אלץ, וואָס אַקסמאַן האָט אים געזאָגט. אַן שפּיטאַל האָט מיכל טוי-
פּעס געווען דעם אייסעק און איז געוואָרן אַ ווילדער פּריקאַשטשיק.

14

אַ בעריע אַ יונג, אַ קלוגער יונג ווי מיכל, האָט זייער גוט געטויגט
אַקסמאַנען צום אייסעק. ער איז אין צען טעג געוואָרן, אָן דעם דייטשל,
גאָר אליין, דער גאַנצער איינקויפּער. כאָטש ער האָט ניט גוט גערעדט
אַפּ דייטשעריש, עפּעס אנדערש, אָבער דאָרט, וווּ מע האָט געהאַט צו קויפּן,
האָט ער געוויסט די נע-ענ אָנצורופּן. דערביי האָט דאָס געלע אַ סגולע,
אַז די דייטשן פאַרשטייען, ווען מע וויל זיי געבן צו לייזן, אפּילע שלעכט
גערעדט.

אַקסמאַן האָט ליב באקומען מיכלען און האָט אים טאָמיר צו זיך אינ-
שטוב אריינגערופּן, ווען געסט, אנדערע פּאַדראַטשיקעס, זיינען זיך צו-
נויפּגעקומען באַ אים אפּ דער נאַכט טיי צו טרינקען און צו שמועסן פּונ-
אַלערליי זאַכן.

מיכל איז שוין עטלעכע מאָל געווען מיט אַקסמאַנען אין טעאַטער.
און אַקסמאַן האָט מיכלען געגעבן צו פאַרשטיין די שטיק, וואָס מע שפּילט
אינעם טעאַטער, וואָס איטלעכעס באַטייט.

מיכל האָט געזען, אַז אַקסמאַן איז אזוי גוט און וויל, ער זאָל פאַר-
שטיין, פּרעגט ער אַמאָל:

— האָט מיר ניט פאַריבֿל. יאָ, ס'איז זייער שיינ, יאָ, ס'איז זייער
קלוג, מיט סייכל אַלץ געמאַכט, און מע האָט האַנאָע. נאָר וואָלט איך גע-
געבן געוויסט: צו וואָס קומט צונויף דער טעאַטער מיט די אָנשטעלן?

— גוט, וואָס דו האָסט מיך געפּרעגט, מיכל, — זאָגט אַקסמאַן. — אַנו,
מאַך אַ כּעזשנ פּונ די זעקס שטיק, וואָס דו האָסט מיט מיר געזען שפּילן
אינעם טעאַטער, אויב איטלעכעס שטיק איז ניט אַ מוסער פאַר דעם מענטשן?
איינער איז רייכ, אַ באַראָן, און האָט אויפּיל סייכל און געלט אויסגע-
בראַכט, אַן ערלעכען אָועמען מענטשן צו ברענגען פּונ זיינ ערלעכער טאַכ-
טער און פּונעם שניבעלע אפּילע אַרויסצוטרײַבן. געדענקסטו דעם באַראָן?

נו, ווי האָט זיך אויסגעלאָזט? אז דער באַראָן איז געוואָרן זָרעם און א קאליקע דערצו, דער זָרעמער איז דורכ זיין ערלעך, גוט, שיינ מיידעלע געוואָרן א גוטן גראַס א שווער און איז גליקלעך געוואָרן. געדענקסטו, מיכל?

— יאָ, כ'לעבן, — זאָגט מיכל, — איך דערמאָן מיך בא די אלע שטיק איז אלץ אזוי דער כאַפּ. יאָ, כ'לעבן, טאַקע. טאַקע קומט אלץ אויס, אז דער גערע-טער ווערט דערנאָך באַקאַנט, און דער שלעכטער מענטש ווערט געהארגעט, אָדער זינע פאלשע זאכן קומען ארויס קלאָר, אז ער ווערט מעוויצעש, נא...

— קומט דאָך דער טעאטער צוניצ בעסער, — זאָגט אַקסמאַן, — בעסער פון א באל-דארשערס כוסער זאָגן. דאָ, אינעם טעאטער, בעשאס מע האָט האנאָע פון די אָנשטעלן, ווי דו, מיכל, רופסט עס — פעקלט מען אריין איטלעכע, וואָס זעען און וואָס הערן, אינ הארצן אריין, מוסער, און א רייע, אז גוט איז ערלעך צו זיין און גוטע לייט צו פאָלגן גייט טאַמיר אויס צום גוטן. פארקערט, ווידער, איז עס א רייע, אז א באל-גייווע, א שלעכ-טער מענטש, א הולטיי, כאַטשע עס דאכט זיך אפ א קורצער צייט, ער לויכט, קומט ער דערנאָך צו ביזוינעס און צו אלע צאָרעס. פון א באל-דארשער ווייף ניט איטלעכער הערן, און אז מע הערט יאָ אפילע, פאר-געסט מען זיין דראָשע מיט זינע גוטע ווערטער מיט א שאַ שפעטער נאָך דער דראָשע. די טעאטער-שטיק הערט איטלעכער צו מיט כיישעק און הערט גוט איטלעכס וואָרט. בלייבט עס טאַקע אינעם הארצן. אָט געדענקסטו אוואדע אלע שטיק, וועל איך מיך וועטן?

— עמעס, — טוט מיכל א זאָג, — איך וועל אייך אינ דער היים ווייזן, בא מיר איז אפ יידיש אופגעשריבן איטלעכס שטיק, מיטן נאָמען ווי עס הייסט, אבי איך האָב נאָר דעם נאָמען פונעם שטיק, וועל איך שוין אויסנווייניק, אפילע, אינ לוייהאָפּאָרי קענען דערציילן דאָס גאַנצע שטיק.

— איך האָב האנאָע, — לאכט אַקסמאַן, — אז דו שרייבסט דיר אופ די נעמען. טאָמער מיינסטו אָבער, אז די גאַנצע האמצאָע פון טעאטער קומט ארויס פון מאַרשעליקעס, ווי דו רופסט עס „אָנשטעלן“? ווייל בא אונדז אינעם פינצטערן אָרט, אינ די רוסיש-פּוילישע יידישע שטעט, פארשטעלן זיך די מאַרשעליקעס אפ א כאסענע און מאכן אָנשטעלן. אקוראט, ווי אז מע זעט קליינע קינדער פארשטעלן זיך פאר סאָלראטן, — קאָן א נאר מיי-נען, אז אלע תכסיסי מלחמה¹ קומען ארויס פון קליינע קינדער? ניין, מיכל. דער, וואָס האָט מאמצי געוועזן דאָס ערשטע מאָל די זאך פון א טעאטער, האָט געהייסן אריסטאָטעלעס, — אפילע פראַסטע ייִדן זאָגן: „קלוג, גאָר ווי

1 טאכסיסי מילכאָמאָ.

אריסטאטעלעס", — דאָס איז פאר עטלעכע טויזנט יאָר געווען זייער אַ גרויס-
סער וועלט-כאָכעם אינאָלע כאַכמעס פונ דער וועלט. דער האָט געזאָגט:
א טעאטער איז אַ כּיידער, וווּ מענטשן לערנען זיך גוט און פרומ אין
ערלעך צו זיין (דאָס טעאטער איזט די שולע דער טוגענד). אַצינדערט
ווייסטו, מיכל, צו וואָס עס קומט צוניצ, אַיאָ?

— אַ שיינעם דאנק אייך, הער אַקסמאַן, — זאָגט מיכל. — היינט היינט
איך פיל זאכן, וואָס איך האָב פּרופּער נישט געוואָסט. איך די שטעלעך באַ-
אונדו לעבט מען גאָר ווי די בעהימעס פּראָסטע. מיר זאָל נישט זיין איינ-
איינציקע זאך, וואָס ציט מיין הארץ אהימ, וואָלט איך, כּילעבנ, נישט גע-
פּאַרן אין דעם פּינצטערן כּוילעך ארײַנ, ווי איר זאָגט, נאָך דערצו די
לינגערס צי די כּסידישע רעבעס מיט זייערע אָנשטעלן, וואָס מאַכן מענטשן
פאר לינגערס, פאר פּרױדערערס און פאר קאַליקעס. נעבעך, נעבעך, אַ ראַכ-
מאָנעס אפּ זיי! עס רײסט דאָס הארץ...

אזוי זינען ביידע, אַקסמאַן און מיכל, אהיימ געקומען פונעם טע-
אטער.

15

מיט עטלעכע טעג שפּעטער, נאָך דעם טעאטער-שמועס, איז באַ אַקס-
מאַנען זיך צונויפגעקומען אלע רוסישע פּאַדראטשיקעס, וואָס זינען געווען
אין ברעסלע. נישט מיקויעכ אייסאַק'ס צו ריידן. דאָס איז נאָר אין די רוסיש-
פּוילישע שטעט אזוי, אָן דערעכערעצ, מע זאָל ארײַנקומען צו יענעם צו
זען, וואָס ער שרײַבט אָדער מיט וועמען ער האָט צו טאָן, געוואָר צו
ווערן פונ יענעם סידעס. אין דײַטשלאַנד האָבן זיך אונדזערע רוסישע פּאַ-
דראטשיקעס אויסגעלערנט דערעכערעצ: אז מע ציילט געלט באַ אַ טיש,
זאָל מען שטיין ווייט פונעם טיש, און אז יענער שרײַבט, זאָל מען בעשומ
אויפן נישט נאָענט צוגיין, קעדיי עס זאָל נישט אַ פּאַנעם האָבן, אז מע וויל
קוקן, זען, וואָס יענער שרײַבט. גלאַט דער אוינעם זינען זיך צונויפגע-
קומען. אפּדערנאכט, אז איטלעכער האָט זיין אייסעק באַטאָג געטאָן, מען
מען אַ ביסל שמועסן פונ וועלט-זאכן.

דאָ איז מיכל אויך געזעסן, ווייל אַקסמאַן האָט אימ ארײַנגערופן, ווען
פרעמדע מענטשן זינען צו אימ געקומען, קעדיי ער זאָל באַקאנט ווערן
מיט בעסערע לײַט, ווי באַ אימ אין לױהאַיאָפּאַיאָ זינען. דערביי האָט ער,
אַקסמאַן, אפּ דעם דײַטשערישן שטייגער, טאַמיד די פרעמדע, וואָס האָבן
מיכלען נישט געקענט, געזאָגט:

— אָט דאָס איז מיין מיכל, אַן ערלעכער, טויגלעכער יונגערמאַן פונ
רוסיש-פּוילן, נישט לאַנג ארויס פונ דער פּינצטערניש, פונ די שטעטלעך.

איך וויל, ער זאל געניט ווערן און זאל באקאנט ווערן אין דער גרויסער וועלט מיט לייט, ניט גראד כסידים אָדער פארנארישטע קלוגע. איך וואלט זעגען, ער זאל אהיים קומען כאַטמע ניט מיט פיל געלט, זאל ער האָבן א מויל דאָרטן צו זאָגן: פארנארטע מענטשן! ס'איז ניט עמעס, וואָס מע זאָגט מיך פיר!"

אזוי האָט אַקסמאן איטלעכס כאל גערעדט. אצינדערט אפדערנאכט, אז אלע רוסישע פאָדראטשיקעס, וואָס אין ברעסלע, זיינען זיך צו אימ צונויפ-געקומען, האָט אַקסמאן פאר אלע דאָס אייגענע (אָדער מיט אנדערע ווער-טער) מיכלען רעקאָמענדירט.

א קלוגער יונג מיכל, האָט אויך שוין געוויסט דערעכערעצ און האָט זיך צו איטלעכע גענייגט און צו אַקסמאנען געזאָגט:

— א שיינעם דאנק פאר אייערע גוטע ווערטער.

ניט ווי א יודל פון רוסיש-פוילן זאָגט טייקעפ צו איטלעכע: א גוטער פריינט, אָדער זייער א גוטער פריינט, ווי קומט באקאנטשאפט צו גוט-פריינטשאפט? מיכל האָט שוין געוויסט דעם כילעק פון די ביידע זאכען.

די פאָדראטשיקעס: רעב גערשן מארגאָסינ, רעב מוישע דא-ווידזאָן, רעב יעקל היילפער, רעב כאַימ קרוין, רעב שלוי-מע בלומענפעלד, רעב אורזאָמ דאנדע זיינען אלע געווען בע-דיעס מענטשן, געניטע פאָדראטשיקעס, מענטשן, וואָס האָבן א נאָמען אפ דער מעדיע, פון דער היים מעיכאָסימ, אשירימ, א סיייל גרויסע אשי-רימ, א סיייל ניט זייער רייך, נאָר טאָמיד אין אייסאַקוי, קלוגע, אופ-געקלערטע מענטשן, וואָס האָבן פון דער היים געוויסט, אז די כסידעריי איז א צאָרע פאר יידן, ביפראט, אז זיי האָבן דאָ אין דייטשלאנד געזען יידי-שע וונגעלייט מיט גרויסע מילעס, יידישע קינדער לערנען און קענען לעשויעס און אלע כאַכמעס, אז מע מוז פאר אזעלכע קינדער דערעכערעצ האָבן.

איז דאָס פיל דאָ צו רייזן, אז מע טוט א קוק, ווי ווייט זייערע אייגענע קינדער אין דער היים זיינען פון די היגע קינדער.

בא איינעם איז זיין איידעם מיטן זונדל ביידע כסידים און ליגן באמ גוטן יידן טאָג און נאכט, אפילע א ביסל יידיש-לערנען פילעוועט מען נישט, מיקאַל-שקיינ שרייבן לאַלרטן נישט.

דער אנדערער זיפצט. ער האָט צוויי יינגלעך, האָבן זיי זייער גוטע, קלוגע קעפ, איז אפילע ניטאָ בא וועמען צו לאָזן לערנען לאַשנקוידעש, ווער שמועסט רוסיש אָדער דייטש טאָר מען ניט לאָזן א קינד, כאסווע-שאַלעם, זאל עס קענען, נאָר בא די מעלאמדימ, די קאליקעס כסידים. דער מעלאמעד, פייניכעס האָר באטש, איז אויך א קארגער לאמדן, אפילע געמאָרע קען ער נאָר א קאפ; אקעגן איז ער א כאַשעוו באמ כסירישן

רעבנ, א טייער זינדן יידעלע. רעב ... זאָגט, אז אפ זיין האָרב שטייט א האלבע וועלט. כא-כא-כא!.. נא, וואָס וועט ער דערציילן מינע קינדער? אוואדע פון כסידישע גוטע-יידנט מויפסימ, איין זינג גרעסער פון דעם אנדערן, איין נארישקייט גרעסער פונעם אנדערן. יונגע קינדער נעמען אלץ אָן פאר עמעס: „סטייטש, דער מעלאמעד, דאָס זיידענע יידעלע, דערציילט עס, איז דאָך דאָס אוואדע עמעס“...

רעב גערשן מארגאָסיני הייבט אָן צו דערציילן:

— ראבוויסי! איך זאָג אייך דעם עמעס, אז איך האָב [זיך] שוין לאנג מעיאעש געווען [פון] אונדזערע מעדינע-יידן, זיי וועט שוין קיינ זאך ניט העלפן. סטייטש, איך בין אליין געווען אין טולטשינ (אינ פאָדאָלסקער גובערניע), ווו דער כסידישער רעבע, דער בא די כסידימ הויכ-געלויבטער גוטער-ייד, רעב ... האָט מעוואיעש געווען, זייער גראָב מעוואיעש געווען דעם רעב לייזערצען, דעם גרעסטן נאָגיד אין טולטשינ, א ייד א לאמדן און זייער אן ערלעכער ייד דערצו. נו, איז דער רעב לייזערצע געגאנגען צום גראפ פאָטאָצקי, — ווי איר ווייסט, אינ פוילן-רוסלאנד איז דער פאָרעצ פון דער שטאָט אליין די פאָליציע, — און האָט זיך זייער ביטער באקלאָנט. דער גראפ פאָטאָצקי ווייסט דאָך ניט, אז אזא רעב ... איז בא די כסידימ א האלבער גאָט. זיין ערלעכער סויכער רעב לייזערצע איז בא אימ טייערער, וויל אינ דער גאנצער שטאָט איז ניטאָ נאָך אזא ערלעכער גרויסער סויע כער. דער גראפ פאָטאָצקי האָט געשיקט זיינע רייקימ מיט זיין קאָמיסאר. טאקע אומ פורימ האָט מען דעם באל-מויפעס, דעם האלבען גאָט, רעב ... ארויס-געטריבן פון טולטשינ. אימ מיטן ווייב און מיט די קינדער האָט מען אומ פורימ ארויסגעפירט פון טולטשינ. נו, וועט איר, ראבוויסימ, מיינען, אז די כסידימ האָבן געזאָגט: „דו, רעבע, דו, באל-מויפעס, האָסט א שטימפ, אָט האָט מען דיך ארויסגעטריבן פאָשעט ווי א... פון טולטשינ, ביסטו דאָך נישט קיינ גאָסט וונדער?“ ניין, כאָלילע! טאקע ווייטער געגלייבט, טאקע ווייטער צו אימ געפאָרן נאָך מויפזימ, טאקע ווייטער אימ געגעבן אפ פירויניעס. די גאנצע צייט, וואָס דער רעב ... האָט זיך געוואלגערט אינעם שטעטל בראצלעוו, צוויי מיל פון טולטשינ, ווער שמועסט, אז רעב ... איז ארויס פון בראצלעוו קיינ מעזשבעזש, איז נאָך מער פאָרעריי געווען צו אימ. פרעג איך אייך, ראבוויסימ, אויב פון אזעלכע מענטשן, וואָס לייקענען אָפ אלץ, וואָס א מענטשלעכער סיכל איז מעכאיעוו, אויב אזעלכע מענטשן קאָנען בעסער ווערן? בישלעמע, איינער איז א נאר, זאָגט מען: אָט וועל איך אים אינגעבן בעסער סיכל. מענטשן, וואָס זיינען קלוג, זייער קלוג, און ווילן מיט געוואלט דעם סיכל צונישט מאכן, נאָר נארעריי געפעלט זיי, — מיט וואָס קאָן מען אזעלכע מענטשן העלפן? דעריבער האָט דער רעב דאָ-ויד פרידלענדער פון בערלין געשריבן צו אונדזער מיניסטער א טשווע

אפ דעם, וואָס דער מיניסטער האָט אים געבעטן, ער זאָל אים שרייבן, מיט
וואָס קאָן מען אים רוסלאַנד העלפן, אז די יידן זאָלן אזוי גוט אופגע-
קלערט ווערן, ווי די דייטשישע יידן. דער כאַכעם רעב דאָוויד פרידלענד
דער האָט צוריק געשריבן: ווי? א גרויסער מאַן, א מיניסטער מיינט, אז
די יידן אים רוסלאַנד איז צו העלפן, ווי מע האָט געהאָלפן די דייטשישע יידן?
ניין, די ביידערליי יידן זיינען גאָר ניט גלייך. אים דייטשלאַנד האָט די
פארצייטיקע לאַמדישע יידן ניט מער געפעלט, נאָר מע האָט זיי געדארפט
אופקלערן, מע האָט זיי געדארפט א ווײַז טאָן, אז געמאָרע אליין צו לער-
נען איז ניט גענוג, מע מוז אנדערע לעשוניעס און אנדערע כאַכמעס אויב
קענען, און מע האָט זיי דאָס דערווייזן פונ דער געמאָרע טאקע. דעריבער
האָבן זיך אלע דייטשערישע יידן גענומען צום קענען אלץ, וואָס א מענטש
דארף אים דער וועלט צו קענען. א גרויסער כילעק איז די יידן אים רוס-
לאַנד: אייערע כסידים זאָגן, אָן געמאָרע און אָן אלע מעפאָרשימ, גלאַט:
א ייד דארף ניט, א ייד טאָר ניט קענען קיין שום וועלט-זאך,
אפילו שרייבן צו קענען איז ניט פרום, אפילו לאַשנקוידעש איז ניט
פרום — א ייד הייסט אפיקורעס, וויבאלד ער קען עפעס. „כוצ דעם כסיד
דישן רעבנט פינצטערע טוירע — זאָגט אזא רעבע — טאָר א ייד ניט הערן,
כאָלילע, עס שאַט אים צו דער נעשאַמע" ... פארשטיי אליין, מיניסטער,
אויב די ביידערליי יידן זיינען גלייך.

דאווידזאָן טוט א הויכן לאַך:

— ווייסט איר וואָס פאר א פאַנעם דאָס האָט? ווי מע זאָגט: ווייסט איר
וואָס א פאַווערשער גענעם וועט זיין? מע וועט דעם פאַווער אריינזעצן אים
א קאדקע פור מיט בראַנפן, און איינער וועט דעם פאַווער האלטן בא דער
טשופרינע, ער זאָל ניט קאָנען טרינקען ניט א קאפ פונ דעם בראַנפן.
אזוי האלטן די רעבעס די יידן בא די פייעס, כאָלילע א ייד זאָל עפעס
קענען אָדער עפעס זיך אויסלערנען.

— מיר זיינען די פאַווערן, — זאָגט רעב אוראָמ לאַנדע, — [מיר] מוזן זען
פאר אונדז יידן מושלאַמיט, יונגעלייט, וואָס קענען אזוי פיל און וואָרטן
געערן, אונדזערע קינדער זאָל אויב אזוי זיין. האלטן אונדז די מאַלאַכיי-
כאבאָלע, די רעבעס, בא דער טשופרינע, און לאָזן אונדז ניט. איך האַלט
מיט רעב גערשן מארגאָסינ, אז צו אזא מאַקע איז טאקע ניטאָ קיין רעפוע.
ווי זאָגט איר, הימלפערין, ווי זאָגט איר, רעב כאַימ קרוינ, און איר, בלוך
מענפעלד? סיינ מיר וועלן אונדזערע קינדער אהער שיקן קיין דייטשלאַנד.
אלע זאָגן:

— טאקע, טאקע, נאָר אהער פּעקלען.

אַקסמאן האָט אויסגעהערט און פרענט:

— זאָגט זשע איר, קלוגע לייט, וואָס האָט דאָס פאר א מענטשלעכ-

קײט? אבי זיך, אבי זײנע קינדער. און אזויפיל הונדערטער טויזנטער ייִדישע קינדער זאלן פארפאלן ווערן? נײַן, כאַלאַשעס, פּע! מיר דאכט, מע קאָן אלע העלפּן, נאָר מיט אַ גרינגער רעפּוע. אײַך, אײַך דאכט זיך, ס׳איז גיט צו העלפּן? איך זאָג אײַך אָבער, און נאָר דורך געשפּעט-מאכט פּונ די כּסײַ דיטשע רעבעס איז פּונ זײ און עק [צו מאכט]. רעמאַשל, ווײַל איך אײַך דער-צײַלן וואָס איך האָב געטאָן אינ אַ פּאָליעסער שטאָט, כּומעצ, דאכט זיך, האָט די שטאָט געהײסן.

בא מײַן אהער-פּאָרן איז מײַן וועג אויסגעקומען אומ ווינטער, ווען די אלע וווּילע פּראנצויזן מיט אַרע דײַטשישע כאַלאַלעס זײַנען באַ אונדז אינ רוסלאַנד דורך די גרויסע פּרעסט געפּאלן ווי שטרוי. דענצמאָל האָט מען זיך פּארפּרי געשטעלט נעכטיקן. מיט מיר איז געפּאָרן אַ זשיטאָמירער ייד, לײַפּע אײַנער — איר וועט מיר דערנאָנען נאָך דער מײַסע, איך זאָל אײַך דערצײַלן פּונ דעם זשיטאָמירער לײַפּע לעוויט אַ באזונדערע מײַסע מיט אַ פּאלש שטערנטיכע. אײַדער מיר זײַנען ארײַנגעפּאָרן אינעם אײַנפּאָרהויז אינ כּומעצ, האָב איך געבעטן דעם לײַפּען :

— איך בעט דיך, שוויגן זאָלסטו, איך ווײַל דאָ ווײַזן די יידעלעך, ווי גרינג מע קאָן זײ אלע פּארנארן אינ זאק ארײַן. דו מוזט מיר צוזאָגן צו שוויגן אַ פּאָר שאַ.

לײַפּע האָט גיט געוואוסט, וואָס איך מײַן, נאָר צוגעזאָגט האָט ער מיר „גוט“, צו שוויגן גאַנצע צוויי שאַ.

אז מיר זײַנען ארײַנגעקומען אינ דער גרויסער שטוב, האָט מען ערשט אָנגעצונדן אַ לײַכט. איך האָב געשווינד אָנגעטאָן מײַן כאַלאַט און מײַן סויב־לעג היטל, מיך באַ דער וואנט געשטעלט דאווענען מינכע אומײַרעו. דאָ האָב איך אָנגעהויבן צו טאַן דאָס, וואָס כּסידישע רעבעס טוען, — צו פּלײַעס־קען און צו קרעכצן און צו אָכקען באַם דאווענען, באַברעמט מיט מעשווענע אויסגעשרײַען אפּ פּרומע מעשווענע קוילעס :

— טאַטוניו, פּאָטערוניו, ווא, הא, טאַטע לײַבער, בימבאַמ!
אײַדער איך האָב נאָך אָפּגעדאוונט, זײַנען שײַן ארומ מיר געשטאַנען אַ צען יידן. איך האָב אָפּגעדאוונט, האָט מען אויסגעשטרעקט הענט מיט פּארקרימטע פענעמער : „שאַלעם ארײַכעם“. איך האָב געענטפּערט : „ארײַכעם שאַלעם“ מיט אַ כּסידישער מעשווענער האווייע. איך בין צוגעגאַנגען אומ טיש, מיך אַנידערגעזעצט גאַנצ אויוונאָן, אַ שיט מיט כּסידיש-רעבייִשער קאַבאַלע־טירע (די פּלוידער-טירע זײַרע שיט איך פּונ די שטייול ארויס), דערבײַ : „בימבאַמ!“ אלעמאָל : „פּאָטער הארציקער!“ „קודשאַ בריך הווא“¹ „הא, פּא, בימבאַמ!“ דאָס איז געגאַנגען ווי אַ וואסער. די שטוב איז

געוואָרן פול. אן ענגעניש, דערשטיקט צו ווערן, געלעקט די פינגער האָט מען נאָך מײַן טוירע, אויסגעמישט די „עשר ספירות“¹ מיט „בחינות“², און מיט זיך האר-לאָשן. דערצו עטלעכע בארימעכצער אפ מיר אליין.

— „וויל! א כידעש! מעכײַע! ניפלאָעס! האפּלע!“ — האָבן געזאָגט די, וואָס האָבן עפעס פארשטאַנען. די איבעריקע, וואָס האָבן ניט געהערט, אָדער כאָטש זיי האָבן געהערט, האָבן זיי ניט א וואָרט פארשטאַנען, די האָבן נאָך מער געלויבט, אז איך האָב געקאָנט הערן זייער שושקעריי:

- א גרויסער צאדיק!
- א מעשווענער גוטער-ייד!
- א פאכעד פון א רעבן!
- א שרעקלעכער באלטוירע!
- פאָשעט, די שכינע רוט אפ אימ...

איך זאָל געווען נאָך א האלבע שאַ טאָקן די פרוידער-טוירע און מיט די פאלשע האוויצעס, וואָלט מען געווען אָנגעהויבן צו טראָגן געלט. וויבער מיט בלינדע מיידלעך האָבן זיך שוין געשטופט צו מיר. האָט דער גראָבער יונג, דער ליפע, ארויסגעלאָזט איין געלעכטער נאָכן אנדערן:

— נאראַנימ! מע נארט אייך איך זאך אריין, ווייסט איר ווער דאָס איז? דאָס איז אָקסמאן, א פאָדראטשיק, כאַכאַ-כאַ...

עפּשער וואָלטן זיי אימ ניט געגלייבט, נאָר איך האָב געעפנט דאָס מויל:

— זעט, ווי גרינג עס איז אייך אָפצונארן, אָט וואָלט איך מיט די כאַלאָשעסדיקע ווערטער, — ניט איין עמעס וואָרט איז אין דער גאנצער כסידישער קאבאָלע-טוירע, וואָס איך האָב אייך געזאָגט, — אייך געקאָנט איך טאָרבע אריינעמען, אזוי מאכט אייך אלע רעכעס א גאנצ יאָר צום נאר. ער אליין, דער רעבע, לויבט זיך, און איר גלייבט. ער לייגט, און איר גיט אימ געלט פאר זינע לינג. איר, קלוגע יידן, לאָזט אייך איינ-ריידן די גרעסטע פאלשע לינג. איך וועל אייך אצינדערט זאָגן אן עמעס וואָרט. שלוימע האמעלעך האָט אָנגעשריבן איך סייער „מישליי“: פתי יאמין לכל דבר“³. דער כאַכעם שלוימע האָט ניט געזאָגט: „סכל יאמין לכל דבר“⁴, ווייל „סכל“⁵ איז די טייטש: א נאר, א שויטע. אזעלכער גלייבט זיט איםלעכטן, ווי מע זאָגט בא יידן א גלייכווערטל: א נאר איז שווער

1 עסער ספירות.

2 בכינות.

3 פעסי יאמין לעכאָל דאָוואָר.

4 סאָכאָל יאמין לעכאָל דאָוואָר.

5 סאָכאָל.

צו נארן. דאָס לאַשנקוידעש-וואָרט „פתי" ¹ — איז טײַטש: א מענטש, וואָס לאָזט זיך גרינג איבעריידן. אָט אזעלכער הייסט „פתי". דעריבער זאָגט שלוימע האמעלעך: „פתי יאמין לכל דבר". איר, ברירערלעך, אינ רוסיש-פּוילן, איר זײַט ניט קיין נאראַנימ. דער איז אליין א נאר, וואָס גלייבט אפּ אײַך אָדער ער האלט אײַך פאר נאראַנימ. וואָס דען זײַט איר? פתאים ², איר לאָזט אײַך גרינג אײַנריידן.

וואָס מײַנט איר, ראבוסימ? עטלעכע פון דעם גרויסן אוילעם האָבן מיך געפירט אין אלקער אריין און האָבן מיר געדאנקט פאר מײַן גאנצן אַנשטעל און פאר מײַנע הינטערשטע עטלעכע ווערטער:

— איר האָט א מיצווע געטאָן און א טויווע געטאָן אינ קאמע אוי-פּאנימ פיל מענטשן. בא אונדז ווערבעוועט מען היינט יונגעלייט אינעם חב"ד ³ אריין, דורכ אייער געשפּעט-טריבן וועט דער ווערבעניק בלייבן ניט געפּויערט.

פארשטייט איר מיך, ראבוסימ, מע מוז מיט קיילימ שפּעטן פון זיי, טאקע מיט זייערע קיילימ, מיט זייערע פּריסנע, ניט געהוּבליעוועטע טויער-זאָגעכצן, מיט זייערע פּאלשע געלעכטערלעך, מיט זייערע געקנייטשטע האוויצעס, זיי צו געשפּעט מאכן, אז דער פּראָסטער אוילעם זאָל אינ די גאסן פון זיי שפּעטן, דענצמאָל וועלן זיי אופּהערן צו גילטן. דערביי בעטן דעם קייסער, ער זאָל הייסן, ער זאָל געבן אן אוקאז, אז א ייד מוז כּאָטשע גוט קענען שרייבן און לייענען, ווערן יידן לייענען פון די היינטיקע רו-סישע יונגע ווילע ביכער-שרייבערס זייערע כּרוצישע כּיבורים, וועט גאָר בא אונדז ווערן אן אנדער וועלט. מיט שטעקנס וועט מען טריבן די כּסידים מיט זייערע רעבעס. דאָס, האָפּ איך צו גאָט באָרוך הו, וועט נאָך אינ א פּופציק יאָר ווערן אינ גאנצ רוסיש-פּוילן אינ אלע שטעט בא יידן יעשוועס ווענעכאַמעס.

פון דעם דערציילעכצן, מיט אַקסמאנס ווערטער, האָט קיינער ניט אזוי האנאָע געהאט און ניט אזוי שטארק געלאכט, ווי מיכ.

רעב גערשן מארגאָסינ האָט ניט געשענקט און האָט געזאָגט:

— מיר גייען ניט אוועק פון אײַך, אַקסמאנ, ביז איר מוזט אונדז דער-צײַלן פון דעם ליפּע לעוויט, ווײַל איך קען דעם באַכער. ער איז א פּאך-טער, א בייזע לײד. ווי קומט איר צו אים, מיט אזעלכע זאָלט איר איניינעם פּאַרן? א קאשע!

1 פּעטי.

2 פּסאַגמ.

3 כאבאר.

עס איז שוין געווען שפעט באנאכט. דערצו איז אַקסמאנס אייסעק, אז מע מוז צום שפיטאַל פארטראכטן אלץ מיטן טאָג גלייך, איבערצוגעבן אפ די קיכנ, זאָלן האָבן וואָס צו קאָכן פאר די קראנקע סאָלדאטן. האָט געזוזט בלייבן, אפ אכט טאָג שפעטער זאָל מען זיך צונויפקומען בא רעב גערשן מארגאָסינ. דאָרטן וועט אַקסמאנ דערציילן די מייסע פון דעם ליפע לעוויט מיט דעם פאלשן שטערנטיכל (אָדער שטערנבינדל אָדער בינדא-ליק, ווי מע רופט עס).

מיכל האָט דערמאָנט אַקסמאנען אקוראט צום אכטן טאָג, ווי עס איז נאכט געוואָרן, צו מארגאָסינען צו גיין.

— יאָ, דו ביסט גערעכט, איך האָב צוגעזאָגט. קומ, מיכל, מיט מיר אהינ. ביידע זיינען געקומען צו מארגאָסינען און האָבן די גאנצע כעווערע פאָדראטשיקעס שוין אָנגעטראַפן דאָרטן אינינעם ווארטן אפ אַקסמאנס מיסע און בעטן אימ טייקעפ אָנצוהייבן. אַקסמאנ פרעגט:

— פונוואנען וויסט איר, אז די מיסע איז ווערט צו הערן דערציילן, וואָס איר ווילט אזוי שטארק, איך זאָל טייקעפ א דערצייל טאָג? איר וויסט עפּשער ניט, מינע ליבע פאָדראטשיקעס, אז מע איז ניט טאָמיד גלייך פארטיק א זאך צו דערציילן, ביפראט אז מע מאָנט עס ווי א כויו: דערצייל שוין, דערצייל שוין.

רעב גערשן מארגאָסינ ענטפערט:

— איר, מיין ליבער אַקסמאנ, וויסט ווידער נישט, אז עפעס פון לי-פעס מיסע האָב איך געהערט איך קאליש, בעשאס אונדזער קייסער איז דאָרטן זיך צונויפגעפאָרן מיטן פריישישן מיינעכ. איך האָב דעם אוילעם איס-קאליעטשעט, וואָס איך האָב זיי אזוי ווייט דערציילט. פארשטייען אָדע, אז דער קאַפּ גייט אָפּ. דעריבער בעטן מיר אייך אָלע אזוי שטארק, איר זאָגט דאָס גאנצע, ווי עס איז געווען, דערציילן.

— אז ס'איז יאָ אזוי, — זאָגט אַקסמאנ, — מוז איך דערציילן, ביפראט איר, רעב גערשן מארגאָסינ, האָט מיך אנומאָט געפרעגט א הארבע קאשע: ווי קומ איך מיט אזא בייזער לייד ליפע פאקסער פון זשיטאָמיר צו פאָרן אינינעם? די מיסע איז אזוי:

דער אָנהייב איז פון די גרויסע פרעסט, וואָס יענעם ווינטער 1812 — 1813 איז געווען, עפעס ווי אומישנע מעכאבעד צו זיין די פראנצויזן. אין די גרויסע פרעסט בין איך אָנגעקומען נאָך נאָוויגאָד קיין טשער-ניגאָוו, פון דאָרטן ווייטער צו פאָרן צו דער הויפט-קווארטיר. ווי דער

אויִלעמ דערצײלט פונעם קלוגן הענזלס וועגן, זײַן גלײַכווערטל איז גע-
ווען: ווען זענן זיך אלע פּאָדראטשיקעס אינײנעם? נאָר איז גענעם, און
באמ לעבן — איז דער הויפט-קווארטיר. אלע פּאָדראטשיקעס זײַנען אהינ
געפּאָרן נאָך אייסאַקױם, פּאָר איך אויך. עס איז אָבער בעעמעס געווען
א גרויסע סאַקאַנע צו פּאָרן איז די גרויסע פרעסט פון זעקס און דרייִ-
סיק גראד, דעריבער האָב איך געמוזט בלײַבן אין טשערניגאָוו א ביסל ווארטן,
עפּשער וועלן אָפּלעזן די פרעסט. אכוצ דעם האָט מען ניט געקאַנט וויסן,
ווי די הויפט-קווארטיר שטייט, ווײַל דער קייסער אלעקסאַנדער אליין מיט
דעם פעלדמאַרשאַל קוטוואָוו און דאָס גאַנצע כאַיִל האָט ניט גערוט. מע
איז נאָר ווײַטער און ווײַטער גענאַנגען ארום קײַן דײַטשלאַנד, נאַפּאָליאָ-
נען מיט זײַן ביסל נישער־קרימ ארויסצוטרייבן איבער דײַטשלאַנדס גרענעצ.
בלײַב איך, אָקסמאַן, איז דער לײַטווישער שטאָט טשערניגאָוו.
אײַן-אײַנציקער ייִד אײַזל, בא דעם שטייט מען אײַן, איז טשערניגאָוו.
דער אײַזל האַלט אַרכימ. בין איך, אָקסמאַן, מינאַסטאַמ, אויך אהינ ארײַן-
געפּאָרן.

ווי נײַטוט איז מיר געוואָרן, אז בא דעם אײַזלען איז נאָר דאָ אײַן-
אײַנציקע שטוב. דאָ לײַגן עפּשער פּופצן אַרכימ. אפּ דער ערד שלאָפּן אלע,
חי בעהימעס איז אײַן שטאַף; איך פרעג די באַלעבאַסטע, די קוײַטיקע
לײַטוואטשקע, אײַזלס ווײַב, אויב ס'איז נײַטאָ א באזונדער שטיבל מיר צו
געבן.

— נײַט פאַראן, ס'איז דאָ אימ אײַן סטוב, סטייט אָבער איצט רעב
לײַפע, דער גרוישיער פּאָדראציק.

גראָד ווי זי האָט מיר די טשוווע געוואָגט, איז עס געווען בא
דער טיר פון יענער שטוב. עפנט דער לײַפע די טיר, ווי ער הערט מיך
זאָגן:

— איך הייס אָקסמאַן, און מוז מיר ערגעצ אַנדערש זוכן א באזונ-
דער שטיבל.

— א, הער אָקסמאַן, — זאָגט דער לײַפע מיט א כײַן. — הער אָקסמאַ-
נען נעם איך צו מיר ארײַן. קומט ארײַן. איך בין דאָ אליין איז א גאַנ-
צער שטוב. זײַער גוט, אזא שאַכטן ווײַל איך.

איך קען אימ ניט, איך ווייס אימ ניט, ווער דער גרוישיער פּאָדרא-
טשיק רעב לײַפע איז, איך האָב אפּילע קײַנמאַל ניט געהערט זײַן נאָמען,
נאָר דערווײַל האָט ער מיך יאָ געקענט און האָט מיר א גרויסע טויווע
געטאַן, לעסאַטע.

רעב לײַפעס מעשאַרעס לויפט מײַן בעט-זאַק מיט מײַנע זאַכן אהער
צו ברענגען. איך בין שוין איז א גרוישיער, רײַנער שטוב, זײַער ווארעם
און ליכטיק.

דערצו שטייט א סאמאָוואַר אפּן טיש באַ רעב ליפּענ, אַ לאַרטשיק
(אַדער אַ פּאַגרעבעצ) מיט שאַלנ, אונ אַלע טיי־קייִלימ שטעקן דרינען.
די אלטע רוסישע פּאַדראַטשיקעס זיינען קיינמאָל נישט געפּאַרן אָן דריי
מאָל „טשיק“: אַ לאַרטשיק, אַ מאַלטשיק אונ אַ טשעמאָדאַנטשיק (אַ רענצל
פּונ לעדער). טראַכט איך באַ מיר: דער ליפּע מוז אוואַדע זיינ פּונ די
אַלטע פּאַדראַטשיקעס. מיר איז דאָ גוט געוואָרן פּונ דער קעלט קומענדיק.
הייסן טיי מיט אַ בוטילקע ראָמ שטייט דערבײַ, קאָנ מען זיך באַלד דער־
וואַרעמען, איאַ?

איך זע: פּונ אַ קראָמ האָט מען געבראַכט אַ גרויסן הוט צוקער אונ
נאָך צוויי בוטילקעס ראָמ, מיט אַ פּונט טיי. דער קרעמער האַלט אַ גע־
שריבענעם כעזשבן אינ די הענט, וויל ער געלעט, מינאַסטאַמ. זאָגט אימ
רעב ליפּע:

— זאוּטראַ (דאָס הייסט — מאָרגן וועסטו קומען).

באַ דעם טיי־טרינקען זאָגט מיר דער רעב ליפּע:

— איר קענט מיך ניט, וויל איר זענט נאָך גאָר אַ יונגערמאַן. אייער
טאַטע אונ אייער מאַמע — רעב ליפּע האָט זיי ביידע אָנגערופּן באַ די נע־
מען — קען איך, אונ זיי האָבן מיך זייער גוט געקענט. אייער מאַמע איז
געשטאַרבן, אונ אייער טאַטע וויינט אינ אומאַן, איאַ?

כאָטשע איך קען אימ ניט, נאָר באַ אַזעלכע סימאָנימ גלייבט מען, אז
דער רעב ליפּע איז אוואַדע אייער פּונ די אלטע, גרויסע פּאַדראַטשיקעס
מיט די דריי מאָל „טשיק“.

געגעסן האָבן מיר ביידע באַ רעב ליפּען אינ שטוב, אונ איך בין אַ
גאַנצן טאָג געבליבן אינ דער וואַרעמער, ריינער שטוב. רעב ליפּע אויך.
ווי ער זאָגט, איז ער איבער די גרויסע פרעסט מעקעווען געוואָרן. ער האָט
זיינע גרויסע אייסאַקימ, בעשוטפּעס מיט איינעם רעב ליפּען פּונ די לאַנג פּונ
נעסוויזש. איז רעב ליפּען דילאָנג געבליבן באַ דער הויפּט־קוואַרטיר,
נאָר ער האָט גענייטיק געמוזט אפּ עטלעכע טעג פּאַרן אהער. דאָ איז ער
געבליבן ביז די קעלטן וועלן נאָכלאָזן. האָט ער זיינ פּור, אַ שליטן מיט
דריי פּערד שטייען אונ פרעסן האָבער אפּ אוועקצופּאַרן. דערבײַ, אז ס'איז
נאַכט געוואָרן, טוט דער רעב ליפּע מיך אַ פרעג, אויב איך וויל גיין אינ
באָד אריין מיט אימ.

— זייער וויל, — ענטפּער איך. ביפּראַט דער באַלעבאָס אייזל איז אריין־
געקומען מיט גרויס דערעכערעצ זאָגן:

— די באָד איז שוין גאַטאָו, זאָגט מען.

גייען דער באַלעבאָס, רעב ליפּע אונ איך. ניט ווייט הינטער דער גאַס
איז די באָד. פינצטער איז אינ דער באָד, זייער אַ פּאַסקודנע אָרט זיך
אויסצוטאָגן, נאָר איך בין שוין דאָ, מוז מען זיך שוין אויסטאָגן.

ווי דערשראָקן בין איך געוואָרן, אז איך האָב אין דער כוּישעכדיקער
באָד דערוען, איר וועט דאָס עפּשער ניט גלייבן, אזוי ווי איך האָב מינע
אייגענע אויגן ניט געגלייבט: קאצאפעס מיט קאצאפקעס, נאקעטע, באָדן
זיך איינינעם, דאָ אין דער באָד...

איך בין אנטלאָפּן געוואָרן און האָב מיך צוריק ווידער אָנגעטאָן, אהיימ,
צוריק אהיימ אנטלאָפּן געוואָרן.

בארדיטשעווער יידן, וואָס זיינען איינגעשטאנען בא דעם אייזלען, האָב
איך מיט קאעס א פרעג געטאָן:

— סטייטש, מאנצבלעך באָדן זיך איינינעם מיט ווייבער הי?

— יאָ, הי איז אלץ אזוי, מיר זיינען שוין אזוי געווינט, — ענטפערן
מיר די אָרכים.

— שיינ געווינט, שיינ, ערלעך, אזא יאָר זאָלט איר האָבן! —

האָב איך די יידן געזאָגט און בין אין מיין שטוב אריינגעגאנגען.

איך שטוב זע איך מינע זאכן כּוּן מיין בעט-זאָק זיינען צעוואָרפּן.
איך טו א פרעג דעם מעשאָרעס:

— ווער האָט דאָ מינע זאכן צעוואָרפּן?

דער מעשאָרעס ענטפערט מיר:

— דער באלעבאָס מינער, רעב ליפע, האָט מיר געהייסן פּוּן אייער בעט-

זאָק ארויסנעמען א העמד און פּלודערן און א פּאָר זאָקן מיט נאָך עטלע-

כע זאכן, איך זאָל איך נאָכטראָגן אין באָד אריין, האָב איך אים דער-

לאנגט. איר האָט מיך ניט געזען, וויל עס איז פינצטער דאָרט.

כאָטשע עס קאָן זיך טרעפּן, אז מע האָט זיינ ווייס גרעט נאָך נישט

געוואשן, מוז מען עפּשער אנטלייען בא א באקאנטן דערוויל, נאָר די

קאשע איז: פּארוואָס האָסטו, רעב ליפע, מיך נישט געפרעגט? איז דאָס

ערשטע. דערנאָך הייב איך אָן רעכט צו קוקן. איז טאקע אין דער גאנ-

צער שטוב נישטאָ נאָר דער לארטשיק מיטן גרויסן הוט צוקער, מיט בן-

טיקעס ראָם, ווייטער לאַלונג גאַרנישט. איין טולוף גייט רעב ליפע פּאָר א

שלאָפּראָק און פּאָר א טולוף. אפילע דאָס בעט איז מיט הויל שטרוי, און

דערפּ ליגט א רוסישע נייע ווייסע וואָלענע קאָלדרע מיט דער באלעבאָס-

טעס א קויטיקן קישן, אויסגענייט מיט רוסישע אָדלערס. די קאָלדרע איז

עפּשער אויך בא א קרעמער גענומען אפּ מאָרגן צו צאָלן, דער לארטשיק

אויך, אקוראט ווי דער צוקער מיט דעם ראָם.

איך האָב מיך געלייגט שלאָפּן. איך האָב ניט געהערט רעב ליפעס

אהיימ-קומען. ערשט אינדערפרי בין איך אופגעשטאנען, טיי האָט מען ווי-

דער געטרונקען, און רעב ליפע איז אוועקגעאנגען ערגעץ.

דער באלעבאָס רעב אייזף מיט זיינ ווייב, מיט דעם מעשאָרעס דער-

צו, זיינען צו מיר אריינגעקומען מיך עפעס צו בעטן. איך וויל אייך ניט

אפ לײטוויש נאָכמאכנ זייערע רייד מיט זייערע האווייעס און דערצײל
אײַכ אפ אונדזער לאַשנ. וואָס בעטנ זיי מיכ?

— באשער דער גרויסער פּאָדראטשיק רעב ליפע האָט בא זיכ
א בינדאליק (דאָס הייסט א שטערנטיכל בא אונדז) פון זייער
גרויסע פערל, וויל ער דאמקע צענ טויזנט רובל פארנ בינדאליק. איכ,
אײַזל, וויל פון מײַנ ווייבס וועג קויפנ דעם בינדאליק, וויל איכ אימ
געבנ דריי טויזנט אסיגנאציעס מעזומענ טייקעפ, איכ וויל צאָלנ די קרע-
מערס, וואָס רעב ליפע איז זיי שולדיק א דריי הונדערט רובל; פאר סטאנ-
ציע, היי און האָבער די פערד און פאר קעסט אימ און זײַנ מעשאָרעס
און זײַנ באַלעגאַלע פיר וואָכנ די פינפטע וועט מיר אויכ קומענ אקעגנ
דריי הונדערט רובל. אפ דעם איבעריקן וויל איכ אימ געבנ א שטאר-כויוו
אפ זעקס כאדאָשימ צײַט. בא אזא גרויסנ פּאָדראטשיק איז עס גרינג
צו ווארטנ, ביז איכ וועל ארויסנעמענ געלט, וואָס איכ האלט אזא פּאָסט-
סטאנציע מיט פערציק פערד. הײַנט איז מיר א ביסל ענגלעכ, קאָנ איכ
מער קײַנ מעזומענ ניט געבנ. מיר זעענ דאָכ, אז ער איז אײַכ נויהעג-
קאַחעד און האָט אײַכ אריינגענומענ איג זײַנ שטוב ארייַנ, בעט איר אימ,
ער זאָל די טויווע טאָנ, וועט איר האָכנ א מיצווע.

דער מעשאָרעס זאָגט זײַנ באקאַשע:

— רעב ליפע האָט מיכ ערשט הי צוגע:ומענ, און דערווייל האָב איכ
איז הונדערט רובל מײַנע גענעבנ, ווײַל ער האָט געזאָגט: נאָר אפ א פּאָר
טעג. אצינדערט באדארפ איכ מײַנ ווייב אהיימ שיקן קײַנ קעווי דאָס געלט.
יא, איכ פּאָר מיט אימ ווײַטער, נאָר דעם ווייב מוז מענ שיקן, זי זאָל
ניט שטארבנ פאר הונגער. עמעס, ער גיט מיר א גרויסע זשאלעוואניע
(געהאלט), פופציק רובל א כוידעש. נאָר דאָס ווייב, דאָס ווייב דארפ דער-
ווײַל. אז איר זאָלט אימ אײַנריידן, ער זאָל זיי פארקויפנ דעם בינדאליק,
וואָלט ער געהאט געלט, מיר די הונדערט רובל צו געבנ.

— און די פערד? — פרעג איכ דעם מעשאָרעס.

ענטפערט ער מיר:

— די פערד זײַנענ א באַלענאָלעס, דעם האָט רעב ליפע געדונגענ. די
פערד עסנ האָבער אפ זײַנ כעזשנ, און דער באַלעגאַלע נעמט פאר שטייג
א וואָכ פינפ און צוואנציק רובל, און פאר פּאָרנ א וואָכ — אינ בײַטל ארייַנ
זעכציק רובל. שוינ דריי וואָכנ שטייט דער באַלעגאַלע דאָ, די פרעסט זײַ-
נענ זייער גרויס.

איכ האָב צוגעזאָגט צו ריידן מיט רעב ליפענ דערפון.
דערווייל האָב איכ דאָ געוואָר געוואָרנ, אז רעב ליפע האָט פאר טויזנט
דענדלעכ א שטערנטיכל בא זיכ צום פארקויפנ, איז ער דאָכ, אפאָנעם, אן
אוישער. אז דער באַלעבאָט און די באַלעבאָסטע זאָגן: „צענ טויזנט רובל

איז דער בינדאליק פון גרויסע פערל ווערט, מוזן זיי דאך האבן א מיוון געוויזן, אָדער זיי זינען אליין מעווינימ. דער אוילעם זאָגט א שפּריכ-וואָרט: בעסער צען שלעסער איידער איין דאלעס. אבי דו, רעב ליפע, האָסט א זאכ פון צען טויזנט רובל, דאָס הייסט טויזנט רענדלעך, ביסטו, מינאסטאם, אן אוישער.

דאָס כאפן אינ די קראָמען, כאפן בא א מעשאָרעס הונדערט רובל, — דאָס קער צו דער אַלטער מאָדע פאָדראטשיקעס. מיר, נייע פאָדראטשי-קעס, האָבן דאָס פּיינט, אזוי ווי מיר האָבן נישט ליב א פרעמד העמד אָנצוטאָגן אומגעפרעגט. אָכער א קאשע איז נאָר קאָשע: וואָס איז דאָס פאר א שטייגער א שטערנטיכל צו פארקויפן ארומצופירן? צו דער קאשע פעלט נאָר א טערעצ. מינאסטאם וועל איכ שפעטער וויסן דעם טערעצ אויכ...

— איא, ראבויסימ, האָב איכ גוט בארעכנט?
אלע לאכן און זאָגן:

— לעסאטע האָט אונדו רעב גערשן מארגאָסיני קאליע געמאכט, אז מיר ווייסן שוין פרעז א מיסע פון א פאָש שטערנטיכל. בא דעם אלעם בעטן מיר אייכ, דערציילט קעסיידער ווייטער.

— פון זעקס און דרייסיק גראד, אז די פרעסט זינען אראָפּגעפאלן אפ צוואנציק, — דערציילט אַקסמאן ווייטער, — האָט שוין געהייסן א יעשווע, מעג מען שוין פאָרן צו דער הויפט-קווארטיר. דעמלט האָב איכ געפרעגט דעם רעב ליפען:

— איר פאָרט אליין מיט אייער ווילער פור צו דער הויפט-קווארטיר. אויב איר ווילט, איכ זאָל אויכ מיט אייכ פאָרן, גיב איכ הורטאָמ הונדערט רובל, איר זאָלט מיכ צושטעלן ביז אפן אָרט, ווו די הויפט-קווארטיר וועט זיין.

— דאָס איז א קלייניקייט, — ענטפערט רעב ליפע. — איכ נעם בא אייכ הונדערט רובל, נאָר טייקעפ דארפ איכ די הונדערט רובל. אז איר ווילט, גיט מיר דאָס געלט טייקעפ.

טייקעפ האָב איכ רעב ליפען געגעבן די הונדערט רובל, איכ האָב אָנגעשריבן א רוסישע ראספיסקע, אז ער נעמט בא מיר הונדערט רובל פור-געלט, מיכ צושטעלן ביז אהינ, ווו די הויפט-קווארטיר וועט זיין. רעב ליפע האָט געכאסמעט.

בא דעם געלט-געבן האָב איכ אימ געזאָגט דאָס, וואָס דער באַלעבאָט אייזל מיטן ווייב האָבן מיכ געבעטן מיקויעכ דעם שטערנטיכל. רעב ליפע האָט מיר געזאָגט א טערעצ, פארוואָס ער קאָן אינ טשער-גיגאָוו ניט פארקויפן דאָס שטערנטיכל, בעשום אויפן נישט.

— מאַלט אייך, אז איך האָב אזעלכע גרויסע אייסאַקִים מיט מײַן שר-
טעפּ רעב לײזער דילאָן און האָב נאָר אצינדערט אפּ דער מינוט א נויט
אינ געלט, ווײל מײַן דראב, דער שוטעפּ, האָט מיר צוגעזאָגט אהער ארויס-
צושיקן מייע אַלאָפּימ רובל און האָט אדאָיאָמ ניט געשיקט. איך האָב מײַן
ווײבס שטערנטיכל מיטגענומען, ווײל איך האָב איבערגעטראכט, — ווי איך
האָב געטראָפּן, — טאָמער שיקט מיר דער לײזער דילאָן ניט קײן געלט, זאָל
איך מאכמעס אײַן ברײרע באַדײַ דאָס שטערנטיכל פארקויפן אפּ הויצאַעס,
ביז צו דער הויפּט-קווארטיר צו קאָנען דערפּאָרן. אינאָ, איר, אָקסמאן, זעט,
אז מיר אפּ לעהאכעס זײנען גראָד אויפֿיל באַרדיטשעווער ייִדן אצינד הי
אינ טשערניגאָוו זיך צונויפגעפּאָרן. ווי ווײט איז דען פונ באַרדיטשעוו קײן
זשיטאַמיר? פיר מײל נאָר, וועט מען באַלד וויסן אינ גאנצ זשיטאַמיר,
אז רעב לײפע לעווײט האָט פארקויפט דעם ווײבס שטערנטיכל. מײַן ווײב
וועט דערפונ האָבן א שמארצונג, און די בושע איז מיר אַלײן זײער גרויס.
דעריבער וועל איך דאָס שטערנטיכל הי בעשומ אויפן נישט פארקויפן. אײ,
וועט איר פרעגן, איך דארפ אפּ הויצאַעס, וווּ וועל איך נעמען? דערופּ
איז דאָ אן איצע.

איך האָב צוגעהערט, געגלייבט און געשוויגן.

אינ דײַ טעג ארומ הייבן מיר אָן זיך פארטיקן צו מאכן אוועקצופּאָרן.
איך האָב דעם אײַזלען מיטן ווײב געזאָגט די אייגענע טשווע, וואָס
לײפע האָט מיר געזאָגט.

דער באלעבאָס אײזל מיט זײַן ווײב האָבן געזאָגט:

— רעב לײפע איז גערעכט, ווײל די באַרדיטשעווער ייִדן האָבן שוין גע-
רעדט אפּ אים. מיקאַל־שקײן, ער זאָל פארקויפן דעם ווײבס בינדאליק, וואָלט
זײ דאָס באַלד דערלאנגט קײן זשיטאַמיר.

די אייצע? וועט איר פרעגן: וואָס פאר אן אייצע? ווארט א ביסל.
דער באלעבאָס אײזל מיט זײַן ווײב זײנען מיט רעב לײפען אינינעם ארײַן-
געקומען צו מיר, איך זאָל שרײַבן א קסעוול. מיר האָט מען פירגעזאָגט
און איך האָב געשריבן:

— א ייִדישע קסעוועלע סרײַבט, איר זאָלט לעבן, אז דער רעב לײפע, זאָל
לעבן, נעמט בא אונדז פופצן הונדערט רובל, אזוי איז א כעזבן געווען...
מע רעכנט נאָכאמאָל:

— מעזומען פינף הונדערט רובל, די לאוועציניקעס פינף הונדערט רובל,
פאר די הויצאַעש פינף הונדערט... אוי, א פלעזיר! די סינעל האָב איך פאר-
געשן... א נײע סינעל, הונדערט רובל... סרײַבט זע זעכצן הונדערט רובל,
מיט אל מענאס, אז רעב לײפע וועט אונדז פונ נעסוויז ניט סיקן די געלט,
איז די בינדאליק פארקויפט אפּ דעם מעקאכ, ווי די מעקאכ איז. סרײַבט,
לעבן זאָלט איר...

איך האָב געשריבן און פּאָרגעליינט דאָס געשריבענע.
— וויל, לעבן זאָלט איר! — האָט דער מאַן מיט דעם ווייב מיר גע-
זאָגט.

געמיינט האָב איך, אז רעב ליפע גיט זיי דאָס שטערנטיכל בעמאשקן.
איך, איר אלע וואָלט אויך אזוי געמיינט?
איך בין נאָך ערגער דערשראָקן געוואָרן, ווי פון די נאקעטע אלטע
קאזאפּקעס. די בינדאליק לאָזט מען בא רעב ליפע, זאָל לעבן, זיי קסע-
וועדע איו גענוג. „זייער גוט באוואָרנט“, — טראכט איך בא מיר.
דעם אנדערן טאָג גאנץ פרי זינען מיר מיט דעם ווילן שליטן מיט
גוטע דריי פּערד אוועקגעפּאָרן אפּ דעם וועג קיין נעסוויזש.
אפּן וועג שיט רעב ליפע מיט געלט, אקוראט ווי מע דערציילט פון
די אלטע פארברענגערס פּאָדראטשיקעס פון פארציטן. רעב ליפע שפילט
אין קאָרטן אויך, אבי עס טרעפט זיך ערגעץ א קאָמפּאניע, אין א קרעטשמע
אפּילע, צוויי טאָג אוועקצושטייט אין א שטעטל, ווען עס איז דאָ א קאָרטן-
כעוורע.

מיר זינען געקומען קיין נעסוויזש. רעב ליפע בעט מיך, איך זאָל
מיט אימ גיין צו דעם לייזער דילאָנס ווייב, ער זאָל א יעדיע פרעגן מי-
קויעכ שוטפעס-אייסאָקים. זי מוז דאָך אוואדע וויסן.
דער רעב לייזער דילאָנ, — ווי איך האָב אין נעסוויזש געהערט, — מיט
נאָך איינעם פון גראָדנע, רעב זונדל זאָנענבערג, זינען געוואָרן דעפּוטאטן*
פון גאָר אלע יידישע קעהילעס באַם קייסער אלעקסאנדערס הויפט-קוואַר-
טיר.

רעב ליפע איז מיט מיר אריינגעקומען צו דעם לייזער דילאָנס ווייב
מיט די ווערטער:

— רעב לייזערס ווייב, האָט איר בריוו פון רעב לייזערן? איך וואָלט
געדארפט שוין לאנג האָבן פון אימ געלט און בריוו מיקויעכ אונדזערע
שוטפעס-אייסאָקים. איבער די פרעסט האָב איך געמוזט עטלעכע וואָכן שטיין
אפּ איין אָרט. מיין שוטעפּ רעב לייזער מוז מיינען, איך בין ערגעץ דער-
פרוירן געוואָרן, מעג ער מיין כילעק זיך צונעמען. כא-כא-כא, איך לעב,
ליפע לעוויט לעבט און פּאָרט כעזשנ אָפּנעמען. דערווייל וואָלט איך גע-
דארפט עטלעכע טויזנט רובל כאָטשע אפּ הויצאָעס...

רעב לייזערס ווייב האָט דעם רעב ליפען קיינמאָל נישט געזען און פון
אימ נישט געוויסט. האָט זי דערווייל געהייסן אריינברענגען קאווע, ווי בא
אזא נעגידעס געשיקט זיך, מעכאבעד צו זיין פרעמדע מענטשן, ביפראט

* די מייסע פון זייער דעפּוטאטטווע איז אפּ אַן אנדער מאָל אָפּגעלייגט. ס'איז ווערט
דערפון א באַזונדער סייפּער צו שרייבן. מיט דער צייט וועט עס געשריבן זיין.

אז איינער איז איר מאנס א שוטעפ. זי האָט נאָר קיין געלט נישט געגעבן.

— איך בין, — זאָגט זי, — אן אישע, אינ מיין מאנס פאָדראד־אייכאַקייט מיש איך מיך נישט. איך האָב הי מיין געווענט־שניט. פילעווע איך מיין מאסע־מאטן. איר קאָנט מיר נישט פאריבך האָבן, אז איך קאָן אפ מיין מאנס כעזשבן נישט געבן קיין געלט...

פארשטייט זיך, אז דערמיט זיינען מיר אוועקגעגאנגען. דאָס הייסט, נאָר מיט קאווע־געטרונקען און מיט גוטע רייד, נאָר אָן געלט. בא מיר אינ הארצן האָב איך אוואדע געקאָנט און געמווט גלייבן, אז דער רעב ליפע איז מיט דעם אוישער רעב לייזער דילאָן א שוטעפ. וועהאַרטיע, ער האָט דאָך אפילע דעם רעב לייזערס ווייב דאָס אייגענע געזאָגט.

דערווייל האָט רעב ליפע נישט א קאָפיקע אפ הויצאָעס מיט וואָס ווייט־טער צו פאָרן. איז מיר אויך נישט גוט, מיין הונדערטער איז דאָך שוין נישטאָ. דעם אנדערן טאָג קומט רעב ליפע מיט א נייעם נעסוויזשער באלע־גאָלע צו גיין פון דער גאס. דער באלעגאָלע האָט געהייסן זיסל. דער איז אן אוישער און האָט זיין בויך מיט פיר פערד. ווייל דער פראָסט האָט אָנגעהויבן שטארק אָפצולאָזן, זאָגט רעב ליפע, ווייל ער בעסער מיט א וואָגן, נישט מיט א שליטן פאָרן.

דעם זיסל באלעגאָלע האָט רעב ליפע באדונגען צו פופצן זילבערנע רובל אימ אינ בייטל אריין א וואָך. אכוצ וואָס די פערד און דער באַ־לעגאָלע וועט קאָסטן — דאָס איז אפ רעב ליפעס כעזשבן. זייער טייער אפילע, נאָר...

דער זיסל באלעגאָלע זאָל רעב ליפע אנטלייען מעוומען טויזנט רובל אסיגנאציעס — א סאָד איז דאָ דערבײ, אפילע פאר מיר א סאָד. דעריבער בין איך ארויסגעגאנגען פונעם שטיבל אפ עטלעכע מינוט.

דורך דער וואנט פון ברעטלעך האָב איך פאָרט געקאָנט זען דעם סאָד. דער מעשאָרעס האָט אָנגעצונדן א ליכט, און רעב ליפע האָט מיט טריפ־וואַקס פארכאסמעט אפ צוואנציק ערטער ארום און ארום א פאפיר, וואָס דרינען איז געזעגן דאָס שטערנטיכל איינגעוויקלט.

וואָלט עס געוועזן ווייטער געבליבן פאר מיר א סאָד, וואָלט מיר גאָר נישט געוועזן. נייג, מע רופט מיך אריינצוקומען צוריק אינ שטיבל, איך זאָל שרייבן דאָס נייע קסעוועלע, „די גוטע קסעוועלע“.

— לעבן זאָלט איר, טוט א שרייב, — בעט מיך דער באלעגאָלע. — רעב ליפע, זאָל לעבן, זאָגט, אז איר קענט בעסער שרייבן. איז טאקע נישט קעדיי, זיי זאָלן זיך אליין מאטריעך זיין צו שרייבן די קסעוועלע, די קסעוועלע איז דאָך מיין גאָר־און־גאנצן.

בינ איכ געוואָרן א שרייבער בא רעב ליפע לעחישט אונ בא זיסל בא
לעגאלע.

רעב ליפע האָט מיר אליין פאָרגעזאָגט, אז איכ זאָר אלץ ארויסשרייבן,
וויפל ער דארט אימ געבן סכאָר-אגאלע אונ הויצאָעס פון די פערד אונ
די הויצאָעס פון דעם זיסלען. אלץ אפ רעב ליפען. נאָכ דערצו די אנט-
ליגענע טויזנט רובל אסיגנאציעס מוז ער אימ אָפנעבן, וויבאלד מע
וועט אַנקומען צו דער הויפט-קווארטיר. אולעיעסער ביטאָנן, דאָס הייסט א
מאשקן, האָט רעב זיסל גענומען א שטערנטיכל (א פערדיקן בינדאליק —
אפ ליטוויש), פארכאטמעט מיט רעב ליפעס כסימע (ס'איז ניט געוועזן
זיין נאָמען דערפ, נאָר א שטאלענער כויסעם, וואָס מע קויפט אין די
רוסישע לאווקעס, אויסגעשניטן א פויגל אָדער עפעס אנדערש). אונ דער
זיסל מוז היטן דאָס שטערנטיכל, צוריק גאנצ אונ פארכאטמעט אָפצוגעבן
רעב ליפען, וויבאלד ער וועט אימ צאָלן, וואָס עס וועט קומען: הען סכאָר-
אגאלע, וועהען די מעזומאָנימ טויזנט רובל. אזא קסעוול האָט דער באלע-
גאלע, אונ דאָס אייגענע פונעם באלעגאלע — רעב ליפע.

רעב ליפע האָט געלט! טייקע געצאלט דעם פריערדיקן שליטן-באלע-
גאלע, וואָס אימ איז געקומען פאר אונדז, דעם מעשאָרעס געגעבן זיינע
הונדערט רובל אונ סכירעס וויפל עס איז אימ געקומען (נאָר דערפאר,
וואָס ער האָט מיר אויסגעזאָגט, אז רעב ליפע איז אימ שולדיק מעזומען
הונדערט רובל, האָט ער אימ אָפגעשאפט), אונ מיר זיינען אוועקגעפאָרן מיט
א ווילער בויד מיט פיר ווילע פערד.

איכ וויל אייכ ניט דערציילן, וואָס אפן וועג האָט זיכ געטאָן, ווייל
עס איז שפעט. קורצ פון דער זאכ, מיר זיינען אָנגעקומען דריי טעג נאָכ
פורים (1813) קיין קאליש, אפ דער פרייסישער גרענעצ — א שטאָט, וואָס
קער קיין פוילן (קשענסטוואָ ווארשאַווסקע איז דענצמאָל געוועזן אָפגענומען
דורכ דעם רוסישן כאָל, אונ א רוסישער גובערנאטאָר, גראפ פאלין, איז
פונעם קייסער געוועסן אינ ווארשע).

דער באלעגאלע זיסל האָט געהאט באמ קייסער אלעקסאנדערס הויפט-
קווארטיר זינס א שוואָגער, איינעם זאלמען סאקיר. דער זאלמען סאקיר
האָט צוגעשטעלט אלץ, וואָס מע האָט געדארפט צום קייסערס קיכ. פאר-
שטייט זיכ, אז דער זיסל איז באלד נאָכ דעם אויסשפאנען די פערד גע-
גאנגען זיכ זען מיט דעם שוואָגער. ניט רעב ליפע, ניט איכ האָבן מיר
געוויסט, ווהיין דער באלעגאלע איז געגאנגען.

דאָ קומט ערשט די רעכטע מיסע. לאָזט מיכ א ביסל אָפרוען...

אלע שרייען:

— ניין, ניין! לאָזט אונדז ניט איבער באמ רעכטן שפיץ פון דער

מיסע. ניין, איר מוזט, אָקסמאן, איר מוזט עקן, נעמט אונדז ניט אָפּ די
נעשאַמע...

אָקסמאן דערציילט ווייטער:

— איך האָב רעב ליפענ געפרעגט, אויב ער וועט טייקעפּ גיין צו
רעב לייזער דילאָגן, ווייץ איך וויל אויב ארויסגיין מיכ אומזען, טאָמער וועל איך
געפינען באקאנטע קאָמיסיאָנערן אָדער עפעס פון אייסטאָקיאַ.
רעב ליפע טוט זיך, ווי איך זע, ניט זייער איינל. ער איז גע-
וועזן אומרויך, פארטראכט א ביסל. ער האָט זיך אויסגעשלייערט און איז
פאָרט אוועקגעגאנגען.

איך בין אויך ארויסגעגאנגען און האָב טאקע געטראָפּן באקאנטע מענטשן,
וואָס האָבן מיך געוואָלט פירן צום יענעראל-אינטענדאנטס הויפט-קאָמיסיאָנער
נעוואכאוויטש. אקעגן א שאַ האָב איך מיט זיי גערעדט.

פלוצימ קומט אפּ מיר אָן צו לויפן מיט א פארוויינט פאָנעם דער
באלעגאָלע זיסל און טוט מיך א צי איך א געסל אריין מיט א געוויינ:

— איר האָט מיך געקוילעט מיט ווייב און קינדער, געקוילעט...
— וואָס איז? מיט וואָס האָט מען אייך געקוילעט? — פּרעג איך.
שלעפט דער זיסל ארויס פונעם בוזעם דאָס פארכאסמעטע פאפיר, וווּ
דאָס שטערנטיכל רעב ליפעט איז געוועזן איינגעוויקלט, און ווייזט מיר.
מיט א געוויינ רעדט ער:

— נאט, זעט, ס'איז דאָך ניט קיין פּערל, ס'איז פונ פאלשע פּערל,
קלאָמערשט געהעפט, ווי א שטערנטיכל, אפּ אָפּצונארן...

ער, זיסל, רייסט אָפּ א פּאָר פון די פאלשע פּערל און צעקייט זיי.
— איך בין געווען בא מיין שוואָגער זאלמען סאקיר, — רעדט דער

זיסל מיט א וויינענדיק קאָל, — דער, וואָס גיט צום קייסערס קיך, האָב איך
אימ ניט געטראָפּן איך זיינ קווארטיר. ערשט מיט א האלבער שאַ שפעטער

איז ער אָנגעקומען און האָט זייער געלאכט, דערציילנדיק, ווי ער איז גע-
וועזן דערביי, און איינער ליפע לעוויט איז אריינגעקומען צו לייזער די-

לאָגן, האָט רעב לייזער אימ דערלאנגט ניט קיין שאַלעמ-אלייכעמ-האנט,
נאָר טאקע צוויי גרויסע פעטש מיט דער רעכטער האנט. גוטע צוויי פעטש.

מיט גרויס קאעס האָט רעב לייזער דילאָגן געשריגן: „דו, גאנעו, דו, ארויס-
געטריבענער פון דער הויפט-קווארטיר אונטער מאָסקווע, ווייל דו האָסט

געוואָלט דעם קאזנאטשיי (צאָלמיסטער אָדער קאסיר) טיכאָנאָו באגאנזע-
נען! דו, הונט, האָסט מיין ווייב איך נעסוויזש געקאָנט זיך דערוועגן צו

זאָגן, דו ביסט מיין שוטעפּ? מיין ווייב שרייבט מיר איך א בריוול. דו,
אכבעראַש, גאנעו! טיכאָנאָו איז דאָ הי, אָט גיי איך אימ זאָגן, אז זייג

פאקטער, וואָס האָט אימ געוואָלט באגאנווענען, איז ווידער דאָ. קאזאקן! —

הָאָט רעב לייזער א געשריי געטאָנ. ווייל ער איז א דעפוטאט פון יידישע קעהילעס, האָט מען אים מיט זונדל זאָגענבערגן געגעבן צוויי קאזאקן, זאָלן טאָמיד בא זיי זיין. אפ דעם געשריי: „קאזאקי, בינדט דעם גא-נער דערווייל!“ וואָלט מען דעם ליפען אוואדע געוועזן געבונדן. אידער קליגער געווען און איז אנטלאָפן געוואָרן, דער ליפע. אזוי האָט מײַן שוואָגער דערציילט און געלאכט, געלאכט און דערציילט. דערנאָך ערשט האָט ער מיר שאלעם געגעבן. האָב איך אים צוריק דערציילט, אז דעם אייגענעם רעב ליפען האָב איך אהער געבראכט אפ מײַן בוי, און מיר קויעך די טויזנט רובל מעזומען, וואָס איך האָב אים געגעבן, נאָך איך האָב געזאָגט: „איך האָב א מאשקן, א פערלדיקן בינדאליק“. האָט זאלמען גענומען עפענען די פאפירן. אז ביטער און וויי איז מיר מיט מײַן ווייב און מיט מײַנע קינדערלעך! מײַן זאלמען האָט א הויכן לאך געטאָנ: „סטייטש, דאָס איז דאָך ניט קיין פערל! דאָס איז א פאלשע זאך, פון פאלשע פערל“. און האָט אפ א פרוווי איין פערל צעקײט. אָט לויפ איך דאָס אים מיט אייך איניינעם אויקער מיט האשורעש צו זיין. גיט מיר אָפ מײַן געלט, ראזבוניקעס! פארוואָס ווילט איר מיך קוילען מיט ווייב און קינדער?

ווי פארשטייט איר, ראבוסימ? מיר איז ביטער און זייער געוואָרן אינ מויל, קאלט איז מיר געוואָרן אינ אלע אייזורים.

איך האָב אינדערגעשווינד א טראכט געטאָנ. די גרויסע סאקאנע, וואָס מיר קאָן דאָ אָט, אָקאָרשט מע זעט נישט, ווערן. לעמאַשע, דער זאלמען סאקיר זאָל מיט דעם שוואָגער גיין צום יענעראל ערטעל, דעם אויבערפאָליציימייסטער בא דער הויפט-קווארטיר, און זאָל פארקלאָנג צוויי רוסיש-פּוילישע ייִדן, מיך איניינעם מיט דעם ליפען: די צוויי האָבן בא זיין שוואָגער אויסגענארט טויזנט רובל מיט פור-געלט דערצו און האָבן אים געגעבן א מאשקן א פאלש שטערנטיכל פון פאלשע פערל... איידער עפעס, וואָלט ערטעל, דער אכזער, מיך אזוי גוט געקאָועט אינ קייטן, ווי ליפען, און אונדז ביידע, מיך מיט ליפען, אָפגעשיקט געקאָועטערהייט אהיים, מע זאָל אונדז מישפעטן. א שיינ אייסעק פאר מיר, איאָ? א גליק געמאכט בא דער הויפט-קווארטיר!

אלע האָבן געסמאָצקעס מיט די ליפן:

— טאקע, טאקע וואָלט אזוי געקאָנט זיין. נו, וואָס האָט איר, אָקסמאן, גע-טאָן? זאָגט זשע, מע האָט דאָך, ווי מיר זעען, אייך ניט געקאָועט? מינאסטאם האָט איר אייך עפעס א קלוגע אייצע געגעבן. טויזנט רובל דעם זיסלען צו געבן האָט איר ניט געהאט אינ קעשענע, זאָגן אלע.

— ניין, ברידערלעך, — ענטפערט אָקסמאן, — קוימ, קוימ אפ הויצאָעס: האָב איך געהאט. נאָך מײַן ביסל סייכל האָט מיר געדינט.

אפ דער שנעף האָב איך דעם באַלעגאַלע צום אַלעם ערשטן געפרעגט:
 — וואָס ווילסטו, שלעכטער מענטש, האָבן פון מיר? דו ווייסט, אז
 דו ביסט ליפעס באַלעגאַלע, און דער ליפע איז ווידער באַ מיר גאָר אַ
 באַלעגאַלע. נא, זע, איך האָב פון אימ אַקוראט אַזא קסעוועלע, ווי ער
 מיט דיר, אז ער מוז מיך צושטעלן ביז צו דער הויפט-קווארטיר. נאָך
 עפעס וועל איך דיר זאָגן, אז דער רעב ליפע וועט קאָנען טיינען גאָר
 פאַרקערט אפּ דיר, באַלעגאַלע, אז דו האָסט זיין בינדאליק פון גוטע
 פערר אוועקגעאנוועט און דו האָסט אימ איבערגעביטן [אפ] א פאַלשן
 בינדאליק פון פאַלשע פערל. וועהאַרניע, דו האָסט אופגעעפנט אלע זיינע
 כסימעס. ווייסטו, זיסל, אז אַקוראט, ווי דו האָסט אַ קסעוועל, האָט ער
 דאָך אַקעגן פון דיר אַ קסעוועל. „הולטיי, גאנעווי! — וועט דיר ליפע זאָגן, —
 דו האָסט מיינ שטערנטיכל פון צען טויזנט רובל אוועקגעאנוועט“...

דער באַלעגאַלע איז געבליבן ווי דערשלאָגן שטיין, ווי אָן א נעשאַמע.
 — גיט מיר עפעס אַן אייצע, — האָט ער אָנגעהויבן מיך צו בעטן.
 — יא, אז דו שמועסט ווי אַן ערלעכער מענטש, וועל איך דיר געבן
 אַ ווילע אייצע, דאָס הייסט, די אייצע וועט זיין, דו זאָסט ניצל ווערן
 פון דער סאַקאַנע, מע זאָל דיך ניט נעמען פאַר קיין גאנעווי. דו פאַרשטייסט
 אַליין אצינדערט, אז דער ליפע קאָן דיך אוועקשיקן קיין סיביר פאַר אַ
 גנייווע פון צען טויזנט רובל. דו האָסט זיינע כסימעס געעפנט, איז גלייך
 ווי איבער זיין קאַסטן געגאַנגען און געגאַנוועט. נאָר וויל איך האָב ראַך-
 מאַנעס אפּ דיין ווייב און קינדער, וויל איך דיר אַן אייצע געבן. גיי דו
 אהיים צו דיין פערד און זיצ אינ שטאַל, ביז איך וועל פון אַן אנדער
 זייט אויך אָנקומען אהיים אפּ דער קווארטיר; וועט רעכט זיין.

דער באַלעגאַלע האָט מיך געפאַלגט. איך בין געקומען אין מיינ קוואַר-
 טיר אריין, טרעפּ איך אונדזער רעב ליפען אינ אַ מיימעד — אפּ אלע דראַ-
 בעס געזאָגט געוואָרן!

ער מיינט, איך ווייס ניט פון זיין שאַלעם אליינעם באַ לייזער דיִלִיאָן,
 און איך מאַך מיך אומישנע גלייך ווי איך ווייס פון נישט, און טו אימ
 מיט אַ געלעכטער אַ פרעג, קלאַמפערשט ווי אַ גוטער פריינט, מיט אַ
 טייט אפּ דעם זיסל דעם באַלעגאַלע (ווי איך בין אהיים געקומען, האָב
 איך זיסלען אַ ווונק געטאָן, ער זאָל מיר נאָכגיין):

— וואָס וויל דער הולטיי, דער באַלעגאַלע? שוין די ערשטע שאַ,
 טייקעפּ זאָלט איר אימ געלט געבן, און זאָגט אַצ: „מיינ מאַשקן!“ אזא
 גראָבער יונג, האָט אפילע קיין דערעכערעצ נישט. קומ אהער, דו מאַנעפּ-
 שעכ, באַרעכנט אייך, רעב ליפע, מיט אימ, וויפּל אימ קומט סאַכאַקל, און
 גיט אימ אַ שטאַר-כויוו אפּ עטלעכע טעג. — דערביי זאָג איך צו ליפען
 שטילער אַ ביסל, נאָר דער באַלעגאַלע זיסל זאָל אויך הערן, — און נעמט

אָפּ דעם מאשקן. נאָך וואָס זאָל ער האלטן דעם מאשקן, אז מיר זיינען שוין
אינ דער הויפט-קווארטיר?

ליפע איז אוואדע מערוצע. געוואָרן ארויסצוכאפן דעם פאלשן פייגער
פון דעם באלעגאָלעס הענט, און דער באלעגאָלע זאָגט אויך:
— אז רעב ליפע, זאָל לעבן, הייסט אזוי, בין איך מערוצע. לאָז זיין
מיט פיר טעג ספעטער די געלט מיר אוועקגעבן. ס'איז ניסט קעדיני. פיר
טעג, לאָז זיין פיר טעג...

געשווינד האָב איך אימ געהייסן אריינרופן דעם באלעבאָס פון דעם גאסטהויז,
ער זאָל אפ דייטשעריש אָנשרייבן א שטאר-כיווי, ווי אינ קאליש איז די מאָדע.
ליפע האָט צונויפגעכעזשונט, איז דעם באלעגאָלע זיסלען געקומען סא-
כאקל טויזנט מיט דריי הונדערט און אכציק רובל אסיגנאציעס. דאָס
האָט מען בארעכנט אפ פרייטישע טאָלערס, און אָנגעשריבן א שטאר-
כיווי אפ פיר טעג. אונדזער ליפע האָט זיך געשווינד געכאסמעט. דער דייטש
דער באלעבאָס מיט נאָך איינעם האָבן זיך געכאסמעט פאר איידעס. איך
בין אומישנע ארויסגעגאנגען ניט צו זיין דערביי.

ביידע האָבן געלויכט. דער באלעגאָלע זיסל האָט געמיינט, א מאלעך
שפילט זיך מיט אימ, אז דער רעב ליפע האָט צוגענומען די אפויטיקע צעוואָר-
פענערהייט און מאכט נישט קיין שום פירעש ניט. אלע כסימעס אופגעריסן,
און רעב ליפע פּרעגט ניט און קוקט גאָר ניט. ליפע, ווי ער האָט בא זיך
געוויסט די צאָרע, האָט ער א כאפ געטאָן מיט ביידע הענט דעם פייגער,
פאָטער צו ווערן די סאקאָנע, וואָס ער האָט אוואדע געקאָנט גיין סיביר
דערפאר, כאפט אוועק און טייקעפ טאקע געזוכט אן אָרט, ווי פייער ברענט
אינ דער הרובע, ארופגעלייגט דעם קאָרבן אפ דעם מיזבייעך און פאר-
ברענט אד לעאָפּאַר.

אזוי, ברידערלעך, בין איך דורכ א ביסל סייכל ניצל געוואָרן פון
זוא ביטערער זאך. נאָר מיט א האלבער שאָ שפעטער, אז דער ליפע איז
געבליבן זיצן בא זיך אינ שטיבל, האָב איך מיר מיינע זאכן איינגעפאקט
און האָב מיך ארויסגעצויגן פון דער קווארטיר גאָר אפ אן אנדער גאס,
צו א יידן. דער ליפע האָט געזען מיך טאָרעד, אופצופאקן מיינע זאכן איבער-
צופירן אפ א וועגעלע, טוט ער מיך א פרעג:

— וואָס איז דאָס, איר פאָרט אוועק?

דענצמאָל האָב איך טאקע, ווי דער אוילעם זאָגט, מיינן שוועד הארצ צו
זיין קאָפּ אויסגעלאָזט. צוויי קאָפּל-שמוינע פעטש האָב איך אימ געגעבן
און האָב אימ געגעבן צו פארשטיין, אז איך ווייס זיין מיינע פון רעב לייזער
דיקאָנס פעטש און פארוואָס אפילע מע האָט אימ אזוי מעכאבעד געווען, און
אז מיקויעך דעם פאלשן שטערנטיכל האָב איך ערשט היינט געוואָר געוואָרן.
איך האָב מיך נויקעם געווען אינ דעם הולטיי, ווי ער איז ווערט געווען.

ער, ליפע, איז נאָך דעם אייגענעם טאָג אנטלאָפּן געוואָרן צופּוס פּונ
קאַליש. ניט אזוי ווײַל ער האָט מוירע געהאַט פאַר דעם וועקסל זיסל דעם באלע-
גאַלעס; ווי מע האָט מיר דערציילט, האָט רעב לייזער דיפּאָנ אימ געזוכט מיט
קאזאקן אפּ דער קווארטיר. ליפע האָט מינאסטאמ געהערט, אז מע זוכט אימ,
האָט ער געמאַכט, ווי די פּוילישע ייִדן זאָגן אפּ אנטלויפּן: „געמאַכט פּיס“.

— נו, האָב איך אייך געעקט די מײסע פּונעם פּאַרשן שטערנטיכע אינ-
גאַנצן. אצינד מעג איך אהיימ גיין, איך דאַרפּ פּרי אופּזושטיין.

— א גוטע נאַכט, א גוטע נאַכט! — פּונ אלע זייטן האָט איינער דעם
אַנדערן געזאָגט, און מע איז איטלעכער אהיימ געגאַנגען מיט א שיינעם
דאַנק אָקסמאַנען פאַר דער וווילער, לאַנגער, ציקאַווער מײסע.
אַפּן וועג גייענדיק, פּרעגט מיכל אָקסמאַנען:

— יאָ, איך האָב פאַרשטאַנען די גאַנצע מײסע. נאָר אזא ייִדל, ווי
איך, ווייס גאָר ניט, אויב ס'איז דאָ פּאַלשע פּערל, וואָס זאָלן א פּאַנעם
האַבן, ווי גוטע פּערל...

— כאַ-כאַ-כאַ! — לאַכט אָקסמאַן, — אינ דיין לױהאַיאָפּאַלי איז ניט גוט
פאַר אזא ליפע לעוויט. דעריבער האָט ער אינ בארדיטשעו געמוזט קויפּן
צווישן די גאַלאַנטעריי-קראַמען, דאָרטן קויפּן אלע פּריצימ. הי, אינ ברעס-
לע, די דייטשקעס קויפּן אויך פּאַלשע פּערל און גייען אָנגעטאָן טאַמיד
דרינען, ווי די פּאַווערטעס בא אונדז אינ פּאַצערקעס...

17

דערפאַר, וואָס יענער פּיירעק זעכצן איז צו לאַנג געווען, דעריבער
איז דער פּיירעק זיבעצן גאָר א קורצער.

ווי גוט מיכלען איז געווען בא דעם אָקסמאַנען! ער האָט געהאַט גוט
צו עסן און גוט געצאָלט זשאַלאָוואַניע. פּונ די סאַכרימ אינ ברעסלע, בא
די, וואָס ער האָט איינגעקויפּט פּונעם שפּיטאַל וועגן, האָט מיכל אויך גע-
האַט אלעמאָל מאַטאַנעס, געלט און א זייגערל און פּאַטשײלעס זיידענע.
אַכוצ דעם האָט ער זיך אויסגעלערנט א ביסל דייטש ריידן, און אַלדאָס
גוטס געהערט בא אָקסמאַנען און פּונ די מענטשן, וואָס זיינען אריינגע-
קומען צו אָקסמאַנען, אָדער וואָס אָקסמאַן האָט מיכלען מיטגענומען, אז
ער איז געגאַנגען צו זיי. אינעם אייסעק שפּיטאַלן איז מיכל געניט גע-
וואָרן. אלץ איז פאַר מיכלען געווען א גליק. נאָר דאָס גליק האָט ניט
לאַנג געדויערט. פּלוצים איז אָנגעקומען פּונ דעם יענעראַל-אינטענדאַנט א
פּאַפּיר, מע זאָל אלע קראַנקע סאַלדאַטן אוועקשיקן פּונ ברעסלע קיין פּוילן
אינ קשענסטוואָ וואַרשאַווסקע — וועט דעם קייסער ניט קאַסטן די שפּיטאַלן.
אינ ברעסלע מוז דער קייסער זיי האַלטן פאַר זיינ געלט, דאָרטן, אינ קשענ-

סטוואַ ווארשאווסקע, וועט די פוילישע קאסע צאָלן די פאָדראטשיקעס.
אַקסמאן האָט געעקט דעם אייסעק און מוז ווייטער פאָרן זוכן
אן אנדער אייסעק פונזיינטוועגן בא דער הויפט-קווארטיר.

מיכל האָט ניט געוואָלט ווייטער פאָרן זוכן און האָט אָפגענומען זיינע סכירעס
פאר אַנדער האַלבן כאַדאַשימ. אכּוּב דעם האָט אימ אַקסמאן געשענקט הונדערט פּריי-
טישע טאַלער א מאַטאַנע פאר זיינ געטריישאפט. מיכל האָט אַקסמאנען אין דער קור-
צער צייט איינגעבראכט מער פונ טויזנט טאַלער. איז ער דאָך ווערט א מאַטאַנע.
פינף טעג אין קיסלעוו תקע"ג¹ (דעם 18-טן נאָוועמבער 1813) איז מיכל
מיט כליעבאָוס א קאַרעוו, וואָס איז מיט פאַטשט געפאָרן, — פון דער הויפט-
קווארטיר קיין קיעוו האָט מען אימ געשיקט, — זייער גוט אויב געפאָרן. אָן
הויצאַעס האָט כליעבאָוו אימ געהייסן מיטנעמען אהיים.

אז מע וויל א קוק טאָן פאַפּראָסטע, איז דער מיכל זייער גליקלעך.
פונ א בעלפער, פונ א פאקטער, א לוי האַיאַפּאָליער ייִדליק, איז ער אין איין
יאָר געוואָרן א גאנצער מענטש, אן אופגעקלערטער מענטש. באַקלייט, ווי
א סראָרע, א פאָר טויזנט רובל געלט האָט ער, א זייגערל א ווילס מיט
א זייגער-קייטעלע דערצו. און נאָכ מער: ער ווייסט אצינד פונ פאָדראדנ-
אייסאַק'מ. א ביסל האָט ער אליין געהאט צו טאָן בא א שפיטאַל, און פונ
פערעוואָזקעס מיט אנדערע פאָדראדנ האָט ער געהערט און געזען. איז
אימ טאקע גאנצ גוט אהיים צו פאָרן.

מיכל איז מיט פאַטשט געפאָרן, זייער גיב אָנגעקומען קיין זוואַהיל (נאָ-
וואָגראד-וואָלינסק הייסט דאָס שטעטל אפּ רוסיש), אריבער די רוסישע גרענעצ.
דאָ איז כליעבאָוס קאַרעוו אוועקגעפאָרן קיין קיעוו, און מיכל האָט
זיך גענומען זיין וועג ווייטער צו פאָרן, ווהיגן ער האָט געדארפט.

18

מעזשבעזש, שאבעס כּאנוקע.

א פויליש פאַרעצל ליפּינסקי, פונ א קריין שטעטערע בא מאַהיליעוו,
איז פאר עטלעכע יאָר אָנגעקומען צו פאָרן אין א רוסישער שטאַט אריין. דאָ
איז גראַד געווען א סויכער, וואָס האָט געקענט דעם ליפּינסקי פונ דער
היים. אז דער סויכער הערט די פאקטורירי און אלע, וואָס דרייען זיך
ארום דעם ליפּינסקי, רופן אימ אלץ „פּאן גראפּ“, „פּאן גראפּ“, פּרעגט
דער סויכער מיט א קאעס אפּ פויליש-לאָשן:

— סטייטש, ליפּינסקי קען איך דאָך זייער גוט פונ דער היים, אז ער
איז בעשומ אויפן ניט קיין גראפּ, אפילע ניט קיין הינטער-כיליעק פונ א גראפּ?
ענטפערט איינער פונ די פוילישע כיינ-מאכער שליאכטישעס, וואָס איז
ליפּינסקי ליב-מענטש, אפּ פויליש:

1 טאק-אין-גימל.

— פאג ליפּינסקי יעסט פּאָדרוּזשני גראַפּ...

דער סויכער האָט ארויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער און האָט די פּוילישע טשווע איבערגעזאָגט אפּ רוסיש און אפּ ייִדיש, קעדיי אלע זאַלן פּאַרשטיינ:

— כאַ-כאַ-כאַ! לאַכט, ראַבויסימ! אַ געלעכטער, כּלעבנ! דער שליאַכטישט זאָגט, אז דער ליפּינסקי איז אַינ דער היימ אַ פּראָסטער שאַלעס-דעס אַ פּאַרעצ, נאָר אז ער פּאַרט ארויס פּונ דער היימ אפּן וועג, ווערט ער טאַמיד אַ וועג-גראַפּ.

אלע האָבן זיכ צעלאַכט.

דורכ דעם קליינעם מיסעלע פּונ דעם ליפּינסקינ וועט מען פּאַרשטיינ, וואָס מע וועט ווייטער זיינענ פּונ דער שטאַט מזושבעזש.

מעזשבעזש איז אַן אלטע ייִדישע שטאַט (אינ קאַמענעצ-פּאָדאָלסקער גו-בערניע). פּונ לאַנג אָן איז מעזשבעזש געווען אַ האַנדל־שטאַט. פּיל גרויסע סאָכרימ, הורטאָוויקעס פּונ אלערליי פּראָדוקטן און סכּוירעס, גרויסע אשירימ און געל־קאָנטאָרן און גרויסע כאַלפּאַנימ האָט מען געפּונען אינ מעזשבעזש. אַ שטאַט, קימאַט פּול מיט לאַמדימ. עטלעכע גרויסע לאַמדימ און באַעבאַ-טימ, וואָס האָבן געקענט לערנען.

כאָטשע מעזשבעזש איז דאָך די ערשטע הויפּט־נעסט געווען, וווּ כּס־י דעריי האָט זיכ פּאַרפּלאַדיעט פּאַר אַ יאָר פּופּציק (פּאַר תקע"ג) אינ דער פּוילישער מעדינע, — אינ מעזשבעזש האָט דאָך געווינט דער רעב ... [זייס־ראַעל באַשעמ], דער ערשטער כּס־ידישער באַל־נעס, דער כּס־ידישער באַל־מיי־פעס, קימאַט ווי מאַהאָמעט באַ די אראַבער און באַ די טערקן (נאָר וואָס מאַהאָמעט איז דערצו געווען אַ גרויסער גיבער־מילכאָמע אויכ. אָבער זיינ סייפּער, קאָראַן, איז די גרעסטע העלפּט פּול מיט כּס־ידישער פּלוידעריי — דאָס, וואָס כּס־ידישע רעבעס רופן „טוירע“), — כאָטשע דער רעב ... [זייס־ראַעל] קומט ארויס פּונ מעזשבעזש און האָט געווינט אינ מעזשבעזש, געפּינט מען אַדאָיאָמ (תקע"ג) אינ דער שטאַט מעזשבעזש ניט אַ מעשר מן המעשר¹ כּס־י דישע זאַכנ, אָדער [אַ] רעכטע כּס־ידאַניע, — אַקעגן אַנדערע שטעט, וווּ עס קישעט מיט כּס־ידימ.

[עס] האָט אַ פּאַנעם, אז דער אייגענער טערעצ פּונ ליפּינסקי שליאַכטיש איז דאָ אויכ. אינ מעזשבעזש האָט ער געהייסן [זייס־ראַעל] דער באַבעס (אזוי שטייט אינעם ... [„שבחי הבעש"ט"]). נאָר אפּ דער מעדינע האָבן אימ די פּאַקטערלעכ און די אלע, וואָס האָבן זיכ געשאַסטעט ארום אימ, געמאַכט כּיינ און האָבן אימ גערופן: רעב ... [זייס־ראַעל] פּאָדרוּזשני גראַפּ. דעם טערעצ, פּאַרוואָס ס'איז אזוי געוואָרן פּאַרפּלייצט איבער דער מע-

1 מיסער מינ האַמיסער.

דינע, געפינט מען אינעם „סייפער כסידים“. אהער, צו אונדזער מיסע, קער נאָר, אז זינט דער ... [ײַסרָעל באַרשעם] איז געשטאַרבן, האָט אים מעזשבעזש נישט געווינט קיין גרויסער כסידישער רעבע ביז זײַן אייניקל ... [באַרעכ], אז מען האָט אים ארויסגעטריבן פון טולטשינ און נאָכ דעם, אז ער האָט זיך געוואַלגערט (א גאנצ יאָר, דאכט זיך) אים בראצלעוו, האָט זיך דער ... [באַרעכ] אריינגעכאַפט קיין מעזשבעזש און איז אים מעזשבעזש בערעכ תקע״א געשטאַרבן.

פאר דעם ... [באַרעכס] שטארבן האָט זיך געטראַפן איינער, וואָס איז פריער געווען אים א קליינ שטעטל אין פוילן... א רעוול. דאָס רעוול האָט דאָס געטאַן, ווי פיל אנדערע רעוולעך און מאגידים פון קליינע שטעטלעך האָבן געטאַן. ער איז אויך געפאלן אפ דעם סייכל: נאָכ וואָס זאָל ער זיך מוטשען א דראָשע מיט א ראמבאם פארענטפערן און א פּשאט געמאַרע צו זאָגן אינעם שטעטל... פאר צען גילדן א וואָך סכירעס? בעסער טוט ער זיך א וואָרפ אפ דער גייער מאָדע, כסידישע שאַלעסודעסן צו פראווען, מיט פינצטערע זאַגעכצן פון קלאָמערשט קאַבאַלע, סירעטוירע, — דאָס גייט פונעם מויל, ווי א וואסער, — און מאכט פידיוניעס, דערפאר צאָלט מען טייערער. אים איינ שאָ קאָן מען הונדערט רענדלעך נעמען (בא די, וואָס גיבן), און ס׳איז דאָ גענוג, און עס ווערט נאָכ אלע טאָג ניסראבע געבערס און געבערס.

נאָר ווידער דאָס מיסעלע. אים דער היים אינעם שטעטל ... קאָן ער דאָך נישט זײַן (ווי דאָס פּאַרעצל לײַפניסקי) מער פון א רעוול, — אנו די איינע צו ווערן א פּאַדרושנע גראפ, א וועג-גראפ! איז דאָס רעוול ארויסגעפאַרן קיין יאס. דאָ אים מאָלדאוויע, פול מיט אמעראצים-יידן, קימאט אזוי גראָב ווי די מאָלדאוואנעס, דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבן אריינצוניאדען כסידאר-ניע, דאָ איז עס דאָס רעוול געוואָרן דער ... ער ראָוו, א גרויסער צאדיק און באל-מויפעס, א כסידישער גרויסער גוטער-ייד (די מאָלדאווער גראָבע יונגען זײַנען מינאסטאם גרויסע מעווינים אפ די אלע זאכט, בעעמעס אָבער ווייסן זיי פון קאַבאַלע און פון פידיוניעס, ווי פון דעם, וואָס דער ראמבאם זאָגט אינעם „קידוש החודש“¹). כסידים, מאָלדאוואנסקע כסידים, האָבן דעם גרויסן צאדיק טאָג און נאכט זייער הויך געלויבט, און געלֶט האָט ער אויך אָנגע-הויבן געשמאק צו שארן אים קעשענע אריין.

פּאַרט האָט דער ראָוו, דער גוטער-ייד, בא זיך געוויסט, אז ער ווייסט נעבעך גאַרנישט. געמיינט האָט ער, אז דער אנדערער, דער איז דאָך דעם ... [ײַסרָעל באַרשעם] אן אייניקל און ווינט נישט אים דעם אמעראצישן מאָל-דאוויע, און מען לויבט אים אזוי שטארק. נישט אנדערש, דער רעבע מוז

יאַ עפעס וויסן. אפּ הויצאַעס אהינ קיינ מעושבעזש דארפּ ער ניט מיטנע-
מען זײַן געלט. אפּ דעם גאנצן וועג וווינען דאָך ייִדן, וואָס טראָגן אונ
גיבן געלט פון אַזע זײַטן. אנו, א פּאָר געטאָן מיט א גרויסן ארפּזוג,
מיט א קארעטע מיט פיר פּערד. אונ קאפּצאַנימ כּסידים אפּ בויִדן זײַנען
אויכ געזאַרן, אָן הויצאַעס, אפּן וועג לעבן צאדיק האָט מען זיי אויכ
אריינגערוקט עפעס.

דער פּאָדרושנע גראפּ איז מיט די אַזע בײַשפּילערס אָנגעקומען צום
צאדיק קיינ מעושבעזש.

— דער גרויסער רעבע אליינ איז געקומען צו רעב ... [רעב באַרעכ], —
האָט געקלונגען צווישן די כּסידים אפּ דער מעדינע.

ווער עס האָט געקענט דעם ... [רעב באַרעכ], ווייסט, אז דאָס האָט אימ
בא זיכ זייער האנאַע געטאָן. דער ... [רעב באַרעכ] איז געווען א גאדלעכע,
א באַלגײַווע, דערצו מיט א שארפּ מויל (אַדער ווי ... האָט איינעם גערופן:
„דו האָסט זייער א שטאַרק פּאַנעם“. יענער האָט ניט פארשטאנען,
אז די ווערטער הייסן אפּ לאַשנאקוידעש: אוועס-פּאַנעם). ער האָט אמאָל
געזאָגט צום שפּאַלער זײַדן (אויכ א כּסידישער גוטער-ײִד אין זײַן ווינקל):
פּארוואָס רופּט מען אייך „זיידע“? לאַז מען אייך רופן „באַבע“. דאָס
זידלעך איז נאָר געווען, קעדיי מע זאָל זאָגן, אז ער, ... [רעב באַרעכ], נאָר
ער איז דער גרעסטער גוטער-ײִד, אַזע אנדערע גוטע-ײִדן זײַנען אקעגן
אימ א גאַרנישט. דער שפּאַלער זיידע האָט אין דעם אויגנבליק קליגער
געענטפּערט, ווי די נארישע גײווע-קאַשע איז געווען. ער האָט אימ א זאָן
געטאָן:

— וואָס איז דעם מיט אייך דער יכּעס, ווען ניט דער זיידע? (דעם ...
[יכּרעלע באַלשעם] האָט ער געמיינט).

לעסאַטע איז אימ זייער ווילד געראַטן צו זײַן גאדלעכע, אז דער גרוי-
סער [רעבע] איז צו אימ געקומען, פון אזוי ווייט, פון יאס צו אימ, מוז דאָך
אוואדע געדרונגען זײַן, אז ער איז דער גרעסטער גוטער-ײִד.

מיט וואָס דער יאסער (שױן האָט מען אימ גערופן נאָר: „דער יאסער“) איז
פון דעם מעושבעזש אוועקגעפּאַרן, קאָן מען זיכ מעשאער זײַן: דו
זױסט ניט, איך ווייס ניט, נאָר לײַגן אונ געלט נעמען — גוט, דאָס טױגן
מיר, מאכט מיטן מויל אונ מיט די הענט קען איך ווילן, אונ דאָס קענען
מיר בײַדע.

אז דער ... [רעב באַרעכ] איז אינ א האלב יאָר ארום (דאכט זיכ, ניט לענ-
גער) געשטאַרבן, האָט דער יאסער זייער גוט פארשטאנען, אז ער
מען זיכ אריינכאַפּן אפּ דעם [מעושבעזשער] רעבנס אָרט קיינ מעושבעזש,
ווייל ער קען דאָך דאָס, וואָס יענער האָט געקענט.

אזוי איז עס תקעג דער יאסער אין מעושבעזש אונ מאכט מיט דער

דייפ * מער געלט, ווי אינ יאס. דאָרטן רעכנט מען אז טערקישע טאָלער,
ליעוועס (א לייעו איז נאָר א האַלב רובל אסיגנאַציע), ארומ מעזשבעזש
רעכנט מען אז קערבלעכ אָדער אז רובל־אסיגנאַציעס.

נאָכ עפעס דארפ מען צו וויסן, אז אז ראָשעשאַנע זייענען בא א כסי-
דישן רעבן פיל אַרכימ. שאבעס כאַוקע איז דאָך גאָר ניט לאַנג נאָך ראָ-
שעשאַנע, איז גאָר ווייניק אַרכימ, נאָר ס׳זינג רענדארעס, וואָס פאר נאָזל-
גאָר האָבן זיי צו טאָן מיט די פריצימ מיקויעכ זייערע ארענדעס. איז
פאָרעצ הייסט זיך געבן א הויסאַצע, אן אנדערן וויל עמעצער אויסדינ-
גען די ארענדע. פאָרט מען צום באל־מויפעס, ער קאָן דערצו העלפן. און
קערוימע גענייטיקע זאכן. א שוויגער מיט אן איידעם פארלאָזן זיך, דער
גוטער־ייד זאָל צווישן זיי א לאָך מאַכן, אָדער אן ארענדאר טוט א שו-
דעך מיט א רעבנס כאַסיר, אועלכעס טוט זיך גישט אָן דעם כסידישן
גוטן־יידן. אועלכע אַרכימ קומען אז שאבעס כאַוקע. אָבער דערצו ליגט
אלץ דער רעבע דער גוטער־ייד ניט צו. ער מאַכט געלט פון אועלכע
זאכן אואדע אויך.

דעם שאבעס כאַוקע איז געקומען קיין מעזשבעזש צום צאדיק רעב
דאָוויד סמיק מיט זיין ווייב בריינע־דאָכריש און דער איידעם פון דער
געשטאָרבענער איינציקער טאָכטער. די אלע דריי האָבן ערעו שאבעס
אריינגעטראַגן צוואנציק רענדלעך, וויל זיי ווילן, זיננוועלע זאָל יאָ נעמען
א ווייב. ער איז א יונגערמאן, און רעב טעויע בילענקיס רעדט אימ
א שידעך, ער זאָל נעמען בא רעב גאוורעל גיטעלעס א מיידל. איז דאָ
געקומען דער רעב גאוורעל גיטעלעס מיט טעויע בילענקיס אויך צום
צאדיק, ער זאָל מאַכן, אז רעב גאוורעל זאָל מערוצע ווערן, זיין קינד,
זיין טעכטער, זאָל אז טאָמיר זיין אינ נימעווקע בא בריינע־דאָכרישן אז
איביקע קעסט, קעדיי בילצעס יינגעלע און די קינדער, וואָס זיננוועלע
דעט האָבן מיטן אנדערן ווייב, רעב גאוורעלעס טאָכטער, זאָלן ארומ זיי
זיין, וועט זיי זיך דאכטן, ס'איז בילצע. רעב גאוורעל גיטעלעס זאָל דעם
צאדיק געבן טקיעס־קאפ, אז ער וועט קיינמאָל ניט זאָגן: „איך וויל מיין
טאָכטער מיט מיין איידעם זאָלן בא מיר אינ לוי האַיאָפאָלי זיין“.

געפוייעלט. דער צאדיק הייסט, גיט רעב גאוורעל גיטעלעס טקיעס־
קאפ, נאָר רעב דאָוויד סמיק זאָל אויך געבן טקיעס־קאפ, — זיסט וואָרט
מען דעם שווינגנדיקן דאָוויד סמיק גאָר ניט אכט גענומען, אז טקיעס־
קאפ צו געבן טויג בריינע־דאָכריש ניט, וויל זי איז, צאבילאָמיש, מע-
כילע, אן אישע, — אז די קינדער, וואָס וועלן זיין, זאָלן זיין גלייכע
יאָרשימ ווי יענע יינגעלע פון בילצען. דאָס אויך געפוייעלט און אשילע

* וואָס יודן רופן: „מאָגן מיט דער רייז“ ווייסט די, וואָס לייענען דאָס מיטע־בייך.

כּוּצ דעם טקיעס-קאפּ האָט מען געמאכט קסאָוים דערופּ. רעב גאוורעל
גיטעלעס האָט דעם רעבן אויכ א סופּציקער געגעבן, און וועל וועלע בער יע
האָט גענומען א רויט רענדל פארן שרייבן.

נאָכ א פּאַרפּאַלק זיינען געקומען פון לוי האַיאָפּאַלי אהער: ארנ בעס-
מעדרעש-שאמעס מיט זיינ ווייב סאַרענ. באשער זי, סאַרע, איז אָנגעפאלן
דעם אָסטורער מאגידס אייניקל, זיינוועלען, און ארנ האָט אויכ אונטערגע-
האַלפּן דעם זיינוועלען מעוואיעש צו זיינ, — דענצמאָל, ווען ביילצע איז גע-
שטאַרבן, — דערצו האָט זי, סאַרע, איבער דער גאנצער שטאָט גערעדט
אפּן צאדיק, איז לוי האַיאָפּאַליער קאַהאַל כאלעמויעד סוקעס געזעסן און
האַבן געמאכט א פּסאק: מע זאָל ארענען אָפּזאָגן פון שאמאָסעס. כאַנשע
ארנ מיטן ווייב זיינען ארויסגעפּאַרן קיין ניםעווקע און האָבן איבערגע-
בעטן דעם זיינוועלע, האָט קאַהאַל פּאַרט ארענען ארויסגעוואָרפּן פון שא-
מעס-שטיבל און געוואָלט אָנעמען שלוימע בעשעכעס, דעם דארדעקע-מעלא-
מעד, דעם קאפּצן, פאר א בעסמעדרעש-שאמעס. איז קיין אנדער אייצע
ניט געווען, נאָר ארנ מיטן ווייב זאָלן פּאַרן קיין מעזשבעזש אפּ שאבעס
כאנוקע. ביפּראט דער פארנעס-כּוידעש רעב טעוויע בילענקיס איז אצינ-
דערס אויכ דאָרטן. זאָל מען בעטן דעם צאדיק, ער זאָל אָנזאָגן דעם רעב
טעוויען, מע זאָל ארענען ווידער לאָזן זיינ בעסמעדרעש-שאמעס.

ארנ וואָלט ניט געפויעלט, ווייל טעוויע בילענקיס האָט נאָכ צוגעלייגט
עטלעכע שרעכטע ווערטער פארן צאדיק צו די ווערטער, וואָס סאַרע האָט
געשריגן אפּ דער גאס אין לוי האַיאָפּאַלי. זייער גליק איז געווען, אז
זיינוועלע איז דאָ געווען, האָט ער געבעטן דעם צאדיק, און רעב טעוויע
האָט אויכ געמוזט זיינוועלען צוליב טאָג, ווייל ער דארפּ דאָ נעמען דאָס
גרויסע שאדכאַנעס-געלט בא אימ.

געפויעלט. דער צאדיק האָט געזאָגט: ער איז מויכל. דערצו האָט זי
דאָכ קודשא בריך הוא¹ געשטראָפּט, דערפאר איז איר שיינצע פארלאָרן
געוואָרן (איי, דאָס איז פּריער געווען? אזעלכע זאכן הייסן בא אונדזערע
כּסידים „דעם רעבנס קוק!“). הייסט ער רעב טעוויען, און רעב טעוויע
זאָגט צו. ארנ איז ווידער שאמעס, נאָר קאַהאַל זאָל ניט דאָרשטיק זיינ, זאָל
ער אינ דער היים שטעלן אן עמער מעד.

ארנ מיטן ווייב סאַרע זיינען ערעו שאבעס כאנוקע דערפרייט געוואָרן
מיט רעב טעוויעס האפּטאָכע, נאָר זיי זיינען געבליבן שאבעס האלטן אינ
מעזשבעזש. זונטיק אימירצעשעם פּאַרן זיי אהיים, און גלייכ צום בעסמע-
דרעש, אפּ זייער אָרט, כּבראשונה².

1 קודשא בריך הוא.

2 קעוואָרשוניג.

עטלעכע רענדארעס — מיקויעכ פריצימ, וואָס הייסנ זיכ געבנ גרויסע הויסאָפּעס — זײַנען אויכ פארטיק געוואָרן ערעו שאבעס, אנדערגעלייגט קערבלעכ אפ פּידיוינעס. רעב וועלוול דעמ בעריע אויכ אריינגערוקט עפעס, האָט ער אפ א קוויטז אָנגעשריבנ דעמ רענדארס נאָמען, ווי ער אונ זײַנ מאמע הייסט — בא פּידיוינעס דארפ מען ניט וויסן דעמ פאָטערס נאָמען, נאָר דער מוטערס נאָמען — אונ דעמ פאָרעצס נאָמען מיט זײַנ מוטערס נאָמען. זײַנען די רענדארעס שוינ גאנצ פארויכערט, אז עס וועט רעכט זײַנ, דער פאָרעצ וועט גאָר אן אנדער מענטש ווערן. נאָר איינאיינציקער קרעטש — מער מיט א הויב זײַנען זייער שפעט, ערעו שאבעס, אָנגעקומען אהער קיינ מעזשבעזש. האָבן זיי געמוזט בלייבן אפ שאבעסצונאכטס.

נאָכ איז דאָ אפ שאבעס אָנגעקומען א טייערער אוידעכ, אן ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכ, רעב פישל מיט א גאבע ... דער שטייט טאקע איינ באמ צאדיק. מינאסטאמ האָט ער געבראכט פונ ערעצ-ײַסראָעל ארויס שאר-פע בריוו פונ רעב א וורעמעלע קאליסקער (דאָס איז א כסידישער רעבע אינ ערעצ-ײַסראָעל). שרייבט מען, אז דער רעב פישל איז א זייער טייערער ייד, א כאָשעו בא רעב א וורעמעלע קאליסקער, איז ער דאָכ טאקע דער רעכטער ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכ.

דער ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכ, א קליינער, א שווארצער, א געשטופל-טער, א ייד פונ א יאָר פופציק, זייער א פעטער, מיט א גראָבלעכער קאָלטענוואטער לאַנגער באָרד אונ צוויי דינע, קורצע פייעס, א ווייסע יאר-מיקע שטעקט ארויס פונ אונטער דעמ טערקיש פארוויקלטן קאָפּ מיט א ווייסער פאטשיילע פונ ווייסער האלידזיע, אָנגעטאָנ א לאַנגן דזיבונ (דאָס איז מיט פיל קליינע שמוקלערשע קנעפלעכ), אפ טערקיש גענייט, מיט א ברייטן וואָלענעם בלאָען גארטל. אפ די פיס גייט ער אינ טערקישע מעשטעס — טערקישע געלע פאנטאָפּל — אונ די זאָקן זײַנען אויכ פונ געלער לעדער. א קאָל האָט דער מעשולעכ, ווי מע ריבט א זאק מיט וועלטשענע ניס. דער ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכ רעדט לאַשנקוידעש, נאָר ניט ווי בא אונדז, ער זאָגט

אפ א קאָמעצ אויכ א פאסעכ, אפ א מעלופּמ זאָגט ער ווי א קאָמעצ. דעריבער בעשאס מע האָט דעמ ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכ אופּערופּן צו דער טוירע שאבעס — מוירע מויריינע רעב יערוכעמ בענ מוירע מויר-ריינע רעב ״צכאָק״, — האָט ער געזאָגט די בראָכע: „בארוכ אטא... דער-נאָכ האָט ער אפ זײַנ ערעצ-ײַסראָעל-לאַשנקוידעש געמאכט א „מי שברך״¹: פריער רעב א וורעמעלע קאליסקער, דערנאָכ דעמ היגן צאדיק, דערנאָכ אנדערע כסידישע גוטע-יידן, וואָס דער אוילעמ קען זיי אלע. דעמ ערעצ-ײַסראָעל-מעשולעכס גאבע, גאָר א יונגער יונג, א שיינער

זינג פונ א יאָר צוואנציק, כאַטשע ער איז א היג־לענדישער, גייט אויב האַלב טערקיש.

שאבעס באמ עסנ איז דער ערעצ-יִסראָעץ-מעשולעכ געזעסנ הארט לעבנ צאדיק. זײַנ בענקל איז געשטאנענ טייקעפ נאָכ דעם אויוונאָג פונ פאָרנט, ניט בא דער וואנט, איז ער אויסגעקומענ מיטן פאָנעם צו דער וואנט, נאָר ער האָט ניט אנ אויג אראָפגעלאָזט פונעם צאדיק. צום שאלעסודעס אויב אזוי. דערביי אלץ מיט פרומע האווייעס געקוקט אינ מויל אריין: עפּשער ווײַל ער האָט נישט פארשטאנענ די טוירע, וואָס דער צאדיק האָט געזאָגט אפּ אונדזער ייִדיש לאָשנ, האָט דער מעשולעכ אָפּנגעהאלטנ זײַנ מויל, עס זאָל אינ אימ אריינפליענ...

צום שאלעסודעס האָט דער צאדיק געזאָגט טוירע. א גרויסער אויב לעמ זײַנענ געווענ. אונ ער האָט געוויזנ, אז חנכה¹ איז בחינת חן² אונ פונ בחינת כה³ — „כה אָמר השם“⁴ — דאָס איז תפארת⁵ אונ נצה⁶. „חנכה“¹ זײַנענ אויסיעס חנוך⁷, דעריבער שטייט: „ויתהלך את אלהים“⁸. — „אלהים“ איז גבורה⁹, דעריבער שטייט בא אוראָמענ: וירק את חניכיו¹⁰ — אויב לאָשנ חנכה¹. דאָס איז בחינת חסד¹¹, ווײַל עס שטייט בא אוראָמענ: „חזק לאברהם“¹². חנכה¹ איז בחינת מלכות¹³, ווײַל חן כה¹, אונ עס שטייט: „כה אָמר השם למשיחו“¹⁴; בחינת הוד“¹⁵ זײַנענ ייִדן, ווי עס שטייט: „ישראל אשר בך אתפאר“¹⁶...

צו דעם עטלעכע „היי, היי, היי!“ אונ עטלעכע גוטע ייִדישע קרעכצנ, איז עס זייער א הויכע קאבאָלע-טוירע, סיסרע-טוירע געזאָגט. בא דעם אוילעם, וואָס מער מע פארשטייט נישט, איז די טוירע נאָכ העכער פונ הויכ. — מעכײַע פאָשעט! — גייט דער שמועס בא די כסידים.

19

מעזשבעזש איז טאקע א גרויסע שטאָט. אינ מעזשבעזש איז דאָ א מעשוגענער, א ייִד פונ דער פרעמד, נאָר ער איז שוינ דאָס דריטע יאָר אינ מעזשבעזש, הייסט ער א מעזשבעזשער מעשוגענער. מע רופט אימ אויב וואַדיע דער מעשוגענער. וואַזוי ער איז אהער געקומענ צו פאָרן, צי גע-גאנגענ, ווייסט מענ נישט. ער אליינ רעדט מיט קיינעם נישט אונ באהאלט זיכ א גאנצנ טאָג ערגעץ אינ א פוסטער שטוב, נאָר אז עס ווערט נאכט,

1 כאנעקע. 2 בכינעס כײַב. 3 בכינעס קוי. 4 קוי אָמאר האשעם. 5 טאָפּערעס. 6 נײַצאכ. 7 כאנויכ. 8 וואַיִסהאַלייכ עס עלויהימ. 9 גוורע. 10 וואַיאָרעק עס כאנויכאָוו. 11 בכינעס כע-סער. 12 כעסער לעאָווראָהאָם. 13 בכינעס מאַלכוס. 14 קוי אָמאר האשעם לימשיכו. 15 בכינעס הויר. 16 יִסראָעל אשער בעכאָ עספּאָער.

לויפט ער ארום מיט א הויכנ שטעקן און מיט א צעבראָכענעם עמער און שרייט אפ דער גאנצער שטאָט:

— איך, אויוואדיע, שריי: סטראָזני אָגני! (היט אייך פאר פייער!) דאָ-טעוועט אייך!..

אזוי לויפט ער פּרוּצִים אינ א שטוב אריינ מיט דעם געשריי און פאר-לעשט אלע ליכט, אפילו דאָס פייער אינ אויוון פארגיסט ער מיט וואסער. דאָס טוט ער אזוי גיך, אזוי אינ איינ אויגנבליק, אז אָקאָרשט מע קוקט זיך אום, אָהאָ, ער האָט שוין אָפּגעטאָגן זײַנ זאך און אנטלויפט שוין שטי-לערהייט ווי א פייל פון א בויגן. צומאָל, אז ער באגעגנט אפ א טיש אָדער אפנ אויוון א שטיק ברויט, האָט ער א כאפ געטאָגן. דערפון האָט ער געלעבט, מינאסטאמ. ווינטער און זומער איז ער נאָר אינ א פעלצל, צוגעגארטלט מיט א שטריק און א לאפנמיצל אפנ קאָפּ, צעריסענע שקרא-בעס אפ די פיס. דאָס איז געווען זײַנ אָנטאָגן, דערינען איז ער ארוםגע-לאָפּן. פרומע ווייבער פלעגן מאכמעס ראכמאָנעס דעם מעשוגענעם אויווא-דיע אריינכאפּן מיט געוואלט, אָנטאָגן א העמד א ניס און א פאָר נייע שיך. ער האָט געשוויגן בעשאס מע האָט אים אָנגעטאָגן, ניט א וואָרט האָט ער געענטפערט אפ אלע ווערטער, וואָס מע האָט צו אים גערעדט, און איז ווייטער געלאָפּן שרייענ:

— איך, אויוואדיע, שריי: סטראָזני אָגני, ראטעוועט אייך!..

דאָס אייגענע פלעגט אויוואדיע פרייטיקצונאכטס אויך טאָגן, אריינלויפן און פארלעשן די בענטש-ליכט, מיט א פאָר קוילעטשן-כאלע פונעם טיש אוועקכאפּן, מיט דעם אייגענעם געשריי: „סטראָזני אָגני, ראטעוועט אייך!“ אנטלויפן. מע האָט שוין דעריבער אומעטום צוגעקייטלט פרייטיקצונאכטס די טירן: „אָט לויפט אויוואדיע!“...

באם צאדיק האָט מען דאָך ניט געקאָנט צוקייטלען די טיר, ווייל פרעמדע אָרכימ זינען ארויס און אריינ געגאנגען, פלעגט מען אומישנע איינעם אנידערשטעלן דרויסן, ער זאָל דעם מעשוגענעם אויוואדיע ניט אריינ-לאָזן. פאָרט האָט מען ניט טאָמיד געקאָנט איינהיטן. פרוּצִים האָט געקאָנט אויוואדיע אריינלויפן צום צאדיק און א פארלעש טאָגן אָלע שאבעס-ליכט, איז מען געבליבן זיצן אינ דער פינצטער, ביז מע האָט געבראכט די אלטע באביצע, זי זאָל ווידער די ליכט אָנצינדן. אינ שטאָט איז געווען א ווערטל: אז עמעצער האָט אומגערן פארלאָשן א ליכט, האָט מען געזאָגט: „אהא, דו ביסט שוין אויוואדיע!“

פארוואָס מע האָט בא כסידימ אינ מעזשבעוש און אומעטום צווישן כסידימ שטארק געשמועסט פון דעם מעשוגענעם אויוואדיע, איז נאָר גע-ווען ווייל דער צאדיק האָט געזאָגט, אז אינ דעם אויוואדיען איז בבחי-

נת גלגול¹ ארייג א נעשאַמע פון א גרויסג מיסנאגעד פון פארצייט, וואָס
 מאכמעס מיסנאגדעס האָט ער פארברענט דעם „זויהאר האקאָדוויש“. איז אויוונ
 זיינ אוינעש געווענ, ער זאָל מעגולגל ווערן אינ דעם מעשווגענעם ארייג.
 דעריבער לויפט ער ארום אונ פארזעשט אלע ליכט. א טייל מעקוראָווימ
 באמ צאדיק האָבן זיכ געשושקעט, [אז] בעסאָד האָט זיי דער צאדיק אפילע
 אויסגעזאָגט, ווי ער הייסט דער אויוואדיע, ווער די נעשאַמע איז, פון
 ווערענ גרויסג מיסנאגעד. דעם נאָמענ האָט מענ ארויסגעזאָגט נאָר בעסאָד
 שטילער הייט (אזע האָבן געוויסט פון דעם סאָד נאָר מיט דעם שטילער הייט
 ארויסזאָגן אונ א מאכ טאָג, מיט א קראצ: וואָס טויג אימ הויכ צו זאָגן?
 דאָס הייסט בא כסידימ בעטאָד געהאלטן א זאכ), אז ס'איז רעב יאנקעוו
 עמדינס נעשאַמע טאקע. דאָס הייסט בא כסידימ א מופעס... ווייל בא
 פתאימ² (פתי יאמין לכל דבר³ — שטייט שוין פריער פארטייטשט) איז אלצ,
 וואָס אזא כסידישער רעבע זאָגט, אוואדע עמעס. דער רעבע זאָל זאָגן, ער האָט
 באנאכט געהערט, וואָס דער פדעדערוויש האָט גערעדט מיטן בעזעם, גלייבט מענ
 פאר עמעס, קלוג אונ אפילע זייער קלוג, כאָטשע עס איז אן איינריידעניש,
 וואָס פארדרייט דעם סייכל. אונ אזע געשיקט זיכ ווייל, פארקערט נאָכ, דער,
 וואָס גלייבט ניט, איז בא זיי א מעשווגענער אָדער א ראָשע, אן אפיקוירעס.
 אינ מעזשבעזש איז געווענ אן אנונע אויכ, די זיצערקע פיני, וואָס
 פארקויפט אפן מארק אויסגעזאָטענעם ארבעס, געקאָכטע דארע בארלעכ, גע-
 פרעגלטע מאָנדלעכ אונ לעקעכלעכ, פאר פורים האָניק-קישעלעכ — עפשער
 רופט מענ עס אינ אנדערע שטעט מיט אן אנדער נאָמענ, — אונ זומער אויס-
 געזאָטענע פשעניטשקעס (אָדער קוקרוזעס, אָדער טערקישן ווייז
 רופט מענ עס), קיכלעכ אפ אייער געבאקן, — דערצו דארפ מענ זיכ
 גיט צו וואשן, — קיכלעכ מיט מאָנ. אלע זאכ, וואָס מע נאשט, האָט מענ
 געקויפט בא דער זיצערקע פיני. מע האָט זי גערופן „פיני די אנונע“,
 אמאָל גאָר נאָר: „די אנונע“. די, וואָס זיינענ מיט פיניג שטייניג גע-
 ווענ אפן מארק, זיצערקעס, פלעגן בא א קריג איר אויסווארפן: „זאוואָלאָ-
 קע!“ (א פרעמדע, אהער פארשלעפטע), ווייל פיני איז געווענ א בארדי-
 טשעווערן, ערשט פאר א יאָר אכצן איז זי געקומענ קיינ מעזשבעזש אָן א
 מאנ אונ האָט געזאָגט, זי איז געפאָרן זוכן איר מאנ, וואָס האָט זי אוועק-
 געוואָרפן, דעריבער איז זי אינ מעזשבעזש געבליבן, ווייל דער ווינטער
 האָט זי פארכאפט. ביינע מילער האָבן גאָר געזאָגט, אז די פיני איז א
 פארשלייערטע, דאָס הייסט, זי האָט גאָר קיינמאָל קיינ מאנ גיט געהאט,
 נאָר מאכמעס איינ ברייער האָט זי א שלייער אָנגעטאָגן.

1 ביבלינאס גילגול.

2 פסאָט.

3 פסטי יאמינ לעכאָל דאָוואָר.

בעמעס אָבער איז די פיני געווען אן ערעכע ידענע פון באַד פּופּ-
 ציק יאָר אַט. דעם קאָפּ האָט זי געהאַלטן א ביסל אינ דער זייט, א האָ-
 רעפּאַשנע ידענע. ווינטער און זומער האָט זי געפילדעוועט איר פּאַרנאַסע.
 זי האָט, כאַסוועשאַלעם, ניט געבעטלט באַ קיינעם, פּאַרקערט נאָכ, זי האָט
 כאַסענע געמאַכט יעסוימעס און האָט אָרעמע יינגלעך געקויפט, פּאַר איר
 געלט, פעלצלעך אפּ ווינטער. זי, פיני, האָט געהאַט איר שטיבעלע אינעם
 הינטערגעסל. „אַליי איז די נעשאַמע ריינ“, פּלעגט זי צו זאָגן. דעריבער
 האָט זי ניט געהאַלטן קיין שום שאַכן אינ איר שטיבל. ווי גאָט גיט, —
 האָט זי געהאַט עפעס, האָט זי געגעסן, און נישט, און דאָס לייזעכע איז
 געשלאָגן געוואָרן, איז א פּיסנע שטיק פּרויט אויך גענוג געווען. אינ-
 דערפּרי, און זי איז אוועקגעגאַנגען אינ מאַרק אריין מיט דער מולטער סכוי-
 רע, האָט זי פּאַרשאַסן דאָס שטיבעלע. ערשט אפּדערנאַכט, און זי איז
 אהיים געקומען, האָט זי איינגעהייצט און אופגעקאַכט אפּ מאָרגן, וואָס זי
 האָט אָנגעגרייט אפּן מאַרק ויצנדיק. א באַקאַנטע ידענע האָט איר געקויפט
 אַמאָל א שטיקל פּלייש אינ יאַטקע, אַמאָל א שטיקל לונג-און-לעבער.
 ווען מע איז אינ שטאָט ארומגעגאַנגען אפּ א נעדאווע, האָט מען גע-
 וואָסט, און פיני די זיצערקע, פיני די אַגונע, זאָגט קיינמאַל ניט אָפּ אַמאָל
 דריי גראָשן, אַמאָל מער אויך אריינצוואַרפּן אינ דער פּושקע אריין.
 פיניס מאַנדלעך האָבן אפּילע די פּוילישע יונגע פּריצימלעך געוויבט.
 דעריבער האָט פיני א שעם געהאַט אינ מעזשבעזש. אינ אלע ווינקלעך
 האָט מען געקענט פיני.

נאָר איין מענטשן האָט מען אינדערגעשווינד געלייענט זיין נאָמען —
 וועלדעלע איז ניט קיין קליין יינגלעך און ניט קיין יונג באַלעבעסל. דער
 וועלדעלע איז א ייד פון א יאָר פּערציק, א הויכגעוואַקסענער שיינער ייד,
 מיט א רויט בערדל און רויטע פייעס. ווי מע זעט אימ הינט, שטויסט מען
 זיך, און יונגעהייט האָט ער געמוזט זיין זייער א שיינער יונגערמאַן, ניט
 אומזיסט רופּט מען אימ: וועלדעלע דער בעריע. ער קען לערנען און קען
 ווילן שרייבן, ציפּער קען ער אויך, אכּוּצ דעם דאוונט ער שיינ פּאַרן
 אָמעד און בלאָזט שויפּער בעסער פון אלע באַל-טקיעס אינ מעזשבעזש. זיין
 „טרוע“ האָט א שעם קיינער קאָגן אימ דעם טרוע ניט נאָכמאַכן. וועלדעלע
 איז א מיינון אפּ צירונג. דעם צאדיקס אייניקלעך, די ווייבלעך, האַנדלען
 מיט פּערל און מיט שטערנטיכלעך, פּרעגט מען וועלדעלע דעם בעריע
 טאָמיר. אפּ זיין מעווינעס שטעלט מען. פּאַרדינט וועלדעלע צומאָל דערביי
 מעקלעריי, גראָבע טאַקע. א שאַדכן איז וועלדעלע דער בעריע אויך. דער-
 צו, און דעם צאדיקס שרייבער, לייבעלע האַדעס, האָט ניט צייט, כאַפּט
 זיך וועלדעלע אריין און מאַכט געלט פון די אָרכימ, וואָס ער שרייבט

זייערע נלמענ אפ קווינלעך, דעמ באד-מוינעס אינ סידער אריינצולייגן צום פיריענען. דעריבער איז וועלועלע א מעקוועו באמ באד-מויפעס, קימאט א היי-מישער בענכש. וועלועלע איז א קאנסכאנטינער א געבוירענער, נאָר אינ מעזשבעזש ווינט ער מיכ דריטן ווייב א מעזשבעזשערנ. *

20

שאַנכאַנזשנכ, שאַנכאַנזשנכ, כאַנזשנכ באַם צאָדיק אינ מעזשבעזש

נאָך דער ווילער שאלעכודעכ-טוירע, און נאָך אָפּדאווענען מירעוון, און נאָך האַוודאַלע, און נאָך אָפּבענטשן כאַנזשנכ-ליכטלעך, אז די כאַנזשנכ-ליכטלעך האָבן אויכגעברענט, שטעלט מען זאָס זילבערנע גרויסע כאַנזשנכ-לעמפל. וואָס אינדערמיטן איז אַריינגעזעצט א זייגערל, אפּ דעם טיש, נאָך צוויי זילבערנע ליכטערס הויכע, מיט ליכט ברענען, אויכ אפּן טיש. דער אוילעם איז אהיים געגאנגען, איטלעכער מוז זאָך בא זיכ בענטשן כאַנזשנכ-ליכטלעך, איז דאָ באַם גוטנ-יידן ווייניק מענטשן געברייבן.

ער, דער צאָדיק, זיצט אפּ זיין אָרט אווואָנאָ, לעבן אימ זיצט דער ערעצייכראַעל-מעשולעך אפּ זיין בענקל פאָרנט, הינטערן טיש בא דער וואנט זיצט אויכ נאָך איינער פונעם צאָדיקס קינדער א יונגער יונג. די אייניקלעך, די יונגע ווייבלעך ** זיצן אינ אלקער און שמועסן מיט דעם זאבן פונעם ערעצייכראַעל-מעשולעך. עטלעכע כסידים, היימישע, דרייען זיכ אינ שטוב ארום.

קומט אריין א פּאָסנער אלטער ייד, פייסעך דער ראָט הייזער, א מעזשבעזשער באַלעבאַס, וואָס האָט זיין איינפאָר-הויז. מיט אימ קומט נאָך א פּרעמדער שיינער יונגערמאן, זייער שיינ, וויכ אָנגעטאַן, גאָר מיט דער נייער מאָדע, א פּיאַס-ראַעמאַרענע קאפּאַטע, צוגעגארטלט מיט א וויל זיידן גארטעלעך, דערצו נאָך כשאַקנדיק מיט א שוואַרצ זיידן פאטשייכען צוגע-בונדן דאָס העלדזעלע — אזוי רופט מען עס שפּעטנדיק, די שטיוועלעך מיט שפיצן, געוועקסלעטע, וואָס סקרופּען, ווי אפּ א פּראַכט, אז מע גייט אינעם שניי; אינ א גוט סויבלען היטל אפּן קאָפּ, קוימ-קוימ שייט זיכ א בערדל, און קליינע, גערויפּלעכע פייעלעך, און א זיידן פאטשייכען א רויטע טעקעט ארויס פונ דער זיטנ-קעשענע.

* דעם צאָדיק האָט מען שוין שרייבן כּוונ צינדערט אָן אמאָל „דער רעבע“, אַמאָל „דער באַל-מויכע“, און אמאָל „דער צאָדיק“, און אמאָל „דער גוטער-ייד“.

** דעם צאָדיקס ווייב איז געווען כּוונ לאַנגע יאָרן א גרויסע כאַלאַניס. א טייל האָבן געזאָגט, אז זי האָט נישט געקאָנט רירן נישט מיט קיינ האַנט, נישט מיט קיינ פּוס. דעריבער וואָרט זי נישט זערבאַנט. זי ליגט, נעבעך, אינ לייגן, בעשאַס דאָ האָט מען געלעבט אינ פּריידיג.

רעב פייסעכ דער ראָטהייזער גייט צו צום צאדיק, ווי איינער, וואָס
האָט ניט צייט:

— רעבע, דער רעב יעכיעל דער פאָדראַטשיק, — שטילערהייט, אלע
זאָלן ניט הערן, זאָגט ער, — א גרויסער אוישער, — ווידער הויכ, — איז מיין
אוירעכ. הא, ווי געפעלן אייך מייןע אָרכימ, הא? זיי האָבן מיך געבעטן,
איך זאָל זיי אָפּפירן אהער. מעקעטייטע, הא, דערופּ בין איך דאָך א באַל-
אכסאניע, הא? ווי איר ווייסט, רעבע, בין איך א נעמען אין דער טאַקסע,
הא, מוז איך אוועקגיין אין די יאַטקעס אריין, הא, ווי זאָגט איר, רעבע,
הא? — מיט א געלעכטערל: — איך לאָז אייך דאָ מיין כאַשעוון אוירעכ, הא,
אין גוטע הענט לאָז איך אייך, רעב יעכיעל, הא? א גוטע נאכט!..
און איז אוועקגעגאנגען.

בעשאַס רעב פייסעכ ראָטהייזער האָט נאָך געהאלטן אינעם רייזן, האָט
שוין דער גוטער-ייד אויסגעשטרעקט די האנט מיט א שאַלעם-אלייכעם.
דערנאָך האָבן אלע דערלאנגט הענט, אפילע דער ערעצ-ינסראַעל-מעשולעכ אויב,
און שאַלעם אלייכעם געגעבן דעם אוישער, דעם רעב יעכיעל פאָדראַטשיק.
רעב יעכיעל פאָדראַטשיק ווארט ניט, אויב מע וועט אים הייסן זיך
זעצן. ער נעמט אריין א בענקל און זעצט זיך נאָענט לעבן גוטן-יידן. און
שטייט טייקעפּ אופּ פונעם בענקל, נעמט ארויס פון א שיינ בייטעלע א
רויט רענדל און לייגט אנידער אפּן טיש פארן באַל-מויפעס מיט די
ווערטער:

— אפּ דער פולער וואָך א רענדל איז א סימען, אז עס וועט זיין
א גילדענע וואָך, — מיט א געלעכטערל, — און איר זאָלט מיר העלפּן צו קיין-
דער, איך וויל קינדער האָבן...
דער גוטער-ייד זאָגט אויך מיט א געלעכטערל:

— איר ווייסט דאָך מינאסטאם פונעם אלטן גלייכווערטל: לא טוב היות
אָדום לבדו...*

די עטלעכע כסידים, וואָס דרייען זיך ארום אין שטוב, מיט נאָך עט-
לעכע, וואָס זיינען איינציקווייז אהער געקומען פון זייער היים, האָבן גרויס
האנאָע פונעם ווילן גלייכן ווערטעלע. מאכן זיי מיט כסידישע האווינעס:
— הא, כידושימ!.. אָווא... מעכניע!..

רעב יעכיעל פאָדראַטשיק ענטפערט אין דער מינוט:

* דאָס איז בעמעס זייער א קלוג ווערטעלע, וואָס די דייטשן רופן: א וואָרט-שפּיל
דער קאלאָמבור. אין „בראשית“ שטייט, אז גאָט האָט באשאפן אָדאָמען, האָט ער דערנאָך גע-
זאָגט: „לא טוב היות אָדום לבדו“ — ס'איז נישט גענוג אייב אָדאָם זאָל זיין, און האָט בא-
שאפן כאווען אויך. „אדם“ איז די טייטש: מענטש. יודן רופן א רויט רענדל: אָדום זהב,
ווייל אָדום איז די טייטש רויט. זאָגט מען דאָ בא דעם אינעם רענדל דאָס אייגענע וואָרט:
לא טוב היות אָדום לבדו, קעדיי מע זאָל צולייגן נאָך א רענדל.

— איך טײַנע אויך גאָטס טײַנע: לאַ טוב היות אָדם לְבְרוּ...¹ איך בין
פּונדעסטוועג אהער געקומען קיין מעזשבעזש...
— איך טרײַב קאטאָוועס, — זאָגט דער צאדיק, אז ער זעט, מע גיט
ניט נאָך ארענדל. — זאָגט זשע, קרוינ, מינאסטאמ איז דאָך אײַער וײַב אויך הי?
— באַ-באַ-בא! — ענטפערט רעב יעכײַעל דער פּאָדראטשיק, — איך זאָל
האַבן א וײַב, וואָלט איך אָן א פידיען געקאָנט האָבן קינדער. איך בין
אַבער אן אָדאָם לעוואדוי...

די כסידימ, וואָס שטייען ארום און הערן, לאַכט מיט ווערטער:
— כאַ-כא-כא, א כאָרעצ! א מעשונענע כריצעס... מעשונע ווייל, א מע-
שונענער כאָרעצ...

דער צאדיק פרעגט:

— זאָגט, קרוינ, ווי טאָר א ייד זיצן אָן א וײַב?
— איר מיינט, איך זיצ? — ענטפערט רעב יעכײַעל דער פּאָדראטשיק.
— איך שטיי און גיי און פאָר ארום אינ מײַנע מאסע־מאטנס. דעריבער וויל
איך דאָ אינ מעזשבעזש נעמען א וײַב, און דאָ טאקע טייקעפ וויל איך.
דער צאדיק האָט נישט פארשטאנען, צי טרײַבט דער יונגעראמאן
קאטאָוועס, אָדער געשעט פון אימ. בייערנ [זיך] קומט נישט אויס — א רויט
רענדל ליגט אפן טיש. איז ער זיך מעיאשעו און מאכט אן ערנצטע האווייע:
— לאָז מען רופן וועלוועלען. דער רעב וועלוועלע איז א באַר-סייכל-
שאַדנ, א דימענטיקער ייד. ער טויג צו אלערליי שידוכים...

פון די עטלעכע ארומגייענדיקע כסידימ איז שוין איינער געזאָפן, און
מיט דרייַ מינוט שפעטער איז דער וועלוועלע דער בעריע געקומען צו גיין.
רעב יעכײַעל האָט אָבער ניט געווארט אפ זײַן קומען און זאָגט צום
באָל-מײַפעס:

— איך דארף אפילע קיין שום שאַדנ נישט. ווי זאָגט מען עפעס:
געבענטשט זײַנען די הענט, וואָס נעמען זיך אליין...

דער גוטער-ייד וואָלט געגערן, די גייענדיקע, שטייענדיקע כסידימ צו-
ליב, זיך א בייזער געטאָן. דער יעכײַעל שמועסט מיט אימ גאָר אָן א שום
דערעכערעצ. דאָס מאכט עפשער קאליע צום רעבעשאפט. נאָר דאָס רויטע
רענדל ליגט. טוט ער א מאכ מיט א געלעכטערל:

— רעב ... זייער צאדיק ליווראָכע פלעגט צו זאָגן אפ אזעלכע קאטאָ-
וועס-טרײַבער: איר זײַט... איר זײַט א פּלײַע-יידעלע...

די כסידימ אינ שטוב שטעלן אופ די אויערן און קוקן אפ דעם פּאָד-
ראטשיק. רעב יעכײַעל דער פּאָדראטשיק טוט א לאַכ:

— אז איר וועט עמעצער פון אייך גיין אהער רופן פיני די זיצער-

1 לוי טיוו העיוס אָדוימ לעוואדוי.

קע, וועל איך צאָלן פארן וועג. זאָגט איר, זי זאָל אהער קומען, טייקעס מיט פרומען. — ער טוט זיך א דריי צומ רעבן: — דאָ וועט איר זען מיין מויפעס. טאקע הי און בא אייך אינ שטוב, אָן א שאדכן, זאָל ווערן א כאסענע, וואָס גאָט און לייט זאָל ניכע זיינן...

א יינגל, א כאָסיד, איז געלאָפן נאָך פינין.
דערווייל איז וועלוועלע דער בעריע געקומען צו גיין. שושקען זיך די כסידים מיט אימ. אינעם דערציילן וואָס דאָ טוט זיך מיט דעם רעב יע-כיעלן, דעם פאָדראטשיק, — פלוצים פאלט אריין דער מעשווגענער איווא-דיע אינ שטוב אריין מיט דעם געשריי: „סטראַזני אָגני! ראטעוועט אייך!“ בא דעם געשריי איז געקומען דעם ערעצ-ייסראָעל-מעשולעכס גאבע פונעם אלקער אריינצולויפן אינ שטוב מיט א ליכט אינ דער האנט.
דער איוואדיע דערזעט דעם יונגן גאבע און בלייבט שטיל. ער פאר-דעשט ניט די ליכט, ער שרייט ניט ווייטער: „סטראַזני אָגני!“, נאָר ער טוט א כאפ דעם גאבע מיט א פרייד, מיט א געוויינ, מיט א שפרונג מאכעס סימכע:

— יאָסעלע מיין, יאָסעלע מיין, יאָסעלע דו מיין!
ער פאלט אנדער כאלעשן.

דער גאבע וויינט און שרייט:

— טאטע! כאלעש ניט, איך בעט דיך. האָב ראכמאַנעס, כאלעש ניט. טאטעניו, איך בעט דיך, כאלעש ניט!

די אלע מענטשן, וואָס זיינען געווען אינ שטוב, האָבן געמינטערט, שטארק געמינטערט. וועלוועלע דער בעריע האָט דאָ אויך באוויזן, אז ער איז א בעריע: מינטערן קען ער אויך בעסער פון אנדערע. ער האָט גע-בראכט פון דער קיך אן עמער מיט קאלט וואסער און האָט געשפריצט און געגאָסן אפ איוואדיען און האָט אימ דערמינטערט.

ביטער און זויער איז דאָ געווען די אלע כסידים, וועלוועלע דעם בעריע אויך, און דעם גוטן-יידן אוואדע, אז דער גאבע דעם ערעצ-ייס-ראָעל-מעשולעכס האָט אָנגעהויבן צו דערציילן:

— פארדרייטאָרן, אז אינ שארגאָראָד איז געווען די גרויסע סריי-פע, האָט זיך די סרייפע אָנגעהויבן פון אונדזער שטוב. דער טאטע איז געזעסן טאָמיר אינ בעסמערדעש, יוימאָם וואָלילע געלערנט. דעם טאטן רופט מען אינ שארגאָראָד: „רעב איוואדיע דער פרומער“ — נאָר די מאמע, אַלע-האשאלעם, איז געווען די איישעס-כאיל צום שענק און צום איינפאָר. זי האָט די פארנאָסע געגעבן. טכילעס האַלילע, אז פונעם בוידעם היי האָט זיך אָנגענומען די סרייפע, איז די מאמע, אַלע-האשאלעם, פארברענט געוואָרן אינעם היזן באמ טויער. מיכ האָט מען ארויסגעכאפט דורכ א פענצער און מע האָט מיך אוועקגעפירט העט ווייט הינטער דער שטאָט. דאָרט זיי-

נען נאָכ פילע שטאַטלייט געזעסן. דער טאטע, נעבעכ, האָט שפעטער פון אלע געוואָר געוואָרן, אז די שטאַט ברענט, ווייל ער האָט זיך שטארק פארטיפט אינעם לערנען. ווען ער איז געקומען צו לויפן, — אזוי האָט מען מיר דעם אנדערן טאָג דערציילט, — און האָט דערזען, די שטוב איז פארברענט, די מאמע איז פארברענט, האָט ער געמיינט, איך, זיין בעניאָכיד, בין אויך פארברענט געוואָרן. מאכמעס צאָרעס איז ער מעשווע געוואָרן און איז אוועק פון שאַרגאָראָד. אדאיאָמ האָט קיינער ניט געקאָנט דערפרעגן, וווּ רעב אויוואדיע דער פרומער איז אהינגעקומען... — ער האלדזט און קושט דעם שוויגנדיקן, גלאַצנדיקן פאָטער. — טאטע־לעבן! פאָר אהיימ. אָט וועלן מיר ביידע אהיימ פאָרן. אונדזער פלאצ איז געבליבן, דער סאר האָט אַרע שטאַטלייט אומזיסט געגעבן. האַלצ אפ אויסצובויען. דיר וועט מען אוואדע געבן האַלצ. און די נעגידים וועלן דיר געבן געלט און רע־וואַכים, אבי דו זאָלסט וווינען אין שאַרגאָראָד. זיי קענען נאָך דיך. עפעס געלט האָב איך בא מיר, אפילע נישט פיל, נאָר אפ אַן אָנהייב מיר זאָלן מאכן. וועט שוין ווערן א שטוב. איאָ, טאטעניו, דו פאָרסט מיט מיר? אויוואדיע קושט און וויינט, וויינט און קושט יאָסעלען עטלעכע מינוטן. דערנאָך זאָגט ער, ווי ער באקוקט ארום זיך:

— ס'איז ווינטער.

רעב יעכעל דער פאָדראטשיק נעמט ארויס א רויט רענדל און גיט דעם רעב אויוואדיען.

— נאט אייך אפ אַן אָנהייב צושטייער. און דו, יונגערמאן, וועסט קומען צו מיר, איך שטיי אייך בא רעב פייסעך דעם ראָטהייזער. איך וועל דיר געבן א קאפאָטע א קיטינע און מיינס א פראָסטן טולוף, פונעם טאטנס וועגן, ער זאָל קאָנען פאָרן מיט דיר אהיימ. וועט ער נעבעך פארשפאָרן מעגלגל צו ווערן, אין דער פרעמד זיך צו וואַגערן.

רעב יעכעל האָט מינאסטאם געהערט, וואָס די כסידים האָבן פונעם צאדיקס וועגן דערציילט, אז דער מעשוגענער אויוואדיע איז א גילגל פון א מיסנאגעד...

דער צאדיק האָט זיך פונעם אָרט ניט גערירט בא דער גאנצער מיטע פון דעם רעב אויוואדיען. עפשער איז ער פארטומלט, ווייל דער שטימפ פון זיין ליגן, וואָס דאָ האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דאָס איז ניט קיין גילגל, ווי ער האָט פירגעזאָגט די כסידים, — דערצו נאָך, דער וועלוועלע דער בעריע, דער האָט עס פון זיין מויל אליינ געהערט. אָדער עפשער פאָשעט, ווייל דער, וואָס האָט ליב צו נעמען, האָט פיינט צו געבן, און דאָ וואָלט מען אוואדע געדארפט א ריר טאָן מיט דער קעשענע. איז בעסער געווען, ווי ער האָט בא זיך געטראכט, ער זאָל קלאָמערשט פארטראָגן זיין איך די אוילע-

מעס, אינ אַנקונ די אלע פֿירדיינעס־קוויטלעך, וואָס ליגן פֿאַר אימ אפּן טיש.
 דער וועלוועלע דער בעריע האָט זיך געשטויסן, אז דעם גוטן־ירן
 וואָלט זייער ניכע געווען, מע זאָל דעם אויוואדיענ ערגעץ אוועקפֿירן פֿונ־
 דאַנען. און אזא וועלוועלע פֿאַרשטייט, אז דורך דעם קאָן ער נאָך מער
 כאַשעו ווערן בא דעם רעבן. קומט דאָך אימ דאָס צוניצ צו דער פֿאַרנאָך־
 סע. טוט וועלוועלע א זאָג צו דעם גאבע פֿונעם ערעצ־ייִסראָעל־מעשורעכ
 מיט זײַן פֿאַטער, דעם רעב אויוואדיען:

— פֿאַרשטייט איר מיך, עס געשיקט זיך ניט דאָ אינ שטוב באַז
 רעבן צו דאַקוטשען. בעסער קומט מיט מיר אינ אַלקער ארייַן צום רעבנס
 אייניקלעך. זיי זײַנען דאָך דימענטן, זיי ווערן זיך מיט אייך דאָרטן פֿאַרען.
 אזוי זאָגנדיק, טאַסקעט וועלוועלע דעם שלאפֿן רעב אויוואדיען שוינ
 מיט זיך, און דער זון יאָסעלע גייט אויך אינינעם. גיך, געשווינד
 איז שוינ דעם רעבנס שטוב ריינ: . ניטאָ קיינ אויוואדיע פֿאַר די אויגן,
 זיי זײַנען אינ אַלקער. וואָס אינעם אַלקער האָט זיך געטאָן, ווייסט מען ניט.
 אז וועלוועלע איז צוריקגעקומען פֿונעם אַלקער, האָט ער א בליק גע־
 טאָן צום פֿאַרטראכטן צאדיק. זעט ער, אז דער... האָט האנאָע פֿון דעם,
 וואָס ער איז געפאלן אפּן סייכל. ביטער איז אָבער דעם וועלוועלען, אז
 ער זעט דעם רעב יעכעלע, דער רייכער פֿאָדראטשיק, קוקט מיט שארפע
 אויגן אפּ די אלע זאַכן. גייט וועלוועלע צו צו רעב יעכעלע דעם פֿאָד־
 ראטשיק און רעדט אפּ א שטיף פֿאַשן מיט ערנצטע כּסידישע האווינעס:
 — איר זײַט דאָך א באַר־סייכל אָן איינהאַרע, פֿאַרשטייט איר דאָך, אז
 אזא צאדיק האדויר, כֿלעבן, ער טראָגט דאָך יאָ אפּ זיך די גאַנצע וועלט,
 האָט ער קיעכ אויסצושטיינ אלע וועלט־צאַרעס? כֿלעבן, ער טרייבט, ער
 פֿרעגט: „וואָס וויל מען פֿון מיר? מע לאָזט מיך אפּילע ניט לערנען, ניט
 גאָט דינען. גייט אייך צו אנדערע גוטע־ייִדן, ס'איז דאָ אנדערע צאדי־
 קים"... ווי מיר ווייסן, איז ער דאָך בא זיך דער קלענסטער פֿון אלע. זאָגט
 ער צום אוילעם: „גייט אייך! איך ווייס ניט וואָס איר ווילט פֿון מיר, וואָס
 האָט איר אייך געלייגט אפּ מיר? ס'איז דאָ גרויסע צאדיקים, גייט צו זיי..."

רעב יעכעלע דער פֿאָדראטשיק טוט א הויכנ לאַך:

— כאַכ־כאַ, אז א שלײַפּער וויל ניט, מע זאָל אימ טראָגן מע־
 סערס צו שלײַפּן, שטעלט ער ניט ארויס זײַן שלײַפּשטיין מיט דעם רעדל.
 אז איינער וויל ניט דאָס דולעניש פֿון שיקערע פֿאַווערן, דינגט ער ניט
 קיינ קרעטשמע, אז א שניידער וויל אוועקלייגן דאָס שניידערײַ, פֿאַרקויפֿט
 ער שער־אונ־אײַז און נעמט קיינ מאָס ניט. איך מיינ, בעימ איינער
 גוטער־ייִד וויל זײַן פֿרום און זיצן און לערנען, לאָז ער קיינ מאָעס* ניט
 * אויך א וואָרט־שפּיל: מאָס — הייסט א לאנג פֿאַפּירל, וואָס פֿאַרצײכנט, ווי לאנג ער
 זאָל מאַכן דאָס מאַלבוש, און מאָעס איז די טײַטש: געלט.

נעמען. גייט, איר האָט א פּאַנעם פון א קלוגן יידן, און מיכ האַלט איר פאר א נאר. מיכ פאר א נאר צו האַלטן? פע! מיר צו מיינען אזעלכע דיגן פּירצוואַנגן? פע! איך בין א מיינון אפ דעם גאַנצן שווינדל. אויב דער גוטער-ייד האָט געהערט, וואָס רעב יעכעלע האָט געזאָגט, ווייסט מען ניט.

דער ערעז-ייד סראַעל-מעשולעך איז דאָך, ווי עס האָט א פּאַנעם, ווי א שטומע בעהיימע. וואָס דאָ טוט זיך און וואָס דאָ ווערט געשמועסט און גערעדט, איז דאָך אלץ אפ פּראָסט יידיש, — דאָס פאַרשטייט ער דאָך נישט. האָט ער נאָר א צוויי מאָל אומגעקערט דאָס פּאַנעם, בעשאַס זײַן גאַנצע האָט זיך געפּאַרעט מיטן פּאַטער. אפּילע כאַלעשן, מיינט ער, איז אויך אפּ פּראָסט יידיש, דעריבער האָט ער ניט געמינטערט אויואדיען. דערצו, אז ער זעט, דער רעבע רירט זיך ניט, איז פאר אימ מינאס-טאם אויך קיין קאָוועד ניט, ער זאָל זיך רירן. ער זיצט און קוקט און קוקט נאָר אפּן צאדיק. „דאָס שטייט אָן אן עמעסן יערושאלמי“, מיינט ער. וועלועלען איז דעם רעב יעכעלע פּאָדראטשיקס ווערטער גאָר ניט געפעלן. מעוווּלוויל איז ער געוואָרן פון אזא מענטשן, וואָס איז געקומען צום צאדיק מיט א רענדל אפּ א פידיען און שיט מיט רענדלעך. אָט האָט ער דעם מעשוגענעם אויואדיען אויך געגעבן א רענדל, מוז ער דאָך זײַן א גרויסער אוישער. עפעס מאכט ער דאָ כויעק פון רעבן און זאָגט א הארב וואָרט: „שווינדל“. וואָלט כאַטש די פיני די זיצערקע געקומען! זי זאמט זיך אפּ לעהאכעס. אכוצ דעם ווייסט וועלועלע, אז די פיני איז אן אגונע, ער אליין האָט פּוּנירטוועגן בריוועך געשריבן אינ שטעט ארײַן, וווּ א קאָל איז געגאַנגען, אז איר מאן געפינט זיך דאָרטן. ווי קומט צו פינין א פרומע? דאָס איז אוואדע נישט צו פאַרשטיין. דער-ווײַל זיצט דער רעב יעכעלע דער פּאָדראטשיק אפּ א בענקל און קוקט אפּ איטלעכען פּיצעלע... „טא, — טראכט וועלועלע דער בעריע בא זיך, — די פיני וועט פאָרט באלד קומען, וועט מען זען וואָס דאָס פאר א מישראל-כעס איז...“ לעסאטע איז דעם וועלועלען ניט גוט, וואָס דער רעב יע-כעלע דער אוישער דער פּאָדראטשיק, וואָס מע האָט געדאַרפט בא אימ נעמען און מע האָט געקאָנט בא אימ נעמען א גוטע נעדיזנע, דער איז גראָד דאָ בא אויואדיעס מײַסע. עפשער האָט דער פּאָדראטשיק געהערט מיקויעך דעם גילגל, וואָס דער רעבע האָט אפּ אימ געזאָגט, דעריבער קוקט ער און שמייכלט? דאָס איז וועלועלען גאָר ניט גוט.

נאָך ערגער ווערט וועלועלען דעם בעריע, דעם גרויסן כאַשעוו, דעם שארפּן מעקורעוו באמ רעבן, אז מע דערהערט דאָ אינ שטוב א געשריי. פון יענער זײַט טיר גייט דאָס הויכע קאָל — מינאסטאם פון יענע קרעטשמאַרעס, וואָס זײַנען ערעוו שאבעס כאַנוקע שפעט אָנגעקומען קיין

מעושבעוש — פון א ידענע מיט א קאָל פון א מאנצבל אויכ. זיי קרינג
זיכ מיט דעם צאדיקס לייב-מענטשן, וואָס לאָזט קיינעם ניט ארייַן,
ביז מע גיט אימ ניט עפעס דערפאר, ער זאָל ארייַנלאָזן.
דעם מאנצבלס קאָל איז פראָסט:

— און אז איכ האָב אימ ניט גענומען אינ קעסענע ארייַן, אייכ טשו
געבן איט, ווילט איר איט ניט אונדז ארייַנלאָזן?

דאָס ווייבערשע קאָל איז א געשריי מיט א קאעס:
— וואָש, א פאָריטש איזש דער רעבע, וואָש, לעהאודל, צו א פאָריטש
לאָזט דער לאקיי ניסט ארייַן, אָבער טשו א טשאדיק, וואָס מאכט מוי-
פעשן, זאָל א יד ניט ארייַנלאָזשן? סעמט אייכ אינ אייער ווינטן האַלדז
ארייַן! מיר זשיינען טשוואנטשיק מײַל ווייט געפאָרן, ער זשאָל אונדזש מויפעשן...
דער לייב-מענטש לאָזט פאָרט ניט.

— סיקעריסקע! איכ וועל דיר די פאסקודנע באָרד אוישריישן, וואָש? א סאָצקי
זשענט איר, אכבערעָש! אונדזש ווארפט מען ארויש פון דער פארנאָשע, און ער...
דאָס ווייבערשע געשריי מיט אירע אלע ווערטער זינען אינ איינ מי-
נוט, געשווינד, אינ איינ אָטעם געזאָגט געוואָרן, ווי די „עשרת בני המן“¹,
בעשאס מע לייענט די מעגילע. איטלעכעס וואָרט האָט מען געהערט אינ טוב.
דער צאדיק האָט זיכ א ריר געטאָן פונעם פארטראכט זינן און [געגעבן] א
ווינק צו וועלוועלען, ער זאָל עפענען די טיר, די שרייענדיקע ארייַנצולאָזן.
וועלוועלע דער בעריע קאָן זיכ אָבער פונעם אָרט ניט רירן, אזוי
ביטער איז אימ געוואָרן פון דער קרעטשמערקעס שרייען. ניט מאכמעס
בושע פאר דעם יעכילע דעם פאָדראטשיק, ניין, — נאָר איבער אן אנדערן
טאמ. ווייטער וועט מען געוואָר ווערן דעם טאמ.

אז וועלוועלע דער בעריע רירט זיכ ניט, גייט אן אנדער כאָסיד און
עפנט די טיר. קומט ארייַן א ברייטער ייד, אינ א געשטעפּטן, לאנג
ברישלייק, פון בלאָען קיטץ, צוגעארטלט מיט א פאָווערשן, פאסקעוואטן
גארטל, אינ גראָבע יאלעוויטשנע שיכ, מיט וואָילאָקענע גראָבע זאָקן, אינ
א לאפּנמיצל פון אמאָל געוועזענעם פוקס. קיינ באָרד האָט ער קיינמאָל
ניט געהאט, נאָר צוויי לאנגע פּראָכטן הענגען ביז איבער די הענט-אקס-
לען, — דאָס זינען פייעס. כאָטשע ער איז אלט א יאָר פופציק, איז ער
זייער געזונט, ווי דאָס פּאַנעם ווייזט אויס, טאקע א רעכטער קרעטשמער.
דאָס ווייב איז אמאָל שיינ געווען. א הויכ-געוואקסענע ידענע פון א
יאָר עטלעכע און דרייסיק, נאָר שטארק אָפּגעהאָרעוועט. אָנגעטאָן אינ א
פיצעלע שטערנטעלע, וואָס איז ווערט עפּשער צוויי הונדערט גילדן, מיט
א שלייער, אָן א סיטקע, א יופע אפּ ביידע ארבל פון אזא קיטץ ווי דעם

1 „אסערעס בניי האָמאָן“

מאנס ברישלייק, מיט ווייס האָזן-פוטער אונטערגעשפּאַנג. א רויט גרעדיטירן
אלט ברוסט-טוכ זעט מען ארויס און א קאנטענארן פארטעכ.
אַט די קרעטשמערקע קאָן אזוי הויכ שרייען און שיטן רייד.
דאָ אינ שטוב זיינען ביידע שטיל געוואָרן, אז זיי האָבן דערזען דעם
טיש מיט דעם זילבערנעם גרויסן לעמפל און די גרויסע זילבערנע ליכטער,
דערצו דעם צאדיק זיצן אויוואָנג, א גרייז-גרויען שיינעם יידן מיט א
לאנגער באָרד, דערביי א יערושאלמי, [מיט] א פארוויקלטן קאָפּ אפטערקיש.
דאָס האָבן אוועקע קרעטשמערס ניט אָפט געזען, בלייבן זיי די ערשטע מינוטן
ווי פארטיבט שטיין. דער קרעטשמער גייט א פאָר טריט צו נעענטער צום
טיש. גיט אימ דער רעכע שאַלעם-אליינעם, דער יערושאלמי אויכ.
דאָס ווייב שטייט פּונווּיטנס הערן, ווי דער מאן וועט זיכ הייסן
„מויפעשן“ פונעם צאדיק. אז אימ וועט פעלן א וואָרט, וועט זי דערשטוקעווען.
איידער דער קרעטשמער טאָדעס לייכע ווקער — מינאסטאם הייסט
דאָס דאָרפ, וואָס ער האַלט די קרעטשמע: לייכעווע, — האָט רעכט אָנגע-
הויבן צו דערציילן דעם גוטן-יידן: ער זיצט אינ דער קרעטשמע שוין
צוואנציק יאָר... אצינד וויל מען אימ אויסדינגען די קרעטשמע... — שטייט
וועלוועלע דער בעריע מיטן פאָנעם אוועקגעקערט, די קרעטשמערקע זאָל אימ
ניט זען. און ווי ער וואָלט געגערן גאָר אוועקצוגיין, נאָר איבער דער פיני
דער זיצערקע — זי מוז דאָכ פאָרט באלד אהער קומען, — מוז ער דאָ ווארטן.
רעב יעכילע דער פאָדראטשיק זעט, אז דער וועלוועלע דער בעריע
שטייט ווי אפ שפּילקעס, גייט ער צו צו אימ און פרעגט וועלוועלען:
— נו, ווער איז גערעכט? איאָ, איכ? אָט דער ייד וויל די שיקורים,
די פאָווערן, דעריבער האַלט ער צוואנציק יאָר א קרעטשמע.
די מעניע-ראסיע, די לייכעווקער קרעטשמערקע, האָט געבויערטע
אויערן. זי האָט דערהערט דעם רעב יעכילעס ווערטער, וואָס ער האָט מיט
א געלעכטערל געזאָגט: „צוואנציק יאָר א קרעטשמע“, טוט זי א שפרונג,
ווי א ווילדע כייע, צום טיש מיט איר הויכן געשריי:
— וואָש, און איר, רעבע, סווייגט, וואָש דער מאכסעמויניק זשאָט
אליין, אזש ער וויל אונדזער קרעצמע אוישינגען? דער פאָרטיש זשאָט
טאקע: „א צאקנדיקער הולטיישיקע, וויל בא מיר דינגען...“ וואָש? איר
וועט אימ דאָש סווייגן?
דער טאָדעס האָט געהערט דעם ווייבס שיטן מיט רייד, מיינט ער
בעלמעס, אז דער רעב יעכילע פאָדראטשיק איז עס דער, וואָס דינגט
אימ אויס זיין קרעטשמע. שרייט ער אויכ.
— רעבע, איר מוזשט אימ אינ דער סמוע אריינלייגן! סטיי, א יידן
מעפאקייאכ פארנאָשע זשיין? דראב, אכבעראָס, פאָסע ישראָעל! נאָר אינ דער
סמוע, נאָר אינ דער סמוע, נאָר אינ דער סמוע גאָר, רעבע, אינ דער

סמוע אריינגעט דעם פיקירעש; דער מאכסעמויניק, ער זאל קיין טקומע ניט האבן, ניט אפ דער וועלט, ניט אפ יענער וועלט. נאָר אינ דער סמוע! רעב יעכעל דער פאָדראטשיק האָט געזען, דאָס איז א שלעכטע שפּיל. יאָ שמוע, ניט שמוע, די צוויי ווירדע כײַעס קאָנען פאָרן איבער אימ פּראָסט שלאָגן. גיט ער זיך טייקעפּ און אייצע און טוט טאָדערעסן מיט מעניע־ראסיע א ווייז אפ וועלועלע דעם בעריע:

— אדעראבע, איך האָב מיך פאר אייך אָנגענומען, מײַנע ליבע יידן. טוט טאָדערעס א דריי מיט וועלועלען, ווי מיט א שטעקעלע, מיטן פּאָנעם צו זיך און צום ווייב דערביי מיט א געשריי:

— א סיינעם דאנק! זשייט מיר מויכל, רעב קאָרעו. איך האָב געמיינט, איר זשייט עש. דו, קאָלבוניק, דו בישט עש? א רועך אינ דיין טאטן אריין! דו ווילשט מיר די פארנאָשע אוועקדינגען? רעבע, נאָר אינ דער סמוע טאקע, די הארבע סמוע!

דאָס ווייב, די מעניע־ראסיע, דערקענט דאָ אינעם אויגנבליק וועלועלע לע דעם בעריע. הייבט זי גאָר אָן מיט א נײַ געשריי. זי האלט וועלועלע לען בא דער פּאָלע פונעם קאפּטן פון איינ זייט, דער מאנ טאָדערעס שטעקט אריין זיין האנט אין וועלועלעס גארטל, פון דער אנדערער זייט. וועלועלע קאָן זיך דאָ נישט אויסרייסן פון זייערע הענט.

— סמאדילניק, — שרייט מעניע־ראסיע — דו, סמאדילניק! פארוואָש, מיינט איר, רעבע, האָב איך מיך מיט אימ געגעט? איך האָב אימ אלטש אוועקגעגעבן, און בין געבליבן מובערעשערהייט, וויל ער האָט זשייך געוואָלט סמאדן. גאנטש קאָשנעטינ ווישט די מינשע. דו, סמאדילניק, האָשט מיך בעדאלעש געסטעלט, איינ גאָט ווישט דעם עמעש. איך האָב געהאט, רעבע, א גרויש האָב, — זי הייבט אָן צו וויינען, — דער טאטע מײַנער איזש געסטאָרבן, אָלעוואסאָלעם. איך האָב געמושט מײַן קינד, א סײַנענדיק קינד, אוועקגעבן. איך האָב, נעבעך, כאשענע געהאט מיט טאָדערעשן, אבי א טיפל ברויט צו האָבן. וויל דער סמאדילניק נאָך די קרעצמע מיר אויך אוועקדינגען? ריבוניעסעלויילעם, אז דו קאָנשט אזא סמאדילניק לאָזן לעבן? בעשאס מעניע־ראסיע שרייט אינ איינ אָטעם, שרייט טאָדערעס אויך: — רעבע, ער איז סויג אינ דער סמוע. דער סמאדילניק, האָט מיר מײַן ווייב דערציילט, איז סויג געזעשן באם גאלעך. איז ער דאָך סויג העט טיפ אינ דער סמוע. ער האָט דאָך באם גאלעך פיר וואָכן געגעשן קעשט, כאַ-כאַ-כאַ...

דער צאדיק האָט ניט געקאָנט אויסהערן די ביטערע ביזוינעס, וואָס זײַן כאָשעו וועלועלע דער בעריע האָט דאָ אויסצושטיינ. טוט ער א רופ איינעם פון די איבעריקע כסידים.

— רעב איסער, זײַט זשע מויכל, נעמט דעם יידן מיט זײַן ווייב אינ

אלקער אריינ און גיט זיי צו פארשטיין, אז וועלעוועלע האָט גאָר ניט אינ זינ זייער קרעטשמע. לָאָזן זיי אימ געמאכ לָאָזן, און שרײַבט דאָרטן אינ אלקער אויס, וואָס זיי ווילן.

דער רעב איסער האָט לָאָנג ארויסגעקוקט א כאַשעוו צו ווערן באמ גוטנײַדן. איז ער זייער גערן, אז דער רעבע אליינ שאפט מיט אימ. [טוט ער] א כאפ דעם טאָדרעסן מיט מעניע־ראסיען אינ אלקער אריינ: — עס איז א טאָעס! וועלעוועלע איז גאָר א היגער באלעבאָס. און קומט נאָר מיט מיר, דער צאדיק וויל איינ א טויווע טאָן. זײַט באַטועכ: אז דער צאדיק זאָגט, וועט קיינער בא איינ קרעטשמע ניט אויס־דינגען! בעשום אויפן ניט.

טאָדרעס און מעניע־ראסיע מיינען, אז דאָס איז אקוראט, ווי דער רעב איסער זאָגט. לָאָזן זיי אָפ דעם פארפינצטערטן וועלעוועלען און גייען אינ אלקער אריינ מיט רעב איסערן.

וויאזוי רעב איסער האָט געטויגט צו דער זאכ, דעם טאָדרעסן מיט דער מעניע־ראסיען ארופצוכאפן אפ פאפיר, זיי צו געבן צו פארשטיין, אז פון דעם, וואָס דער צאדיק וועט קוקן אפ זייערע אופגעשריבענע נעמען, וועט זייער פארנאָסע בלייבן בא זיי, קיינער זאָל בעשום אויפן ניט קאָנען אויסדינגען זייער קרעטשמע, — ווייסט מען נישט. די קאשע, אז מע וויל פרעגן: ווי מע קאָן פראָסטע, גראָבע מענטשן איינריידן אזעלכעס? ווייזט מען יא, ווייל א מענטש, אז ער איז אינ א צאָרע, אינ א דיגע אָדער אינ א פאכעד, וויל ער זיכ, נעבעכ, ראטעווען. נו, אז איינער קומט און זאָגט אימ: „איכ קאָן דיר אוואדע העלפן“, פארגעסט ער גאָר איבערצור־טראכטן: „טאָמער זאָנסטו א ליגן“. ער ווייסט נאָר בא זיכ, ס'איז אימ שלעכט. אויפראט דאָ זאָגט צו אימ איינער, וואָס שמועסט מיט גאָט, איינער, וואָס טויזנטער מענטשן רופן אימ „צאדיק“, „גוטער־ייד“, „באל־מיר־פעס“. דאכט זיכ אימ, דאָ איז דער עמעס.

וועלעוועלע דעם בעריעס מיימעד, ווי ער איז געבליבן שטיין, כאַטשע טאָדרעסן מיט מעניע־ראסיען האָבן אימ אָפגעלאָזט, קאָן זיכ איטלעכער מע־שאער זײַן. ער קאָן שוינ ניט אוועקגיין פונדאנען, ניינ. ער בלייבט פאר־טומלט און קאָן זיכ ניט רירן.

22

כאַטשע ווי ביטער וועלעוועלען דעם בעריע דעם געווען אפן הארצן, האָט ער פאָרט האנאָע געהאט, אז מע דערהערט אינ שטוב פּיני דער זיצער־קעס קאָל פון יענער זײַט סיר. אינעם הויז האָט געברענט א ליכט לעבן דעם צאדיקס לייב־מענטש, דאָרטן, ווו ער זיצט, ניט אריינצולאָזן אָן אריינלאָז־געלט. א גאנצן וועג,

פונ פיניס שטיבל ביז צומ רעבנס שטוב, איז פיני די זיצערקע מיט פרומענ געגאנגענ אין דער פינצטער. ווייל ס'איז זייער וואַלקנדיק געווענ, האָט איינ מענטש דעם אנדערן ניט געקאָנט זען. פּלוצימ, אז דאָ אין הויז איז ליכטיק, דערזעט פיני די פרומע, וואָס איז מיט איר פונ איר שטיבל ארויס-געגאנגענ א מיידל, מיט א רויטער סטענגע איינגעפלאַכטנ אינעם צאָפּ, איז איר בערן וועג פּלוצימ געוואָרן א ווייבל, געשלייערט אין זייער אַ גרויס שטערנטיכל. — א פארווארפעניש, א מאכאשייפע, א זנאכארקע! — שרייט די פיני, — איך האָב מירע פאר דיר זיך אַנצורירן, מ'שטיינסגעזאָגט. פּלוצימ גאָר האָסטו דיך פארוואָרפן פאר א ווייבל... פי, פי, פי! איך מוז דריי נאָך אויסשפּייען אונ, מ'שטיינסגעזאָגט, מיכ האלטן אין דער מעזוזע. וואָס מיר האָט זיך געכאַלעמט א גאנצ גייענדיק יאָר...

רעב יעכילעך דער פאָדראטשיק האָט אין שטוב געוויסט, וואָס פיניס רייך באטייט. טוט ער אַ לאַך און עפנט אליינ די טיר און זאָגט צו דער זיצערקע, צו פיניג:

— שרייט ניט, באטלט ניט קיין כאלוימעס. דאָ אין שכוב וועט איר באלד געוואָר ווערן, אז ס'איז ניט קיין קישעפ און ניט קיין פארווארפעניש. פיני קומט אין שטוב אריין מיט זייער א שיינ יונג ווייבעלע, אָנגע-טאָנ אינעם גרויסן שטערנטיכל. ווייבער זאָגן בא א כסידישן רעבן ניט קיין „גוטן-אָוונט“.

די אייניקלעך דעם צאדיקס זינען פונעם אלקער צו דער שטוב-שוועל צוגעקומען, אַנצוקוקן דאָס שייניקע ווייבעלע, אכוצ דעם דאָס גרויסע שטערנטיכל. זיי בלייבן שטיין ווי די העלצער, קוקנדיק, גלאַצנדיק. טאקע אין זעם אויגנבליק קומט אריין פונעם אלקער יאָסעלע, רעב אויוואדיעס זונדל. דער איז מיט זיין פאָטער ביז אהער געזעסן אין אלקער, ווייל דער אָפגעשלאפטער רעב אויוואדיע — מעשוּגע איז אזא כאלאס ווי אן אַנדער קרענק — האָט נאָך קיין קויעכ ניט געהאט צו גיין, און אכוצ דעם האָבן זיי ביידע ניט געוויסט ווהיין זאָלן זיי גיין. דאָ האָט מען פון נעכטן אָן דעם יונגן יאָסעלען געפונען אן אָרט, נאָר פון דעם אלטן שלאפן אָרע-מען רעב אויוואדיעס וועגן וויל מען בעשום אויפן ניט האָבן קיין אָרט. פריער, אז דער אויוואדיע איז מעשוּגע געווען, האָט ער אלע פוסטע שטובן געהאט פאר א דירע. אצינדערט, אז ער הייסט „רעב אויוואדיע“, א שלא-פער, פרומער ייד, א פרעמדער, קאָנ ער איז קיין פוסטער שטוב ניט וווי-נען. קיינער וויל זיך אפ אימ, דאָ באמ צאדיק איז שטוב, ניט דערבארע-מען. פארקערט נאָך, די אייניקלעך די ווייבלעך גיבן יאָסעלען צו פאר-שטיין, ער זאָל ערגעץ אוועקפירן דעם שלאפן טאטן.

— דאָ איז קיין העקדעש ניט אפ צו לייגן א קראנקן יידן, — האָט מען אימ געזאָגט.

איז יאָסעלען איינגעפאלן אן אייזע: „דער גוטער פאָדראטשיק, דער וואָס האָט ראכמאַנעס געהאט און דעם טאטן געגעבן א רויט רענדל און האָט מיר געהייסן קומען צו אימ, בא רעב פייסעך דעם ראָטהייזער שטייט ער איינ, ער וויל דעם טאטן שענקען א קאפּאַטע און א טולופ. אזא גוטן מענטשן וועל איך א בעט טאָן, ער זאָל מיינ אלטן שלאפן טאטן הייסן [נעמען] אפ זיינ סטאנציע אפ א פאָר טעג, ביז ער וועט דינגען א פור אהיים צו פאָרן, דערווייז דאָרטן זיינ.“ יאָסעלע גייט צו מיט א ראכמאַנעס-פאָנעם, שוש-קעט ער זיך מיט רעב יעכעלען דעם פאָדראטשיק, און רעב יעכעלע דער פאָדראטשיק זאָגט:

— יאָ, טייקעפ פיר אהינ דעם טאטן און זאָג, איך האָב געהייסן. יאָסעלע ווערט אינ איינ סימכע און וויל א קוש טאָן דעם רעב יע-כעלען אינ דער האנט. דער רעב יעכעלע דער פאָדראטשיק לאָזט ניט און שטופט אוועק יאָסעלען:

— גיי, נאר איינער, פיר דעם טאטן און דול מיך ניט. איך האָב עפעס אנדערש דאָ צו טאָן.

יאָסעלע גייט צו צו זיינ יערושאלמי. זעט ער, אז דער ליגט אפ ביי-דע קולאקעס מיטן פאָנעם אראָפ. הייבט יאָסעלע אָן צו רייזן צום ערעצ-ייסראָעל-מעשוּרעך אפ אונדזער לאָשנקוידעש הויכ. כאָטשע ניט גוט, נאָר דאָך האָט ער מיט אימ אפן וועג טאָמיד גערעדט:

— רבי, אני הולך עם אבי, לא אבוא אל רבי הלילה הזאת.¹ דער יערושאלמי וואָלט עפּשער ניט אומגעקערט דאָס פאָנעם אינ שטוב אריינ, — מאכמעס א טאמ, וואָס מע וועט באלד געוואָר ווערן, — נאָר יאָ-סעלע האָט דעם יערושאלמי א שטארקן סאָרע געטאָן באמ זאָגן די לאָשן-קוידעש-ווערטער.

האָט דער ערעצ-ייסראָעל-מעשוּרעך, דער יערושאלמי, מיט א בייזער זיך א דריי געטאָן מיטן פאָנעם צו זיינ גאבע יאָסל.

און די פיני די זיצערקע איז גראָד געשטאנען אקעגן דעם יערושאל-מיס פאָנעם. טוט די זיצערקע א גאנצ הויכנ געשריי, אז אלע מענטשן אינ שטוב זיינען דערשראָקן געוואָרן:

— פישל, דו ביסט עס? פאָשע ייסראָעל! שוינ אזויפיל יאָרן האָסטו, הולטיי, מיך אוועקגעוואָרפן. — צום גוטן-ייזן טוט פיני מיט א געוויינ און מיט א כליפּערני א געשריי: — אָט האָט ער זיך פארוואָרפן פאר א טערק פלוצימי. וויפּל מאָל האָב איך, רעבע, דאקוטשעט אייזער קאוועד, און רעב וועלוועלע האָט געשריבן בריוועס אפ מיינע יונגע יאָרן. איך בין פארזעסן, און ער, דער הולטיי, מוז אוואדע ערגעצ נאָך א ווייב האָבן גע-

1 ראבי, אני הולכי עם אבי, לוי אָווי על ראבי האליילא האזויס.

נמענ. רעבע, אז איר וועט דאָס שוויגנ, איז אַן עק פֿון דער וועלט! — זי קערט זיך צום ירושאלמי: — אַכבעראָש, וואָס שוויגסטו? רויצייעכ, גאַד-
 לען! האָסט מיט מיר ניט געוואָלט וווינען, זינען מיר דערופ יִדן, געט
 מען מיך. די גאַנצע שטאָט ווייסט וויל, אז איך רייס קריע און ליג אפּ
 דער קעלט און האָרעווע, אבי קיין מענטשנס ניט צו באַדארפֿן כּאַדילע.
 אינ באַרדיטשעו, רעבע, האָט מיך דער פּישל, — ער איז, פּראַוודע, יִנגער
 געווען, נאָר טאַקע מיט דעם פּאַסקודנעם פּאַרציפּעראָ, ווי היינט, — באַ אַן
 ערלעכע טאַטן, פֿון דער קאַטשעניווקע, דעם אונטער-כאַזן — ער איז געווען
 אַן ערלעכער יִד, — אַרויסגענומען. „אַ געמאַרע-בעלפּער פּישל, — האָט דער
 טאַטע געזאָגט, — אַן ערלעכער יונג, נעם אימ“. נאָך אַ יאָר האָט ער
 די פּינפֿ הונדערט גילדן נאַדנ-געלט דערטאַפּט, נאָך, נעבעכ, דעם טאַטן,
 אַלעווי-האַשלאַעם, בעדאַלעס געשטעלט, דער מאַמעס, פּראַוודע, ניט קיין
 גרויס שטערנטיכל, האָט ער, דער גאַנעו, אויך אוועקגעאַנוועט און איז
 אַנטלאָפֿן געוואָרן, ווי אינ וואַסער אַרײַן, נעבעכ, מײַן מאַמע, אַלע-האַשאַ-
 לעם, איז טאַקע דאָס אייגענע יאָר, מאַכמעס אַגמעס-נעפּעש און מײַן
 טאָג-אַונ-נאַכט אַפֿן פּאַנעם-ליגן און וויינען, געשטאַרבן. רויצייעכ!
 האָסטו מיר כּאַטשע געווען געשיקט אַ געט פאַר מײַן געלט, וואָלט
 איך געקאָנט אַ מאַן נעמען. אזוי, — זי וויינט, — בינ איך היינט אַן
 אַלטע יִדענע. ווער וועט מעשוּגע זײַן מיך צו נעמען? אָט ווער
 איך ווי אַ הונט אפּ דער קעלט, דרויסן שטייענדיק, שטאַרבן, — זי
 קערט זיך צו רעב יעכילע דעם פּאַדראַטשיק: — לאַנג לעבן זאָלט
 איר, וואָס איר האָט געשיקט נאָך מיר. לאָמ איך מיך כּאַטשע נויקעם
 זײַן אינ דעם טערק, צי אינ טאַטער. טאַקע אַ האַרצ פֿון אַ טאַטער
 האָסטו, רויצייעכ!

דאָס שרײַען און וויינען אינ איינ אָטעם קאָן אַ מאַרק-יִדענע אויס-
 ווייניק, נאָר דעם רעבן איז דאָ גאָר ניט גוט. שוין דעם דריטן מעסן
 שטימפֿ האָט ער דעם היינטיקן שאַבעסצונאַכטס: אויואַדיע איז ניט קיין
 גילגל פֿון אַ מיסנאַגעד; וועלועלע דער בעריע, דער מעקורעו, דער כּאָ-
 שעו איז אַ שמאַדילניק, און דער ירושאַלמי, וואָס זיצט האַרט לעבן אימ,
 אַ טײַערער ערעצ-יִסראַעל-מעשולעכ, אַ רעכטער ירושאַלמי, — דער איז
 גאָר אַ באַרדיטשעווער בעלפּער, אַ גאַנעו, וואָס האָט אַוואַדע ערגעצ נאָך
 אַ ווייב, און די שאַרפע ערעצ-יִסראַעל-בריוו זינען מינאַסטאַם שטימפּיקע,
 פאַלשע פּאַפּירן. גאָר כּאַלאַשעס, מיַעסע שטימפּן!

רעב אויואַדיען איז מען באלד פּאַטער געוואָרן. וועלועלעס ער-
 שטע ווייב איז מען אויך פּאַטער געוואָרן. די מאַקע: „ווי ווערט
 מען באַנאַכט פּאַטער דעם גאַנעו, דעם בעלפּער?“ — טראַכט דער באַל-
 מויפּעס.

יאָסעלע, רעב אווואדיע דעם פרומענס זונדל, פרעגט דעם גאנצן אוי-
דעם א קאשע, ווי א שארגאָראָדער יינגל:

— פארוואָס האָט ער מיך א גאנצן וועג געמוטשעט לאָשנקוידעש צו
ריידן? א בארדיטשעווער מוז דאָך קאָנען פראָסט יידיש ריידן!
אלע לאַכן אפּ דער קאשע, כאָטשע מע וואָרט זייער ניט געגערן געלאַכט.
און דער פּישר, דער בארדיטשעווער בעלפּער, דער גאנעווע, וואָס טוט
ער, בעשאַס די פּיני די זיצערקע שרייט און וויינט? ער שווינגט, ווי א
שטיק האָלץ.

פּיני די זיצערקע איז די איינע, וואָס ענטפּערט אפּ יאָסעלעס קאשע:
— דו ווייסט, יונגערמאן, דער פּישר, אז ער איז יונג געווען אין באַר-
דיטשעווע, האָט ער זיך אפּ כאַסענעס געקאָנט גוט פארשטעלן פאר א בעט-
לער און פאר א גאלעכ. אכאשוויירעש-שפּיל האָט ער אויך געקאָנט מאַכן,
אלע שפּילניקעס פלעגן זיך באַ אימ לערנען. יאָ, יאָ, רעבע, — זאָגט זי צום
רעבן: — גאנצ בארדיטשעווע ווייסט דאָס. ער איז טאָמיד געווען א פאר-
שעפּטע קרענק.

אלע לאַכן ווידער.

דער צאדיק רופט צו וועלוועלענע דעם בעריע און זאָגט צו אימ, פּיני
די זיצערקע זאָל אויך הערן:

— נעם דו, וועלוועלע קרוינ, און רעב איסער קרוינ דעם פּישרלעך,
פירט אימ צו אייך אהיים, לאָז ער באַ אייך נעכטיקן. מאָרגן, אימירצעשעם,
וועט איר אימ אָפּפירן צו די דאָיאָנימ, זיי זאָלן עקן צווישן זיי על פּי
דת תּוּרַחְנוּ הַקְדוּשָׁה¹. — דערבײַ טוט ער א כּסידײַש-ראַבײַשן ראַכמאַנעס-
פרומען קרעכצ: — גייט ביידע מיט אימ.

וועלוועלען איז וויי אוועקצוגיין, ניט צו וויסן ווי וועט זיך עקן מיט
דעם פּאָדראַטשיק רעב יעכעלעך, נאָר אז דער רעבע רופט אימ — כאָטשע
דאָס ערשטע ווייב האָט אפּ אימ אויסגעזאָגט, דאָס ער איז א שמאדל-
ניק. — „רעב וועלוועלע קרוינ“, — איז ער דאָך ווייטער כאָטשעווע, טוט ער
מיט כיישעק א נעם פּישרען, דעם פארשטעלען יערושאלמי א כאַפּ, און
„רעב איסער קרוינ“ כאַפּט דעם גראָבן, פעטן באַכער ארויספירן פונדא-
נען. און פּיני די זיצערקע האָט האַנאַע, אז דער רעבע האָט צוויי ערלעכע
ייִדן, כּסידײַם, געהייסן אימ היטן, דעם אכבערשאַש. מאָרגן וועט זײַן אַן עק.
איר רויציעכ מוז אוואַדע האָבן געלײַט, מיינט זי, וועט זי אָפּנעמען איר
געלט און פאר דער מוטערס שטערנטליך אפּילע אכאס וועאכאס. בײַבט נאָר
איבער דאָ צו עקן מיט דער זאכ, וואָס מע האָט זי גערופן מיקויעכ רעב
יעכעלעך און מיקויעכ פרומען.

1 אַל פּי דאַס טויראַטינו האַקרוישיאַ.

דער צאדיק אליינ וויל אויך וויסן, וואָס דאָ טוט זיך מיט דעם רעב יעכיעל דעם פּאָדראַטשיק. ער האָט אזוי גוט געהערט ווי אלע, אז די זיצערקע פּיני האָט פּונ יענער זייט טיר געשריגן: „מאכאשיפע, זנאכארקע, פּרוּצים האָסטו דיך פּאָרוואָרפּן פּאַר אַ ווייבל“. דאָס פּאָרוואָרפענע פּאַר אַ ווייבל איז גאָר ניט ווי אַ קישעפּ-ווייבעלע, אדעראַבע, זייער אַ פּיכטיק, פּריילעך ווייבעלע, אָנגעטאַן אינ זייער אַ גרויס שטערנטיכל. מוז דאָך דאָ עפעס זיינ. אונ כאָטשע אַ גוטער-ייד זאָגט ניט ארויס, איז ער אַ מענטש, וואָס וויל זייער וויסן, ווי קומט אזא ריכ ווייבל צו אַן אָרעמער זיצערקע. כאָטשע מע הערט נאָך פּונעם אַלקער, אז די קרעטשמערקע מעניער-ראַסיע איז נאָך מיטן מאַן טאָדעס ניט אוועקגעגאַנגען, נו, וועלן זיי מינאַסטאַם באלד גיין. לעאַטע איז שטיל אינ שטוב. די כסירימ, וואָס דרייען זיך אַרומ, בלייבן אַפּע שטיין אויסגעשטשירעט די אויגן, צו צווען וואָס דאָ וועט ווערן. דעם צאדיקס אייניקלעך שטייען אפּ דער שוועל פּונעם אַלקער אינ שטוב אַרײַן, גלאַצענדיק אפּ דעם לויכטנדיקן ווייבעלע מיט דעם זייער גרויסן שטערנטיכל, אונ דאַנקען גאָט, אז מע האָט דעם פעטן יערושאַלמי אַרויסגעפּאַטערט. וועט מען דאָ הערן אונ זען ווילע זאַכן.

רעב יעכיעל דער פּאָדראַטשיק ווארט ניט ביז דער גוטער-ייד וועט אָנהייבן. גייט ער צו צום טיש מיט כיישעק:

— מײַן אָנהייב אפּ דער פּולער וואָך איז אפּ לעהאַכעס עפעס ניט זייער געראַטן. רעבע, ס'איז גאָר ניט גאָלד געווען, וואָס אייך האָט זיך געוויזן פּאַר ריין גאָלד. נאָר לאָמיר דאָס אוועקלייגן, אונ לאָמיר שמועסן פּונ מײַן מויפעס. אָט דאָס ווייבל האָב איך געמיינט. מיט דער וויל איך כאַטענע האָבן. דאָ באַ אייך זאָל זײַן די כּופּע, היינט אפּדערנאַכט.

— גיין! — טוט אַ הויכנ געשריי פּיני די זיצערקע מיט אַ זעצ זיך אינ קאָפּ אַרײַן מיט ביידע הענט. — גיין, רעבע, איך וויל מײַן נעשאַמע ניט פּאַרקויפּן. וויי אונ אָך איז די יאָרן, רעבע! סטייטש, אַ ברודער זאָל וועלן נעמען זײַן שוועסטער! מ'שטיינסגעזאָגט, די וועלט וועט דאָך איינ-פּאַלן. ווי טאָר מען? גוואַלד וועל איך שרייען: אַ ברודער — זײַן שוועס-טער?! גיין, מע טאָר ניט, מע טאָר ניט, אונ איר, רעבע, וועט דאָס דער-לאָזן, כאַלילע?

אלע אויגן קוקן אפּ רעב יעכיעל דעם פּאָדראַטשיק אונ אפּ דעם שיי-נעם ווייבל. עפעס געשיקט זיך ניט, דער ברודער זאָל וועלן נעמען זײַן שוועסטער.

רעב יעכיעל דער פּאָדראַטשיק טוט אַ לאַך:

— כאַכאַ-כאַ, שלאַגט אייך ניט אינ קאָפּ אַרײַן אונ שרייט ניט. פּרײַער

הָאָט איר אויך געשריגן און גערופן זי מאכאשייפע אומזיסט. איך האָב אייך צוגעזאָגט, אז באלד וועט אייך ניט קאָשע זײַן אפּ דעם פּאַרוואַרפעניש. אַצײַן-דערט זאָג איך אייך, אז אייך וועט באלד, — נאָר א פּאָר מינוטן זאָלט איר שווינגן, — וועט אלץ ניט קאָשע זײַן. — ער קערט זיך מיטן פּאַנעם צום גוטן-יידן: — איר ווייסט, אז אונדזער אורזאָהאַם אָווינו האָט אפּ זײַן ווייב סאָרען, פון א נויט וועגן, געמוזט זאָגן, זי, סאָרע, איז זײַן שוועסטער, איך? האָב איך אפּ מײַן קאלע פאַר א כוידעש דרײַ געמוזט דער ערלעכער יידענע פּיניג זאָגן, אז דאָס איז מײַן שוועסטער. איך האָב די קאלע מײַנע געמוזט שטילערהייט אהער ברענגען איבער א טאם, וואָס איר וועט שפּעטער מיט עטלעכע מינוט פון מיר הערן. איך מעזשבעזש האָב איך אומישט נע מיר אָפּגעקליבן די יידענע פּיניג די אַגונע, ווי מע האָט זי גערופּן, ווייל זי וווינט גאָר אַלײַן איך איר שטיבעלע, קיינער קומט אהיין ניט. איך האָב מײַן קאלע בא איר אָפּגעדונגען אפּ א האַרב יאָר קעסט. איך האָב טייקעפּ מעזומען געצאָלט א פּופציקער אסיגנאַציעס. איך, גענוג? אזא אָרע-מע יידענע האָט אזויפיל געלט מיטאמאָל געדארפט צו איר מאסע-מאַטן. נאָר אײַן טײַג האָב איך מיט דער ערלעכער יידענע געהאַט, אז זי זאָל קיינמאָל מײַן קאלע ניט שיקן ערגעץ. ווייל איך האָב געדארפט, אז קיינער זאָל זי ניט זען, און מע זאָל בעשום אויפן ניט קאָנען געוואָר ווערן, אז זי איז איך מעזשבעזש... א שיינעם דאַנק אייך, גוטע, ערלעכע פּיניג! איך וועל אייך א מאסאָנע אכוצ שענקען דערפאַר, וואָס איר האָט אזוי געפילע-וועט מײַן קאלע און האָט געהאַלטן דעם סאָד בעסער פון אַרע כּסידים. איר זעט, אז גאָט באַרויך הו האָט אייך אויך א סכאַר געגעבן. איר האָט דורכ אונדז אײַער מאן אָפּגעזוכט. (דעם פרומען כאפּ האָט רעב יעכיל גע-מוזט טאָן, ווייל ער האָט א שטאַרקן לײַאפּ געטאָן די כּסידים...) דאָס, וואָס מײַן קאלע איז בא אײַך, פּיניג, געווען אָנגעטאָן ווי א מיידל, איז אויך געווען אקוראַט ווי דער טאם, פאַרוואָס איך האָב געמוזט זאָגן, זי איז מײַן שוועסטער. קעדיי עס זאָל ניט מעגלעך זײַן, עמעצער זאָל זיך שטויסן, אז זי געפּינט זיך איך מעזשבעזש. דעם צאָפּ, וואָס זי איז געגאַנגען, דאָס איז פרעמדע האָר, פון אן אָפּגעשאַרענער קאלע. זי איז א ווייבל. איך, רעבע, א ווייבל מעג איך פרעמדע האָר גיין? ס'איז בעפּירעש א מישנע איך „שבת“¹. מײַן קאלע איז א ווייבל... — אלע פאַרגאַפּן זיך און פאַרוונדערן זיך זייער.

דער צאדיק ענטפערט:

— יאָ. עס שטייט אזוי אינעם פּירעק: „במה אשה יוצאת“², איך „מסכת שבת“³, איך דער מישנע. נאָר יידן זיינען [זיך] ניט נויהעג.

1 „שאבעס“.

2 „באמע אישא יוציט“.

3 „מעסיכטע שאבעס“.

בעדִיעוועד אָבער איז עס ניט קיין גרויסע אווירע. נו, רעב-
יעכִיעל...

רעב יעכִיעל דער פּאָדראטשיק זאָגט ווייטער צו פיניג:

— איר, פיני, וועט דאָ געוואָר ווערן נאָך עפעס: מײַן קאלע הייסט
גאָר ניט פרומע. איר וועט שפעטער וויסן, ווי זי הייסט בא איר נאָמען.
נאָר ווייל זי איז פרומ און ערלעך, האָב איך איר דערווייל דעם נאָמען
געגעבן...

אלע הערן און גייען גאָר אויס פאר פארווונדערונג. אפילע די קרעטש-
מערקע מעניער־אסיע מיטן מאן טאָדערעס האָבן זיך אריינגעשטופט צו דער
שוועל צוצוהערן די ציקאווע זאך.

רעב יעכִיעל דער פּאָדראטשיק גייט פון דער שטוב צו דעם גוטן-
יידנס לייב־מענטש, וואָס זיצט פון יענער זייט טיר. יענער איז זיצנדיק
אנשלאָפן געוואָרן. הערט מען אין שטוב, ווי דער פּאָדראטשיק וועקט אים
אופ מיט געלט־געבן:

— נאט אייך, איר האָט די מײַסע לייב... נאָר איר מוזט מיר אפ
דער מינוט א גיכע גיי טאָגן מיטן לאַמטערן, — שטילערהייט רעכנט ער אים
אויס עטלעכע מענטשן בא די נעמען און אָן נעמען: — איר זאָלט זיי אופ-
וועקן, אויב איר וועט זיי געפינען שלאָפן. און אלע אהער צום רעבן צו
ברענגען צו טאכקען, מיט דעם גאנצן קלאַפּערגעצייג. רירט אייך, און אז
איר וועט מיר די אלע מענטשן מיט די קיילימ ברענגען, — אינא א פערטל
שאַ זאָלן אלע און אלע דאָ זיינן אין שטוב — גיב איך אייך נאָך פיר וויי-
סע גילדן. אנו, רירעוודיק, גיכ און געשווינד געגאנגען, געטאָגן און אהער
געבראכט.

אינא שטוב הערט מען, אז דער מעשולע־מצעך איז שוין אוועקגעגאנגען
פון דער טיר און רעב יעכִיעל איז צוריק אריינגעקומען אין שטוב.

בעשאס רעב יעכִיעל האָט אין הויז געהאט צו טאָגן מיט מעשולע־מצעך,
זאָגט פיני די זיצערקע — זי האָט האַנאָע געהאט, וואָס דער רייכער פּאָ-
דראטשיק רעב יעכִיעל האָט זי געלויבט פאר אן ערלעכער יידענע: —

— שקאָדע צו זאָגן, רעבע! דאָס ווייבל מעג טאקע הייסן פרומע:
זיכטיק און שטיל ווי א טויב. איר קאָל האָט מען ניט געהערט, איר פוס
איז ניט ארויסגעקומען אפ דער גאס, זינט זי איז בא מיר געווען ביז
דעם ערעו שאבעס שפעטלעך, אז רעב יעכִיעל איז געקומען צו מיר אין
שטוב אריין מיט די נייע מאלבושימ, וואָס ער האָט איר געבראכט, זיינען
ביידע ארויסגעגאנגען דרויסן און האָבן צווישן זיך געשמועסט. אלע מאל-
בושימ האָב איך געזען, נאָר פונעם שטערנטיכל האָב איך ניט געוויסט.
מינאסטאמ האָט זי דאָס צירונג ארום זיך באהאלטן. (דאָס שיינע ווייבל
שמיכלט.) ערשט אפן וועג, גייענדיק אהער, האָט זי אין דער פינצטער אויס-

געטאָן דעם צאָפּ און אָנגעטאָן דעם שלײער מיטן שטערנטיכל. כ'עבן, א מעלאַכע! (דאָס שײנע ווײַבל שמיכלט ווידער.) אצינדערט שטויס איך מיך. איבער דעם האָט דיין אָנטאָן אזוי לאַנג געדויערט, עפּשער א שאָ... דאָס ווײַבעלע לאַכט ציכטיק.

רעב יעכיעל דער פּאָדראַטשיק, אז ער קומט צוריק איך שטוב אריין, גײט ער צו צום גוטן-ײִדן:

— דאָ האָט די ערלעכע פּיני געזאָגט, אז איך מיט דעם ווײַבל זײַ נען שוועסטער און ברודער. איך האָב געזאָגט: נײַן, און האָב געטײנעט, אז ס'איז נאָר אומישנע געווען, וואָס איך האָב געטאָן, ווי אונדזער טאטע אוראָהאַם, איר צו זאָגן פאר עטלעכע כאַדאַשימ, עס איז מײַן שוועסטער. איר, רעבע, קענט מיך ניט, דאָס ערשטע מאָל, אז איך בין באַ אייך איך שטוב... דעריבער האָב איך געשיקט אײַער מענטש, אהער ברענגען אײַדעס. אזוינע אײַדעס, וואָס איר, רעבע, און די אלע מענטשן, וואָס זײַנען דאָ, קענען זײַ. די אײַדעס וועלן אײַך זאָגן, ווער דאָס ווײַבל איז פונ גער הייַם. וועט איר זי אויך קענען, אז זי איז ניט מײַן שוועסטער. — ער קערט זיך צו פּיני דער זיצערקע: — אז איר וועט דאָ ווארטן אַ ביסל, וועט איר וויסן דעם עמעס און וועט מעגן זײַן אפּ אונדזער כּופּע.

אלע הערן און פארווונדערן זיך זייער. אפילע טאָדרעס אינעם ברישלייך און זײַן ווײַב מעניערדאסיע שטייען ווי אָנגעקאָוועט צו זען דעם סאָפּ. רעב יעכיעל דער פּאָדראַטשיק רעדט ווײַטער:

— אײַן זאך ווײַל איך אײַך, רעבע, בעטן. בעשאַס די אײַדעס ווערן אָנקומען, זאָל איך אפּ עטלעכע מינוטן אוועקגיין איך אלקער אריין. איך וועל ערשט דערנאָך ארייַנקומען, איר וועט אליין זאָגן, ס'איז רעכט אזוי. דערווײַל בעט איך צו הייסן דער ערלעכער יידענע פּיני און מײַן קאלע זיך צוועצן. עפּשער וועלן די אײַדעס ניט אזוי גיך קומען. ער ווארט ניט ביז דער צאדיק וועט הייסן, ער שטעלט בענקלעך, און פּיני מיטן שײַנעם ווײַבעלע זעצן זיך.

מעזשבעזש, כאַטשע א גרויסע שטאָט, איז פּאָרט ניט אזוי גרויס ווי פעטערבורג. דער מעשוּלעם-צעך איז שוין געקומען פארדעכעט, פארסאפעט צוריק, און איז צוגעלאָפּן זאָגן דעם רעב יעכיעל שטיל איך אויער אריין — אזוי ווי מע האָט געקאָנט הערן:

— צוויי נאָר זײַנען אוועקגעפּאָרן טייקעפּ נאָך האוודאַלע, די איבע-דיקע און דאָס קלאַפּערגעצײַג וועט איך א פּאָר מינוטן דאָ זײַן אינגאנצן.

וויבאלד מע האָט געהערט אָנקומען דעם אוילעם, האָט רעב יעכיל
 דער פּאָדראַטשיק זיך אַ כאַפּ געטאַן אין אַלקער אַרײַן, און דאָס שײַנע
 ווייבעלע, האָט מען געזען, איז אופגעשטאנען פון איר בענקל. דאָס האַרצ
 האָט זיך אין איר געוואָרפן, זי איז זייער אומרויק געשטאנען.
 אַרײַנגעקומען איז אַרנ שאַמעס, דער לוי האַיאָפּאָליער שאַמעס, מיט זײַן
 ווייב סאָרענ. צום אלעם ערשטן, ווי זיי האָבן דערווען דאָס ווייבעלע, זײַ-
 נען זיי ביידע אַרופגעפאלן אפּ איר, און דאָס ווייבל האָט ביידע אַרומגע-
 נומען מיט ביידע הענט. ס'איז געוואָרן אַ פּריילעך געשריי און אַ געוויינ
 מאַכמעס סימכע.

— שײַנצע! דו ביסט עס, — האָבן זיי געשרינגן.

— טאַטעניו, מאַמעניו! — האָט זי געשרינגן.

— אונדזער שײַנצע! — האָבן זיי מיט אַ פּריילעך-וויינענדיק קאָל
 געשרינגן.

זי האָט געכליפעט:

— יאָ, טאַטעניו, מאַמעניו!

— ביסטו טאַקע באַם צאָדיק אין שטוב? מיר האָבן דיך טאַקע דאָ, ווי
 דער רעבע דער צאָדיק האָט מיר געזאָגט, איך זאָל מיך ניט זאָרגן, — שרייט
 סאָרע די שאַמעסטע.

אַ קושערײַ, אַ האַרדזערײַ, אַ פּרייד, אַ סימכע. עטלעכע מינוטן האָט
 עס געדויערט.

אַלע קוקן, ווי דער רעבע האָט האַנאָע, און דאָס ווערט אָנגענומען פאַר
 אַ מויפעס. איז כאַטשע דאָס, פאַר דער היינטיקער נאַכט פון סאַמע שטימפּן.
 מיטאַמאָל פאַלט אַרײַנג די קרעטשמערקע מעניע-ראַסיע מיט איר קאָל.
 — וואָש? דו בישט עש, שאָרע? דיר האָב איך געגעבן מײַן סײַנענ-
 דיק מיידעלע, טאַקע סײַנטשע האָט עש געהיישן. איך זשוכ דיך און זשוכ דיך
 אפּן גאַנטשן סליסל, אַכבעראַסטע, גיב מיר אָפּ מײַן סײַנענדיק קינד. טאָד-
 רעש, וואָש סוויגשטו? דאָש איזש די יידענע שאָרע, וואָש איך זשוכ...

אַלע בלייבן, ווי פאַרגליווערט, שטילשווינגן. אַרנ שאַמעס און סאָרע
 זײַנען געבליבן שטומ, ווי די העלצער, שטיינ. דער גוטער-ייד אויך.

טאָדרעס, דער געזונטער קרעטשמער, הייבט אָפּ די געזונטע האַנט, דער
 שאַמעסטע סאָרע אַ זעצ צו טאַגן. וואָלט ער זי געקאַנט דערהאַרגענען. די
 מאַראַכע איז, און רעב יעכילע דער פּאָדראַטשיק איז אַרײַנגעשפּרונגען
 פונעם אַלקער. ער איז אויך נישט קיינ שלאַפּער, ער צעשפּרייט זיי און
 רעדט שאַרפּ:

— שרייט ניט, שלאַגט אײַך נישט, פע, איר זײַט דאָ ניט אין קיינ

קרעטשמע. דאָ זיצט עמעצער, — ער ווייזט אפן צאדיק, — ער וועט אויסהערן וואָס איר זאָגט. מיר אלע זיינען יידן, מיר וועלן הערן וואָס אונ ווען. פע! שלאָגן אונ שרייען? פע! זאָגט וואָס איר האָט צו זאָגן.

דער קרעטשמער טאָדרעס האָט אראָפּגעלאָזט די האנט. נאָר די קרעטש- מערקע האָט געוויינט און געשרינג פארן גוטן-יידן מיט א ביטער קאָל. עס האָט געריסן באמ הארצן זי צוצוהערן:

— רעבע, אזש איך האָב מיך געגעט מיט דעם וועלוועלען יימאכ-סעמיי- ניק, האָב איך אייך דערטשיילט, אזש איך בין געווען מובערעש. מיין טאטע, נעבעך, אַלעוו-האסאָלעם, איז געסטאָרבן, ווען איך בין צו קינד געגאנגען, זשאָל ער זיך מיין טאטע, אַלעוו-האסאָלעם, האָט געהייסן רעב סנייער דער מאַכשן אין קאַשנעטיין. וואָש סוויגסטו, טאָדרעש? איך האָב קיין קויעכ ניט...

טאָדרעס קרעטשמער דערציילט דאָס איבעריקע:

— פארכטייט איר, רעבע, דעריבער האָט מען דאָש מיידל א נאָמען געגעבן אין סוף: סיינטשע, נאָכן סווער, אַלעוו-האסאָלעך, טאקע. זי, מיין ווייב, מעניער-ראשע, האָט ניסט געזייגט דאָש מיידעלע...

מעניער-ראסיע האָט זיך אָפּגערוט א ביסל, קאָן זי ווייטער שרייען און רעדט מיט הענט-ברעכעניש און גיסט מיט טרערן:

— פונעם הויף האָט מען אלטש אוועקגענומען, ווייל דער טאטע איז געווען א באלכויוו. די מאמע האָט נאָך געלעבט, אָרעם, אָן א סטיקל ברויט. האָט די מאמע געפרעגט א סילע, האָט מען געזשאָגט... טאָדרעש, זשאָג דו, דו בישט א מאנטשבל...

טאָדרעס דערציילט ווייטער:

— האָבן די דינטוירעש געזשאָגט, זשי מעג מיך נעמען, ווייל מיין יענטש ווייב האָט א מישע-מעסונע איינגענומען...

— דאָש קינד, רעבע, — שרייט און וויינט מעניער-ראסיע, — האָט בא מיר די יודענע פאר א מיטשווע גענומען. זשי, שאָרע, איזש אויך א קאָש- נעטינערן. זשי האָט מיר צוגעזשאָגט, מיר נאָך טשוויי יאָר מיין קינד אָפּטשוברענ- גען. איך האָב גענומען טאָדרעשן, ער האָט מיין מאמע אויך טשו זשיך גענו- מען קיין לייכעווע. די מאמע איז צום יאָר געסטאָרבן, ווייל זי האָט גע- בענקט נאָכן סיינענדיקן קינד...

זי וויינט און בליפעט, דעריבער קאָן זי ווייטער ניט ריידן. הייבט ווי- דער טאָדרעס אָן:

— מיין ווייב האָט א יאָר טשוויי, דריי, פיר, פינף קיין קינדער ניט געהאט. האָט זשי אויך אָנגעהויבן טשו בענקען. זשוכ די שאָרע, זשוכ די שאָרע — ניסטאָ. איך האָב איינגעספאנט א פערד, איך בין געפאָרן פּרעגן, ווו די

יִדְעַנְע שְׂאָרַע אִיזוּ. נִיסְטָאָ שְׂאָרַע, נִיסְטָאָ דָאָשׁ קִינְד — „פּרָאָפּאַרְע“, זָאָגְט דער פּוֹיעַר.

מעניע-ראסיע רעדט ווידער און ברעכט די הענט מיט א געוויינעריי: — ווי דער פּאָווער זשאָגט א ספּריכוואָרט, לעהאוודל א טוירע: פּרָאָ-פּאַלאַ יאַק סאָבאַקאַ נאַ יאַרמאַראָק...

אַלע הייבן אָן צו לאַכּן פּונ דעם קרעטשמאַרישן מאָשל. מעניע-ראסיע איז זיך מעיאשעוו:

— איך וויל סױן ווייטער נױט רױדן טשױם טשאַדיק... זי פאלט צו צו שיינצען, צום שיינעם וויבעלע, קושן און האלדזן: — מײַן קינד, דו בישט בא מיר געזעגן אונטערן הארטשן, איך בין זײַן מאמע. מײַן הארטש, מײַן נעסאַמע, מײַן לעבן, קום מיך, מײַן סײַנטשע... — זי בלייבט כאַלעשן און פאלט אנדער אזוי גרויס ווי זי איז אפ דער ערד אינמיטן שטוב.

דערווײַל איז דאָך רעב טעויע בילענקיס, און רעב גאווריעל גיטעלעס, און זײַנוועלע, און א דאיען, און א כאונ און צוויי שאמאַסימ, און נאָכ ייִדן אָנגעקומען אהער. די, וואָס זײַנען ערשט געקומען,¹ פון אלעם, וואָס דאָ האָט זיך די נאכט איבערגעטאָן און וואָס עס טוט זיך.

ווי פריער וועלוועלע דער בעריע, אזוי האָט רעב יעכיעל דער פּאָד-ראטשיק מיט קאלט וואסער געמינטערט און דערמינטערט די מעניע-ראסיע. ארן שאמעס מיטן ווייב סאָרען זײַנען אליינ צוגעגאַנגען צום צאדיק מיט די ווערטער:

— יאָ, רעבע, ס'איז מעשונע עמעס. עס איז איר טאָכטער, — זאָגט ארן שאמעס.

— עמעס, רעבע, איך האָב, מעכילע, בא איר, בא מעניע-ראסיען, גע-נומען דאָס קינד, אָט דאָס שײַנענדיקע וויבעלע שיינצען, — זאָגט סאָרע די שאמעסטע. — מיר זײַנען ארויס פון קאָשנעטינ פּוין יאַמפעליע דערנאָכ. מײַן מאן ארן איז געוואָרן אין לוי האַיאָפּאַלי בעסזערעש-שאמעס. מיר האָבן דאָס קינד לײַב געהאַט, מיר האָבן עס אויסגעהאָדעוועט, מיר האָבן עס, מעכילע, געהאַלטן פאר אונדזער קינד. איר, רעבע, ווייסט דאָך, ווי איך האָב אייך, מעכילע, דאַקוטשעט, ווען זי איז פאַרלאָרן געוואָרן. און איר, רעבע, האָט באוויזן א מופּעס, מעכילע, אז זי האָט זיך טאַקע בא אייך אינ שטוב אָפּגעזוכט. מײַן מאן און איך, מעכילע, האָבן גאָר פאַרגעסן, אויב ס'איז א פרעמד קינד. אונדזער שיינצע איז געוואָרן, מעכילע, טאַקע אונדזער שיינצע... ביז אהער האָט רעב יעכיעל דער פּאָדראטשיק, בעשאס דער מישע-בינע און דעם געשריי און דעם געוויינעריי און דעם כאלאָשעריי, אלץ גע-

1 דער טעקסט איז דאָ דעפּעקטיוו: אינעם זאַץ פעלט א פרעדיקאַט. — רעד.

האלטן זײַנ פּאָנעם, אז די, וואָס זײַנען שפּעטער — נאָך ארנ שאמעס מיטן
ווייב — אָנגעקומען אהער, זאָלן אימ ניט זען. אפּילע ארנ שאמעס מיט סאָ-
רענ האָבן ניט צײַט געהאט אימ צו זען. אצינדערט, נאָך דעם ראש פּו-
נעם דערמינטערן, ווי טאָדרעס האָט אימ געהאָלפּן מעניע-ראסיען צו שטעלן
אפּ די פּיס, אז ער זעט, אז דער רעבע, דער צאדיק, קאָן זיך קײַן אײַצע
ניט געבן צווישן דער מאמע מעניע-ראסיע און סאָרע דער שאמעסטע
אנ עק צו מאכן, טוט ער זיך א דריי מיטן פּאָנעם צום אוילעם:

— שאָלעם אַלייכעם, פארנעס-כּוידעש, רעב טעוויע! שאָלעם אַלייכעם,
רעב זײַנוועלע! שאָלעם אַלייכעם, רעב גאווריעל! שאָלעם אַלייכעם, רעב ארנ
שאמעס מיטן ווייב סאָרע! איך בין מיכל... — ער דרייט זיך [אויס] צום צאדיק: —
רעבע, מיכל איז אפּ לאַשנאקוידעש דער אייגענער נאָמען, וואָס יעכעלע,
איאָ? איך האָב קײַן לײַגן ניט געזאָגט?

אלע ווערן ניוול-ווענישטוימעם, די אלע לוי האַיאָפּאָליער לײַט טוען
א געשריי:

— מיכל! כּלעבן, מיכל, כּלעבן! וואָס טוסטו דאָ?
מיכל (אָדער רעב יעכעלע דער פּאָדראטשיק, ס'איז דאָך אצינד אל-
צײַנס) קערט זיך צום רעבן און רעדט מיט כײַשעק:

— רעבע, קאָרזמאן דאָס ווייבל אָדער דאָס מיידל — פּרעגט רעב ארנס
ווייב, וועט זי אײַך זאָגן, אז זי מעג הייסן מיידל און ווייבל אויך — שײַנצע
האָט ניט געהאט צו וועמען צו קערן, וואָלטן זיך ביידע ווייבער געדארפט
צו קריגן איבער איר. עפּשער וואָלט רעב ארנס ווייב גערעכט געבליבן,
ווייב א מאמע, וואָס גיט אוועק א קלײַן זייגנדיק קינד און האָט כאסענע,
מעג עפּשער אופּהערן צו הייסן דעם נאָמען „מאמע“. זי, רעב ארנס ווייב,
האָט שײַנצען, ווי זי רופּט עס, אויסגעכאָוועט, און געפּאָקט און געמאָזלט
האָט דאָס מיידעלע בא זײַ. מעגן זײַ אָנרופּן אונדזער שײַנצע „קינד“.
דעם נאָמען „קינד“ האָב איך פּונ זײַ קײַנמאָל ניט געהערט. זײַ האָבן שײַ-
צען געפּאָזט בא מיר לערנען, לײַענען און שרײַבן, זײַ האָבן מיט איר א
שידעך געטאָן מיט מיר. איך בין געווען איר רעכטער כאָסן. דערנאָך,
איבער א נארישקײַט און רעב ... דעם ... דאָווס שווינדלערייַ, האָט מען
מיך געמאכט פאר אויס כאָסן. דערווידער גאָט און דערווידער זײַ געבאָט
האָט מען, נעכעך, די שײַנצען מיט געוואלט פארשלייערט. — ער קערט זיך
צו זײַנוועלען: — דאָ האָט איר, רעב זײַנוועלע, געארבעט אפּ אלע זײַטן,
רעב ארנ מיטן ווייב זאָלן זי פארשלייערן מיט... איך וויל ניט זאָגן מיט
וועמען. אָבער אלע האָבן רעב ארנ מיטן ווייב געטראכט די שײַנצען גוט
צו פארזאָרגן: איר כאסענע צו מאכן. שײַנצע האָט זײַ געלט געקאָסט, און
גרויס מי האָבן זײַ מיט איר געהאט טאקע ווי געטרײַע פּאָטער און מוטער.
זי זאָל געווען זײַן בא דער עמעסער מאמע איך לײַכעווער קרעטשמע, בא

איר, בא מעניע־ראסיען, מיט טאָדערעכע, וואָלט זי אוואדע ניט געוואָרן די שיינצע, וואָס זי איז היינט. פון דער אנדערער זייט איז עס א גרויסע אוולע פון רעב ארנ שאמעס מיט סאָרען. ווי זאָגט בענ ניט א קינד: „דו ביסט נישט אונדזער אייגן קינד, דו האָסט א מאמע, מעניע־ראסיע, דעם רעב שנייער מאַכסנס א טאָכטער פון קאָשנעטינ“.

כאסוועשאַלעם, די שיינ־צע וואָלט געקאָנט ניט וויסן אונ כאסענע האָבן מיט א ברודער, ווי פיני האָט אפ מיר געמיינט. (א קוק צו פינינ.) איאָ, פיני? עפשער האָט דער שיינצעס טאטע (א קוק צו שיינצען), רעב וועלוועלע דער בעריע, א זונדל? שיינצע וואָלט זייער גרינג געקאָנט נעמען אזעלכע פאר א מאן. פארשטייט איר, רעב ארנ, פארשטייט איר, סאָרע, צו וואָס דאָס וואָלט געקאָנט ברענגען, כאַלילע? אלץ נאָר, ווייל איר האָט ניט אויס־געזאָגט שיינצען, ווער זי איז! איאָ, רעבע?

דער צאדיק פארגלייזט מיט די אויגן. אלע קוקן אפ אימ.

— קודשא בריך הוא ¹ היט אָפּ יידן פון שגגות ², דעריבער האָט וועל־וועלע קיינ קינדער ניט, אונ די מעניע־ראסיע האָט קיינ קינדער ניט, ווייל „אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא“ ³—זאָגט דער „זוהאר האקאָדוּיש“.

גאָט באַרוך הוּ האָט אָנגעשריבן אינ דער טוירע האקדוּישע, אז א ברודער טאָר ניט נעמען קיינ שוועסטער. נו, דאָ וואָלט דאָך טאקע געקאָנט ארויסקומען דער מיכשל, ווי איר, רעב יעכע־מיכל, זאָגט. דעריבער האָט קודשאַ בריך הוא געהאלטן די טוירע, אז רעב וועלוועלע זאָל ניט האָבן קיינ קינדער אונ מעניע־ראסיע אויב ניט.

אלע הערן אונ מיינען, דאָס איז וויל געזאָגט.

טוט מיכל א שפעטישן לאכ:

— כאַכ־כא... אָט דער רעב זיינוועלע קען לערנען, רעבע, ער וועט אייב זאָגן, — ווייל איב האָב שוין לאנג קיינ געמאָרע ניט געלערנט, — ווי עס שטייט, אז עס האָט זיכ יאָ געטראַפן בעשוּיגעג, אז א ברודער האָט גענומען א שוועסטער. אכוצ דעם איז בעשומ אויפן גאָר ניט גלייב, אז רעב וועלוועלע אונ רעב טאָדערעס זאָלן ניט האָבן קיינ קינדער, ווייל רעב ארנ שאמעס מיטן ווייב האָבן געטאָן אן אוולע אונ שיינצען ניט אויסגעזאָגט, אז זי האָט פאָסער אונ מוטער. גאָט באַרוך הוּ איז ניט אזא אוולע־טוער. ניין, ניין!.. נאָר לאָמיר דאָס אוועקלייגן. פון ביידע צדאָדימ בין איב דער דריטער צאד. איב נעם די שיינצע פאר א ווייב. איז זי אצינדערט קיינעמס? ניט. האָב איב דעם בעסטן פסאק ארויסגעגעבן, איאָ, מעניע־ראסיע, איאָ, סאָרע?

1 קודשאַ בריך הוּ.

2 שגגות.

3 אורייתא וקודשאַ בריך הוּ כאד הוּ.

דעם רעבן איז זייער געוואָרן אינ מויל. און אַלע כסידים, וואָס דאָ
אינ שטוב שטייען, וואָלטן עפּשער זיכ שטארק געקריגט מיט רעב יעכניעל
דעם פּאָדראַטשיק, וואָס הייסט היינט יעכניעל-מיכל פּונ לוי האַיאָפּאָלי. נאָר
דער רעב יעכניעל-מיכל קוקט אפ זיי, ווי אפ קעצ, און לאכט גאָר. קיינ
אמעראַזישקייט האָט ער דאָ אויכ ניט געזאָגט. דערצו דאָס זייער גרויסע
שטערנטיכל, וואָס די שיינצע גייט אָנגעטאָנ... ווייזט אויס, אז דער באַ-
כער מוז זיינ זייער א גרויסער אוישער. דעריבער שווינגט מען.

— איר געדענקט, — זאָגט מיכל צו רעב גאווריעל גיטעלעס, — אז מאַרקל
שענקער האָט געהאט א לעצ אינ קעלער, נאָכ טישעבאָוו פּאראיאָרן, בא
אונדז אינ לוי האַיאָפּאָלי? דאָס בינ איכ געווען. אהינ, צו רעב מאַרקלען,
פּלעגט די שיינצע מיט מיר זיכ צונויפקומען... — ער לאכט. — כא-כא-כא,
מיר האָבן קיינ אנדער אָרט ניט געהאט, ווו זיכ צו זען, צו שמועסן צווישן
זיכ... כא-כא-כא, איכ האָב מיט א פענטע פונ א פערד געקלונגען, האָט
מען מוירע געהאט אינ קעלער אראַפּצוגיין, מע זאָל אונדז ניט זען. — ער
קערט זיכ צו שיינצען: — ווו האָסטו אהינגעטאָנ דעם אלטן „זויהאר“? איכ
האָב דיכ געבעטן, דו זאָלסט מיט דיר ברענגען דאָס סייפער, וואָס האָט
געהאנגען אפ דער טיר פונעם קעלער. ארומ כאַצע עלעף האָב איכ מיט
איר אויפגעהערט זיכ צונויפקומען, האָב איכ דעם „זויהאר“ באהאלטן...
פונ די ווערטער איז געוואָרן צווישן די, וואָס האָבן געוויסט פונ דער
מיסע מיט מאַרקל שענקערס לעצ אינ קעלער, א שטילע טרעוואָגע, א
שושקעריי, א ציען מיט די אקסלען.

דער רעבע האָט בא זיכ געוויסט, אז ער האָט עס געגעבן דעם אלטן
„זויהאר“. די לוי האַיאָפּאָליער האָבן געדענקט, אז דאָס איז אינ דער גאנצער
שטאָט געווען א גרויסער מופעס. נאָר דאָס קלוגקייט פונ מיכלען, אז ער
דערמאָנט דערביי ניט דעם נאָמען, האָט די טרעוואָגע אראַפּגע-
פלאַטשט.

שיינצע ענטפערט אפ מיכלס פרעגן:

— איכ האַלט דאָס סייפער דאָ בא מיר. נא, נעם אונ גיב אָפּ. וואָס
טויג דיר אָדער מיר א פרעמד סייפער?

דאָס ערשטע מאָל, אז שיינצע עפנט דאָס מויל, און אזוי שטעכנדיק,
אז עס וואָלט נאָכ א גרעסערע טרעוואָגע געקאָנט מאכן, ווען ניט דאָס
זייער גרויסע שטערנטיכל, וואָס דאָס זייער שיינע ווייבעלע גייט אָנגעטאָנ.
רעב גאווריעל גיטעלעס האָט געוואָלט אומישנע פונ עפעס אנדערש
אָנהייבן צו שמועסן, קעדיי מע זאָל אינ יענעם פארגעסן. פרעגט ער:

— זאָגט זשע, רעב מיכל, איר זייט דאָכ געווען בא די מילכאָמעס
אינ דייטשלאַנד צווישן די פראנצויזן, נו, האָט איר, באַרעכאשעם, געלֶט
פארדינט... פרעגט אייכ אלע אונדזערע לוי האַיאָפּאָליער, וואָס איכ האָב

געזאָגט. — ער קערט זיך צום צאדיק: — רעבע, אז איך זאָג אייך, א בע-
ריע שלימע! מיר פלעגן זיי צו רופן: „רעב מיכֿ דער מאַסקוויטישער“,
ווייל זיי האָבן געטויגט צו די גרעסטע יענעראלן. היינט מוז ער טויגן
צו די פראנצויזן אפילע... זאָגט זשע, רעב מיכֿ, וועט איר ווידער קומען
צו מיר בייטן אסיגנאציעס? היינט איז גאָר אנדערע מעקאָכימ. זאָגט זשע,
דעם נאפאָליאָנען האָט איר געזען? מע זאָגט דאָך עפעס א ווילדע בריע.
הא, רעב טעויע, איר האַט דאָך מיט נאפאָליאָנען?..

רעב טעויע בילענקיס טוט א כסידיש געלעכטער:

— כע-כע-כע, איך וועל שוין אופהערן צו האלטן מיט אימ, איט,
אז ער האָט מיכֿען גאָר דאָס געזט אוועקגעגעבן, איט, אונ מיר, איט, ניט
געשיקט כאַטשע א פראנצויזיש זייגערל, איט...
אלע פאָכע פון דעם כרוצישן ווערטעלע רעב טעויעס.

25

זיינוועלע זעט אויך דאָס גרויסע שטערנטיכל און הערט, אז זיין באלד-
ווערנדער שווער, רעב גאוורעל גיטעלעס, כאנפעט דעם מיכֿען מיט א
לויבעניש פארן צאדיק. אפילע פון רעב טעויע בילענקיס ווערטעלע ווייזט
אויס, אז דער מיכֿ האָט דערטאפט בא דעם פראנצויז א גרודע גאָלד און
איז א גרויסער אוישער. מוז ער אימ כאַטשע א ביסל כאנפענען. זאָגט ער
צו מיכֿען:

— האָט ניט פאריבל, רעב מיכֿ, וואָס דער שווער מינער רעב דאָוויד
מיט דער שוויגער זיינען ניט אפ אייער כאסענע. זיי האָבן געמוזט טייקעפ
נאָך האוודאָלע אוועקפאָרן קיין ניםיעווקע. ס'איז קיינער ניט געבליבן אין
דער היימ. צו אזא זאך מוז מען זיך איילן.

מיכֿ ענטפערט הויך, אלע זאָלן הערן:

— אדעראבע, איך מוז אייך, רעב זיינוועלע, בעטן, איר זאָלט מיר מויכֿ
זיין. איר האָט, נעבעכ, איבער מיר געהאט אגמזס-נעפעש פון דער סאַרענ. א
נארישער, וויבערשער אינפאל פון איר. זי איז אפילע ניט קיין נאר, נאָר
דאָ האָט זי זיך דאָך באנארישט...

אלע שטעלן זיך ארום מיכֿען, א ראָד פון כסידימ. אונ אפילע דער
קרעטשמער טאָדרעס מיט זיין ווייב מעניעדאטיען הערן צו. דער רעבע
פון אויוונאָן, כאַטשע ער קוקט קלאַמערשט אין „זויהאר“ אריין, הערט ער
איטלעכס וואָרט, וואָס מיכֿ זאָגט:

— זי, סאַרע, האָט נישט געוואסט, אז כאַטשע איך בין דריי טאָג פאר
דאָשעשאַנע אוועקגעפאָרן פון לויאהאיאָפאָלי, האָב איך מיין אַפּיצער-קאַמי-
סיאָנער כליעבאָוו געבעטן, עטצעכע מייל פון לויאהאיאָפאָלי, ער זאָל אפ

מיר ווארטן פינף טעג, ווייל איך בין באנאכט צוריקגעפאָרן. מיין קאלע
שיינצע האָט געוואָסן, וווּ איך וועל ווארטן אין דער שטאָט אפּ איר. איז
זי צו מיר ארויסגעקומען. דאָ האָב איך זי אָנגעטאָן פאר א מיידל, און
א טאסקע געטאָן מיט פאָטשט אפּ א גאנצער נאכט. אהער קיין מעזשבעזש און
האָב זי אָפּגעגעבן צו דער ערלעכער יידענע. — ער ווייזט אפּ פיניג. — איך
האָב איר געזאָגט, ס'איז מיין שוועסטער. זי האָט די שוועסטער בא זיך
געהאלטן, ביז איך בין, באַרעכאשעם, צוריק געקומען בעשאַלעם, אזוי
ווי מיר האָבן אונדז געוואונטשן פון גאָט באַרוך הו. דערווייל האָבן די
לוי האַיאָפּאָליער ניט-קלוגע געלאָזט פּידיענען און א וועקסן ליכט צוויי
מעסלעס ברענענע... כא-כא-כא, איך איז מען, נעבעך, אומזיסט נאריש אָנ-
געפאלן. לאָזט זיך אויס, אז שיינצע איז טאקע אין מעזשבעזש געווען,
בעשאַס מע האָט זי געזוכט אפּן הימל. געלויבט צו גאָט, אז דורך מיין
מויפעס האָט שיינצע געפונען א טאטן מיט א מאמען.

ער קערט זיך צום רעבן:

— רעבע, מיר דאכט זיך, ס'איז א יוישער צו שיקן נאָך רעב וועל-
ווערען. ער איז דאָך שיינצעס פאָטער.

דער גוטער ייד טראכט א מינוט און טוט א מאכ צו א כאָסיד פון
די יונגישקע:

— לעמעלע, האָרדס, גיי, קרוין, רופן רעב וועלוועלען אהער. נאָר ער
זאָל דאָרטן עמעצן אנדערש איבערגעבן די שמירע פון דעם פישלען.

דער יונגער כאָסיד לייכט, אז דער צאדיק שאפט מיט אים, זאָגט ער:
— אז עס וועט קיינער ניט זיין, וועל איך בלייבן א שוימער. אבי

רעב וועלוועלע זאָל אהער קומען.

לעמעלע איז אוועקגעגאנגען.

רעב גאווריעל גיטעלעס פרעגט:

— וואָס מאכט מען שיינעס? לאָז מען שטעלן די כופע. מיכל, הא?
בא כסידימ איז דער ניט-סיידער א סיידער. איינער זאָגט, דער אנדער-
רער הייסט, און איינער כאפט און פאָלגט, ווערט א זאך, דאָס ווייסט מיכל.
מיכל טוט א לאך:

— כא-כא-כא! ווייסט איר, רעב גאווריעל, ווער מינע אונטערפירערס
זיינען? טאקע, — ער ווינקט צום קרעטשמער מיטן ווייב און צו ארענען

מיטן ווייב: — די ביידע פאָרפאָלק. די רעכטע מאמע שיינצעס און סאָרע, די,
וואָס איז פופצן יאָר געווען אזוי ווי א געטרייע, גוטע מוטער. איאָ, רעב

ארנ? איאָ, רעב טאָדעס? אזוי ווי איר שטייט און גייט, זייט שיינצעס
מיט מינע אונטערפירערס.

צום דאיען מיטן כאָסיד קערט ער זיך און נעמט ארויס דאָס שיינע
בייטעלע:

— נו, וויפל זאָל איך געבן ראכאש? נאט אייך צוויי רויטע רענדלעך;
 שטעלט די כופע. אייך, שאמאָסימ, אז איר וועט גיך מאכט די כופע, ווי
 מע דארפ, — א טבעת קידושן¹ האָב איך, — וועל איך אייך גוט באצאָלן.
 די שאמאָסימ האָבן אנידערגעשטעלט די פיר דראָנגען. דער כאזן האָט
 געשווינד אָנגעשריבן די קסובע אינ אַקער. דער דאיען מיינט, ער וועט
 מעסאדער-קידושן זיינ, אונ מאכט זיך צורעכט דעם ספאָדעק.
 טוט מיכ א טאָרע רעב גאוורעלן מיט זיינוועלען. גייען זיי אלע
 דריי צו צום צאדיק:

— איר, אז איר וועט רעב מיכלען, אונדזער לוי האַיאָפּאָליער רעב מיכ-
 לען, מעסאדער-קידושן זיינ, — זאָגט רעב גאוורעל, — וועלן מיר היסן, אז
 אונדזער שטאָט איז בא אייך כאַשעוו.

— כ'לעבן, — זאָגט זיינוועלע, — אז דער אייבערשטער האָט אזוי גע-
 פירט, אז ס'איז דאָ בא אייך, רעבע, אינ שטוב, איז עס איינער מיצווע,
 אפ דער פולער וואָך. ווער דען איז א מייגן אפן דאָר?

דערווייל איז וועלוועלע דער בעריע אָנגעקומען. זאָגט דער גוטער-ייד:
 — מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד
 שם,² — זאָגט די געמאָרע אונדזערע. מיילע, ווער קאָן בא אייך, רעב וועל-
 וועלע, איינשטיינ?^{*} דעריבער האָט אייך קודשא בריך הוא באשערט א גרויסן
 אוישער אן איידעם, וועט איר עפשער ניט דארפן, מע זאָל בא אייך איינ-
 שטיינ. דער אוילעם וויל, איך זאָל מעסאדער-קידושן [זיינ].

ס'איז זיינ טאָכטער, וועלוועלע. דו האָסט מינאסטאם געהערט, וואָס דאָ איז ארויסגע-
 קומען קלאָר, אז דאָס ווייבל, וואָס האָט כאסענע מיט דעם אוישער רעב
 יעכילעל-מיכלען, איז גאָר ניט ארנס טאָכטער. דער אייבערשטער איז סיבת
 הסיבות,³ מיר זעען אלע טאָג, אלע מינוט זיינע כסאָדימ. דו האָסט, נעבעכ,

אואדע ניט געווסט היינט צום שאלעסודעס, אז דו ווערסט א שווער אונ
 א טאטע.

וועלוועלען זיינען אלע ווינדן פארהיילט געוואָרן, אז אלע הערן ווי
 כאַשעוו ער איז באמ רעבן. נאָר דאָס פארשטייט ער בא זיך אינ הארצן,

I טאבאס קידושן.

2 מאָקוימ שעבאאליי טשוואָ אוימרימ, איינ צאדיקימ גמורימ יעכילימ לאאמיר שאַמ.
 * דאָס איז אויך א וויל ווערטעלע. די געמאָרע זאָגט: „דאָרטן, ווו א באלטשווע
 וועט שטיינ (דאָס הייסט איב גאניידן אפ יענער וועלט), וועט אפילע קייב רעכטער צאדיק
 אהינ ניט דערגרייכט דאָרטן צו שטיינ.“ וויל דער וועלוועלע איז געווען א שמאדילניק, האָט
 ער דאָך טשווע געטאָג, אז ער איז היינט א כאַסיד. דער וועלוועלע האָט איב מעושבעזש
 זיינ איינפאָרהויז, שטייט מען דאָך איינ בא אימ. דרינען, אינעם וואָרט „שטיינ“ שטעקט
 דאָס ווערטעלע.

3 סיבאס האטיבויס.

אז דער רעבע לאסקעט אימ נאָר מאכמעס עפעס אנדערש, ווייל דער רע-
בע מיינט, אז דער איידעם, דער פאָדראטשיק, איז א גרויסער, גרויסער
אוישער. דאָס איז אימ ניט זייער גוט געווען, ווי מע וועט באלד פון
וועלוועלענ אליינ הערן.

נאָר דערווייל איז עס א כאיע-שאָ א גוטע. און די כסידים הערן,
אז ער איז נאָכ כאָשעווער פון פריער, וועט קיינער אימ ניט טאָרן פאָר-
ווארפן זיינע אלטע כאטאָימ. צו אזעלכע זאכן טויג דאָס כסידישע קלאָ-
מערשט-געלעכטערל:

— כע-כע-כע... דער אוילעם זאָגט: מע ווייסט ניט וועמעס מאָרגן
ס'איז. איך מעג זאָגן, מע ווייסט אפילע ניט, וועמעס היינט ס'איז.
די כופע האָט מען געשטעלט, די אונזערפירערס האָבן וויל געפירט,
דער גוטער-ייד האָט מעסאדער-קידושן געווען מיט גרויסע קאוואָנעס, דער
כאזן האָט געלייענט די קסובע, מיכל האָט דעם טאבאאט-קידושן אָנגעטאָן
שיינצען. אלע זאכן האָט מען אלץ געטאָן ווי דער סיידער איז.
— מאזלטאָוו, מאזלטאָוו! מאזלטאָוו, מאזלטאָוו! מיכל האָט גענומען
שיינצען.

אז מיכל גייט אוועק אין זאָגט: „א גוטע נאכט, רעבע!“, מיינט דער
רעבע, מאָרגן פרי וועט מינאסטאם מיכל אריינברענגען א צוואנציק רויטע
רענדלעכ. כאָטשע דער באַכער האָט אימ זייער גוט געשטאָכן ביז צו דער
זיבעטער ריפ מיט זיינע שפיציקע ווערטער, — געלט פארהיילט.

רעב וועלוועלע דער בעריע, מיכלס שווער, גייט מיטן פאָרפאָלק. און
פיני די זיצערקע גייט אויך נאָכ. טאָדעס מיט מעניע-ראסיען האָבן זיך
געפרייט, זיי פאָרן אויך קיין לוייהאָיאָפאָלי, געקושט שיינצען, און שיינצע
די מוסער, הונדערט מאָל, גייענדיק און שטייענדיק, ביז זיי זיינען אוועק-
געגאנגען. ארנ שאמעס מיט סאַרען גייען פונווייטנס אויך נאָכ.
רעב גאוויקעל און זיינוועלע זיינען אהיים געגאנגען אפ גאנצ פרי
אוועקצופאָרן.

— מיר וועלן זיך באלד זען, אימירצעשעם, איך לוייהאָיאָפאָלי, מינאס-
טאם, — זאָגן ביידע און געזעגענען זיך מיטן נייעם פאָרפאָלק.
אז וועלוועלע האָט ארע אנדערע געפאטערט, לאָזט ער, פיני זאָל
פירן שיינצען:

— צומ ראָטהייזער גייט מיט מיין טאָכטער. איך קום באלד מיט מיכ-
לען. מיר דארפן עפעס צו שמועסן. גיי, מיין נייע טאָכטער.
די פיני גייט מיט שיינצען. וועלוועלע מיט מיכלען גייען גאנצ פונ-
ווייטן, זיי זאָלן ניט קאָנען הערן. טוט וועלוועלע מיכלען א קוש און זאָגט
צו אימ:

— מיכ רופט מען „דער בעריע“. איך בין קיין בעריע ניט אקעגן

דיר, מיכל. די אלטע מוזנ זיכ בא די יונגע לערנענ. דער אוילעם דער-
 ציילט, אז איינ כסידישן רעבנס כאָסיד האָט געשמועסט מיטן אנדערן רעבנס
 כאָסיד. זאָגט איינער: „מיין רעבע האָט געווונען אין דער ראָטערייע צענ.
 טויזנט גילדן, כאָטשע ער האָט גאָר קיינ ראָטערייע-בילעט ניט געהאט.“
 דער אנדערער כאָסיד דערציילט, אז זײַן רעבע האָט צום ערשטן סייִדער
 פייסעכ צענ טויזנט קויסעס אונגערישן ווייַן אויסגעטרונקען און איז ניט
 א קאפ שיקער געווען. דער טוט א געשריי: „סטײַטש, צענ טויזנט קוי-
 סעס, ווי קאָן עס געמאָלט זײַן?“ ענטפערט דער אנדערער: „אלעמײַ צענ
 טויזנט גילדן צו געווינען, ווי קאָן עס געמאָלט זײַן, אז מע נעמט ניט
 קיינ ראָטערייע-בילעט? שענק דו מיר די צענ טויזנט גילדן, וועל איכ
 דיר שענקען די צענ טויזנט קויסעס.“ דאָס הייסט, ביידע זאָגן מיר א
 ליגנ... עס איז א פראָסטע, אפילע זייער א פראָסטע האלאַצע, נאָר דאָ
 קומט זי צוניצ, מיכל. איכ בין א מיוון, איכ האָב אינעם ערשטן בליק
 דערקענט, אז דאָס שטערנטיכל איז פון פאלשע פער... איאָ, מיכל? מיר
 קאָנען זײַן קוויט. דו ביסט מײַן איידעם, מיכל דער בעריע...
 מיכל טוט צוריק א קוש דעם שווער, וועלוועלען, מיט א לאכ און
 זאָגט:

— איכ האָב האנאָע, אז איר שמועסט מיט מיר אָפן. דעריבער וויל
 איכ אייך, ווי פאר א פאָטער, די גאנצע זאכ קראָר דערציילן און אייך באווייזן,
 אז איכ בין, כאסוועשאַלעם, ניט קיינ שווינדלער. מײַנע מײַסעס מיקויעכ
 דעם שידעכ מיט שיינצען, און אז דער ... כיינ צו מאכנ פאר לױהאַל-
 פאָליער גראָבע יונגען, האָט געפאסקנט די טנאָימ מײַנע צו צערייסן, ווייסט
 איר מינאסטאמ. פון שיינצעס פארשלייערן מיט דעם פויקער ווייסט איר
 אויכ. שיינצע האָט מיכ ליב געהאט און האָט בעשומ אויפן ניט געוואָלט
 פארבייטן מיכ אפ א דאָרפ-שייגעצ — כאָטשע ער זאָל ניט זײַן קיינ פויקער.
 נאָר א גרויס שטערנטיכל איז אזא גרויסע זאכ בא א יונג ייִדיש מיידל,
 אז אפילע א דאָרפס-הונט זאָל האָבן פון גרויסע פערל געהעפטע זעקס רע-
 דער, מיט שפיצן ווי א כאָמעט, אַנצוטאָן אפן קאָפּ, מעג מען אימ נעמען
 פאר א מאן. מיט דעם גרויסן שטערנטיכל האָט מען שיינצען פארדרייט
 דאָס קעפל, איז זי מערוצע געוואָרן צום שידעכ. דערנאָכ, ווי ס'איז צו
 נישט געוואָרן, האָט דאָך שיינצע געזען, אז א שטערנטיכל העלפט ניט
 און מע מוז עס אוועקגעבן, אבי פאָטער צו ווערן. פאָרט, איז בא דעם
 מיידל-ווייב שיינצען געבליבן דער בינערער כיישעק: איי א גרויס שטערנ-
 טיכל, נאָר א ליבער מאן מיט א גרויס שטערנטיכל דערצו, דאָס קאָן
 הייסן א גליק, ניט אנדערש. איכ האָב די שיינצען אָבער אזוי ליב, אז
 [ווען] איכ האָב אָנגעהויבן בא רוסישע אָפּיצערן געלט צו פארדינען, האָב
 איכ איר אינ מארקס קעלער, דענצמאָל, ווען אייער רעבע האָט געהייסן

אופהענגענ דעם „זויהאר“, דער לעצ זאָל קיין שריטע ניט האָבן, כאַ-כאַ-כאַ... דענצמאָל האָב איך שיינצען צוגעזאָגט, אז איך וועל פאָרן צו דער הויפט-קווארטיר, פיל געלט פארדינען, קעדיי איך זאָל איר ברענגען א גרויס שטערנטיכל, נאָך א גרעסערס פון יענעם שטערנטיכל, וואָס זי האָט דעם נאפטאָלקע פויקער אָפגעגעבן. דעם עמעס צו זאָגן, איך זאָל שיינצען ניט אזוי הייס ליב האָבן און זאָל ניט געווען אזוי גארן אהיימ צו איר, וואָלט איך געווען מיט דער צייט בא דער הויפט-קווארטיר פיל געלט געקאָנט פארדינען. נאָר עס האָט מיך געצויגן אהיימ, צו שיינצען אהיימ. איך האָב אָבער איך דער קורצער צייט גאָר ניט פיל פארדינט. ווי נעמט מען שיינצען דאָס גרויסע שטערנטיכל צו קויפן פאר טויזנט רענד-לעך, אז איך האָב ניט קיין געלט? די ביטערע דינגע האָט קיינער ניט געוויסט, נאָר מיין הארץ. אזא זאך קאָן מען דעם אנדערן מענטשן ניט דערציילן. יענער לאַכט און שפעט, ווי פון א נארישן כויעק. איך האָב אָבער דורכ דער דינגע גאנצע נעכט ניט געשלאָפן. איך וואָלט געקאָנט די ערד קילן, ווי דער אוילעם רופט עס. האָט זיך גראָד געטראָפן איך ברעס-לע א פאָדראטשיק פון שפיטאָלן, בא דעם, וואָס איך האָב געלט פאר-דינט. דער האָט פאר אנדערע פאָדראטשיקעס דערציילט א מיסע פון א הולטיי, איינעם ליפע לעוויט, מיט זיין אָנשטעל אויסצונארן בא א באלעבאָס איך טשערניגאָוו פופצן הונדערט רובל, בא א באלעגאָלע דרייצן הונדערט רובל אפ א מאשקן. דאָס מאשקן איז געווען א פאלש שטערנטיכל. די מיסע האָט מיך דערקוויקט מער פון אלע. איך, א לוי האַיאָפאָליער ייד, האָב גאָר ניט געוויסט, אויב ס'איז דאָ פאלשע פערל אפ דער וועלט. דאָ האָב איך מיר געטראַכט: דאָ האָב איך מיין רעפוע געפונען צו אלע מייןע זיונדן, וואָס איך האָב אינעם הארצן, איך קאָן מיין שיינצען מאַכן א גרויס, זייער א גרויס שטערנטיכל גאָר פאר קליין געלט. און האָב עס געמאַכט. האָב איך ניט געזוכט ווייטער קיין שום אייסעק. גענוג איז פאר מיר דאָס ביסעלע געלט, וואָס איך האָב מיין אייגנס. א פאָר געטאָן מיט פאָטשט אהיימ און האָב מיין—היינט איז זי אייערע אויך—שיינצען גליקלעך גע-מאַכט. זי וועט ניט וויסן, און אלע ייִדלעך ווייסן ניט דעם כילעק פון גוטע פערל און פאלשע...

— יאָ, מיין קלוגער בעריע מיכל, — זאָגט וועלוועלע, — דו האָסט גע-טאָן, ווי א באַר-סייכל, און האָסט דורכ דער האַמזאַע אויסגעפירט דיין זאך מיט דעם פאלשן שטערנטיכל. פארוואָס זשע בילסטו, אז כסידישע רע-בעס נארן אָפ די וועלט? די וועלט וויל גענארט זיין, זיינען זיי אויך בעריעס, זיינען זיי אויך מיכלס, הא?

— האָט מיר ניט פאריבל, מיין קלוגער שווער רעב וועלוועלע. וואָס פארגלייכט איר מיין האַמזאַע צו דעם ליגן, צו דעם נארערין, צו דעם

פארשקייט פון די כסידישע גוטע-יידן, — ענטפערט מיכ. — בא וועלט-איי-סאָקים, אז די מענטשן ווילן נאָר געלט, אָדער נאָרישע צירונגען, אָדער אנדערע פארברענגער, זינגען זיי טאקע ווערט א שטראַפּ, מע זאָל זיי נארן. אָט איז דאָ גאנצע וועלטן וווילע מעדינעס, וואָס אלע וויבער האָבן ניט קיין פערל-כאָמעט אפן קאָפּ, די רייכסטע וויבער פון מיליאָנען געלט האָבן פאר פיר גילדן א הייבל פון וויסן פערקאל אפן קאָפּ. נאָר מעשו-גאָים, פוילישע וויבער, אָרעמע יידנס וויבער, האָבן זיך אינגערעדט: א יידענע אָן א כאָמעט פון פערל הייסט קיין מענטש ניט... א כאַרפע איז עס, א בושע צו זען א יידענע פארפינצטערט זיצן בא א קראַנק קינד אָדער בא איר שלאפן מאַן, אָנגעטאָן אינעם פערלדיקן כאָמעט און וויינען, גיין צו א לעווייע און טרויערן אפ דעם, וואָס איז געשטאַרבן, טאקע גייען-דיק אינעם צירונג, ברעכט די הענט און כליפען. פע, כאלאָשעס גייט זיך אָן. פוילישע פריצים מעגן שפעטן, זיי מעגן לאכט פון יידן, אז זיין ווייב, די סראָרעטע, גייט פאר צוויי גילדן א הייבל, און זיין אָרעמען קרעטש-מערס, ווי אייער אימער-ווייב, קויטיקע קאפצנטע-ווייב, גייט אין א שטערן-טיכל... אוכעווימע, אוכעווימע אנדערע דולע, מעשוגענע זאכט. איז עס גאָר קיין אווע ניט זיי צו נארן. ווי דער קלוגער פרידריכ, דער פריי-סישער מיילעך, האָט געזאָגט, דערציילט מען אין ברעסלע: — פון קאָרן-ברויט נעם איך ניט א גראָשן קיין מעכעס, ווייל דאָס מוז א מענטש עסן, ער זאָל קאָנען לעבן. ווילסטו, מענטש, אָבער עסן לעקעכ און טריין-קען קאווע און וויין, צאָל מיר מעכעס פון איטלעכט... זאָגט זשע, שווער, רעב וועזוועלע, ווי קאָנט איר די זאכט פארגלייכט צו א רעבן, צו דעם וואָרט „גוטער-ייד“? בא איך זוכט, נעבעך, די מענטשן עמעס און פרומ-קינט, מוסער און גאָטס ווערטער. ווי און אָכ האָט יעשייע האנאָווי דערופ געשריגן: „מאשריך מתעים“¹ — דאָס הייסט, די, וואָס זאָלן אייך, יידן, פירן אפן רעכטן וועג, פארבלאָנדזשען אייך אומישנע. דער יעשייע האנאָווי זאָל אָבער געווען זען אָט די, וואָס פאָרן אין קארעטעס, נעמען געלט, עסן און טרינקען, ווילטיקערס, וואָס פארשטעלן זיך פאר „מאשריך“², זינגען פאל-שע יידן, לינגערס, שווינדלערס, זיי זאָגן פיר אלע נאָרישע זאכט די יידן און פארפירן יידן אין דער בלאָטע אריין, אז יידן ווערן דורכ זיי קאליר-קעס, אמעראַציי, גראָבע יונגען. נישט, גאָרנישט צו קענען, אבי א כאָ-סיד, א פליעסקער צו זיין איז גענוג. אפ אזעלכע זאָג איך, אז די גאנצע טויכעכע מיט קלאָלעס קלעקט ניט אפ זיי, אפ די שווינדלערס אויסצושטייבן. איך? איר שווייגט... צווישן די טויוועס, וואָס דאָס פאלשע שטערנטיכל

1 מעארשעכאָ מאסימ.

2 מעארשעכאָ.

הָאָט מיר, מיכלען, געטאָן, מוז איך רעכענען פאר דער גרעסטער טויווע, אז דורך דעם פאלשן שטערנטיכל האָב איך איינער גוטנ'יידן געזאָגט אזעל-כע ווערטער, וואָס איך האָב אימ געשטאָכט דורך און דורך. ער האָט דאָס אוואדע נאָך קיינמאָל פון קיינעם ניט געהערט. ער וואָלט מיך אוואדע גע- הייסט ארויסשטופן. יונגאטשעס-כסידים זיינען גרייט געשטאנען. נאָר איבערב גרויסן שטערנטיכל האָט ער געמיינט, איך מוז אוואדע זיינ זייער א ריי-כער, — האָט ער געשטומט, און זיי האָבן געשטומט. כא-כא-כא, איך לאַך, לאַכט איר אויך. ער מיינט, איך וועל אימ מאָרגן אריינטראָגן גוזמאָעס רענדלעך. ניט א גראָשן. איינ רענדל האָב איך אימ אומישנע געגעבן, קעדיי אימ צו פארבאָענדן די אויגן. מיין כופע איז בא אימ אינ שטוב געווען. איאָ?

וועלוועלע דער בעריע פאָט ארום קושן מיכלען:

— פאר דעם אויספירן, אז ער אליין, דער צאדיק, זאָל מעסאדער-קידושן זיינ, ביסטו ווערט טויוונט קושן. וויל, קלוג. ווייסטו וואָס נאָך איך וועל דיר זאָגן? אז דורך דעם פאלשן שטערנטיכל וועסטו, מיין קינד, האָבן איך זויהאָלפאָרלי דאָס גרעסטע טרויען און גלויבן. איך בין א מיוון און קען די וועלט. אלע וועלן דיר כאַנפענען, אלע וועלן דיך האַלטן פאר א גרויסן אוישער. געלט וועט מען דיר אין שטוב אריין ברענגען. איך האָב מיט דיר ניט צו זאָרגן, באַרעכאשעם. דו וועסט דורך דעם גרויסן קרע-דיט ערשט ווערן א רעכטער אוישער. איך האָב קיין קינדער נישט. גלייב מיר, מיכל, אז מיר גייט די גאלף איבער. איך בין אפ דעם „גוטנ'יידן“ א מיוון, נאָר מאַכמעס פארנאָסע מוז איך טאנצן אין קאָן. אז גאָט באַרוך הו וועט דיר העלפן, אז דו וועסט בעעמעס רייך זיינ, וועל איך אפ דער עלטער מיך לעבן דיר צוטוילען. איך בין קיין שלימאזליניק ניט, איך וועל דיר צוניצן קומען.

מיכל קושט צוריק דעם שווער און גיט אים זיינ האנט טקיעס-קאפ. — אָט האָט איר מיין האנט, אז איך וועל נאָר א שטייגער פארנאָסע האָבן, וועל איך אייך אליין קומען ארויסנעמען פון דעם שעקער-וועקזעוון צו מיר, בא אונדז און מיט אונדז אינניעם זאָלט איר לעבן אין פריידן. מיר מוזן געשווינד גיין, אונדזערע ליבע לייט ווארטן אפ אונדז. מיין שיינ-צע איז שוין דערפרוירן געוואָרן. — דערגרייכט האָבן ביידע שיינצען מיט דעם איבעריקן אוילעם. — איאָ, ס'איז ניט רעכט, וואָס מיר האָבן אייך אפ דער קעלט געלאָזט אזוי לאנג ווארטן? מיר האָבן אָבער זייער געניי-טיקס געדארפט איבערשמועסן, ווייל מיטן טאָג גלייך מוזן מיר, שיינצע מיין ווייבעלע מיט מיר, אוועקפאָרן. איאָ, שיינצע?

איך דער מינוט, ווי מע וויל שוין אין שטוב אריינגיין, דערהערט מען א געשריי פון דעם יונגישטן כאַסירל לעמעלע און דעם אַלטן רעב איסער שרייען:

— כאפט אימ, אָט אנטלויפט ער, דער ערעצ־ייִסראָעל־הונט...

די צוויי שוימרימ, וואָס דער צאדיק האָט געהייסן היטן פישלען, פיר
ני דער אגונעס מאן, דעם פאלשן יערושאלמי, — איז מינאסטאם דער אר־
טער מיטן יונגן כאָסיד אַנשלאָפֿן געוואָרן, און דער געזונטער פישל איז
אַנטלאָפֿן געוואָרן. די טיר איז געווען פון אינווייניק — מאַמעס גרויס גע-
ניטשאפט — פארקייטלט, האָט פישל גאַנץ שטיל אופגעקייטלט און וואָלט
געקאָנט זייער גוט אנטלויפן. נאָר אפ זיין שלימאזל האָבן זיך די ברייטע,
טערקישע שאַראָוואַרעס פארטשעפּעט אין הויז אינעם דראָנג, וואָס מע האָט
די הויז־טיר אונטערגעשפּאַרט (בא דעם רעב איסערן אין זיין שטוב). ווי
פישל האָט מיט קויעכ א ריס געטאָגן, איז דער דראָנג מיט דער טיר אויט-
געפאלן, וויל די טיר האָט ניט קיין זאוויסעס און די בעהאַנעס זינען
אויך פון א יאָר אָן קאַליע.

דער פאך פון דער טיר מיט דעם דראָנג האָבן א ראש געמאַכט, און
[ווען] דער קלאַפּ האָט עס די צוויי שוימרימ אופגעוועקט, איז דער פויגל
שויג געווען ארויסגעפלוגן. אנו, נאָכלויפן, — פישל לויפט בעסער, כאָטשע
איז טערקישע פאַפּיצעס. דעריבער האָבן זיי אזוי געשריגן: כאפט אימ!
גיכער כאפט אימ, אָט אנטלויפט ער, דער ערעצ־ייִסראָעל־הונט...
מיכל האָט פאַרשטאַנען, אז די אלע שלימאזניקעס כסידים גייען אין פאַר-
טאָפּל, וועלן זיי פישלען ניט קאָנען כאפן, האָט מיכל נאָר טאָדעסן מיט
זיך גענומען, און ביידע זינען פישלען נאָכגעלאָפֿן, גוט נאָכגעלאָפֿן.
פיני האָט געבעכ געשריגן:

— וויי מינע יאָרן! איך בין אן אייביקע אגונע, א פאַרפינצטערטע
אגונע! דער אכבערשאַש וועט ווידער אנטלויפן...

דאָס האָט זי הונדערט מאָל, אלע מאָל העכער געשריגן.
איז אָבער מיכל פאַרסאַפּעט געקומען, שלעפּנדיק דעם פישלען. טאָד-
רעס האָט אויך געהאַלפֿן דעם פעטן פישלען צו טאַסקען.
מע האָט אימ אריינגעבראַכט צו פייסעכ ראָטהייזער. דער גאַנצער אוי-
לעם זאַכט, מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער. וואָס איז?

דער פישל, איידער ער איז ארויס פון רעב איסערס שטוב, האָט ער זיין
טערקיש פאַרוויקלטן קאָפּ איבערגעקערט, און מיט דער ווייטער פאַטשילע האָט
ער זיך צוגעבונדן דעם האַלדז, ארום אפ דעם טערקישן דזיבונ מיט קנעפֿ-
לעך האָט ער זיך אָנגעטאָגן רעב איסערס א קאַפּטן אן אלטן, צוגעגאַרטלט
מיטן האַנטעכ. אזוי האָט מען אימ אריינגעשלעפּט צו פייסעכ ראָטהייזער.
יאָסעלע רעב אויואדיעס איז פונעם ווינקעלע, ווי ער מיטן פאָטער איז
געזעסן און געווארט אפ מיכלען, צוגעקומען און האָט מוידע געווען, אז דער
גאַנצער האָט געלט ארום זיך אין א בייגאַרטל, וואָס [ער] האָט צוגויפֿ-
גענומען פון אלע ייִדישע שטעט ערעצ־ייִסראָעל־געלט און באַהאַנעס־געלט.

גוט, גוט, מע האָט דעם בייגארטל אָפּגעשפּראַנטשקעט און אפּן טיש דאָס
געלט איבערגעציילט: פיר הונדערט מיט זעקס און פערציק רויטע רענדלעך
און זעקס הונדערט רובל. אסיגנאציעס, אכוז וויס געלט א הונדערט גילדן.
רעב אויוואדיע, דער שלאפער, פרומער רעב אויוואדיע איז צוגעקומען
צום טיש. אלע זיינען שטיל געבליבן, האָט ער געזאָגט:
— ראבויסימ, ערעצייסראָעל־געלט מוז מען אוועקשיקן קיינ ערעצייס-
דאָעל, נאָר וואָס מער מע וועט געפינען געלט, זאָל מען דעם ווייב אוועק-
געבן. אזוי, דאכט מיר, איז דער יוישער.

אלע האָבן געזאָגט:

— רעכט, רעכט, נאָר אזוי.

מיכא האָט דעם פישלען א פרעג געטאָן:

— זאָג נאָר דו, באַכער, האָסטו ערגעץ א ביכל, א רייסטער אָדער
אפ א פאפיר פארשריבן, וויפל דו האָסט געלט צונויפגענומען ערעצייס-
דאָעל־געלט? זאָג, וואָרעם אָט פאטש איך.

— יאָ, — עפנט דאָס אייזל דאָס ערשטע מאָל אופ זיינ מויל צו
דיינן. — יאָ, איך האָב דאָ בא מיר א רייסטער, ווו די גאבאָים פון איט-
לעכער שטאָט האָבן מיט זייער האנט אריינגעשריבן. דריי הונדערט מיט
צוואנציק רענדלעך איז אינעם רייסטער אָנגעשריבן, דאָס איבעריקע איז מיינס.
רעב וועלוועלע דער בעריע האָט אויך געהאָלפן, מע האָט געלייענט
און געכעזשונט. ס'איז עמעס: נאָר דריי הונדערט מיט צוואנציק רענדלעך
איז געווען אריינגעשריבן. דאָס האָט מיכל געהייסן רעב איסערן מיט זיינ
שווער רעב וועלוועלען זאָלן דאָס געלט נעמען צו זיך און זען אָפשיקן,
וואָזוי זיי ווייסן, עס זאָל אָנקומען קיינ ערעצייסראָעל. דאָס איבעריקע
האָט ער אליין געגעבן פייניג איז די הענט אריין, די רענדלעך מיט די
אסיגנאציעס און דאָס ווייסע געלט:

— נאט, פייני, פאר אייער נאדן־געלט מיט אייער מאמעס שטערנטיכר
און פאר מעזוינעס. נאָר עפעס וויי איך אייך, פייני, זאָגן, וואָס א יוי-
שער איז. דעם שלאפן רעב אויוואדיען, אז איר ווילט, זאָלט איר דערפון
אָפטיילן. איאָ, ראבויסימ?

פייני האָט אופגעהויבן ביידע הענט צו גאָט:

— דו ביסט א גוטער, ריבוינעשעלוייעמ! דו הארסט לאנג, אָבער דו
באצאָלסט גוט. נאט, רעב אויוואדיע, צען רענדלעך. — זי גיט אויוואדיען
איז די הענט אריין די צען רענדלעך. — און אייך, רעב יעכעל... רעב מיכל
האָב איך געוואָלט זאָגן, דאנק איך, גאָט זאָל אייך מיט אייער גוט, פרומ
ווייב געבן מאזל און באַכע, איר זאָלט אייך עלטערן איז אוישער און
איך קאוועד. אָמיינ!

נאָכ צוויי האָזן

נאָוועלע

איבערגעזעצט אפ יידיש — 5. רעזניק

געווען געדרוקט אפ רוסיש אין «Вестник русских евреев», ס. פּעטערבורג
פון יאָר 1872, אין די נומערן: 17, 18, 19, 20.

סאַלאַמאַן איסײַטש סאַרקין איז הויכ געוואקסן מיט א געלעך שטע-
 כעדיקער באַרד און מיט קליינע רויטע אייגעלעך. צומאָל איז די באַרד אימ
 צוניצ געקומען פאר א בערשטל. לעמאַשל, ער זיצט און מיט איינ האנט
 שרייבט ער, און מיט דער צווייטער האנט האלט ער דעם בוך, וואָס מע
 פארשרייבט די כעזשבוניעס. פלוצים דערזעט ער א שטויבעלע אפ דעם סא-
 מעטענעם קאָלנער פון זײַן ציכטיקן סורדעט, טוט ער באלד א מאכ איינס
 און צוויי מיט דער באַרד, און דאָס שטויבעלע ווערט ניט. סאַלאַמאַן אי-
 סײַטש פלעגט ביכלאל שטארק אכטונג צו געבן אפ זײַן האַלבאַשע. ער
 איז טאָמיד געווען אָנגעטאָן מיט דער לעצטער מאָדע.

ער איז אן אופגעקלערטער מענטש אויך, ער רעדט גערן אפ רוסיש
 אפילע מיט ייִדן, כאָטשע מיט דער רוסישער גראמאטיק איז ער ניט שאַ-
 לעם, און ס'איז שווער אויסצורייַדן דעם אָס „זש“, און ער מאכט ניט
 קײַן כילעק צווישן „ס“ און „ש“. נאָר ווײַל ער האלט פונעם גלײַכווערטל:
 „אז מײַן סוינעס פריינט איז מיר אויך א סוינע“, דעריבער רעדט ער ניט
 אפ רוסיש מיט די יונגעלײַט, וואָס זיי קענען גוט רייַדן רוסיש. מיט אזעל-
 כע געראַט אימ צומאָל זיך פארשטעלן פאר א געלערנטן דײַטש, כאָטשע ער
 רעדט דאפקע אפ ייִדיש. נאָר איטלעכער פילט, אז פון קענען זייער גוט
 דײַטשיש רייַדן איז אימ שווער צו רעדן אפ ייִדיש. און דערפאר ווארפט
 ער ארייַן א סאך דײַטשישע ווערטער אפ: „אציאָנ“, „איציאָנ“, „איזמ“. אזעל-
 כע ווערטער קען ער א גוזמע-גוזמאַעס. ער טראָגט שטענדיק מיט זיך עט-
 לעכע נײַע ווערטער אפ א פאפירעלע אויסגעשריבן און כאזערט. עטלעכע
 אָפגעניצעוועטע פראזעס האָבן אויך בא אימ שטארק אויסגענומען. זיי זײַ-
 נען געווען בא אימ אויסגעשריבן פון ביכער און איינגעקריצט אינ זיקאַרן.
 לעמאַשל: שילעך-דער אדוואָקאט פון דער מענטשהייַט, שעקספיר-דער ריז
 און דער קיניג פון די פאָעטן, היינע איז א זשעני, אוכעדוימע.

סאַלאַמאַן איסײַטש דינט איצט פאר א בוכהאלטער און פאר א קאסיר
 אינ א קײַנעם ווייַז-געשעפט בא צוויי שוטשימ, די הערן ביינוש און כא-

פערלאפ. סכירעס נעמט ער ניט קיין סאכ, אקעגן דריי הונדערט רובל א יאָר. ער פירט די ביכער פון בוכהאלטעריע אפ יידיש. ס'איז פאראן א טאמ, פארוואָס סאָרקין האָט ניט מער פון דריי הונדערט רובל. הער ביי- נוש האָט געפרוּווט איינמאַך א זאָג טאַג, מע וואָלט געדארפט סאָרקיןעב מויסעפ זיין סכירעס. נאָר הער כאַפּערלאַפ איז געווען א מענטש זייער א מאַדנער. אפּאַנעם, נאָכ לאַנגע און טיפע מאַכשאַוועס—וואָס דורכ דעם איז אפּ זיין פּאַנעם טאָמיד געלעגן א מאָרעשכּוירע, — איז באַ אימ אינ קאַפּ אופּגעקומען זיין אייגענער געדאַנק אפּ דער וועלט. ער איז געווען באַטועכ, אז יעדער מענטש איז א גאַנעו. אויב עמעצער גאַנוועט ניט, האָט ער פּרײַער געגאַנוועט, און אויב עמעצער גאַנוועט ניט און ער האָט פּרײַער ניט געגאַנוועט, וואָס דאָס איז, אגעו גערעדט, א גרויסער סאָפּעק, איז שוין פארגעוויס קיין סאָפּעק ניט, אז ער וועט גאָר אינגיכט אָנהייבן צו גאַנווענען. דערפאר האָט אונדזער טיפּער פּלאַזאַפּ מיט אזוי א גרויסן כּשאַד געקוקט אפּ סאָרקיןעב, מאַכמעס ער האָט אָנגעווענדט צו אימ זיין שיטע מיט דער גאַנצער האַרבקייט, און האָט זיכ געשטעלט שטאַרק אנטקעגן, מע זאָל אימ געבן א הויסאַפּע. פון דעם דאַרפן מיר שוין קיין דינגע ניט האָבן. הער ביינוש האָט אָבער געלעבט אינ גוט פּריינטשאַפט מיט סאָרקין- נען. זייער אָפּט, אז כאַפּערלאַפ איז ניט געווען, פּלעגן זיי זיכ באַראַטן צווישן זיכ. צומאָך, נאָכ א לאַנגן שמועס, פּלעגט סאָרקין פאַרשרייבן עפּעס אינ בוכ, דערנאָכ האָט ער באוויזן הער ביינוש, און באַ דעם האָבן אָן- געהויבן צו גלאַנצן די אויגן און א שמייכלעך האָט געשפּילט אפּ די ליפּן...

נאָר ניט טאָמיד איז סאָרקין געווען אזא געבילדעטער מענטש. עטלע- כע יאָר צוריק, אז ער איז געקומען פון ליטע מיט פייעס און מיט אַ לאַנגער קאַפּאַטע, האָט ער ניט געקאָנט געפינען קיין באַשעפּטיקונג, און ער האָט געמוזט צו ווערן בעדפּער באַ דעם מעלאַמעד רעב שרױמע. דער איז געווען א ייד א לאַמדן און א גרויסער באַהאַמפּאַע. רעב שרױמע האָט, לעמאַשל, געמאַכט פּרוּווט איבער זינע טאַלמידימ און דערפאר האָט ער געדאַרפט האָבן א געהילפּ. ער איז געווען א מענטש מיט היינטוועלטיקע אידייעס, און דער קאַנטשיק איז געווען באַ אימ בע- שאַס לערנען די קינדער ניט צום שמייסן, נאָר, אזוי צו זאָגן, פאַרן אויג, מע זאָל אימ זען. ער איז באַ אימ געווען באַהאַלטן אינ א גלעזערן קעס- טעלע, וואָס איז געהאַנגען אפּ דער וואַנט, און ער האָט געדינט אפּ אָן- צושרעקן די יונגע ווידערשפּעניקע הערצער. עס פּלעגט זיכ מאַכן, עמעס, זעלטן, זייער זעלטן, נאָר פּאַרט פּלעגט זיכ מאַכן, אז רעב שרױמע פּלעגט אימ ארויסנעמען און מיט א שטרענג פּאַנעם פּלעגט רעב שרױמע פּאַ- כען מיט אימ פאַר די אויגן פון דעם יונגן פאַרברעכער, ער פּלעגט א

שמיצ טאָג עטלעכע מאָל איבער דעם לעדערנעם שטור, דורך דעם האָט ער
 בא דעם פארמישפעטן ארויסגערופן ראיוינעס וועגן יענעם כײלעק, וואָס
 וואָלט געדארפט צו ליגן אָט אפּ דעם שטור און צו פילן אפּ זיך דעם
 גאנצן קויעכ פונ אָט די שמיצ. און דאָס דארפּ מעג זאָגן, אז רעב שלוי-
 מע האָט ניט נאָר געשטראָפּט זײנע טאלמידים, נאָר ער האָט זיי באַלוינט
 אויך. לעמאַש, זומער האָט ער אָפּגעדונגען א שטאל אין דעם הויז, וווּ
 דער כײדער איז געווען, און די ווענט פונ דער שטאל האָט ער באהאנגען מיט
 גרינס און די פּאָדלאַגע באשטאָטן מיט גלאנצנדיקן זאמד. דאָס אָרט האָט
 זיך גערופן גאניידן, און אריינצוקומען אהינצו האָבן זויכע געווען נאָר די,
 וואָס זיי זײנען געווען מאסמידים און זיי האָבן זיך אופגעפירט לײטיש.
 סאָרקין האָט זיך געפילט זייער גוט בא רעב שלוימען. ער האָט גע-
 פירט די קינדער אין כײדער און צוריק אהיים. ער האָט זיי געטראַגן ווא-
 רעמעס און דעריבער האָט ער שוין פארשפּאַרט גיין אין א גאָרק, ווייל
 ער האָט צו ביסלעך פארווכט פונ אלע געריכטן. דורך דעם איז זײן ווארע-
 מעס באשטאנען פונ אלערלײ פארשיידענע געריכטן. כוצ דעם האָט ער
 אײנגעקויפט פאר די טאלמידים עפעס וואָס פאר מעזומען געלט, און אין
 אזוינע פאלן האָט ער זיך אליין אָפּגעדאנקט מיט טופציק פּראָצענט מעק-
 לערײ-געלט, און דורך דעם האָט ער אָנגעהויבן קלײבן געלט. און אין דער
 צײט, בעשאס רעב שלוימע האָט אויסגעטראכט נײע פרווון איבער די
 קינדער, נאָך קײנבאָל ניט געהערטע, און ער האָט געשריבן לאנגע שירים
 אפּ לאַשנקוידעש כּונ דעם, וויאזוי די זון מיט דער לעוואָנע שמועסן
 טישעבאָוו צווישן זיך, און דערמאָנען זיך, וואָס פאר א ווילטיק זיי
 האָבן געהאט אין דעם לאנד, וואָס עס רינט דאָרט מילך און האָניק, האָט
 סאָרקין דערווײל זיך אָנגענומען מיט די ערשטע אָנהייבן פונ זײן אופ-
 קלערונג. די צײט פונ זײן אופקלערונג כײרט זיך אפּ צוויי צײטן. אין
 דער ערשטער האָט ער אויסגעארבעט בא זיך א גוטן קסאוו מיט יידישע,
 ראטיינישע און מיט דײטשישע אויסעס און ער האָט שוין אָנגעהויבן צו
 האלטן פונ זיך, אז ער איז א מענטש א הויכ אופגעקלערטער און א מוש-
 לעם, ווייל פונ דער היים האָט ער געבראכט מיט זיך א דײע, אז דער גאנ-
 צער כײלעק צווישן אימ און צווישן אן אופגעקלערטן מענטשן באשטייט אין
 דעם, וואָס אזעלכע ווי ער לערנט מעג אין די קינדער-יאָרן געמאָרע און
 יענע לערנט מעג שרײבן, דענצמאָל האָט ער זייער שטארק זיך אי-
 בערגענומען, ווי ער אליין כלעגט צו זאָגן: „אי אהער, אי אהינ“, אז ס'קומט
 אויס צו זײן צווישן ייִדן, איז ער א ייִד, און אז ס'פארגייט א רייד וועגן
 געמאָרע, קען ער אויך אריינװארפן א וואָרט, און אז ס'קומט אויס צו זײן
 צווישן ניט-ייִדן, איז ער אויך א גוי.

דיקאנער און זייער פרעזידענט, און אז איטלעכער קאָן דאָרט ווערן א פרעזידענט, האָט סאָרקין ארויסגעזאָגט זײַן גרויס בטיכעס, אז ער וואָלט אויך געקאָנט זײַן א פרעזידענט.

— וואָס איז, — האָט ער געזאָגט, — איך בין א מענטש אן אָרנטלעכער, און א קסאוו איז בא מיר א שיינער. פארוואָס זשע ... פס ... וואָלט איך נישט געקאָנט זײַן קײַן פרעזידענט?

נאָר מיט די באשערטע קויכעס פונ דער נאטור, זאָגט שילער, וועסטו קײַנאייביקן בונד נישט פארקניפן. און דאָס אומגליק שפאנט גיך. דאָס אומגליק האָט דאָס מאָל זיך באוויזן פאר אימ אינ דער געשטאַלט פון איינעם זײַנעם א שטאַטמאן, וואָס האָט געהאט גאָר אנדערע געדאַנקען וועגן אן אופגעקלערטן מענטשן, און ער האָט אָן ראכמאַנעס כויעק געמאַכט פון דעם מושלעם.

און דאָ הייבט זיך אָן די צווייטע צײַט פון סאָלאָמאָן איסײַטשס אופ-קלערונג. ער האָט אָנגעהויבן לערנען רוסישע גראמאַטיק, דער סאַמע שווערסטער לימער פאר אימ, דעריקער פון זינט ווען ער האָט פארשטאַט נען מיט זײַן נישט נארישן קאָפּ, אז דאָ קאָן מען נישט בלענדן די אויגן. אלע אנדערע כאָכמעס האָט ער אויסגעלערנט פון דער פראקטיק. אלע זײַנע געאָגראפישע קעטענישן זײַנען באשטאַנען אינ דעם, וואָס ער האָט געוויסט, אז ס'איז פאראן קארטעס און אז מיט דער ברייט און לענג און מיטן מאסשטאַב קאָן מען האָבן א האסאָגע, וווּ אן אָרט געפינט זיך און ווי ווייט עס איז פון אן אנדער אָרט. דאָס איבעריקע האָט ער געלאָזן פאר פאכלײַט. ער האָט איינמאָל איבערגעלייענט שולגינס געשיכטע און האָט מיט גרויס ערנסט אָנגעהויבן צו ריידן וועגן הייכע זאַכן און גרינג צו האַלטן זײַן באשעפטיקונג. ער האָט איבערגעלאָזן רעב שווימען אפּ גאַסס באראָט, און נאָך לאנגע זוכענישן איז ער אָנגעקומען אפּ דער שטעלע, וואָס מיר האָבן אימ געטראָפּן אינ אָנהייב פון דער דערצײלונג.

אָט אזוי האָב איך א ביסל באקאַנט געמאַכט מײַנע לעזער מיט סאָר-קינען, נאָר קעריי טיפער אריינצודרינגען אינ יענעם כאראקטער, דארפ מען אויך קענען דעם גאַנצן מײַנער, בא וועלכן ער איז אופגעקומען.

2

סאָרקיןס פּאָטער איז געווען אן אָרעמער שניידער און אלע זײַנע יאָרן האָט ער געבידעוועט אינ גרויס נויט. ער איז געווען א פרומער ייד — און האָט געארבעט זעקס טעג אינ וואָך (פון זונטיק ביז זונטיק), און צום צווייטן זונטיק אינדערפרי איז אינ שטוב נישט געווען קײַן גראָשן. פאר-שטייט זיך, אז בא אזא מאצעוו האָט ער זיך נישט געקאָנט שטאַרק אָפּגעבן

צו זיינ זון. און כוצ דעם איז רעב שײע געווען אינגאנצן אונטערן פאנ-
טאָפּל בא זיינ ווייב כײע. דאָס איז געווען א ווייבל אינגאנצן אן עמאנ-
ציפירטע, כאָטש זי האָט קיינמאָל אין לעבן קינ ביכל אין האנט ניש גע-
האַלט.

כײע איז געווען א ווייבל א פּאָליטישע. מיט די שכינימ אָדער
מיט עמעצן אנדערש איז זי געווען זייער איידל, נאָר אין דער היים האָט זי
געפּיניקט איר בידנע מאנ. דערקער איז זי געווען אינדערפרי ניש אופגע-
לייגט. אז זי פלעגט אָנהייבן צו ראמען אין שטוב, פלעגט זיכ אופהייבן
אזא ליארעם, ווי א דונער וואָלט געדונערט. די טירלעך פון דער שאפע
האַבן זיכ פארהאקט מיט אזא מינ קנאק, אז ס'איז געווען כידושים, ווי-
אזוי האַלטן זיי דאָס אויס. האָט זי גענומען א שטול אין די הענט, האָט
דער שטול געקרעכצט, צום טיש זיכ צוגערירט, האָט ער אָנגעהויבן טראס-
קען אין פּאָדלעגע. שײע, נעבעך, וואָלט אין דער צײט גערן פארבראכט
ערגעצ אנדערש, ניש אין דער היים. נאָר אז ער האָט געמוזט מאכמעס נויט אָדער
קעלט אָדער מאכמעז ארבעט צו בלייבן אין שטוב, איז ער געווען זייער
צערוודערט און דערשראָקן און ער האָט זיכ ארומגעטראָגן מיט דער ארבעט
פון איינ ווינקל אין צווייטן און געזוכט ערגעצ אן אָרט, וואָס ער האָט
זיכ מעשאער געווען, אז זיינ געטרייע פלוינעסטע האָט דאָרט ניש וואָס
צו טאָן. נאָר טאָמיד האָט זיכ אזוי אויסגעמאכט, אז ער האָט גריילעך א
טאָעס געהאט. ווייל דאָסע אפ דעם אָרט, וואָס ער איז געווען, האָבן
איר אקוראט אָנגעשארט אלע ארבעטן, און זי האָט זיכ געוואָרפן
און געליארעמט און געשליידערט וואָס אונטער די הענט, און צומאָל,
קלאָמערשט אומגערן, אימ געטראָפן עפעס אין קאָפּ אריין. כוצ דעם,
אז זי איז לעבן אימ דורכגעגאנגען, האָט זי טאָמיד זיכ פארטשעפעט אין
אימ, און ער האָט שטילערהיים נאָכגעקוקט נאָך איר, נאָך יעדער ריר, ער זאָל
וויסן, ווהינ אהינצוטאָן זיינע פיס און דעם גאנצן אויסגעוויגענעם גופ,
און ערשט האָט זי נאָך געשרייען אפ אימ, אז ער פלאַנטערט זיכ פאר די פיס.
קורצ פון דער זאכ, זי האָט געקערט צום Genus Drachus domesticus, וואָס
בא לינייען. נאָך אזא ראָמען די שטוב איז בא איר איבערגעגאנגען דאָס שווערע
געמיט, און זי האָט שוין געקענט צו זיינ פּאָליטישע, נאָר בא שײען,
נעבעך, האָט נאָך אזא פּאָגראָם א גאנצע שאַ דורכאנאנד געקראפט און
געשוומעט אין קאָפּ. טכילעס, באלד נאָך דער כאסענע, האָט ער זיכ גע-
וואָלט שטעלן ווי א באלעבאָס בא זיכ אין שטוב, נאָר ס'איז א נעכטיקער
טאָג.

כײע האָט ווי א גיבער אויסגעשפילט אלע מיילכאָמעז מיט אימ, און
זי האָט אימ גרווער געווען. איצט האָט ער שוין אפילע ניש די האָזע א
פיפס צו טאָן. אין שטוב פירט זיכ שוין ארץ אזוי, ווי כײע וויל, און

אפילע א שטעל האָט זי אזוי ווי בא א זשאנדארמ, און אינ יעדער ריר איר
ווייזט זי ארויס גרויס גוורע. כוצ דעם איז זי געווען באריידעווויק
וועדליק די שכינימ, וואָס זיינען געווען צונויפגעלייגט מיט איר, אזוי ווי
אריסטאָטעלעס, — און אנדערע, וואָס זיינען ניט געווען צונויפגעלייגט מיט איר,
האָבן זי גערופן באריידעווויקע כײַ-ראָע. שעלטן זיכ האָט זי געקענט
אפ כידושים, און צו אַיטלעכס וואָרט האָט זי געהאט א קאָלע. לעמאַש, אז
שייע האָט געזאָגט, ס'איז שוין צייט צו טרינקען טיי אָדער קאווע, הייבט
זי אָן צו ערײַענ: טרינקענ! און קיינ סאם קאַנטו ניט טרינקען? אָדער
אז ער זאָגט: איכ וואָלט עפעס געגעסן, — זאָלן דיכ עסן ווערעם, — ענט-
פערט זי בענימעס, שטיף. — קוקט אימ נאָר אָן, א סאכ האָסטו שוין אָנגעפאר-
דינט אפן עסן? פון אלע דינע פארדינסטן קאָן אקוראט קלעקן אפ וואסער
מיט קאשע און עסן פרעסט ער פאר דרייען. אָדעו: ער ווייסט נאָר כרעסן
און זויפן, און פונוואנען נעמט מען דאָס, איז ניט זיין דינגע. און שייע
האָט באפוילן דעם מאָגן זיינעם צו שווינגן און אליינ האָט ער אויכ גע-
שווינגן און ער. האָט מיט אן עמעס געגלייבט, אז אפ כײַען האלט זיכ די
גאנצע שטוב. ער האָט דאָכ אזוי אָפט געהערט, אז ווען ניט זי, וואָלט פון
אלצדינג געוואָרן א טעל, אָדער אזוי ווי זי אליינ האָט געפלעגט צו זאָגן:
די גאנצע שטוב וואָלט זיכ איבערגעקערט האָרען-קאָרען.

כײַע האָט אָפט געקרענקט, און דענצמאָל האָט שייע זי געפילעוועט,
ווי א קליין קינד. און אזויווי דענצמאָל איז איר געווען שזעכט אפן
הארצן, דעריבער האָט זי ניט אופגעהערט צו שלאָפן אָדער צו זידלען
זיכ. אָבער ער האָט געמעגט צו זיין וויאזוי קראנק, האָט ער זיכ ניט
דערוועגט צו לייגן זיכ אינ בעט. ער האָט געדארפט צו ארבעטן. נאָר
אינמאָל האָט ער זיכ אנדערגעלייגט, און וויפל כײַע האָט אימ ניט איינ-
גערעדט, האָט ער זיכ ניט אופגעהויבן. ער איז טאקע, האָט א פאָנעם, וע-
ווען ערנצט קראנק. לעכאטכילע האָט כײַע אימ געפילעוועט, ווי עס גע-
שיקט זיכ פאר א יידישער טאָכטער, און דעריקער, אז די בארעמהערציקע
שכינימ זיינען געווען דערביי. נאָר אינגיכט איז איר די גאנצע מייסע
נימעס געוואָרן, און זי האָט גענומען אימ שעלטן.

— קוק אימ נאָר אָן, — האָט זי געזאָגט, ניט צו די שכינימ, כאר-
שטייט זיכ, נאָר צו די מאַלאַכים אינ הימל, האָט א פאָנעם, וואָס זעען צו
איר צאר, — קוק אימ נאָר אָנעט, — האָט זי געזאָגט, — ליגט זיכ א געזונ-
טער ייד און ניט ער שטייט אופ און ניט ער שטארבט. קראנק איז ער?
ער איז ניט קראנק, ער וויל ניט ארבעטן. דערלאנגט אימ אָקאָרשט א
געזונטע שיסל מיט ווארעניקעס, וועט ער אופעסן, האָט קיינ מורע ניט,
ער וועט ניט איינעם אפילע ניט איבערלאָזן, און וואָס דאָס ווייב מיט די
קינדער האָבן ניט וואָס צו עסן, איז ניט זיין דינגע.

שפעטער, אז ס'איז אימ געוואָרן נאָכ ערגער, האָט זי אָנגעהויבן צו זינגען מיט עטלעכע טענער העכער.

— זאָג מיר דו, גאולענ, דערופ האָסטו גענומען א ווייב, זאָלסט איר מאכן קינדער און זי זאָל דארפן דיך מיט זיי האָדעווען, הא? וואָס ענטפֿערסטו ניט? איך קאָן דיין טרייפענע פארצע ניט אָנקוקן. אָדער נעמ אַינ א מיסע־מעשווע, אָדער שטיי אופ און זעצ זיך ארבעטן, ניט, גיי איך אוועק מיט די קינדער, און דו וועסט דאָ פייגערן ווי א הונט. שײַע האָט שטיל געליטן און האָט געבעטן אפ זיך דעמ טויט, און לעסאָפ איז דער טויט געקומען. דענצמאָל האָט כײַע אָנגעהויבן צו זינגען מיט גרויס געפיל:

— וויי איז מיר, וויי איז מיר! צוגענומען בא מיר מײַן פריינט, מײַן גוטן און בעסטן פריינט! שײַע, שײַעלע מײַנער! אפ וועמען זשע לאָזטו מיך איבער מיט די אָרעמע יעסוימעלעך מײַנע? אוועקגעפלוגן די קאָשערע נעשאַמע דינע! אוי, שטיל שפעלע מײַנס! ער האָט דאָכ זיין גאנצ לעבן קיינ פליג אפן וואנט ניט געטשעפעט. וויי איז מיר, וויי איז מיר!

שײַענ האָט מען אוועקגעטראָגן אפן הייליקן אָרט, און כײַע האָט אָנגעהויבן צו קלאָנגן: „צו וועמען זשע וועל איך איצט אויסלאָזן מײַן ביטער הארצ? און טאקע, ס'זײַנען אָנגעשטאנען פאר איר שווערע צײַטן. זי האָט אָנגעהויבן צו פלייגן הונגער און נויט מיט די קינדער. כוז סאָלאָמאָנען איז בא איר נאָכ געווען א מיידעלע יונגער פאר אימ. אזוי האָט זי זיך געמוטשעט, ביז סאָלאָמאָן איז אוועק אין דער פרעמד און דאָס מיידעלע איז אוועק דינען.

אז זי האָט געוואָר געוואָרן, אז סאָלאָמאָן איסײַטש איז א בוכהאלט־טער און א קאסיר און פארדינט א סאך געלט, האָט זי זיך מעיאשעו געווען צו מאכן א נעסיע צו אימ, ביכדיי צו קריגן בא אימ א ביסל געלט, ווייל די טאָכטער האָט מען שוין געדארפט אויסגעבן.

סאָלאָמאָן איסײַטש איז געזעסן אין זײַן אופגעראַמטן אלקער, האָט זיך גערייכערט זײַן האוואנער ציגלעך און האָט אויסגעשריבן ווערטער אפ „אציע“. ערשט פלוצימ איז צו אימ אריינגעפלוגן זײַן געטרײַע מאמע און איז ארופגעפאלן אפ אימ מיט א פריילעך געשריי:

— זון מײַנער, מײַן טײַער זונעלע!

סאָלאָמאָן איסײַטש האָט געמאכט א שטארק זויער פאַנעם, אז ער האָט דערזען דעם גאסט.

— אָט האָסטו דיר, דער רועך האָט זי געבראכט צו טראָגן, — האָט ער בייז געזאָגט.

כײַע האָט זיך באגאָסן מיט טרערן.

— דערום בעטן מיר קינדער בא גאָט, אז דערנאָך, אויב מיר דארפן
אַנקומען צו זיי, זאָלן זיי אונדז ארויסטרייבן האַלדז-אונגאַקן פונ שטוב
ארויס!?

— זע נאָר, ווי זי האָט זיך צעיאכמערט, — האָט ער אָנגעהויבן צו
שרייען, — וואָס ביסטו געקומען צו מיר וויינען? — ער איז אפּ אנ עמעס
געווען אין קאעס. זי האָט דאָך אימ איבערגעשלאַגן צו פארדייען דאָס
עסן. די מוטער האָט אימ דערציילט, צורייב וואָס זי איז געקומען; אז דער
טאָכטער דוואָסיען איז שוין לעמאול געוואָרן זעכצן יאָר און מע דארפן...
— אזוי גאָר, און איך זאָל איר געבן געלט אפּ דעם, און צוליב
וואָס דארפן זי כאסענע האָבן? קעדיי אָנצוקינדלעך א נעסט מיט אָרעמע-
לייט און צו שטארבן מיט זיי איינינעם פונ הונגער? — ער האָט איר געגעבן
א צענערל און האָט זי טאקע דעם אייגענעם טאָג אָפגעשיקט אין דער
לייטע.

אזוי איז סאָלאָמאָן איסנייטש אָפגעווען בא אונדזערע שוטפים אקעגן
א צוויי יאָר. ער האָט באקומען דריי הונדערט רובל א יאָר און ער איז
טאָמיד געווען זייער שיינ אָנגעטאָגן, געוועסן אין די בעסטע האָטעלן און
איז געווען, מיט איינעם וואָרט, גאָר טשאקנדיק פונ קאָפּ ביז די פיס. אויב
ער איז טאקע געווען אזעלכער, אז ס'איז געווען גערעכט כאפערלאפס
שיטע, האָט ער עס אָבער געמאכט אזוי בעריעש, אז קיינ לעבעדיקער נע-
פעש זאָל דערפון ניט וויסן. נאָר ס'איז שוין געווען אזוי באשערט, אז
כאפערלאפ זאָל בלייבן דער גערעכטער. און מע קאָגן צו אימ קיינ טיינעס
ניט האָבן, וואָס ער איז געווען אזוי צופרידן, ווייל וואָסער פילאָזאָפּ וועט
זיך ניט פרייען, אויב ער זעט, אז זיינ שייטע גירט אזא צייט אָגן איינ
אויסנאם אפילע. כאָטשע סאָלאָמאָן איסנייטש האָט גוט באהאלטן אלע פאָ-
דעם, פונדעסטוועגן האָט אונדזער שארפער פילאָזאָפּ געפונען איינ פעדעמל
שלעכט באהאלטן. ס'האָט געפעלט אקעגן דריי הונדערט רובל אין קאסע,
און סאָרקין האָט ניט געקאָנט אָנווייזן, ווהינ זיינען זיי אהינגעקומען. הער
כאפערלאפ האָט מיט היספילעס דערצייעט הער ביינושן פונ זיינ געפינס,
און יענער איז מערוצע געוואָרן, אז כאפערלאפ זאָל אָפשאַגן סאָרקיען
פונ דער שטעלע. דערביי האָט ער געהאלטן א קורצע רעדע, וואָזוי טיפ
ס'איז געפאָרן די מאָראַלישקייט בא דעם היינטיקן דאָר.

פאר סאָלאָמאָן איסנייטש זיינען אָנגעשטאנען שלעכטע צייטן. מ'האָט
געמוזט פארזעצן זאכנ איינע נאָך דער אנדערער, ווייל ער האָט דאָך ניט
געקאָנט גיין עסן אין אן אנדערן האָטעל, איידער פריער. ניט, וועלן זיינע
באקאנטע, וואָס וועלן אימ דאָרט באגעגענען, מיינען, אז ער האָט טאקע אפּ-
דערעמעסן קיינ געלט ניט. ער האָט דאָך זיך ניט געקאָנט ארויסקלייבן
פונ דער טייערער דירע; טאקע איבער דעם אייגענעם טאם. דאָס הייסט,

אז הויצאָעס האָט ער געהאט גרויסע און ניט קיין גראַשן האכנאָסע. צו
מאָל פֿלעגט ער פארדינען עטלעכע רובל בא הער ביינושן, וואָס מיט אימ
איז ער פארבליבן א גוטער פריינט, אזוי ווי פריער. ס'א שלעכטער איי-
סעק, און קיין שטעלע איז ניטאָ און ניטאָ. סאָלאַמאָן איסײַטש האָט זיך
פארקלערט, ער האָט זיך א וואָרפ געטאָן צו לײַטעראטור, דאָס הייסט איבערזעצן
פון דײַטש אפ ייִדיש, נאָר ס'איז אימ ניט געראָטן, ער האָט ניט געפונען קיין
דרוקער. פֿלוצימ איז אופגעקומען א גליקלעכער געדאנק: מ'דארפ כאסענע האָבן,
נאָר ניט דאָ, אינ אָדעס, דאָ איז עפעס ניט גוט, — אינ אן אנדער שטאָט.
און ס'האָבן אָנגעהויבן גיין בריוו צווישן אימ און בארימטע שאדכאָנימ
און שאדכנטעס. אינ איינעם א שיינעם פרימאָרגן האָט סאָלאַמאָן איסײַטש
דערהאלטן פון כערסאָן אזא בריוו:

„צו דעם גוויר, דעם בארימטן און כאַשעוונ ראַמדן ס. סאָרקני!
איך ענטפער אייך אפ איינער בריוו מיקויעך א קאלע. איך האָב פאר
אייך צוויי קאלעס, ביידע זייער שיינע, איינע איז די טאָכטער פון דעם
זייער בעקאָוועדן שטאָטמאן, אונדזערער א גוויר, הער שמאטקינ, און די
צווייטע די טאָכטער פון דעם ניט ווייניקער באקאנטן בעקאָוועדן און רייכן
שטאָטמאן הער קוימען. מאמוזעל שמאטקינ איז א טיפ אופגעקלערטע פרייליך,
און זי וויר כאסענע האָבן נאָר מיט א געלערנטן און מיט אן אופ-
געקלערטן ייִדן. זי שפילט פיאנע און זי רעדט אפ אלע לעשוניעס.
און הער שמאטקינ אליינ איז אויך אן אופגעקלערטער מענטש. בא איך
אינ שטוב איז אפן דײַטשישן שניט. מע זאָגט אפילע, אז ער רייכערט
אום שאבעס. מאמוזעל קוימען איז א פרומע ייִדישע טאָכטער, זי ווייסט ניט
פון קיין כאַכמעס, זי לײַענט זיך איר צענעדענע און דעם טײַטש-כומעס.
קיין אייגענע דײַע האָט זי ניט באמ קלײַבן א כאַסן, און זי וועט נעמען
דעם, וואָס דער טאטע וועט איר געבן. רעב ייסעפ קוימען איז א מענטש
פון אלטן שניט סײַ אינ דער האַלבאָשע און סײַ אינ אלעם איבעריקן. א
פרומער ייִד, און גייט אלע טאָג אינ שוץ. אָט פון די צוויי קלײַבט אייך
אויס איינע. אויב איר וועט טאָן די זאך מיט סײַכל, וועט איר אייך איי-
נע פון די ביידע געוויס כאפן. פון מיר, וואָס טוט טפילע פאר איינער
גליק און וואָס בעט דעם אייבערשטן, ער זאָל אייך שענקען לעבן און
שאַלעם. פֿלויני אַרמויניי.”

סאָלאַמאָן איסײַטש האָט אָנגעהויבן צו שפאנען איבערן שטוב און
צו צופן זײַן בערשטליך געל בערדל. נאָכדעם האָט ער זיך אָפגעשטעלט
און גענומען קוקן מיט זײַנע רײַטע אייגעלעך אינ איינ פינטל, און לעסאָפ
האָט ער א געשריי געטאָן: מצאתי — געפונען! ער איז גלייך אוועק צו ביי-
נושן און האָט אימ דערציילט, וואָס פאר א גליק עס שטייט אימ פאָר.
באשער, אינ כערסאָן איז פאראן א רייכע קאלע, און ער דארפ מיט איר

כאסענע האָבן. נאָר הער ביינוש ווייסט דאָך זײַן מײַמעד, ער האָט גע-
מוזט פארזעצן די בעסטע זאכן, און איר דארפט צו פארשטיין, אז אזוי
קאָן מען ניט פאָרן זיך אָנקוקן מיט א קאלע. בעט ער אים, זאָל ער אים
אנטלײען זײַן שאַפּן-פּעלצ (ס'איז געווען ווינטער-צײַט) און ניט אפּ לאַנג,
דוײַל ער איז באַטועכ, אז ער וועט קומען, דערזען און געווינען. הער
ביינוש האָט זיך א טראכט געטאָן, פארוואָס דען טאקע ניט אויסהעלפּן
א מענטש אינ נויט, און האָט אים אנטלײען זײַן שאַפּן-פּעלצ. דערנאָך איז
סאָלאָמאָן איסײַטשט אוועק צו א מויכער-ספּאָרטי און האָט זיך געקויפט
די כײַבורים פון הער סאָרקינ. דער איז א פאבריקאנט פון בראַשורן און
א פעליעטאָניסט פון בערלין. און סאָלאָמאָן איסײַטשט איז געזעסן א גאנצע
נאכט און האָט געלייענט. דערנאָך האָט ער א פאָר טפילן געקריגן, האָט
אָנגעגורט זײַנע לענדן און האָט זיך געלאָזן אינ וועג ארײַן. פריער האָט
ער צו וויסן געטאָן וועגן דעם דעם שאדכן. אינ כערסאָן איז סאָלאָמאָן
איסײַטשט פארפאָרן אינ אײַן האָטעל מיטן נאָמען דאָקטער סאָרקינ און אי-
א צווייטן האָטעל מיטן נאָמען רעב שלוימעלע סאָרקינ.

3

אינ אײַן שײַנעם ווינטערדיקן אפדערנאכט איז בא שמאטקינען אינ
דער היים געווען זייער ליכטיק אינ זאך. מאמועל שמאטקינ איז געזעסן לעבן
דער פיאנע און האָט מיט ברען עפעס געשפילט און גערעדט אפּ אלע
לעשוניעס. ניט גאָר קײַן שײַנע, נאָר אזוי זיך. די נאָז איז געווען
א ביסל צו לאַנג, נאָר בא אלע קאָפּ-מענטשן זײַנען די נעזער לאַנגע.
הייסט עס...

די זינגערע מאמועל שמאטקינ האָט מיט פארגעניגן געקוקט אפּ דער
עלטערער. זי האָט איר איטלעכס מאָל פאריכט עפעס אינ טואלעט און
געהאלטן אינ אײַן אויספרעגן בא איר, ווי זי פילט זיך. איר איז געווען
זייער ציקאווע צו וויסן, וויאזוי פילט זיך א קאלע. די עלטערע
מאמועל שמאטקינ האָט דערווײַל געקוקט איטלעכס מאָל אפּן זייער און
שטילערהייט פאר זיך עפעס געשעפטשעט. זי האָט געכאזערט דעם קלוגן
שמועס, וואָס זי האָט געהאט בעדייע צו שמועסן היינט מיט איר באשערטן.
לעמאָשל:

זי. ס'איז ניט רעכט, אז די פרוי זאָל גאָרנישט וויסן, נאָר די קיך. אָט,
לעמאָשל, האָב איך געלערנט כימיע און איך קאָך מיט דער כימישער
מעטאָדע, נאָר איר מוזט מוידע צו זײַן, אז אזוי אן ארבעט קאָן ניט
צופרידנשטעלן קײַן אופגעקלערטן מענטשן.

ער. נו און קינדער דערצייען ?

זי. טאקע דעריבער דארפ מען, אז א פרוי זאל מען אריינפירן אין אדערליי זאכן. וויאזוי קען גאר א קעכן זיין א דערציער? דערצייט פריער די דערציערנס. אוכערוימע...

זי האט אייך געכאזערט אפ אויסנווייניק. שעקספירס מאָנאָלאָג.

«To be or not to be, that is the question»,

וואָס זי האט געהאט בעדייע צו דעקלאַמירן. זי האט אויך צוגעגרייט א רעדע אדער פראנצויזיש, גאר וויסנדיק, אז אין דער פראנצויזישער גראמאטיק איז זי שטומפיק, איז זי איטלעכס מאָל אריין אין דער צווייטער שטוב, וואָס א לערער האט דאָרט אין דער צייט געלערנט מיט איר ברודער, א גימנאזיסט, א באַכערל פון א יאָר זעכצן. אין דער מינוט, וואָס מאמועל שמאט-קינד איז אריינגעגאנגען, האט דער לערער געפרעגט בא זיין טאלמיד, ווו איז דער אינדישער אָקעאן, און דאָס ינגל האט מיט א פארשעמט שמייכלע צעשטעלט די פינגער אפ דער קארטע און געזוכט צווישן הודוואַנער איינ-נוס און בערינגאָווער דורכגוס, אזוי ווי א בלינדער זוכט אפ דער ערד א פארלירענע מאטבייע. דערווייל בין ער האט געזוכט, האט זי דערציילט דעם לערער קלאַמערשט פון איר וויקועכ מיט דער קלענערער שוועסטער: זי זאָגט, אז מע דארפ אזוי, און איך זאָג, אז מע דארפ אזוי, און ווי האלט איר? דער לערער האט געפאסקנט. הער שמאטקינד, וואָס איז דאָ געווען אפן לימעד מיט א באהאלטענעם מיין, אַנצוכאפן זיך מיט א כאַכמע, זעט די אומזיסטע טירכע פון זיין זון, און אליין קאָן ער אימ ניט העלפן מיט זיין גאָרער אופגעקלערטקייט. האט ער געבעטן דעם לערער, ער זאל אימ ווייזן דעם אינדישן אָקעאן. דער לערער האט באוויזן, דערנאָך האט דער טאלמיד שעמעוודיק שוין אליין באוויזן, ווו איז דער אינדישער אָקעאן. און הער שמאטקינד האט ליב געהאט זיך צו בארימען מיט זיין זון, אז ער איז זייער א געראַטענער.

— מע דארפ מוידע צו זיין, — האט ער געזאָגט, — אז איך געאָגראפיע איז ער ניט אזא בעריע. דערפאר האט ער זייער א שארפן קאָפּ איך מאטעמאטיק.

— זייט מויכל, — האט דער לערער געענטפערט, — אקוראט איך מאטעמאטיק איז ער גאר א קליינער בעריע. און אויב איר ווילט, וועל איך אייך באווייזן.

הער שמאטקינד האט געוואָלט.

— נו, — האט דער לערער געזאָגט, — איינער א מענטש איז דעם 12 אווגוסט 1848 יאָר געקומען צו פאָרן קיין לייפציג און האט געקויפט 742 ארשינ געוואנט צו 3 רובל 45 קאָפּיקעס אן ארשינ. פרעגט זיך, וויפל איז ער אלט געווען?

דער טאלמיד האט פריער איבערגעכאזערט די זאדאטשע, און דערנאָך

הָאָט ער אָנגעהויבן מיט א ניגן: מיר וועלן נעמען 1848 און מיר ווערן
קייפלען אפ 742, וועלן מיר האָבן אזויפיל, דערנאָך וועלן מיר צעטיילן
אפ צוועלף — איז אויסגעקומען, אז דער סויכער איז אלט געווען העכער
הונדערט טויזנט יאָר.

— נו, און די 3 רובל 45 ווהינ האָסטו אהינגעטאָן? — האָט דער לערער
געפרעגט.

— אוי, איך האָב גאָר פארגעסן, — האָט דער טאלמיד געענטפערט, — לאָ—
מיר צוגעבן 3 רובל 45, — האָט ער געזאָגט מיט דעם אייגענעם ניגן, —
וועלן מיר האָבן אזויפיל און אזויפיל.

— וויאזוי זשע קאָן דאָס גאָר זײַן, — האָט דער לערער אימ געגעבן
צו פארשטיין, — אז א מענטש זאָל אלט זײַן הונדערט טויזנט יאָר?
— און אזא אלטער מאן זאָל נאָך קענען פאָרן אפן יארד? —
האָט געטיינעט הער שמאטקינ.

— לאָמיר נעמען 1848 און צעטיילן אפ 742, — האָט אָנגעהויבן זײַן
גען דער טאלמיד, און ער האָט אזוי דאָנגעזונגען, ביז דער לערער האָט
אימ באפוילן צו שוויגן.

פונדעסטוועגן האָט הער שמאטקינ געמיינט, אז אלע זײַנע קינדער און
זײַן זון אויך, פארשטייט זיך, האָבן אלע שארפע קעפ צו מאטעמאטיק.
מאלע וואָס ער האָט ניט געקאָנט מאכן די זאדאטשע...

איך דער אייגענער צײַט האָט סאָלאָמאָן איסײַטש, וואָס איך האָטעל
איז ער געווען פארשריבן דאָקטער סאָרקין, געהאָרעוועט איבער זײַן באָרד,
צו מאכן זי א ביסל ווייכער, און זיך געסטארעט, זײַנע אייגעלעך זאָלן
האָבן א מילדערן גלאַנץ. ער איז געווען פארטאָן ניט ווייניקער ווי מאמזעל
שמאטקינ. פון דעם בערלינער סאָרקיןס אלע ברעאָשורן איז אימ מערער גע-
פעלן איינע מיטן נאָמען „פלעביסציט“. ער האָט געהאט בעדייע געבן צו
פארשטיין זײַן קאלע, וואָס איז דאָס אזעלכעס פלעביסציט, און ער האָט
געכאזערט די ווערטער און די פאָזעס, וואָס האָבן בא אימ אמערוסטן
אויכגענומען. „סובאַרדינאציע פון זיטלעכקייט“, „ווירקונג פון אונטערדריקן-
דיקער סוויוע“, האָט ער געכאזערט, בעשאָס ער האָט פארשפיליעט
דאָס קעלגערל פון העמד מיט א גאָלדענער שפילקע. „אינדיפערענטזיזם צו
די פראָגרעס פון דער ציוויליזאציע“, „אפאטיע“, „סימפאטיע“, „אינערציע
פון דער אינטעליגענץ“, „אינטעליגענטישקייט פון די מאסן“, האָט ער גע-
מורמלט, בעשאָס ער האָט אריינגעשטעלט די גאָלדענע קנעפ אין די ציך-
טיקע ווייסע מאנושעטן. אָנגעטאָן דעם שאָפן-פעלצ, און דאָקטער סאָרקין
האָט זיך געלאָזן אינ וועג אריין.

שמאטקינס היים איז געווען ניט ווייט פון דעם האָטעל, סאָלאָמאָן
איסײַטש איז ארופגעגאנגען אפ די שיינע טרעפ. דאָ האָט ער באגעגנט

עפעס א קויטיקע אלטע יידענע און ער האָט בא איר געפרעגט, וויאזוי אריינצוגיינ. די יידענע האָט אים באוויזן. אז הער שמאטקינ האָט דער הערט די טריט פון דעם גאסט, וואָס דער שאדכנ האָט אים נאָכ הינט באקענט מיט אים, איז ער אנטקעגן ארויסגעגאנגען און אים זייער פליי אופגענומען. א פארסאָפּעטער, איז ער אריינ אינ זאל און האָט גלייכ אראָפּ גענומען דעם פעלץ פון זיינ גאסט, דערנאָכ האָט ער אים באקענט מיט זיינע טעכטער. די יינגערע מאמוזעל שמאטקינ איז געוואָרן בלייכ פון צערוודערטקייט. נאָר די עלטערע, וואָס אלע כאווערטעס האָבן זי גערופּן די-פּלאַמאט, האָט זי געמאכט פאר אים אירע כיינדלעך מיט אלע פישטשעו-קעס. אינ ווינקל פון זאל האָט סאָרקין דערזען יענע יידענע, וואָס האָט אים באוויזן דעם וועג. דאָס איז געווען מאדאם שמאטקינ. זי האָט דער וויל שוין איבערגעטאָן אן אנדער קלייד, א ביסל ריינער. פריער איז זי געווען מעכילע היימיש אָנגעטאָן. הער שמאטקינ האָט געהאלטן, אז ס'איז ניטאָ וואָס צו רעקאָמענדירן, צו באקענען דעם גאסט מיט זיינ ווייב. ווי קאָן אזא ניט אופגעקלערטע יידענע ריידן מיט א געלערנטן דאָקטער.

— דאָס, מיינע טייעריקע, — האָט ער געזאָגט צו זיינע טעכטער, — איז דער פארפאסער פון יענע ווערק, וואָס זיינען אייך אזוי געפעלן.
 — זייער איינגענומען, — האָט זיך אָנגערופּן דער דיפּלאַמאט, און זי האָט כיינעוודיק א פיר געטאָן האלב-קוילעכדיק מיט איר לאנגער נאָז.
 — אכ, ווי איינגענומען, — האָט געזאָגט די יינגערע מאמוזעל שמאטקינ.
 — מיט מיינע טעכטער וועט איר קענען זייער פליי זיך אונטערהאלטן, — האָט געזאָגט הער שמאטקינ. — איך קאָן זאָגן אָן בארימער, אז גאָט האָט מיך געבענטשט מיט קינדער באר-מילעס. די עלטערע מיינע פילט א גרע-סערע נעטיגע צו ערנצטע כקירע-זאכנ. מיינ יינגערע האָט מער פארגעניג פון ליטעראטור, זי איז א פאָעט. זי שרייבט גרויסארטיקע שירים, נאָר בא דער עלטערער איז אויך גאָר א גרויסער פאָעטישער טאלאנט. זייערע טא-לאנטן זיינען א ביסעלע פארשיידן, אויב מע קאָן אזוי זאָגן, איז די על-טערע מיינע — געטע...

— געטע, אָט דער פילזייטיקער זשעני, — האָט א געשריי געטאָן דאָק-טער סאָרקין.

— און די יינגערע איז שילער.
 — שילער, אָט דער אדוואָקאט פון דער מענטשהייט, — האָט ווידער א געשריי געטאָן סאָרקין.

— כוז דעם, — האָט שמאטקינ געזאָגט, — האָב איך נאָכ א זון; דער האָט זייער א שארפן קאָפּ צו מאטעמאטיק.

— יא, — האָט א זאָג געטאָן די קאלע, — אינ היינטיקער צייט, ווען אויכע-דומע... איז די אופקלערונג פאר א פרוי געוואָרן אקוראט אזא גענייטיקע

באדערפעניש אזוי ווי ברויט און פלייש. אינ פריערדיקער צייט האָט די פרוי גאָר ניט געדארפט צו וויסן, נאָר די קיכ. איכ, לעמאַשל, האָב אויס-געלערנט כּימיע און איכ קאָכ מיט דער כּימישער טעאָריע. נאָר איר דארפט דאָכ מוידע צו זיינ, אז פאר אן אופגעקלערטער פרוי איז די קיכ צו ענג... — טייערע מינע, — האָט זיכ אריינגעמישט הער שמאטקינג, — בא אופגע-קלערטע פרויען, ווי, לעמאַשל, בא מאדאמ ק. און בא דער דאָקטערשע מ., איז זייער א גראָמע קיכ און דערצו נאָכ...

— איכ האלט אויכ אזוי, — האָט אָנגעהויבן ריידן סאָלאָמאָן איסנייטש און האָט גערעדט געצייטע ווערטער און באטראכט, בעשאס ריידן, זיכ געסטארעט, אז זיינע רויטע אייגעלעכ זאָלן האָבן א מילדן גלאנצ, — אָט נעמט, לעמאַשל, פראנקרייכ. דאָרט איז אינ היינטיקער צייט דער פלעביס-ציט געוואָרן, אזוי צו זאָגן, א פראקטישע זאכ...

— נאָר איר וועט פאראוואדע זאָגן, — האָט אימ איבערגעשלאָנגן דער דיפלאָמאט, — נו און קינדער דערציען?

— יאָ, — האָט סאָרקין פריילעכ זיכ אָנגעכאפט, — נו און קינדער דער-ציען? — און ער האָט א קוק געטאָן אפ איר מיט ניצאָכן.

— אָט דאָס איז דאָכ טאקע, — האָט זי מיט היצ אָפגעענטפערט. — דער-פאר טאקע דארפ מען לאָזן די פרוי זאָל פירן אלערליי איניאָנימ. דערציט פריער די דערציערנס. ווי קאָן זיינ א קעכנ א דערציערנ?

הער שמאטקינג האָט נאָכאמאָל דערמאָנט די פרויען, וואָס ער שטעלט זיי ארויס פאר א מאָשל.

— טייערע מינע, — האָט ער געזאָגט, — בא דער מאדאמ ק. און בא דער דאָקטערשע מ. קוקט די קעכנ נאָר אפ דער קיכ, און אפ דערציען די קינדער איז אפ דעם דאָ א גווערנאנטקע.

— אָט נעמט, לעמאַשל, פראנקרייכ, — האָט ווידער סאָלאָמאָן איסנייטש געפרוווט אריינצונעמען דעם שמועס אינ זיינע הענט אריינ. — דאָרט איז אינ היינטיקער צייט א פלעב־סציט, קאָן מען זאָגן, געוואָרן א פראקטישע זאכ. די סובאָרדינאציע פונ זיטלעכקייט איז, אזוי צו זאָגן, די זאכ פונ יעדער טאָג, ווייל א גאנצ פאָלק איז זיטלעכ... — אזוי האָט סאָרקין גע-דארשנט א גאנצע שאָ.

די קאלע האָט מיט זאזא ברענ אָפגעדעקלאמירט «To be or not to be», אז סאָלאָמאָן איסנייטשן האָט געוואָרפן אינ היצ און אינ פייער און ער האָט זיכ א כאפ געטאָן אזוי ווי ער וואָלט געזעסן אפ א גיפטיקער שלאנג, און אָנגעהויבן מיט א ברענ צו אפלאָדירן. און זייער צערודערט האָט ער עטלעכע מאָל געזאָגט דאָס וואָרט yes.

מע האָט דערלאנגט טיי. ס'איז אריינ דער מאטעמאטיקער און ס'איז פארגאנגען א רייד, אז אלע זשעניאלע מאטעמאטיקער זיינען ניט פיייק צו

מאטעמאטיק. סאָלאָמאָן איסײַטש האָט געבראכט א בארג מעשאָלימ פאר א דייע, אז ס'איז עמעס אזוי. דער מאטעמאטיקער האָט זיך געקלאָגט, אז ער האָט באמ לערער פון געאָגראפיע באקומען אג איינס, ווייל ער האָט ניט געוויסט, וווּ איז טשוסאָוואיא אונ בעלאיא.

— פונוואנען זאָל איך וויסן, אז דער לערער זאָגט ניט, אויב ס'איז א דאָרפ, אָדער א פעסטונג, אָדער א טיכל? גלאט אינ דער וועלט אריין טשוסאָוואיא אונ בעלאיא, אונ גיי זוכ.

— טשוסאָוואיא אונ בעלאיא, — האָט סאָלאָמאָן איסײַטש זיך אָנגעכאפט, — ס'איז דאָך צוויי דערפער אינ קאמענעצ-פאָדאָלסקער גובערניע, איך בין דאָרט געווען.

מע איז אוועק שפילן אינ פאנטעס. קיין קושנ אוכעדוימע האָט מען גיט געגעבן, מע האָט נאָר אויסגעטראכט שירימ.

סאָלאָמאָן איסײַטש האָט פארפאסט נישטיקע שירימ:

נעכטן בין איך געזעסן,

אונ איך האָב פארגעסן,

ער שטייט באמ וואנט,

אונ מאכט מיט דער האנט.

די עלטערע מאמוזעל שמאטקינ האָט פארפאסט ניט קיין שלעכטע שירימ אונ האָט פארזיכערט, אז אפ איטלעכער טעמע, וואָס מע וועט זאָגן, קען זי אָנשרייבן א שיר. סאָלאָמאָן איסײַטש האָט ניט געוואָלט בלייבן הינטער-שטעליק אונ האָט אויך פארזיכערט, אז אפ איטלעכער טעמע קען ער אָנשרייבן א שיר. מאמוזעל שמאטקינ האָט פארגעבן אזא טעמע: אן ארבעטער בעט בא גאָט, ער זאָל אימ ניט געבן קיין קלוגע קינדער, ווייל מע וועט זיי פארשיקן אהינ, וווּ שווארצער פעפער וואקסט, אונ אויב ער וויל אימ שוין דאפקע יאָ געבן קינדער, טאָ זאָל ער אימ לעכאָלאפאָכעס געבן אי-דאָטן, ווייל ס'איז פאראן א היזן פאר אידיאָטן, אָדער טויבשטומע, ס'איז אויך פאראן הייזער פאר שטומע. אונ אויב ער וויל אימ געבן א געזונט קינד, טאָ זאָל עס כאָטשע געבוירן ווערן מיט א געצינג אונ מיט מאטער-ריאלן. סאָלאָמאָן איסײַטש האָט מיטגענומען מיט זיך דאָס פארשרייבנס אונ האָט זיך אָפגעזעגנט.

— וואָס פאר א געלערנטער מענטש, — האָט הער שמאטקינ געזאָגט, אז דער גאסט איז אוועקגעאנגען. — פס!.. וויאזוי קלוג ער רעדט, העכער העלפט האָב איך ניט פארשטאנען.

אז ביידע מיידלעך האָבן זיך אריינגעלייגט אינ די בעטן, האָט די יינגערע געפרעגט בא דער עלטערער, ווי פילט זי זיך.

— איך פיל זיך, — האָט זי געענטפערט, — אזוי ווי אינ יאמ פאר א שטורעם.

סאָלאָמאָן איסײַטש האָט אפן וועג פאר זיך געטראכט: „א געלערנטע נאָר, גאָט מינער, וואָס פאר א נאָז! מיר געפעלט בעסער די ינגערע. המ! א שאָד, א שאָד. וואָס א שאָד, האָט סאָלאָמאָן איסײַטש ניט געזאָגט. אהיימ געגאנגען איז ער אין דעם האָטעל, ווו ער איז געווען פארשריבן מיטן נאָמען רעב שלוימעלע.

4

דעם צווייטן טאָג איז בא הער קוימענען אין שטוב געווען א גענעם אלץ, וואָס פריער איז געשטאנען אפ די פיס אָדער אפ פיסלעך, איז אצינדערט געשטאנען אפן קאָפּ. מאדאם קוימען האָט מוירע געהאט, אז ביז פארנאכט וועט מען, כאָלילע, ניט אופראָמען, דעריבער איז זי געווען אזוי שטארק צעטראָגן, אז זי האָט ניט געפילט, ווי דאָס טיכל אפן קאָפּ האָט זיך צעדרייט און א גאנצע פאסמע האָר, וואָס זי האָט געהאט געוועזן ערשט ניט לאנג זיי אָפגעשוירן, איז ארויסגעקראָכט אפ דער ליכטיקער שיין. זי איז געלאָפן פון קיך אין זאל און פון זאל אין קיך, ווי עמעצער וואָלט איר נאָכגעלאָפן. זי האָט געשטערט דער דינסט אופצוראָמען, און האָט אלץ עפעס געזוכט. און ס'איז ניט קיין כידעש. היינט האָט געדארפט צו קומען דער כאָכט צו איר טאָכטער, צו איר באסיעכידקעלע. און נאָך וואָס פאר א כאָס! רעב שלוימעלע סאָרקין, אן אייניקל פון דעם באל-מויפעס רעב אווראָמצי, זיכרוינע ליווראָכע. און וואָס פאר א פרומער זייד! אזא ערלעכער, מיט באָרד און פייעס, ניט ווי די היינטיקע געשומאָדירט, ימאכשמאָמ. און וואָס פאר א לאַמדן דער רעב שלוימעלע איז! ער קען די גאנצע געמאָרע מיט אלע מעפאָרשימ פון אָנהייב ביזן כאָפּ אפ אויסנווייניק. נו, און ווער ס'קען געמאָרע, קען שוין אלץ. אלע כאָכמעס זיינען אין דער געמאָרע. און ס'מאכט גאָר ניט אויס, אויב ער איז ניט אזא רייכער. קען ער דען ניט ווערן גלייך קיין סויכער און זאָל בעסער מאכט פון די אלע, וואָס האָבן זיך געלערנט אין צען שקאָלעס? טוירע איז די בעסטע סכורע, — אזוי האָט געטיינעט מאדאם קוימען. און איז די איקער-זאכט האָט דער מאַן מיט איר מאסקים געוועזן.

דערווייף איז רעב שלוימעלע בא זיך דאָרט אין דעם האָטעל אופגע-שטאנען זייער פרי. ער האָט זיך אינגעוואשן, אָנגעטאָגן די טפילן און גע-נומען דעם סידער אין האנט. אלע האָבן געזען, ווי אזוי ער האָט פרומ גע-דאוונט. נאָר אינדערעמעסן האָט ער ניט געדאוונט. אפ דעם אָפגענעם סידער איז געלעגן א בלעטעלע פאפיר, וואָס אפ דעם האָט מאמעל שמאטקיב אימ אָנגעשריבן, וועגן וואָס ער זאָל שרייבן א שיר. רעב שלוימעלע האָט

געווען צוגעווינט צו לאנגע קאפאטעס. דאָס האָט שטארק פארדראָסן טראָג-
פֿימען, וואָס ער האָט פֿינפֿ און צוואַנציק יאָר געדינט דעם קייסער און
דעם פּאָטערלאַנד, ניט אזוי ווי די היינטיקע צוציקעס.

— נו, קס, קס! כאפֿ אימ! — האָט ער גערייצט דאָס הינטל, נאָר אז
ער האָט געזען, ס'הערפֿט אימ ניט, האָט ער געזאָגט:
— א זשידאָוסקער הונט בלייבט א זשידאָוסקער הונט.

סאָלאָמאָן איסנייטש האָט זיך דערקליבן צום הער קוימענס דירע און
איז אריינגעגאנגען. איז דער רעכטער זייט האָט ער דערזען די באלעבאָס-
טע אין דער אָפּענער קיך. זי, די באלעבאָסטע, הייסט עס, איז אצינדערט
געווען פארטאָן אין די לעצטע מיסימ פֿון איר גרויסער האָרעוואַניע: זי
האָט געקאָכט ווארעניקעס און געזידלט די קעכנ אפֿ וואָס די וועלט שטייט.
דער גאסט איז אריין לינקס. אימ האָט באגעגנט הער קוימען, א באיאָרן-
טער ייד, נאָר א געזונטער מיט רויטע באקן און מיט א בעקאָועדיק בייכל
אין א יארמיקע און איז א לאנגער קאפּאָטע.

— שאַלעם אלייכעם, — האָט ער געזאָגט צו סאָרקניען און אימ דער-
לאנגט די האנט, — פֿונוואַנען קומט א ייד?

— אלייכעם שאַלעם, פֿון אָדעס, — האָט סאָרקני געענטפערט און אימ א
קוועטש געטאָן די האנט. איך האָב איך כערקאָן א סאך מאסע-מאטנס. — ער
האָט ניט געווארט, מע זאָל אימ בעטן זיך זעצן, און אָנגעהויבן צו זוכן
מיט די אויגן א שטורף. ער האָט געוויסט, אז פֿירן זיך גראָב אָן דערעכע-
רעצ איז בא אזוינע יידן, ווי רעב קוימען, פארעכנט פאר ווילע מאנירן.
באמ טיש האָט ער דערזען א דיניק יונג מיידעלע, וואָס איז רויט געוואָרן
פֿון זיין קוק און האָט אראָפּגעלאָזן די אויגן. דערוויל האָט זי דערזען,
אז די האנט אירע זעט זיך ארויס א נאקעטע פֿונעם ארבל, קימאט ביזן
עלנבויגן. איז זי נאָך מער רויט געוואָרן און האָט געשווינד צוגעדעקט די
האנט. אפֿ א צווייטן שטורף איז געזעסן א יונגערמאן, מוישע, וואָס האָט
געדינט בא קוימענען אין קלייט. סאָלאָמאָן איסנייטש האָט זיך אנידערגע-
זעצט אנטקעגן דער קאלע.

— איך האַנדל, פארשטייט איר מיך, מיט ווייז, — האָט ער געזאָגט.
איך קויפֿ, אויב עס טויג דער פֿריין.

— אהא, אזוי, אזוי, איך האָב געהערט. איר האַנדלט איך אָדעס, קערט
איר, מינאסטאם, קענען דעם הער כאפּערלאַפֿ?

— דעם הער כאפּערלאַפֿ? יאָ, איך קען אימ. ס'קומט אויס קימאט אלע
טאָג זיך צו זען מיט אימ. המ, המ, — האָט ער צוגעגעבן און געשאַקלט
מיטן לאָפֿ, און דערוויל האָבן די פֿייעלעכ זיך געשאַקלט אזוי ווי פֿער-
פענדיקלעכ. — ער איז ניט קיין לייטישער מענטש. ער איז א גאנעו. ער
האָט צוגעגאנוועט צוויי בוראנע פֿערד, איך האָב זיי אַליין געזען. אימ האָט

מען דערפאר פארזעצט אין טפיסע. געווען גוטע פערד, פעטע, שיינע, יא, איך וואָלט אייך גערָטן, איר זאָלט מיט אימ קיין אייסאַקִים ניט האָבן. — המ, גאָר אזוי, — האָט געזאָגט רעב קוימען, — און איך האָב אימ גע- האַלטן טאקע פאר א מאַדנעם מענטשן, נאָר פאר אן אָרנטלעכען. — יא, מע קאָן זיך אָפנארן, — האָט ער ווייטער געזאָגט, — און איך קען אלע סאַכִים אין אָדעס. איך האָב מיט זיי אלעמען געהאט אייסאַקִים, מיט דעם באַנקיר יע. און מיט די באַנקירן ק. און ר. מיט דעם באַנקיר ג. ביז איך שטארק ציוניפגעלייגט, מיר זיינען אפ דו. ״וואָס, זאָג איך אימ און גיב אימ א פאטש אין פלייצע (דערביי גיט ער א פאטש רעב קוימע- נען), וואָס, זאָג איך, האָסט איינגעקויפט היינט אפ א רובל הונדערט טויזנט סכירע? הא?״ — ״שווייג, — ענטפערט ער מיר, אָט אזוי (ער באווייזט וויאזוי און גיט א שטופ קוימענען אין ברוסט), — זאָסט הונדערט טויזנט? איך האָב שוין איינגעקויפט פאר צוויי הונדערט טויזנט, און ביז נאכט איז נאָך, א דאנק גאָט, ווייט״. און איך שווייג, וואָרעם ער איז טאקע א גוי און א טרעפניאק. נאָר וואָס קאָנט איר טאָן מיט אימ? — און אייערע אָדעסער, האָט מען מיר געזאָגט, האַנדלען דאָסראָוו מיט אויסלאַנד.

— יא, ס'איז אן עמעס. מיר האַנדלען דאָסראָוו אין אַנדערע מעדי- נעס אריין, ווייט, ווייט. — ער האָט אופגעהויבן די האַנט און א מאַך גע- טאָן מיטן פינגער, אזוי ווי ער וואָלט געטריבן פאר זיך גרויסע ווייט- קייטן. — דאָרט, איך יענע מעדינעס, ווו ס'איז לאַנדאָן, מאַרסעל, איך אליין בין דאָרט געווען. ווי איר קוקט מיך אָן, בין איך א פראַסטער ייד. איך רעב אזוי, ווי מיינ זידע און מיינ טאטע האָבן געלעבט. נאָר איך מיסכער פארשטיי איך ניט ערגער פון די דאָזיקע דייטשן (דייטשיש אָנגעטאָנענע יידן). וואָס מיינט איר? פֿרומקייט איז א מעניע צו פֿארנאָסע? עס הייבט זיך גאָר ניט אָן. וואָס אַרט מיך, אז איך האַנדלִי ניט אומ שאַבעס און אומ יאָנטעוו? גאָט וועט מיר דערפאר מעשאַלעם זיין קייפֿל קיפֿלִימ אין אַנדערע טעג. און צוליב וואָס טאקע האָט גאָט באשאפן אַנדערע פֿעל- קער און האָט זיי געגעבן זייער שאַבעס, דאָס הייסט זונטיק, באלד נאָך אונדזער שאַבעס? טאקע צוליב דעם, אז א ייד זאָל נאָך שאַבעס קאָנען פֿארדינען סײַ פֿאר שאַבעס, סײַ פֿאר זונטיק. צוליב וואָס איז זיי געגעבן פֿאַסכע? גאָט האָט זיי דאָך ניט אַרויסגעפֿירט פֿון מיצראַם. אויך צוליב דעם, אז א ייד זאָל קענען פֿארדינען אפֿ פֿייסעכ. דאָס אייגענע איז מיט טראַזיע און מיט אַנדערע כאָגעס. פֿאַרשטייט איר מיך, אז די יידן זיינען געווען אין ערעצ־ייִסראַעל, האָט גאָט געוויסט, אז זיי וועלן האַלטן שאַבעס, ווייל פֿון דער ערד איז גערונען מילך און האָניק, און ווען ער האָט אונדז פֿאַר אלע אונדזערע זינד (רעב שלוימעלע האָט א זיפֿצ געטאָן) צעשפֿרייט

איבער דער גאנצער וועלט, האָט ער אָנגעהויבן צו זוכן איינעם, די יידן זאָלן אין דער פרעמד אויך קאָנען האַלטן שאַבאַסימ און יאָנטויווימ. איז אָט האָט ער צוגעטראַכט כאָגעס פאַר אַלע פעלקער, וואָס די יידן לעבן צווישן זיי, און ער האָט געמאַכט, אז זייערע יאָנטויווימ זאָלן זיין אָדער פריער אָדער נאָך אונדזערע. צוליב וואָס? א ייד זאָל קאָנען פאַרדינען. אָט נעמט דעם טערק, וואָס אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, און דאָרט וויינט העט, העט (ער האָט א מאַכ געטאָן מיט די פינגער) אפּ יענער זייט האָרע כּוּי-שעכ, וווּ ס'וויינען די אראַבער און די אַנדערע זיבעציק לעשווינעס. דאָרט זינען אויך דאָ יידן, און זיי דאַרפן דאָך האָבן פאַרנאָסע, און זיי דאַרפן האַלטן שאַבעס. וואָס זשע טוט אונדזער גוטער גאָט? האָט ער זיי געגעבן איינ יאָנטעוודיקן טאָג אין וואָך. און ווען? פרייטיק (ער האָט א קלאַפּ געטאָן אין טיש). און פאַרוואָס? אַלץ דערפאַר (ער האָט ווידער א קלאַפּ געטאָן אין טיש), אַלץ קעדיי א ייד זאָל קענען פאַרדינען און זאָל האָבן אוינעג שאַבעס. מאַשמאָעס, אז גאָט אליין וויל, אז יידן זאָלן האַלטן שאַבעס און יאָנטעו. און וואָס טוען אָט די פאַרשאַלטענע דייטשן? זיי האַנ-דלען און פאָרן אומ שאַבעס. ס'וועט זיין אַך און וויי צו זיי אפּ יענער וועלט.

בעשאַס זיין ריידן איז אַריינגעגאַנגען מאַדאַם קוימען. זי האָט זיך איינגעפאַרעט מיט די וואַרעניקעס און זיך געשטעלט הערן, וואָס ער רעדט. מיט א גליקלעכן שמייכל און מיט האַנאָע האָט זי געהערט זינע רייד. אין איר פאָנעם האָט מען געזען, אז זינע ווערטער גייען איר גלייך אין האַרצן אַריין. ווען ער האָט גערעדט פון די דייטשן, האָט זי געמאַכט א שטרענג פאָנעם, און אז ער האָט גערעדט פון גאַטס גוטסקייט צו יידן, האָט זיך איר פאָנעם צעשניט מיט א גליקלעכן שמייכל.

— און איך וועל אייך זאָגן, — האָט זיך מאַדאַם קוימען אַריינגעמישט, — אז אָט די יידן זינען גאָר קיין יידן ניט. זיי גייען אַרום אין אוילעם הא-טויהו און זיי מיינען, אז זיי לעבן. נאָר אינדערעמעס זינען זיי גאָר מיי-סימ. זיי זינען נעשאַמעס פון עמעסע יידן, נאָר פון זינדיקע. אָט אַמאָ-ליקע צייטן, — האָט זי צוגעגעבן מיט א זיפּ, — איז געווען רעב נאַכמענצי, זיכרוינע ליוראָכע. אַלע יאָרן פלעגט ער פאָרן אין קיעוו אפּ די קאָנ-טראַקטן און פלעגט זיך דינגען א קלייט, נאָר די קלייט איז געווען א ליין דיקע, און אַלע מענטשן האָבן זיך געכירעשט, צוליב וואָס דינגט רעב נאַכ-מענצי א קלייט? און ס'איז געווען גאָר פאַשעט. אפּן יאָר פלעגט קומען א סאַכ אזוינע זינדיקע נעשאַמעס פאַרשטעלט פאַר סאָכרימ, מעקלערס, אוכע-דוימע. ווי נאָר רעב נאַכמענצי פלעגט דערזען אַזעלכע, וואָס ער האָט גע-האַלטן, אז ער איז שוין גענוג באַשטראַפּט פאַר זינע זינד, פלעגט ער צו-גיין צו אימ, צענעמען די פאַלעס פון זיין קאַפּאָטע, און אַלע פלעגט דער-

זענ, או אונטער דער קאפּאָטע איז באַ אימ ווייסע טאכריכים, און דענצ-
מאָל האָט ער אימ געזאָגט: „דו האָסט שוין אַ טיקן, גיי דיר אין דיין
רו אַרײַן.“ דער מעס פּלעגט פּאַלן אפּ דער ערד און מע האָט אימ מע-
קאַבער געווען. זאָגט, איכ בעט אײַך, רעב שלוימעצע, פּאַרוואָס זײַנען איצט
ניטאָ אזוינע הייליקע צאדיקים?

איז דער אײגענער צײַט האָט דער יונגעראַמאן, וואָס האָט געדינט באַ
קוימענען, עפעס שטילערהײט געזאָגט דער פּרײַלן קוימען, און זי האָט זיכ
צעלאַכט. כאָטשע סאָלאָמאָן איסײַטש האָט זייער שטאַרק געהאַלטן פּונ זיכ
און איז געווען באָטועכ, אז פּונ אימ איז ניטאָ וואָס צו לאַכנ, פּונדעסט-
וועגן האָט ער געמײנט, אז דאָס לאַכט מען פּונ אימ, און ער האָט אָנגע-
שטעלט די אויגן צו דערהערן עפעס פּונ זייער שמועס. מאַדאַמ קוימענס
שײַלע האָט אימ ניט געלאָזט הערן, און ער איז געוואָרן זייער אין קאָעס.
שטילערהײט האָט ער איר געווינטשן, זי זאָל אײַנגעוואַקען ווערן אָדער
זי זאָל אײַנעמען אַ מיסצ־מעשווע דאָ אפּן אָרט. נאָר ער האָט אַ שמיכל
געטאָן און האָט געענטפּערט:

— פּאַרוואָס איז ניטאָ? ס'איז אַצינדערס אויכ דאָ הייליקע צאדיקים,
נאָר ניט צווישן אונדז זינדיקע מענטשן. איכ, ווי איר קוקט מיכ אָן, קומ
איכ ארויס פּונ אַ מישפּאַכע צאדיקים. מײַן זייער, זיכרוינע לײוּראָכע, פּונעם
טאַטנס צאָד, איז געווען, ווי אײַך איז מײַנאַסטאַמ באַוואָסט, רעב אַוּראָמצי.
— פּס! וואָס הייסט? רעב אַוּראָמצי! ווער האָט ניט געהערט פּונ רעב
אַוּראָמצי. ער האָט אַ שעם אפּ דער גאַנצער וועלט.

— און פּונ דער מוטערס צאָד איז מײַן עלטער־זיידע געווען רעב
אַיסראָלצי אַלײן, דער באַלשעמטאָו, זײַן זכּוּס זאָל אונדז בײַשטיין. אײַן־
מאָל גיי איכ אזוי מיט מײַן זיידן רעב אַוּראָמצי פּונ מיקווע, איכ בין
נאָך געווען אַ קינד פּונ אַ יאָר זעקס. ווי מיר גײען אַזוי, ערשט אַנטקעגן
אונדז קומט אָן אַן אַלטער בעקאָוועדער ייד מיט אַ לאַנגער גרויער באָרד,
און ער האַלט אינ האַנט אַ גראָבן שטעקן מיט אַ זילבערנער גאַלעקע. פּרע־
האַב איכ אימ קײנמאָל ניט געזען. דער זיידע האָט אפּ אימ אַ קוק געטאָן
שטרענג און מיט ביטל און ער האָט אימ ניט געענטפּערט אפּ זײַן גוט-
מאָרגן. איכ האָב נאָכדעם געפּרעגט באַם זיידן, פּאַרוואָס האָט ער ניט גע-
ענטפּערט דעם אַלטן אפּ זײַן גוט־מאָרגן. האָט ער מיר געזאָגט, און ס'האַבן
זיכ באַ מיר אופּגעשטעלט די האָר קאַפּויר, אז דאָס איז געווען ניט קײן
לעבעדיקער מענטש, נאָר אַ מענטש פּונ אױלע־מ־האַטויה, וואָס אינ אימ איז
די נעשאַמע פּונ קוירעכנ, ימאַכ שמוי וועזיכרוי! און אויב דער זיידע
זאָל אימ געווען ענטפּערן אַ גוט־מאָרגן, וואָלט ער דערמיט געווען זײַן
נעשאַמע מעסאַקן זײַן, און דאָס האָט דער זיידע ניט געוואָלט, ווייל אפּן
הימל וואָלט זיכ אופּגעהויבן אַ גרויסער טומל.

מאדאם קוימען האָט זיך אָנגעכידעשט וויפֿר דאָס האַרץ גלוסט, און זי איז אוועק אין קיך ברענגען די וואַרעניקעס. און מױשע איז אוועקגע-
 גאנגען מיקויעך געשעפט־זאכע. מע האָט דערלאנגט די וואַרעניקעס. רעב
 שלױמעלע האָט געמוזט אופעסן דריי טעלער — און מאמזעל קוימען האָט אופ-
 געגעסן מער וואַרעניקעס, איידער מע האָט זיך געקאָנט מעשאַר זײַן, קוקן-
 דיק אפּ איר ווי איידל זי איז. סאָרקין האָט מיט איר דעם גאנצן אפדער-
 נאכט קײן וואָרט ניט אויסגערעדט, ווייל דאָס געשיקט זיך ניט. ער האָט
 דערציילט ווױלע וויצן און פריילעך געמאכט מאדאם קוימען, וואָס ער איז,
 האָט א פּאָנעם, איר געפעלן געוואָרן, און זי האָט עס באוויזן דורך דעם,
 וואָס זי האָט אימ אַלע מאָל אונטערגערוקט די גרעסטע וואַרעניקעס און
 האָט זיי באגאָסן מיט א סאך שמאלץ.

סאָלאָמאָן איסײַטש האָט זיך געזעגנט, ער האָט געמאכט א שטארקן
 רוישעם אפּ מאדאם קוימען, און זי האָט געזאָגט דעם מאַן, אז קײן בע-
 סערן כאָסן פאר דער טאָכטער קאָן מען ניט געפינען, אז דאָס איז א ברי-
 ליאנט, אז זי האָט אימ שױן ליב ווי אן אייגענעם זון. אינ דרויסן האָט
 סאָלאָמאָן איסײַטש פארלייגט די פייַלעך אונטערן אויער און האָט זיך
 געלאָזט גײן אינ דעם האָטעל, וווּ ער איז געווען פארשריבן מיטן נאָמען
 דאָקטער סאָרקין. ער האָט זיך געריבן די הענט און האָט צופרידן גע-
 טראכט: „נו, איינע פון זיי וועל איך שױן געוויסן קריגן, אויב ניט יענע.
 איז די“.

5

ס'איז באשערט געווען, אז דעם אייגענעם טאָג, פארנאכט, זאָל קײן
 כערסאָן קומען צו פאָרן הער כאפּערלאַפּ. ער האָט געהאט געקויפט ווייץ
 בא א פּאָרעצ. אפּ זײַן מאַרעשכױרעדיקן פּאָנעם איז געלעגן א טיפע מאכ-
 שאַווע. ער האָט אינ זיך געטראכט: „אָט זעט, דאכט זיך, א פּאָרעצ — און
 אינ טאָך גערעדט, איז ער דאָך א גאנעוון. אפּ גאָר דער וועלט פארקויפט
 מען אצינדערט ווייץ פאר 9 רובל 40 קאָפּיקעס א מעסטל, און אימ גיב
 10 רובל. וואָס זשע הייסט עס? דאָס הייסט, ניט אנדערש, אז אפּן איידעלן
 שטייגער וויל ער בא מיר פון קעשענע ארויסגאנווענען צו 60 קאָפּיקעס פון
 א מעסטל. ס'איז נאָך א גליק, וואָס בא מיר איז א מאָס מיט א צווייענדיקן
 דנאָ, ניט, וואָלט ער מיך באראבעוועט. אצינדערט איז א מיצווע אפּ אימ“ —
 פלוצימ האָט ער דערזען סאָרקיןען. „אהא, — האָט ער א געשריי געטאָן, —
 ער איז אויך דאָ. האָט א פּאָנעם, געקומען עמעצן אָפּנארן. זאָל ער אָפּנארן.
 וואָס ארט עס מיך? הער ביינוש טײַנעט, אז ער איז אן ערלעכער מענטש,
 אָט האָסטו דיר. היינטיקע ערלעכע מענטשן, אלע זײַנען אזעלכע“..

טראכטנדיק אזוי פון זײַן שוטעפּ, איז הער כאפּערלאַפּ צוגעגאנגענ צו
 א טראקטיר, וווּ עס קומענ זיך צונויפּ סאַכרימ. ער האָט געטרונקענ טײַ,
 גערעדט מיט דעם און מיט יענעם און פארפירט א שמועס מיט הער שמאַט-
 קינענ, דער האָט אקוראט געשמועסט מיט מוישענ, וואָס האָט געדינט בא
 הער קוימענענ. דערווייל, ווי מע האָט געשמועסט, האָט מוישע עפעס גע-
 טראכט פאר זיך. ער איז געווענ ניט גאָר גלײַכגילטיק צו פּרײַלנ קוימענ
 און יענע צו אימ אויך. דעריבער האָט ער געהאָפּט צו ווערן מיט דער
 צײַט איר גליקלעכער מאַן, און פּלוצימ איז געקומענ עפעס א רעב שלוי-
 מע סאַרקין פון אָדעס און וויל בא אימ ארויסכאפּן פון אונטער דער נאָז
 די דיניקע ליבינקע מאמזעל קוימענ. ער האָט זיך דערמאָנט, אז רעב שלוי-
 מעלע האָט גערעדט שלעכט וועגנ כאפּערלאַפּ. דעריבער האָט ער אצינ-
 דערט געוואָלט הערן, וואָס וועט כאפּערלאַפּ זאָגן וועגן סאַרקײנענ.

— הער כאפּערלאַפּ, — האָט ער געזאָגט, — איר קענט ניט רעב שלוימעלע
 סאַרקין פון אָדעס?

— אהא, — האָט זיך אָנגערופּן שמאַטקײן, — איר קענט אויך סאַרקײנענ?
 ס'איז מיר אָבער א כידעש, וואָס איר רופּט אימ רעב שלוימעלע, געשיקט
 זיך דען, אז ס'איז דאָ צוויי סאַרקײנס?

אונדזער שארפּער פּילאָזאָפּ האָט ניט קײַב געהאט סאַרקײנענ נאָך פּרײַער
 פאר דער גניווע, מאכמעס ער האָט געהאַלטן, אז זײַן ערלעכקײַט איז ניט
 מיט דער טעווע, נעכײַ בי וואָלט ער זיך געפּאקט כאָטשע אפּ א קלייניג-
 קער גניווע. איז ער דיר אָבער אַן עמעסער צאדיק, און וואָס ווײַטער
 אַרץ מערער. און דאָס איז גרינג צו פארשטיינ, ס'האָט געהאַלטן דערבײַ,
 אז סאַרקײן זאָל מאכנ צונישט זײַן גאנצע שיטע, און ס'איז דאָך באוויסט,
 וואָס פאר א באשעפעניש איז א פּילאָזאָפּ אָן א שיטע. דעריבער האָט ער
 אימ שטארק, טאקע שטארק פּײַנט געהאַט.

— סאַרקײנענ, — האָט ער געזאָגט, — ווי געשיקט זיך עס גאָר, איך
 זאָל אימ ניט קענענ? איך קען אימ אפּילע צו גוט. וואָס פאר א צוויי?
 איינער, ס'איז מער ניטאָ, ווי איינער, איך האָב אימ ארויסגעטריבן פון
 מײַן קאַנטאָר דערפאר, וואָס ער האָט מיך באגאזלט. איינ גאָט ווייסט,
 וויפּל טויזנטער ער האָט אוועקגעגאנוועט.

— ס'קען ניט זײַן, ס'איז ניט ער. מײַנער איז א הויכער יונגערמאַן
 מיט...

— און מײַנער איז אויך א הויכער יונגערמאַן.

— מיט א שטעכעדיק בערדל אונ...

— און מיט רויטע אייגעלעך.

— בא מײַנעם אויך רויט, אזוי ווי פּײַער רויטע אייגעלעך, ער איז א

שווינדלער.

— יא, — האָט הער שמאטקין געזאָגט, — די סימאָנימ זײַנען אזוי ווי
 באַ מײַן סאָרקײַנען, נאָר מײַנער איז דאָך אַ דאָקטער.
 — נו, אז אַ דאָקטער, קאָן ער נישט זײַן קײַן שווינדלער? די דאָקטוי-
 רים זײַנען אלע שווינדלער, וואָס, זיי ווייסן עפעס? זיי קענען נאָר געלט
 בעמען, זיי זײַנען אלע גאנאָוים. ביסט קראַנק געוואָרן, הייסט עס, אז דו
 האָסט שלעכט אַנידערגעלייגט. און אז דו ברענגסט אַ דאָקטער, הייסט עס,
 אז דו ברענגסט אַ גאנעו צו אַ זינד. אָנשטאָט דעם פּרײַערדיקן שפּריכ-
 וואָרט דארפֿ מען אַצינדערט מאַכן אַ נײַ: זאָלסט נישט ווערן קראַנק,
 וועסטו נישט ברענגען קײַן דאָקטער צו אַ זינד. אָט וועל איך אײַך דער-
 צײַלן אַן עמעסע מײַסע. נישט לאַנג האָט זיך מײַן זון פּאַרקילט און דער-
 פּילט עפעס שטעכעניש אין ברוסט. ער האָט זיך אַרײַנגעלייגט אין בעט.
 דאָס הייסט, ווי אין שפּריכוואָרט: שלעכט אַנידערגעלייגט, און אָן אַ
 דאָקטער וועט מען זיך שוין דאָ נישט באַגײן. איך האָב גערופֿן אַ דאָקטער.
 האָט איר שוין געמעגט זען, ווי ער האָט אים אופֿגעהויבן און האָט אים
 אַנידערגעזעצט אין בעט אזוי ווי ער איז אַ קײַלע מיט וואַסער און ער
 האָט מוירע, כאָלילע, צו פּאַרגיסן אַ טראָפֿן. נו, האָט ער גענומען אײַן
 פּינגער און אוועקגעלייגט אפֿ מײַן זונס ברוסט און מיטן צווייטן פּינגער ...
 פֿון דער אַנדערער האַנט האָט ער גענומען צו קלאַפֿן אפֿן ערשטן פּינגער.
 געקלאַפֿט, געקלאַפֿט, נאָכדעם זאָגט ער: סײַז גאַרנישט, סײַז גאַרנישט, סײַז גאַרנישט,
 גײן מײַנט איר דאָך, אוואַדע, אז אויב סײַז גאַרנישט, דארפֿ מען אים
 גאַרנישט געבן? האָט איר אַ טאַעס. ער איז טאַקע געזעסן און האָט גע-
 וואַרט, ביז איך האָב אים געגעבן אַ רובֿל. נו זאָגט, איך בעט אײַך, איז
 דאָס נישט קײַן רעציקע? פּאַרוואָס קומט דאָ אַ רובֿל? וואָס איז? איך
 קען נישט אוועקלייגן אײַן פּינגער אפֿן אַנדערן און קלאַפֿן? און איך קען
 נישט זאָגן דערבײַ: סײַז גאַרנישט, סײַז גאַרנישט, און ווער וועט מיר
 אפּילע געבן אַ גראָשן דערפּאַר? קײַנער נישט. און פּאַרוואָס? דערפּאַר
 וואָס איך בײַ נישט קײַן דאָקטער.

— מײַנער איז דאָך אָבער אַ מעכאָבער, — האָט געזאָגט שמאטקין.
 — נו, און מעכאָברים זײַנען קײַן שווינדלער נישט? וואָס איז אזוינס
 אַ מעכאָבער? ער וועט אײַך אָנשרײַבן אַ בוך, אז וואַנקע האָט זיך פּאַר-
 לײַבט אין טאַנקען, אזעלכער איז ער געווען דער וואַנקע און אזעלכע איז
 זי געווען די טאַנקע, און וואַזוי ער האָט זי לײַב געהאַט, — און גײַב
 אים געלט דערפּאַר.

— נו, אַ גוטע פּאַרפּאַסונג פּרײַט דאָס האַרץ.
 — וואַזוי קאָן עס פּרײַען דאָס האַרץ, — האָט הער כאַפּערלאַפֿ שטרענג
 געזאָגט, — דאָס האַרץ פּרײַט זיך, אז דו פּאַרדינסט געלט, נישט אז דו ברענגסט
 אויס. אויב איר ווילט, אז דאָס האַרץ זאָל זיך באַ אײַך פּרײַען, טאָ

טרינקט אויס א גלאָז ווייַן, טרינקט אויס א גאנצע קוואַרט, וואָס ארט
עס מיכ?

— נו, איך בעט אייך, — האָט געזאָגט דער פארכידעשטער מוישע, —
מיינער הייסט זיך דאָך רופן רעב שלוימעלע, ער טראָגט פייעלעך און אַ
דאנגע קאפּאָטע און ער קומט ארויס, זאָגט ער, פון רעב אוראָמציני.
— פון רעב אוראָמציני קומט ער ארויס? כאַ-כאַ-כאַ! סאָרקין קומט
ארויס פון רעב אוראָמציני... און איך וועל אייך דערציילן א סאָד אפּן
אויער, אז ער עסט אומ יאָנקיפּער, און מאכמעס בא א יידן קאָגן מען
ניט געפינען קיין עסן אין דעם טאָג, גייט ער אין א גוי'שער רעסטאָראַ
ראציע און ער עסט טרייפּס. ווי איך בין א ייד, זאָג איך אייך. ס'איז
אן עמעס, טרייפּס אומ יאָנקיפּער! אָט דער סאָרקין, — האָט ער צוגעגעבן
קאלטבלוטטיק, — וועט אייך אָפּנארן. זאָל ער בא אייך אפּילע דאָס העמד צו-
נעמען, וואָס ארט עס מיכ? — ער האָט זיך אויסגעדרייט צו אנדערע בא-
קאנטע און צו אונדזערע לייט האָט ער זיך שוין מער ניט אומגע-
קערט.

הער שמאטקין האָט זיך געהאָרטן פאר זייער א קלונג מענטשן, און
ער האָט ניט געוואָלט אפּילע צולאָזן דעם געדאנק, אז עמעצער זאָל אימ
קאָנען אָפּנארן. ער האָט געוואָלט זען באשײַמפּערלעך, דאָס הייסט, גיין
צו סאָרקיןען און שמועסן מיט אימ וועגן כאפּעראַלפּן. האָט זיך אזוי
געטראָפּן, אז הער שמאטקין איז געקומען אין דעם האָטעל, וואָס דאָרט
ווינט דאָקטער סאָרקין, אקוראט דענצמאָל, ווען יענער האָט זיך געריבן
די הענט פון פארגעניגן און האָט נאָך ניט אראָפּגענומען פון זיך די לאַנד-
גע קאפּאָטע, און די האָר נאָך אויך ניט צורעכט געמאכט ווי ס'פּאסט פאר
א דאָקטער.

הער שמאטקין, וואָס איז ניט באקאנט מיט די אויסלענדישע מינהאָגים,
אז מע דארף אָנצוקלאפּן אין טיר פארן אריינגאנג, האָט ער גלייך געעפּנט
די טיר און איז געבליבן פארגליווערט פון פארווונדערונג. סאָלאָמאָן איסייטש
האָט גאָר פארגעסן די מאלבושימ זיינע און האָט טכילעס זיך געוואָלט אַ
וואָרפּ טאָג אנטקעגן זיינ גאסט, נאָר דערביי האָבן די פּאָלעס פון זיינ קאפּאָטע
זיך צעפּלויגן. סאָלאָמאָן איסייטש האָט עס גלייך דערזען און איז גע-
בליבן שטיין, ווי עמעצער וואָלט אימ דערלאנגט מיט א דובינע איבערב-
קאָפּ. הער שמאטקין האָט ניט ווילנדיק אזש א פיפּ געטאָגן. ער האָט זיך
אָנגענומען מיט האַרץ און האָט געזאָגט צו סאָרקיןען:

— מיינ טייערער ייד, איך בעט אייך, איר זאָלט מער ניט איבער-
טרעטן די שוועל פון מיינ שטוב. איך ווייס אלץ, סיי די מיסע מיט הער-
כאפּעראַלפּן, סיי אלע אנדערע זאכן, זעט זשע! — און ער האָט פארהאקט
די טיר.

— אָבער, זיבער הער שטאטקין, — האָט סאַרקין א געשריי געטאַן, — דאָס איז דאָך נאָר...

שמאטקין האָט שוין אָבער מער ניט געהערט.

און אינ דער אייגענער צייט איז מוישע אזוי ווי מיט פֿליגל גע- פֿלויגן צו קוימענען און ער האָט אָנגעטראָפֿן אימ און זיין כאַשעו ווייב נאָך זיצן באַם טיש. ער האָט זיי דערציילט, וואָס ער האָט געהערט, נאָר מאַדאָם קוימען האָט זיך אַפּ אימ אַרופֿגעוואָרפֿן מיט אזא רעזיכע און פֿונ איר מויל האָט זיך א גאָס געטאַן אזא מאַבל מיט ווערטער און מיט זידלע- דײַען, אז ער האָט נעבעך ניט געוואוסט וווינין זיך אהינצוטאַן. נאָר הער קוימען האָט אימ אָנגעהויבן אויספרעגן אלע פֿראַטימ און ס'האָט זיך אימ געדאַכט, אז עפעס איז דאָ ניט גלאַט. ער האָט געוואוסט, אז כאַפֿערלאַפּ איז יענעמס א סוינע, דערײַבער האָט ער זיך ניט פֿאַרלאָזט אַפּ זײַנע רייד, און ער האָט זיך מעיאשעו געווען און איז געגאַנגען צו סאַרקיןען אינ דעם האָטעל, וואָס ער איז געווען פֿאַרשריבן מיטן נאָמען רעב שווימעלע. דאָרט האָט ער אימ ניט געטראָפֿן. נאָר דער באַלעבאַס פֿונ האָטעל האָט זיך גאָר ניט געקאַנט אָנלויבן.

— ס'איז אזא פרומער ייד, — האָט ער געזאָגט, — דרײַ שאַ דאוונט ער,

אזעלכע יידן זײַנען דאָ ווינציק היינטיקע צײַטן.

הער קוימענען איז גרינגער געוואָרן אפֿן האַרצן. „נו, יאָ, ס'איז אַ בילבֿל, — האָט ער זיך געטראַכט אוועקגייענדיק. — איך האָב באַלד פֿאַרשטאַנען.“ פֿונדעסטוועגן האָט ער נאָך געוואָלט גיין א שמועס טאָן מיט שמאטקיןען. דעם הער שמאטקין האָט ער געטראָפֿן אינ דער היים איניינעם מיט זײַנע בייִדע בסולעס. די פֿרײַלן דיפֿלאַמאַט איז געזעסן אָנגעבלאָזן מיט אַן אַראָפּגעלאָ- זענער נאָז. און די ייִנגערע האָט זי אַלץ אויסגעפרעגט, וויאָזוי זי פֿילט זיך. הער שמאטקין האָט דערציילט קוימענען אַלץ מיט אלע פֿראַטימ און האָט אימ אַן אייזע געגעבן, ער זאָל צוגיין צום צווייטן האָטעל, וועט ער אימ געוויס טרעפֿן אַצינדערט אָנגעטאַן דײַטשעריש און אָן א היטל. נאָר הער קוימען איז שוין ניט געגאַנגען אהינצו, נאָר צו זײַן געטרײַער פֿלוינעסטע, וואָס איז די גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפֿן פֿונ גרויס קאַעס.

סאָלאַמאַן איסײַטש, אז ער איז געקומען צו זיך, האָט ער א טראַכט געטאַן: ס'איז א גליק, וואָס איך האָב פֿונ לעכאַטכילע אָן זיך געשאַדכנט צו צוויי. ס'איז ניט קיין גרויסער אומגליק, כאַפֿט זי דער רוע, אָט די מאַמעל שמאטקין. דעם עמעס זאָגנדיק, בין איך אפֿילע צופֿרידן, וואָס איך בין אירער פֿאַטער געוואָרן. זי איז דאָך אזא מילדעניצע. מיר געפֿעלט הונדערט מאָל בעסער די קוימען. ס'איז נאָך ניט אַלץ פֿאַרפֿאַלן. מע דאַרף ניט אַראָפּפֿאַרן באַ זיך, און מע דאַרף נאָר וואָס גיכער, אז צו קוימענען זאָל, כאַלילע, ניט אָנקומען דאָס, וואָס ס'האָט זיך געטראָפֿן.

דעם צווייטן אפדערנאכט האָט סאָלאָמאָן איסייטש אָנגעטאָן די לאַנגע
קאַפּטע, זיך אָנגעקעמט פייערעך, אַרופּגעוואָרפּן אַפּ זיך דעם שאַפּן-פּעלצ,
געמאַכט זייער פּרומע אייגעלעך און איז אוועק. גלייך ווי ער האָט געעפּנט
די טיר צו הער קוימען, און מאַדאַם קוימען האָט זיך אַנידערגעשטעלט
אַנטקעגן אים אויסגעטראָצט, און האָט אים אָפּגעגעבן אזא מינ גוט-מאַרגן:
— הער נאָר דו, שאַרלאַטאַן, א רועך איך דייַן טאַטן אַריין! דו
שמאַדליניק, גוי, טרעפּניאַק! — אָט אזוי האָט זי געשריגן אַלץ העכער
און העכער. — קומסט איך שטוב צו ערלעכע ידן און דערצייילסט זיי באַב-
מייסעס און דו מאַכסט פּון זיי דעם געלעכטער! דו אויסוואַרפּ! דו
אַכבעראָש! קעדיי אָפּצושפּעטן פּון זיי און אָפּצונאַרן אַן אומשוּלדיק מייַדל!
א רועך איך דייַן טאַטנס טאַטנס טאַטן אַריין!.. אַרויס פּון מייַן שטוב! —
האָט זי געשריגן מיט א רעציקע און ניט מיט איר קאָל. — טראָפּים! — האָט
זי א געשריי געטאָן צום דוואָרניק, — וואַרפּ אים אַרויס האַלד-און-נאַקן,
דעם שווינדלער. — טראָפּים האָט אים זייער פּייַן געבעטן, און סאָרקין, א
פּאַרטשמעליעטער האָט זיך געלאָזן.

איך הויפּט האָט טראָפּים ניט אויסגעהאַלט און האָט נאָכאַמאָל גע-
פּרוּווט מיט ראַבטשיקן. און ס'האַט זיך געטראָפּן א געט. ראַבטשיק, אפּאָ-
נעם, האָט זיך אָנגעשטויסן, און סאָרקין, כאַטשע ער האָט לאַנגע פייעס,
איז ער ניט פּון דעם שניט מענטשן, וואָס אַלע איבעריקע באַקאַנטע, און,
צו טראָפּים גרויס האַנאַע, האָט ער אָנגעהויבן בילן אפּ סאָרקיןען, און
קעדיי נאָך גרעסער צו מאַכן טראָפּים געדולע, האָט ער אים נאָך א כאַפּ
געטאָן פאַר דעם שאַפּן-פּעלצ און מיט אזא קויעך, און א שטיק פּעלצ איז
געבליבן בא דעם הונט איך די צייַן.

סאָלאָמאָן איסייטש האָט דערפּילט, און כערסאָנער לופּט פאַרשאַדט
אים, און ער האָט זיך גענומען זייַן וועג גיך צופּאַרן צוריק איך אַדעס.
פאַר זייַנע באַקאַנטע, וואָס האָבן געוויסט, צוליב וואָס ער איז געפּאַרן,
האַט ער דערצייילט, און די קאַלע האָט די פּאַלנדיקע קרענק. ער האָט
שטילערהייט זיך דערוויסט דערפּון, און ער איז זייער צופּרידן, וואָס ער
האַט ניט כאַסענע געהאַט, כאַטשע מע האָט אים אָנגעבאַטן טויזנטער
רובל נאַדן.

קאמענטאר

קאָמענטאר צו „דאָס שטערנטיכל“¹

צו ז. 49

שטערנטיכל (שטערנבונדל, קאָפּ-בינדע, בינדאליק) — א פּערל-צירונג, וואָס פּרויענ פּלעגן טראָגן אפּן קאָפּ.

שטרומל — דאָס דאָזיקע ייִדישע היטל באשרייבט אַניוּק-מייַער דיק אינ זײַנ „רעב שמאיע דער גוט-יאָנטעוו-ביטער“ (וויפּנע, 1887, ז. 18) אזוי: „דער ווערע... פּונ סאַזעט אונ אונ... באַלייגט מיט סויבלענע אָגאַנקעס“. דאָס היטעלע וואר קיידעש קאָדאַשימ, מע האָט עס געטראַגן נאָר שאַבעס אונ יאָנטעוו, א כאַסנ אונטער דער כּופּע אונ פּורים צו דער טרע.“

ספּאָדעק — געוויינלעך: א קיילעכדיק היטעלע פּונ שוואַרצנ סאַמעט אָדער נונ סויבל, באַלייגט מיט סויבלענע שמויסלעך.

שאַבעס כאַנוקע — דער שאַבעס אינ דער כאַנעקע-וואָך. כאַנעקע הייבט זיך אָן דעם 24-טן קיסלעוו (אומגעפער ארומ מיטן דעקאַבער).

באַל-מויפּעס — באַל-נעס, ווונדער-טוער; א כּידישער צאדיק, דראָגן — דערינ.

צו ז. 50

מעלער — מאָלער.

צו ז. 51

מאַסע-מאַטנס — געשעפּט.

כאַלפּאַנימ (חלפּנים) — געלט-אויסבייטער, וועקסלער, באַנקירנ.

אַס כאַצי רעוועכ (חצי רוח) — אפּ העלפּט פּראָפּיט, אפּ העלפּט פּאַרדינסט.

דער סאַר (שר) — דער פּאַרעצ; דער פּעאַדאלישער גוטבאזיצער.

אַשליסל — א גרופּע דערפער אונ שטעטלעך, וואָס געהערן צו איינ פּריצישנ שלאַס.

כאַשעוו (חשוב) — דאָ געמיינט: אָנגעזענ, האָט אַן איינפּלוס.

האַלטנ די שטאַט-אַרענדע — דער אויסדרוק ווערט פּאַרשטענדלעך, ווען מע

1 די דערקלערונגען פּונ היסטאָרישע געשעענישן אונ פּערזאָנען געהערן דעם כ' א. יודיצקי. זיי זיינען באַצייכנט מיט א שטערנל. די איבעריקע זיינען צונויפּגעשטעלט פּונ כ' מ. הער.

נעמט איב אכט, אז די געשעענישן, וואָס ווערן באשריבן אין „דאָס שטערנטיכל“, קומען פאָר
אין די געוועזענע פּוילישע פּראָווינצן. אין פּוילן זײַנען גאַנצע שטעט געשטאַנען אפּ א פּאָ-
רעצט ערד, און דעם פּאַרעצ האָט געהערט דער באָדן, אפּ וועלכע עס זײַנען געשטאַנען די
הײַזער פון די אײַנווײַנער.

ט א ק י פ (תקוף) — א רײַכער שטעטלדיקער קולאַק.

ק אָ ל ו ו ע כ אָ ל (כל וכל, אָדער קאָל-וואָלאַכ) — דער „גאַנצער מאכער“.

ק א פ י ט א ג י ס פ ר א ו ו נ י ק — געמײנט: דער איספראווינק, דער פארוואלטער מיטן
אויצוד באמ צאריזם.

א ב א ל - מ א כ ל ו י ק ע ס — א מענטש, וואָס האלט אין אײַב לאָדן זיכ, א יאבערניק.

ק אָ ה אָ ל (קהל) — די ייִדישע געמײנדע-פארוואלטונג. זי איז געווען די אָנערקענטע
פארטרעטונג פון דער ייִדישער באפעלקערונג ביזן יאָר 1844. אויספירלעכער וועגן דעם „קאָ-
האַל“ — אינעם ארטיקל פון כ' מארגוליס.

ס אָ נ ד ע ס — געריכטן. יאָגן זיכ בא די ס אָ נ ד ע ס — שטענדיק מישפעטן זיכ,
לאָדן זיכ.

א ג ו ט ע ר - י י ד — א כסידשער רעבע.

א נ א ג ו נ ע (עגונה) — א ניט-גענעטע פרוי, וואָס איר מאן האָט זי פארלאָזט און מע
ווייט ניט ווירט איר. לויטן ייִדישן רעליגיעזן געזעצ טאָר אזא פרוי ניט כאסענע האָבן
א צווייט מאָל.

ק אָ ה אָ ל - ש א מ אָ ס י מ — קאָהאַל-דינער.

א ס א ר ו ו ע ר — אײַנער, וואָס דערלאנגט צום טיש און באדינט בא א מאָלצײַט (גע-
וויינלעכ: בא א כאסענע).

כ ע ו ו ר ע כ א י אָ ט י מ (חיטים) — א כעורע שניידער. די דאָזיקע „כעורע“, ווי
א ריי אנדערע באלמעלאַכישע כעורעס, וואָס זײַנען געווען אין די ייִדישע שטעטלעך, איז
געווען א רעשטל פון די אמאָליקע מיטלאַטערלעכע צעכ-פארייניקונגען. געוויינלעך פלעגן
אזעלכע כעורעס פארייניקן די מיסטערס און שטרענג צו באהערשן דעם אָרטיקן
מארק פון די אנטשפרעכיקע האנטווערק-פראָדוקטן: אײַנשטעלן באשטימטע ארבעט-באדינגן-
גען, אויסשליסן אָדער באגרענעצן די קעגנזיטיקע קאָנקורענצ צווישן די האנטווערקער אאוו.
די האנטווערקער-„כעורעס“ פלעגן אויך געבן קעגנזיטיקע הילפ זייערע מיטגלידער. די אנטוויקלונג
פון אינדוסטריעלן קאפיטאליזם, וואָס האָט געבראכט צו דער צעפאלונג פון דער האנטווער-
קערײַ, האָט ענדיגליטיק אראָפגעשווענקט די „כעורעס“. אין צארישן רוסלאנד האָבן זיי אין
אײַניקע שטעט עקזיסטירט נאָך אין אָנהייב פון אונזער יאָרהונדערט. די פּראָטאַקאָל-ביכער
פון די „כעורעס“ — די „פּינקאַסימ“ — זײַנען וויכטיקע דאָקומענטן פאר דער געשיכטע פונעם
עקאָנאָמישן לעבן פון דער ייִדישער באפעלקערונג.

כ ע ו ו ר ע ק א ד י ש ע (חברה קדישא) — דער רעליגיעזער פארייב, וואָס פארנעמט זיכ
מיט: באגראָבן טויטע לויטן ייִדישן ריטואַל.

כ ע ו ו ר ע מ י ש נ א י ע ס (חברה משניות) — א כעורע (אײַגנטלעך, סטאַם א גרופע ייִדן).
וואָס לערנט אלע טאָג אין בעסמערדעש „מישנאיעס“ (מישנע, דעם עלטסטן טייל פונעם טאַלמוד).

צו ז, 52

א ב ע ס מ ע ד ר ע ש — איז קלענער פאר א שול; דאָרטן פלעגט מען אויך דאווענן
אינדערוואָכן (אין שול פלעגט מען דאווענן מערסטנטיילס נאָר שאבעס און יאָנטעוו) און
אכוצ דעם פלעגט מען דאָרטן אויך לערנען.

א ק ל י ז ל — קלענער פון בעסמערדעש, אָפט מײַנט מען דערמיט א כ ס י ד י מ - ש ט י ב ל —

א בעסמערדעש פון די כסידים.

כ א ס ו ו ע ש אָ ל ע מ (חס ושלום) — באהיט זאָל מען ווערן. א באוואָרעניש באמ. דער-

מאָנען עפעס ביזן. די שפראך פון א גלויביקן יודן איז ביכלאך געווען איבערגעלאָרן מיט
אַבערגלויבישע באַוואַרענישן. זיי שטאַמען פון דעם פרימיטיוון גלויבן אין דער מאַג-
שער קראַפט פונעם וואַרט. רעדט דער גלויביקער וועגן עפעס גוטס, באַוואַרנט ער ויך, דאָס
גוטס זאָל נישט אַנטלויפן, און גיט צו: „אַן איינ האַרע“, „באַרעכאַשעם“, „גאָט צו דאַנקען“;
רעדט ער וועגן א מעגלעכען אומגליק, באַוואַרנט ער זיך, אז די מעגלעכקייט זאָל נישט ווערן
קיינ פאַקט, און גיט צו: „כאָלילע“, „כאַסוועשאַלעם“, „אַל טיפּטאַכ פּע לעסאַטנ“, „גאָט זאָל
אויסהיטן“ אאוו.

א כאַסער דײַעניק — א שוואַכזיניקער, אַן אידנאָט.
א רײב — ווערט באַ אַקסענפעלדן (ווי אויך באַ מענדעלען) געברויכט אין א באדינג-
זאַצ אַנשטאַט „צײ“, צו באַצײכענען א באדינגונג (דאָרטן, וווּ מיר זאָגן היינט „אויב“, בא-
נוצט ער דאָס וואַרט „בעײמ“ (באַם).

גױמאַעס (גומאַות) — אין געגעבענעם קאָנטעקסט געמיינט: א סאַכ.
לױהאַיאָפּאַיאָ — בונן די העברייִשע ווערטער „לאַ היה“ (נישט געווען) און פון
דעם וואַרט „פאַליס“ (א שטאַט). סײַז, אַלזאָ, א סינאָנים פון „ניביוואַלע“.
דײַקאַלעטע שױל — א שױל מיט א דאַך, אָבער אָן א סטעליע. מע פּלעגט אין
איר דאווענען אין די יאָנטוויימ און יאָמי-ניויראַיאָ.

אַסאַראַ באַטאַנימ (עשרה בטלנים) — צען ליידיקגייער, וואָס פאַרנעמען זיך נישט
מיט קיינ שום באַשטימטער ארבעט. גרייט שטענדיק צו זײַן א צענטער צו א מיניען (א ייִדיש
עפנטלעכ גאַטעסדינסט פאַדערט צען מענטשן), צו זײַן אַן אידעס באַ א געט אאוו.
כױצלאָזע (הויץ לזה) — אויסער דעם.

פּאַווערן — פּויערימ.
באַלאַקען — שמועסן, פלוידערן.
פּאַטשטן — נײַסן, קלאַנגען.

צו ז. 53

דײַשױסלער ערעו יאָנאַפּער (די „קירע“) פּלעגט געשטעלט ווערן, די דאוו-
נערס זאָלן אריינװאַרפן אהיב געלט אפּ באַדערנענישן פון קאָהאַל, פון דער שױל אאוו.
נעסינע (נתינה) — בוכשטעבלעך: גאַב, געמיינט: א נעדאַווע.
מעוויזע (מבוזה) — פאַראכט.
מינכע — דאָס פאַרנאַכטיקע דאווענען.

אַנהױבנס — געמיינט דעם אָנהייב פונעם אינדערפריִקן דאווענען.
שנת תקע"ב (שנאַס טאַק-אַינ-בייס) — דאָס יאָר 5572 לױטן טראַדיציאָנעלן ייִדישן קאַלענ-
דאַר. סײַז דאָס יאָר 1812-13 לױט דער אײראָפּײַשער ערע.
נאָר — ווערט באַ אַקסענפעלדן אָכט געברויכט דאָרטן, וווּ מיר שרײַבן היינט „אויסער“
אַדער „אַכױצ“. נישט מער נאָר — גאַרנישט, אויסער.

צו ז. 54

פירגריז („שורע-גריס“, „אופיר“, „אַפּיר“) — קאַליגראַפישע פּאַרגעשריפּט: עט-
לעכע ווערטער אָדער א שורע צי צוויי, וואָס דער לערער פּלעגט פּאַרשרײַבן די שילער און
שילערנס, זיי זאָלן נאָכשרײַבן.
ראק — נאָר, נישט מער.

בעלפער (ריכטיקער): באַהעלפער — געהילפּ פון א מעלאַמעד, פּלעגט ברענ-
גען צו פירן די יונגעלעך אין כּיידלעך און אָפּפירן זיי אהיימ.
דאַרדעקע-מע-אַמעד — דער מעלאַמעד, וואָס האָט געלערנט מיט קליינע קינדער
אַלעפּיײַ.

קײטע — גרופע.

כומעש — די ערשטע פינג ביכער פון דער ביבל.

כאָשעוו (חשוב) געוועזן — געווען געשעצט.

מידײ זמאנ ביזמאנ (מדי זמן בזמן) — יעדן זמאנ.

זמאנ — דער לערנ-טענאָג אינ כײדער, א סעמעטער. אינ יאָר זײגען געווען צוויי

זמאנים: 1— פון נאָכ פײסעכ ביז ראָשעשאָנע און 2— פון נאָכ סוקעס ביז פײסעכ.

צו ז. 55

מאָסקױטעריש — רוסיש.

לעראָוו — דאָ געמיינט: מערסטנטיילס.

אויוער — דאָ געמיינט: אריבער, ארויס אינ טיראזש.

ציפער — דאָ געמיינט: רעכענונג, אריטמעטיק.

באהאלט — דאָ געמיינט: האָב אינ זיגען.

קײטאָווענעם — פון קײטקע (א פאָשעט באוול-צײג, אמאָל א טונקל-געל,

געבראכט פון כינע).

סטראָקעס — פאסן, שטרייפלעך, בענדלעך.

יאַרמיקע — יארמלעך.

צו ז. 56

בעזמ (באם) — אויב.

אקדימע (קדימה) — פאָרהאנט, פרווילעגיע.

מעררצע (מרובה) געוואָרן — אינגעשטימט, אינגעגאנגען.

טקױס-קאפ (תקיעת כף) — האנט-שלאַג, מע גיט זיך די הענט צו באשטעטיקן, אז

דער אָפמאכ איז געשלאָסן.

לאכלוטן — אבסאָליוט. דאָ געמיינט: אינגאנצן.

מעלובעש (מלובש) — אָנגעטאָגן, געקליידט.

מײסעמאלכעס — ווי א מילעך.

קסאָווימ (כתבים) — געמיינט: געשריפטס, פאפירן.

שטעמפלעך ווע פאפיר — הערב-פאפיר.

קױטעס — דאָ געמיינט: קױטלעך, קאבאַלעס, קױטאנציעס.

דער זמאנ — אינ געגעבענעם קאָנטעקסט געמיינט: דער טערמינ, די צײט (ווען מע

דארף צאָלן אָדער ווען מע האָט געצאָלט).

אסערע (סרה) — אן אָפשינט פון כומעש, וואָס ווערט געלייענט שאבעס. דער

גאנצער כומעש (די ערשטע פינג ביכער פון דער ביבל) איז צעטיילט אפ סערעס, אזוי אז

דורכבן יאָר פלעגט מען אימ דורכלײענען אינגאנצן.

א פארשע (פרשה) — אייגנטלעך: אן אבזאצ (דער ביבלישער טעקסט צווישן צוויי

אָפשטעלן). אינ דער עלטערער יידישער ליטעראטור פלעגט מען מיט דעם דאָזיקן וואָרט אויך

באצײכענען א „סערע“, וואָס האָט א סאך „פארשעס“.

צו ז. 57

א באל-טפילע — א כאזן.

זארעז: (פּויליש: zaraz) — באלד, גלײכ, טײקעפ.

פן יקדמני אחר (פען יעקאדמיני אכיר) — טאָמער וועט דאָס פּרײער פאר מיר טען

אן אנדערער (טאָמער וועט אן אנדערער אויסכאפן).

ריבקעלע — הרובקעלע.

רייש זהווימ (ר' זהובים) — 200 גילדן.

מעכילע — אינ געגעבענע קאנטעקסט געמיינט: ביטע, אינ אן אנדער אָרט אינ דעם זעלבן מאָנאָלאָג באטייט דאָס וואָרט: „מיט רעספעקט צו מעלדן“, „נעמט ניט פאר אומגוט“, „с позволения сказать“ שיקסע — א ניט-יודיש מיידל. א שאָוויניסטישער אויסדרוק. ווערט בלאט — ווערט איינ זאד.

צו ז. 58

האָבן א פאָנעם ווי מוישע גראָנעם (גרוינעם) — באטייט: ניט האָבן קיינ פאָנעם. א ווראָהאָמ אָווינו (אברהם אבינו) — איינער פונ די לעגענדארע אורפאָטערס נון די יידן. גר ותושב אנכי עמכם וגויר וועטוּשָׁאָו אָוויכי אימאָכעם) — א ביבלישע פראזע. באטייט: א ניט-געקומענער — אן אלטגעזעסענער בין איכ בא אייכ. סכאָר-לימעד (שכר למוד) — געלט פארן לערנען אינ כיידער. א בא-רהאוואָנע (בר הבנה) — א פארשטענדיקער, פייןקער. קרוע-בלוע — אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן. ני דיי, ני ליי — ניט גיב, ניט ביל. מאָנעפּשעכ — איינס פונ די ביידע. א זיוועג איז דאָך מינ הא שאָמא? (מן השמים) — א שידעכ איז דאָך פונ גאָט. ראָשכוידעש אָדער (ראש חדש אדר) — דער ערשטער טאָג פונ אָדער (פעיו-ראל — מארט).

צו ז. 59

געציפערט — גערעכנט. דאָ געמיינט: געלערנט אריטמעטיק. א סאָראָ בעטייוועס (עשרה בטבת) — דער צענטער טאָג אינ טייוועס (דעקאבר-יאנואר).

צו ז. 60

רחמנא יצילנו (ראכמאָנאָ יאציליינו) — דער אייבערשטער זאָל אונדז ראטעווען. מעשאמער אומאצל זיינ — אויסהיטן אונ ראטעווען. דער אכבעראָש — דער אויסוורפ. פארציפערט — פארצעפ, פיזיאָנאָמיע. פאָשע ייסראָעל (פושע ישראל) — א פארברעכער, פארעטער. א טאָנעס — א טאָג פונ פאסטן. בעפארהעסיע (בפרהסיא) — עפנטלעכ, פאר אלעמען אינ די אויגן.

צו ז. 61

ראָשע-קעהילע — פרעזידיום-מיטגלידער פונ דער קעהילע. אפ רוסיש האָט מען זיי גערופן кагалные (קאהאלנעס). ברישלייק — א פויעריש רעקל אָן ארבל, ווי א וועסטל, מיט א שטייענדיקן קאָלנער. א נישער (נשאר) — א רעשט.

צו ז. 62

ערנצטער — ערנסטער. פאקע — טאקע. „שלחן ערך“ (שולחן-אָרוכ) — א קאנאָטישער קאָדעקס פונ יודישן (רעליגיוזן) רעכט, ריטואל און רעליגיוזן שטייגער, פארפאסט פונ יויסעפ קאראָ אינ XVI יאָרהונדערט. אוינעש (ענש) — שטראָפ. שויפעכ דאמ (שופך דם) צו זיינ — פארגיסן בלוט. טארבעס — אכטונג, דערעכערעצ.

*"מיר שיקן דעם באַכער מיט צוויי שאַמאַסימ טאַקע אוועק צו רעב ... דעם ... — אַקסענפֿעלד מיינט דאָ דעם באַווסטן כסירישן רעבן באַרעכ פֿון טולטשינ אָדער באַרעכ פֿון מעזשבעזש (געבוירן אַרומ 1750, געשטאַרבן אַרומ 1811). איינער פֿון די צוויי זינ פֿון יִסראָעל באַלשעמאַווס (דער באַגרינדער פֿון כאַסידיומ) טאַכטער, האָרל. באַרעכס פֿאַטער האָט געהייסן יעִקיעל און האָט געלעבט ערגעץ אין אַ שטעטל נישט ווײַט פֿון מעזשבעזש.

אַקסענפֿעלדס כאַראַקטעריסטיק פֿון באַרעכ פֿון מעזשבעזש אלס אַמאָרעז און געל־גריקער באַריכטער באַשטעטיקן אויך אַנדערע קוואַלן. דעמאָשל, באַם מאַסקילישן שרײַבער א. ב. גאָטלעבֿער (1811 — 1899), איז זײַנע אוּטאָבאָגראַפֿישע מעמאָרן „זכֿרונות ימי נעורו" (זיכֿרונעס יעמיי נעורו), געדרוקט אין „הבקר אור" (האַבויקער אור), תרל"ח (1878) — זײַענען מיר וועגן דעם דאָזיקן כסירישן צאָדיק, אז ער „איז געווען אַ צעפֿיעסטעטער זון באַ זײַן מאַמען, האָט נישט באַקומען קײן שום דערצײונג, נישט געלערנט און נישט געלײענט, נישט גער־דענקט און נישט געטאַכט, נישט געוואָסט נישט קײן טוירע, נישט קײן וועלטלעכע זאַכנ... זײַן ערשטע אוודע איז געווען צו פֿאַרן פֿון שטאָט צו שטאָט און „מאַכנ" געײט. און דער, וואָס האָט געגעבן מערער געלט, דעם האָט ער געגעבן אַ שענערן פֿלאַץ לעבן זיך, איידער אלע איבעריקע גוירימ. ער פֿלעגט אומפֿאַרן אין אַן אייגענעם קאַטש, ווי אַ גרויסער סראָרע, פֿלעגט שטענדיק אָפֿריכטן סודעס מיט ווײַן און פֿלײש. זײַנע כסירימ פֿלעגן זײַן שיקער און אַרומגיבן לײדיק."

זײַ מעסאַלעק (מסלֿק) — צאָל אויס.
 מושווע ווערן — אויסגלייכן זיך, דורכקומען.

צו ז. 63

דאָבי וועט — באַקומט אַרויס, נעמט אַרויס.
 „גײַן דורכ אַ הינטער געסל צו רעב" ... — געמײנט: צום דערמאָנטן באַרעכ פֿון מעזשבעזש.

גאָספֿירע (gospoda) — אַכסאַניע, אַינפֿאַר־הויז.
 יאָ האַנאַע, נישט האַנאַע — יאָ צופֿרידן, נישט צופֿרידן.
 אפֿ דער מעדינע — געמײנט: אין דער געגנט.
 נישט גע (נגלה) — „אַפֿענע" טוירע. געמײנט: טאַלמוד און די טאַלמודישע לײטעראַטור.
 נישטער (נסתר) — „פֿאַרבאָרגענע" טוירע. געמײנט: די לײטעראַטור פֿונעם ייִדישן מיטטיציומ — די „קאַבאַלע" (קבלה).

פֿשיטע (פֿשיטאַ) — אַוואַדע, שױן אָפֿגעוועט, זעלבסטפֿאַרשטענדלעכ.
 שאַלעסודעס — געמײנט: די דײַטשע שאַבעסדיקע סודע, שאַבעס פֿאַרנאַכט. די כסײַ־דײַטשע ראַבײַמ פֿלעגן דעמלט זאָגן זײַער „טוירע" באַם טיש.
 מעפֿורסעם (מפורס) — באַרימטער.

צו ז. 64

אַמעשאַרעס (משרת) — דאָ געמײנט: אַן אָנגעשטעלטער.
 אַשאַפֿער איז דאָרפֿ — אַן אָפֿקויפֿער, אַ הענדלער.
 געמאַרע — געמײנט: דער טאַלמוד, אַ זאַמלונג פֿון האַנאַכעס פֿונעם אַלטן ייִדישן רעבֿן, ריטואַל און רעליגיעזן שטייגער מיט דעבאַטן אַרומ די דאָזיקע האַנאַכעס. דער גרונט־טעקסט איז פֿאַרענדיקט געוואָרן אַרומ V—VI יאָרהונדערט פֿון אַנדווער ערע. אַנטהאַלט אויך פֿיל לענדאַרישן און פֿאַלקלאָרישן מאַטעריאַל.
 פֿשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות (פֿשוט נעוויילאָ באַשוק וועאל טיץ־שאַרייך לאַברײַוס) — שײַנד אַ נעוויילע איז גאַס און קומ נישט אָן צו מענטשן.

צ ד א ק ע — ווילטעטיקניט, פילאנטראָפיע.

מ ו י פ ס י מ (מופתים) — ניסימ, ווונדער.

מ י ס ע ס פ ו נ ר ע ב ... ז י נ ז י ל ד נ ג ע מ י י נ ט: מ י ס ע ס ו ו ע ג נ י ס ר אָ ע ל ב א ל ש ע מ ט אָ ו ו, ד ע מ ב א ג ר י נ ד ע ר פ ו נ כ א ס י ר י ד מ.

* א י נ ע מ ס י י פ ע ר — ג ע מ י י נ ט: א י נ ד ע ר ב א ו ו ס ט ע ר ז א מ ל ו נ ג „ש ב ח י ה ב ע ש״ט“ (ש י ו ו כ יי ה ב ע ש״ט), ו ו ע ל כ ע ב א ש ט י י ט פ י נ ו ו נ ד ע ר מ י ס ע ס א ו נ ל ע נ ד ע ס ו ו ע ג נ י ס ר אָ ע ל ב א ל ש ע מ ט אָ ו ו ס ג ע ב ו ר ט, ל ע ב נ א ו נ ט ע ט י ק נ י ט. צ ו מ ע ר ש ט ב מ אָ ל א י ז ד ע ר „ש ב ח י ה ב ע ש״ט“ ג ע ו ו ע נ ג ע ד ר ו ק ט א י נ י אָ ר 1815 א פ ה ע ב ר י י י ש א י נ ק אָ פ י ס ט, א ו נ ד ע ר נ אָ כ א י נ ב ע ר ד י ט ש ע ו ו; א פ י י ד י ש — א י נ ע מ ז ע ל ב י ק נ י אָ ר א י נ ל א ש צ י ו ו א ו נ א י נ אָ ס ט ר ע. „ש ב ח י ה ב ע ש״ט“ א י ז ש פ ע ט ע ר ד ע ר ש י נ ע נ א י נ א ס א כ א ו פ ל א ג ע ס א ו נ א י ז ג ע ו ו ע נ ש ט א ר ק פ א ר ש פ ר י י ט צ ו ו י ש ב כ ס י ד י מ. ד ע ר א ו ו ט אָ ר פ ו נ „ש ב ח י ה ב ע ש״ט“ א י ז ג ע ו ו ע נ א ל י נ י צ ע ר ש ו י כ ע ט ד י ו ו י ב ע ר ב ע נ ש מ ו ע ל, ו ו ע ל כ ע ר ג י ט אָ נ, א ז ע ר ה אָ ט א ל ע ו ו נ ד ע ר מ י ס ע ס א ו נ מ י פ ס י מ ו ו ע ג נ ד ע מ ב א ל ש ע מ ט אָ ו ג ע ה ע ר ט פ ו נ ז י נ ש ו ו ע ר א ל ע ק ס א נ ד ע ר ש ו י כ ע ט, ו אָ ס א י ז ג ע ו ו ע נ ד ע מ ב ע ש״ט ס ש ר י י ב ע ר „ס י ו פ ע ר א“.

ו ו ע מ ע נ ה אָ ט א ק ס ע נ פ ע ל ר ג ע ה א ט א י ס ז י נ ע נ מ י ט ד י ו ו ע ר ט ע ר ד ע ר „ר ע ב ... ו ו ע ל כ ע ר ה אָ ט אָ נ ג ע ה י ב נ צ ו מ י ס ע נ ע נ“, א י ז ש ו ו ע ר פ ע ס ט צ ו ש ט ע ל נ. ס׳א י ז ש ו ו ע ר אָ נ צ ו ג ע מ ע נ, א ז א ק ס ע נ פ ע ל ר מ י י נ ט ד אָ ד ע מ ב א ל ש ע מ ט אָ ו ו ס א ו ר א י י נ י ק ל נ א כ מ ע נ פ ו נ ב ר א צ ל ע ו ו, ו אָ ס א י ז ג ע ו ו ע נ ב א - ו ו ח ט א ל ס מ י ס ע - ד ע ר צ י י ל ע ר; נ א כ מ ע נ פ ו נ ב ר א צ ל ע ו ו א י ז ג ע ש ט אָ ר ב נ אָ כ א י נ י אָ ר 1810, ד אָ ס ה י י ס ט, מ י ט פ י נ פ י אָ ר פ ר י ע ר, ו ו י ס׳א י ז ד ע ר ש י נ ע נ ד אָ ס ב ו כ „ש ב ח י ה ב ע ש״ט“. ג י כ ע ר פ ו נ א ל צ מ י י נ ט מ ע נ ד אָ ע פ ע ס א ש פ ע ט ע ר ד י ק נ כ ס י ד י ש ב „צ א ר י ק“. מ ע ג ל ע כ, א ז א ק ס ע נ פ ע ל ר ה אָ ט ד אָ א י נ ז י נ ע נ ד ע מ ב א ו ו ס ט נ מ אָ ט ע ל ע ט ש ע ו נ ג אָ ב י ל ע ר (ג ע ש ט אָ ר ב א י נ 1837 י אָ ר), ו ו ע ל כ ע ר פ ל ע ג ט א ו י כ ד ע ר צ י י ל נ מ י ס ע ס ו ו ע ג נ ד ע מ ב א ל ש ע מ ט אָ ו (ז ע א ק ס ע נ פ ע ל ר ס „ק א פ צ נ - א ו י ש ע ר - ש פ י ל“).

מ י ס ע נ ע נ — א י ר אָ נ י ש ע ב א צ י י ע נ ו נ ג פ א ר ד ע מ כ ס י ד י ש ג ש ט י י ג ע ר צ ו ד ע ר צ י י ל נ ו ו נ - ד ע ר מ י ס ע ס פ ו נ ד י כ ס י ד י ש ע ר א ב י י י מ. ד ע נ צ מ אָ ל — ר ע מ ל ט.

צ ו ז. 65

ר ע ב ק א ר ע ו ו — א ה ע פ ל ע כ ע ו ו ע נ ד ו נ ג צ ו א נ א ו מ ב א ק א נ ט נ (א ש ט י י ג ע ר, ו ו י ד אָ ס א י צ - ט י ק ע ו ו אָ ר ט „פ ע ט ע ר“). א פ א פ ס א ק (פ ס ק) — א פ א נ א ו ר ט י י ל. פ ו נ ו ו ע ס ט ו ו ע ג נ — פ ו נ ו ו ע מ ע ס ו ו ע ג נ, צ ו ל י ב ו ו ע מ ע נ.

צ ו ז. 66

א ר ב ע ט א נ י י ס י מ (א ר ב ע ת ע נ י ת י מ) — ד י פ י ר ט א נ י י ס י מ (א ס אָ ר אָ ב ע ט י ו ו ע ס, ש י ו ו אָ - ס ע ר ב ע ט א מ ו ו, ט י ש ע ב אָ ו א ו נ צ י מ - ג ע ד א ל י ע). ה א ר ב ע — ד ע ר א מ אָ ר ע צ ה אָ ט פ א ר ב י ט נ ד אָ ס ה ע ב ר י י י ש ע ו ו אָ ר ט „א ר ב ע“ (פ י ר) א פ ד ע מ י י ד י ש ב „ה א ר ב ע“.

פ י אָ ס (ר י כ ט י ק ע ר: פ י ו ס, puce) — ר ו י ט - ב ר ו י נ ע ר. ג ר ע ד י ט י ר (gros de Tour — ג ר אָ - ד ע - ט ו ר) — א ש ו ו ע ר ז י נ ד - ש ט אָ פ (פ ו נ ד ע ר פ ר א נ צ ו י ו י ש ע ר ש ט אָ ט ט ו ר). א ז ש ו פ י צ ע — א ל א נ ג ע ר י י ד י ש ע ר ר אָ ק.

„ז ו ר י א נ“ („ז ו ה ר“) — ד אָ ס ג ר ו נ ט - ו ו ע ר ק פ ו נ ד ע ר ט ר א ד י צ: אָ נ ע ל ע ר י י ד י ש ע ר ט ע אָ ס אָ פ י ע. אָ נ - ג ע ש ר י ב נ, ו ו י מ ע ר ע כ נ ט, א י נ XIII י אָ ר ה ו נ ד ע ר ט. ד י ל ע ר ע פ ו נ „ז ו ה א ר“ א י ז א ט י פ י ש ע מ י ט ל א ל ט ע ר ל ע כ ע ט ע אָ ל אָ ג י ש - נ ע אָ - פ ל א ט אָ ג י ש ע ל ע ר ע. ד ע ר א ו ו ט אָ ר פ ו נ „ז ו ה א ר“ ה אָ ט ע פ ע ס - ו ו אָ ס א ו פ ג ע נ ו מ ע נ פ ו נ ד ע ר ק ר י ס ט ע ל כ ע ר מ י ס ט י ק פ ו נ ז י נ צ י י ט א ו נ ה אָ ט ע ס א פ י ל ע ד ו ר כ ג ע ש מ ו ג ל ט א י נ ז י נ ו ו ע ר ק; ע ר א י ז א ו י כ נ י ט ג ע ב ל י ב נ א י נ -

גאנצן פרייז פון דער ווירקונג פון דער מוסולמאנישער רעליגיעזער פילאָסאָפיע (פון דעם „קאלאָמ“). די פארבאָרגענע, אומבאגרייפלעכע גאָטהייט („דאָס אָנענדלעכע“, דער „אי־סוף“); די צען ספערן (לויט דעם שפעטערדיקן ארט ליינענע „ספירעס“) אלס אטריבונט, אלס אויסשטראלונגען אירע; דעם מענטשנס געשאַמע אלס א דריי־איגהייט פון דער פיזישער לעבנס־קראפט („נפש“ — נעפעש), דעם מאָראַלישן גייסט (רוח — רועב) און דער פארנופנט, וואָס שטאַמט פון דער וועלט־געשאַמע — דער געטלעכער „כאָכמע“, דאָס איז די פילאָסאָפיע פונעם „זוה־האר“. קיינ איינעלעמענט פון דער דאָזיקער מיסטישער לערע איז ניט אָריגינעל. די לערע פון דעם „זוה־האר“ וועגן די „גילגולים“ (פארוואנדלונגען) פון דער מענטש־לעכער געשאַמע איז ניט מער ווי א יודישלעכער פאראפראז פון דער פּיטאַגאָרעישער לערע וועגן מעטעמפסיכאָז. פון דער פּיטאַגאָרעישער לערע איז אויך גענומען דער גלויבן אין דער ראַליע און דער קראפט פון די צאָלן (צען ספערן, דריי עלעמענטן פון דער געשאַמע אאוּ). דער גלויבן אין דער קראפט פונעם וואָרט, אין די קאָמבינאַציעס („צירופים“) פון גאָטס נאָמען — דאָס קומט פון די גנאָסטיקער. אָנגעשריבן איז דער „זוה־האר“ אפ א שלעכטן אראמיש.

א רעאַקציאָנערע נעץ־פלאַטאָנישע סיסטעם, וואָס שאפט א ווידערשפּרוך צווישן וועלט און מענטש, גייסט און קערפער און גייט ארויס פונעם ווידערשפּרוך דורך גאנצע פרימיטיווע אינפאלט, — דאָס איז די סיסטעם פונעם „זוה־האר“. די כסידישע באוועגונג האָט זיך, נאטירלעך, אָנגעכאַפט אָן אזא סיסטעם און האָט פּראָקלאַמירט דעם „זוה־האר“ אלס א הייליקן בוך.

ווי דער קאפּאַרע־האַנג... איב דעם „בני־דאָמ“ (בני אדם) — דער אויס־דרוק שטאַמט פון דעם מינהעג פון קאַפּאַרעס־שלאַנג.

דער קאפּאַרע־האַנג — דער האָנג, וואָס מע פלעגט מיט אים שלאַנג קאַפּאַרעס (מע פלעגט אים דרייען ארום דעם קאָפּ און זאָגן אפּ העברעיִש: „דאָס איז מיין אומבײַט, דאָס איז אָנשטאַט מיר, דאָס איז מיין אויסלייז“). איידער מע פלעגט אָנהייבן דרייען דעם האָנג ארום קײַפּ, פלעגט מען זאָגן פונעם „סידער אייניקע פּסוקים, וועלכע הייבן זיך אָן מיט די ווערטער „בני אדם“ (בני־אָדאָמ). דעם האָנג פלעגט מען דעמלֶט האַלטן אין האַנט אווי, אז ער האָט געקאָנט באַגלייַכ מיטן דאוונער ארײַנקוקן אין סידער.

ווי דער פלעדער־וויש ווייסט... די בראַכע — דער אויסדרוק נעמט זיך פונעם ריטואַל פון מעוואַער־כאָמעצ זײַב (פונעם אויסראמען אַדאָס כאָמעצדיקע) ערעו פייסעכ. מיטן פלעדער־וויש פלעגט מען שאַרן, צי ס'איז ניטאָ קיינ כאָמעצ (געזײַערט ברויט — אין קעגנזאַצ צו „מאַצע“: ניט־געזײַערט ברויט), און בייס־מיסע פלעגט מען זאָגן א בא־שטימע בראַכע.

אפּ כאַלדײַש. קאַשן — אפּ אראמיש (טאַרגומ־לאָשן).
 חכמה, „בינה“, „אבא“, „אמא“ („כאָכמע“, „בינאָ“, „אבאָ“, „אימא“) — טער־מינעס פון דער קאַבאַליסטישער טעאַסאָפיע. דער „זוה־האר“ רופט אָן אלס איינע פון די אטרי־בוטן פון דער גאָטהייט „חכמה“. באַטראַכטנדיק זי אלס אן אקטיוון פרינציפּ פון דעם גאַנצן קאָסמאָס, רופט ער זי אויך אָן בילדערײַש „אבא“ (פאַטער) אָדער „זכר“ (דער „ער“), א נאָ־ענטער אָבער פאַסיווער עלעמענט איז „בינה“; בילדערײַש רופט זי דער „זוה־האר“ אויך „אמא“ (אימא — מוטער) אָדער „נבקה“ (די „זי“).

האווּאַנע (הבנה) — פאַרשטאַנד, באַזיונג.
 מאַמצי (ממציא) זײַב — דערפֿינדן, אויסעפֿינען.

פּשאַט (פּשט) — זײַב, באַדיטונג.
 טויספּעס (תוספות) — א קאָמענטאַר צום טאַלמוד, א צוגאַב צו ראשיס קאָמענטאַר.

בְּאֵרֶכָּא שְׁעָמ (ברוך השם) — גַּאָט צו דאנקען. א באוואָרעניש באמ דערמיטלענע עפעס גוט.

צו ז. 68

קודשא בריך הוא (קודשא בריך הוא) — גַּאָט.

פּאָשע (פושע) — זינדיקער, פארברעכער.

פּיִדְיֵעַב (פּיִדְיֵעַב) — אינ געגנבענעם קענעקסט געמיינט: דאָס געלט, וואָס מע גיט א כסדישן רעבן.

צו ז. 69

ת"ק (טאק) — 500.

כוֹפֶר־נֶפֶשׁ (קויפער-נעפעש) — אויסלייז פאר דער נעשעמע.

בא ברע מענ — באפונצן די ראנדן פון א קלייד מיט פוטער. דאָ געמיינט: צופונצן, נאופונצן.

ניט אופרופן — ניט רופן צום לייענען די טויע אין בעסערערעש.

קירדשילעוואָנע (קירוש לבנה) — די טפילע אפ דער באנינונג פון דער לעוואָנע (אינ יוג-כוידישע). דער מינהעג שטאנט פון וויטע געצנדיגערישע צייטן, און די מאסקי-לימ האָבן אימ אויסגענוצט פאר אן אָביעקט פון זייער סאטירע.

צו ז. 70

* דעם אַסטריער מאגידס אן אייניקל — געמיינט: בער מעזריטשערס טאל-מיר יאנקעווי-אַסעפ, וועלכער איז געווען א מאגיד אין אַסטריע און איז באוועסט געווען אונ-טערינ נאָמען פון זיין כסדיש-מיכטישן קאָמענטאר צו דער ביבל „רב יובי“ (ואו יעיווע) (גע-רוקט אין סלאוואַק אינ 1792 יאָר). געשטאַרבן אינ אַסטריע סאָפ XVIII יאָרהונדערט. ש קאַצִימ — גיט-יודישע ינגלעך. א שאַוויניסטישער אויסדרוק.

צו ז. 71

שייעסן (שירות) — דינסט, דינסט-ארבעט.

טאַרעד (טרור) — פארנומען, באשעפטיקט.

ווי עס האָט א פאַנעם געהאַט — ווי עס האָט אויסגעווען.

טירדעס (טרדות) — באשעפטיקונג, פארנומענקייט.

מעווערעס (מעוברת) — שוואנגער.

צו ז. 72

היינט און אימידער (heute und immerdar) — היינט און שטענדיק.

צאנזילאָמיש (בא מענדעלע מויכער-ספאָרימ: סאנצעלאָמעס) — ווארשילעך, פאר-גרונט פון „שנאי ציון למות“ (סאָנע צינע לאָמוס). אינ בריווע-דאָברישעס מויל איז עס סטאמ א פאראזטאריש וואָרט אָן א שום קאָנקרעטן באטייט.

פון די שייפערס — פון די סייפערס, פון די ספאָרימ, פון די „הייליקע“ ביכער.

קאָשע — דאָ געמיינט: אומפארשטענדלעך, ניט קלאָר.

קעפציעס — שטיק, קאפריז, פאָרטלען.

אנומלעט (онамедни, онагдысь, онагдай) — מיט עטלעכע טעג צוריק.

א יעפאסטויאר (יפת תואר) — א שייגע.

לאקאמע זאכ — געשמאקע זאכ, דעליקאטעס.

צו ז. 73

האָרדעש (האָרדעס) — די, וואָס האָדעווען די בעהיימעס.

מאָסקוויטער — רוסן.

מ ת ר י כ י א מ י מ (מאריך ימים) ז י נ — לאנג לעבן.
ס ט א ר י ז — וועקטער.
ר א צ ע מ א ר ע — א געשטרעפט זידן-צינג.

צו ז. 74

ס י ק ע ר י ס ק ע — שיקורניק ("שיקער" מיטן זידל-סופיקס "סקע").
ו ו ר י אָ ש — דו ליגסט.

צו ז. 75

ר א ד ז י ו ו ר ל ק ע (ראדזיוואַלקע, ראדזיוולוווקע, ראדזיווילקע) — 1 א קורצ פויליש
"אגדערקע"; 2 א מינ כסידישער ליכטער אויבער-מאנטל. מע פלעגט אים טראָגן אפ איין
ארבל, דער צווייטער ארבל פלעגט בלייבן פריי.
ק אָ ז ל אָ ו ע ש י כ — סאמיאנענע.

צו ז. 76

ז י כ ג ע ש א ס ט ע ט — זיכ געדויט, געריבן זיכ.
א נ א ש י ר ע ס — דאָ געמיינט: א גוירנטע, א ריכע.
מ י נ כ ע א ו מ י ר ע ו ו (מנחה ומעריב) — די פארנאכטיקע און די אָונטיקע געבעטן.

צו ז. 77

ב ע י א ד ש אָ ל י ש (ביד שלישי) — אַנלײגן אינ די הענט פון א דריטן (דה). פון א
זײַטיקן, ניט פון די ביידע צדאָרים; דעפאָזיט.
מ ע ר ו צ ע (מרוצה) — איינשטימיק, צופרידן.

ה ע ר ש ע ל ע אָ ס ט ר אָ פ אָ ל י ע ר, ד ע ר ו ו ע ר ט ל ז אָ ג ע ר — א פאָקסטימלעכער
שפאסמאכער און וויצלינג, געווען זייער באליבט און פאָפולער צווישן די ברייטסטע יודישע
מאסן אפ אוקראַנע און איז מיט דער צײַט פארוואנדלט געוואָרן אין דער פאנטאזיע פון מ
פאָלק אין א מינ סימבאָלישער פארקערפערונג פון פאָלקס-הומאָר און פאָלקס-וויצ, אינ אזא
געשטאַלט, לעמאַשל, ווי טייל אולענשפיגעל.

ה ע ר ש ל אָ ס ט ר אָ פ אָ ל י ע ר האָט געלעבט סאָפּ XVIII און אָנהײב XIX יאָרהונדערט, א שטיק
צײַט איז ער געווען א מינ "הויפ-נאר" אָדער "לעצ" אינעם "הויפ" פון באָרעכ פון
מעזשבעזש. זײַן אופגאבע איז באשטאנען אין פריילעכ מאכן דעם "צאדיק" און זײַנע
געסט.

ה ע ר ש ל אָ ס ט ר אָ פ אָ ל י ע ר ס גלײַכווערטלעך און שארפזיניקע וויצן זײַנען נאָכ ביז אינ דער
לעצטער צײַט געווען שטארק פארשפרייט צווישן די מאסן, באוונדערס אין פאָדאָליע און אין
וואָלינ, ווי אויך אינ קעווער ראיאָן. הערשל אָסטראָפאָליערס וויצן זײַנען שפּעטער געוואָרן
צונויפגעזאמלט און אָפגעדרוקט אין פארשיידענע פאָלקסטימלעכע ביכלעך.

ה ע ר ש ל אָ ס ט ר אָ פ אָ ל י ע ר פלעגט אָפּט לײב האָבן אינ א פארשטעלעכער פאָרמ דורכ א וויצ
צו דורכ א מאָשל געבן דעם "צאדיק" א קאפאליער אָנצוהערעניש וועגן זײַן העסלעכער אר-
פירונג. ווי א. ב. גאָטצאָבער דערצײַטט אין זײַנע מעמוארן, האָט הערשל אָסטראָפאָליער
איינמאָל אפילע זיכ דערלויבט דורכ א לײַצאָנעסדיקן מאָשל אָנצוווייזן באָרעכ פון מעזשבעזש
אפ זײַנע שווינדלערײַען. דער "צאדיק" האָט פארשטאנען, ווהינ הערשל צילעוועט, און
עס האָט אים שטארק פארדראָסן, האָט ער געהייסן זײַנע כסידים, אויך קלוימערשט אין א
וויצ, אראָפּווארפן הערשלעך פון דײַ טרעפ. די כסידים האָבן געפאָלגט זייער רעבן און בא
הערשלעך האָבן זיכ צעבראָכן די ביינער. ער האָט אָפגעקערענט א צײַט און איז דערפון
געשטאַרבן.

ו ו ע ר ב ע י נ ג — ווערבידן-פינקט.

צו ז. 78

דראָשע-געשאַנק — מאַטאַנעס, וואָס מע שענקט אפּ דער כאַסענע דעם נייעם פּאַרפּאַלק.
אַנשלאָג — פּאַרלייגן.

צו ז. 79

אדיר — געמיינט: גוויר אדיר, א שטארק ריכער מענטש.
קראַמזעקלעך — זאַקן געקויפטע, אויסגעארבעטע אינא וואַרשטאט, ניט קיין היימיש געמאכטע.

סיטקע — א נעץ פאר די האָר, א שטיק שטאָפּ פון שנירלעך, געפלאַכט אינא אויגן.
יאמפערקע — אן אלטפרענקיש פרויענ-פּוצ. נ. פּרילוצקי (אינא זיין בוך „דאָס גע-
וועט“) ווייסט וועגן דעם צו זאָגן נאָר: „אנעלערע פרוי האָט מיר אָפּגעמאַשט, אָבער זייער
ניט גענוי, — זי האָט נאָך אלס קינד געזען דאָס דאָזיקע שטיק אלטמאָדיש פרויענ-פּוצ בא
א באַבע אירער. ס'איז געווען א מינ באַנד, א שלייפל, א פּאָווער פון העלן שטאָפּ, געטראָגן
פון פּאַרט אפּן קאָפּ פונקט איבער דער מיט פון שטערן.“

צו ז. 80

אנידיזנע (отъездное) — געזעג-געלט.
כאַס-נימאַל — דער געזעגענונג-מאַלצייט, וואָס די קאלע מאַכט פאר אירע כאַווערטעס.
פירן באַלייגן — פירן כאַס-נימאַלע אינא באַזונדערן צייטער. דעם ציימער גיזע
פלעגט מען רופן „דאָס ינער-שטיבל“.
האורדאָלע (הבדלה) — די טפילע (איבער א בעכער וויינ) שאַבעסצונאַכטס באַם
אַנצינדן פּיער, אפּ אָפּצוטיילן שאַבעס פון וואַכנ-טעג.
דיעסיאטניקעס (אָדער דיעסיאטסקיס) — גידעריקע באַפולמעכטיקטע פון דער
דאָרפס-פארוואַלטונג (אפּ אויסצופילן א שליכעס).

צו ז. 81

גאָראָד — אינא געגעבענעם קאָנטעקסט געמיינט: די אויערזנע שטאָט.

צו ז. 82

פראַשעניעס — באַקאַשעס, מעלדונגען צו מעלדישע אנשטאַטן.
פעקלעך כאַפן — כאַפן קאָנטראַבאַנדע.
קיינ מעלאַכעס — דאָ געמיינט: קיינ קונצן.

צו ז. 83

בניירא כמאנימ (בני רחמים) — דערבארעמדיקע, באַרעמהארציקע.

צו ז. 84

דאיען — א מיטגליד פונעם רעליגיעזן געריכט, א מינ געהילף-דאָו.
קאלימ — אויסקויפ-געלט, וואָס דער כאַסן טראָגט אריין (בא אייניקע מיזורעכ-פעלקער)
דער קאלעס עלטערן. דאָ געמיינט: אויסקויפ-געלט, וואָס די געוועזענע קאלע האָט געמוזט
געבן איר אמאָליקן כאַסן.
הויצאָעס האַגעט (הוצאות הגט) — הויצאָעס אפּן געט.
מעוויזע (מבוזה) — פאראכט.
מעוואזע (מבוזה) — פארשעמט (עמעצן).

צו ז. 85

אוורידעס — ארבעטן.
פאָזוואַליעט — דערלויבט.

א. וואָ די מ (עבדים) — קנעכט.
 מיקאָל־שקייב (מכל שכן) — אוואדע און אוואדע.
 הונצוואָט (הינטישער פוס) — מענוויל, נידערטרעכטיקער מענטש.
 פּיעס, פאָביעגבינגאָ. זאראז! — הונט, לויפ גאָר באַלד צו!
 נא, מאש — נא דיר, אָט האָסטו.
 סראָרעס — מאגנאטנ, פריצימ, אדל־לײט.
 בראט, בראטיעצ — ברודער, ברודער.

צו ז. 86

קאָל יאָמאָו (כל ימיו) — זײַן גאנצ לעבן.
 א פראָוואָרנער — א פלינקער, ספריטנער.
 נא, בראט, יא דאָוואָלענ טאָבאָיו — נא, ברודער, איך בין מיט דיר צופרידן.
 קניאז — פירשט.

צו ז. 87

כאלפענענ — אויסבײַטן.
 א כילעפ — א בײַט, אן אויסבײַט.
 בראטיעצ, וואָט טעבע זאטרוד — ברודער, נא דיר פאר דײַן מי.
 סמאָטריטעל — אופזער.
 טרעוואָגע — אליארעמ.
 אָליעמביקאָווע — פילטריטע, דעסטילירטע.
 מארצאָווע ביר — מארט־ביר, מערצ־ביר.

צו ז. 88

אלעצ (לץ) — דאָ געמיינט: א רעכ, א שעד.
 זיכ זאטשעפענ — ארײַנגאָז זיכ אינ א קריג, אָנרירן.
 ניוזעק געוואָרנ — געשעדיקט געוואָרנ.
 נערעג געוואָרנ — געהארגעט געוואָרנ.
 די מעלניטשקע — די מילנערקע.
 טיול־סקוויט — ווארשיינלעכ, דער געוויקס אסאפעטידע, די שטינקעדיקע אסע.
 אצוועס (עצבות) — טרויער, מעלאנכאָליע.
 קיינ שליטע (שליטה) — קיינ מאכט.

צו ז. 89

עמונאס כאכאָמימ (אמונת חכמים) — גלויבן אינ קלונע לײַט. געמיינט: דער כסידושער גלויבן אינעם צאדיק.
 סיטרע אכרע (סיטרא אחרא) — „די קעגנײַט“. געמיינט: די אומריינע קויכעס, דער טייוול.
 מיטנאגער (מתנגד) — קעגנער פונ כסידעס, ניט קיינ כאָסיד.
 זיכער צאדיק ליוואָכע (זכר צדיק לברכה) — דער אָנדענק פונעם גערעכטיקן זאָל זײַן געבענטשט; א רעליגיעזער ייד זאָגט עס באַם דערמאָנענ א פארשטאָרבענעם, א פרומענ. מוישע ראביינ (משה רבנו) — „מוישע אונדזער לערער“. א ביבלישע פיגור.
 וועגן אימ ווערט אינ דער ביבל דערציילט, אז ער האָט פונעם באַרג סיני אראָפגעבראכט פאר די בני יִסראָעל די צענ געבאָטן.
 * רעב .. האָט, פארנ טױט, דעם צאדיק איבערגעגעבן די מעמד

שׂאָלע — דאָ מיינט טעג באַרעכ פֿון מעזשבעזש, וואָס האָט איבערגעגעבן די אָנפירונג מיט די כסידים אין מעזשבעזש דעם כסידישן „צאדיק“ אוראַמ יעהוישוע העשל (1745—1825), באוויסט אין דער כסידישער וועלט אונטערן נאָמען „אפטער ראָוו“. דער „אפטער ראָוו“ האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זײַן בארימערײַ און מיט די ווילדע גוזמאַעס, וואָס ער פלעגט לײַב האָבן צו דערצײלן וועגן זיך.

די מעמשׂאָלע (ממשלה) — די מאכט.
יאס — אײַ שטאַט אין מאָלדאוויע.
באל־נעס — באַל־נעס, ווונדער־טורער.
זויכע זײַן — ווערט זײַן, האָבן דאָס גליק.
די זכײַע — דער פארדינסט פאר גאָט דורכ פּרומע טאטן.

צו ז. 90

זיכרוינע ליווראַכע (זכורנו לברכה) — געבענטשט זאָל זײַן זײַן אָנדענק. א טראפא־רעטער אויסדרוק באַמ דערמאָנען א פארשטאַרבנעם, א פּרומען.
צאדיק באַטרעפט בײַנצײק — געמיינט: דאָס אָס „צ“, וואָס איז אויך א באַ־צײכענונג פאר דער ציפער 90.

גוזמ־גוזמאַעס — געמיינט: אָן א שיר, אויסערגעוויינלעכ פיל.
אויאָד — צוזאַמענקומפט.
כמה וכמה שנים (קאַמאָ וועקאַמאָ שאָנימ) — א סאַכ יאָרן.

צו ז. 91

כוימעם — היצ.

עלעל (אַליל) — אויגוסט — סענטיאַבער.
האַסקאַמע (הסכמה) — צושטימונג, רעקאָמענדאַציע.
זײער מעווקעש — זײער פאַרלאַנג.
געקומען פֿון דער פאַרנאַסע — געמיינט: אראָפּ פֿון דער פאַרנאַסע.
דער הינטערשטער „בעפירעש“ — דער לעצטער „בעפירעש“, די דראָנג.
זאַטשמעלעט — פּרײַשמעלעט, פאַרטייבט, געפּלעפט.
אורות עליונים (אוירויס עליונים) — אייבערשטע (הויכע, הימלשע) ליכט (פּײַערן, שטראַלן).

רוחות הטומאה (רוכז האטומאָ) — די אומריינע (ביידע) רוכעס.

צו ז. 92

כאַצע עלעל — האלב עלעל.

מעסאַקן (מתקן) געווען — פאַריכט. געמיינט: דערהויבן (אויסגעלייט פֿון דער שטראָפּ אין גענעם).

סליכעס (סליחות) — רעליגיעזע הימנען פאר די טעג פֿון דער לעצטער וואָך פאר ראָשעשאַנע און פאר די טעג צווישן ראָשעשאַנע און יאָנקיפּער; אפּ סליכעס — געמיינט: אפּ דער וואָך פאר ראָשעשאַנע.

ווי עס האָט א פּאַנעם — ווי עס ווילזט אויס.

צו ז. 93

כאַפּן א צונג — געוואָר ווערן עפעס.

צו ז. 94

בישטיקע (בשתיקה) — שטיצעהייט.

לעמאַנאַשעם (למען השם) — אומ גאָטעס ווילן.

די גרעסטע אשירעס — די גרעסטע נעגידעסטע.

פון קיי ווער-א וועס (קבר אבות) — פון באזוכן די עלטערנס קוואַרימ אינעם טאָג פון זייער יאָרצייט.

קילימ — א דעקטוכ פון א פערד; א טעפּיכ.

צו ז. 95

טרעסן — טרייסלעך, ציטערן, שאַקלען.

אויילעמ האבע (עולם הבא) — די פאנטאטישע „יענע-וועלט“ (אין קעגנזאצ צו דער רעאלער „אויילעמ האזע“ (עולם הזה) — היגע וועלט, דער וועלט).
יארע וואקס — וויסע, געשמאַלצענע.

צו ז. 97

מעסוקן (מסוכן) — געפערלעכ.

שלימ — שלעכט.

צו ז. 99

באַרעט זיכ — קעמפט, ראנגלט זיכ.

צו ז. 100

די הינטערשטע — די לעצטע.

שיווע (שבעה) — די ערשטע זיבן טעג פון טרויער נאָך א פארשטאַרבנעם נענטן מענטשן. יאָנטעווע... נעמט איבער שיווע — דה. אויב די שיווע-טעג פאלן אויס אום יאָנטעווע, דארף מען ניט צפריכטן קיין שטרענגן טרויער, ווי געוויינלעך ביים שיווע.
מאַצע (מזאצ) — יאָנטעווע — געמיינט: דער אויסגאנג, די נאכט נאָך יאָנטעווע.

צו ז. 102

נעמעב (נאמן) — דאָ געמיינט: זיכערער, פארלאָזלעכער, באגלייבטער.

צדקה תציל פמות (צדקאָ טאציל מימאָוועס) — „צדקאָק ראטעוועט פון טויט“;
דעם דאָזיקן פאָסעק פלעגט אויסשריינען דער שאמעס, נאָכגייענדיק נאָך א לעווינע און קלאַפנדיק מיט דער פושקע.
רעשיטקע — קופקע, האָר-נעצ.

צו ז. 103

ספארישע — נאָכן נוסעך פון די שפאנישע און פאָרטוגעזישע ייִדן. דאָ אייגנטלעך געמיינט: כסידישע.

„מה טובו“ (מא טויוו) — דער אָנהייב פונעם אינדערפרינקן דאוונען.

שטאַט — א (געדונגען אָדער געקויכט) שטענדיק אָרט אין בעסמערדעש.

טאשעכ (תשליך) — א רעליגיעזער מינהעג: ראָשעשאַנע פארנאכט פלעגט מען גיין צום טייַך, זאָגן דאָרט געוויסע פסוקים (צווישן זיי אויך דעם פאָסעק „ותשליך במצולות ים כל הטא-טינו“ — וועסאשליך בימצולות יאָם קאָף כאטוויסינו — און זאָלסט ארייַנוואַרפן אין די יאמר-טיפענישן אלע אונדזערע זינד) און אויסטרייסלעך די קעשענעס. סימבאָליש האָט דאָס זע-הייסן: ארייַנגעוואַרפן די זינד אין טייַך.

צו ז. 104

פיליזאָפיקעס — שאַלן, שעלכעלעכ, פאָרצעליינע טעפּלעכ.

שפעצער — דאָ געמיינט: א רעקלע.

צו ז. 105

היר! — דאָ!

א פייעם — 3 גראָשן.

נאָטעס — נאָטן.

צוויי זייגערשאַץ — צוויי שאַץ צייט.

צו ז. 107

מאָנדרעניקעס — ווונדערלעכע זאכן.

א טרעס — א טרייסל, א שאַקל.

צו ז. 108

די געמאָרע — דער טאלמור.

בישנים (ביישאָנימ) — שעמעוודיקע.

רחמים (ראכמאָנימ) — דערבארעמדיקע, בארעמהארציקע.

גומלי חסדים (גוימליי כאסאָדימ) — די, וואָס העלפן אויס אינא נויט אָן א בא-

לוינונג (אָפט אויך מיט א קליינער האלואַע אָן פראָצענט).

* אלעמיי דער רעבע, רעב ... דעמ... אן אייניקל, קעב זיך אפילע

ניט כאסמענען — מעגלעך, אז דאָ ווערט געמיינט שאַלעם-שאכנע פון פאָרעבישטשע,

בער מעורישטערס אייניקל און אוראָמ מאלעכס זון. א. ב. גאָטלאָבער שרייבט וועגן אימ איב

זינע דערטאָנטע מעמארן, אז „ער האָט זיך מיסקאנע געווען איב באַרעכ פון מעזשבעזש

און האָט זיך אויך פארשאפט א קאָטש מיט פערד איב איז געוואָרן רעבע“.

צו ז. 109

זיי באַטועכ (בטוח) — זיי זיכער.

טויפעס (תופס) געווען — באנומען, פארשטאנען.

א סגולע — דאָ געמיינט: אב אייגנשאפט.

וואָלט איך בעגערן געוויסט — וואָלט איך גערן וויסן.

צו ברענגען פון... — דאָ געמיינט: אָפנעמען.

צו ז. 110

מעווייעש (מבויש) — פארשעמט.

באלדארשער — א מאגיד, פריידיקער, געוויינלעך א וואנדערנדיקער.

תכסיסי מלחמה (טאכסיסי מילכאָמאָ) — סטראטעגיע, קריגס-קונסט.

צו ז. 112

כסידעריי — כסידעס (חסידות), כאסידיומ, א מיסטישע סעקטאנטישע ריכטונג איב דער

יידישער רעליגיע. אנטשטאנען איב XVIII יאָרהונדערט איב פאָדאָליע, פון דאָרטן פארשפרייט

זיך איב גאנצ אוקראינע און פוילן און פארכאפט אויך איינצלע ערטער איב ווייסרוסלאנד

און איב ליטע. אזויווי איב דער ערשטער סטאדיע פון איר אנטוויקלונג איז זי געשטאנען

איב א באשטימטער סעקטאנטישער אָפּאָזיציע צום אָפיציעלן ראביניזם, האָט די כסידישע בא-

ווענונג געהאט צוגעצויגן צו זיך ברייטע קרייזן פון דער פאראַרעמטער יידישער באפעל-

קערונג. אָבער גאָר גיך האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דער כאסידיומ האָט איבערגענומען און

קאָנצענטרירט די כאמע פינצטערע אָבערגליבנס פונעם מיטלאַטער און דאָרטן, וו ער האָט

פארכאפט דעם „קאָהאָל“, האָט ער אַינגעפירט א סיסטעם פון אונטערדריקונג און עקספּלּו-

אטאציע, וואָס איז אפילע א האָר ניט געווען בעסער פון דער אונטערדריקונג און עקספּלּו-

אטאציע מיצאד דעם ראביניזם. דער כאסידיומ איז געוואָרן דער הויפט-טרעגער פון אָבּיכּו-

ראנטיזם איב דער יידישער סויווע און די גרעסטע שטערונג פאר דער אלגעמיינער גיכטי-

קער אנטוויקלונג פון דער יידישער באפעלקערונג. אקענפעלד, ווי אלע מאסקילימ, בא-

קנמפט דעם כאסידיומ אלס דעם טויט-פיינט פון דער אופקלערונג.

זיכ מעיאעש געווען — אופגעהערט צו האָפּן, אינגעזען, אז ס'איז פארפאלן.
 * דער כסידישער רעבע, דער בא די כסידים הויכגעלויבטער
 גוטער ייד, רעב ... האָט מעוואיעש געווען... ו'עם רעב לייזער צען, דעם
 גרעסטן נאָגיד אין טולטשינ — דאָ מיינט מען דעם שוין דערמאָנטן באַלשעמ-
 טאָוס אײניקל באָרעכ, וואָס זײַן כסידישער „הויפּ“ האָט זיך פּרױער געפונען אין טולטשינ,
 אונערשט נאָך דעם, ווי ער איז פונ דאָרטן ארויסגעטריבן געוואָרן, ווי עס ווערט דערציילט
 באַ אַקסענפּעלדן, האָט ער זיך באַזעצט אין מעזשבעזש — אין דער שטאָט פונ זײַן זיידן
 דעם באַלשעמטאָוו.

רייקימ — רעקן. אן אלט-ידישער טערמינ, באטייט: באוואָפנטע דינער פונ דער מאכט.
 עקזעקוטאָרס, אויספילער פונ שטראַפּן.
 (רבתיים) ראבויסימ — דאָ געמיינט: מינע הערן.
 שטימפ — אומדערפאָלג.
 בישלעמע (בשלמא) — א טאלמודישער אויסדרוק. באטייט: מיילע, לאָמיר זאָגן;
 לאָמיר אָנעמען, אז...

* דאָ וויר פרידלענדער (1750 — 1834) — איינער פונ די ערשטע יידישע מאס-
 קילימ אין דײַטשלאַנד, א נאָענטער פּרײַנט אונ טאַלמיד פונ מױשע מענדעלסאָן, אײנער פונ
 די גרינדער אונ אקטיווע מיטארבעטער פונעם ערשטן אופגערונג-זשורנאַל „המאסף“ (האמע-
 אסעפ). פרידלענדערס ענטפער. וועגן דעם, „מיט וואָס מע קאָן אין רוסלאַנד העלפן די יידן,
 אז זיי זאָלן אזוי גוט אופגעקלערט ווערן, ווי די דײַטישע יידן“, וועגן וואָס עס ווערט דער-
 צײַלט באַ אַקסענפּעלדן — דאָס איז א מעמאָראַנדום, וואָס ער האָט פארפאסט אין יאָר 1816
 אונ האָט צוגעשטעלט דעם פּוילישן ביסקופ מאלטשעווסקי. שפעטער, אין 1819 יאָר, איז דער
 דאָזיקער מעמאָראַנדום אָפּגעדרוקט געוואָרן אין א באַזונדער בראַשור אונטערן נאָמען „איבער
 די פערבעסערונג דער איזראעליטן אין קעניגרייך פּאָלען“.

מעפאָרשימ (מפרשים) — קאָמענטאטאָרן.
 מושלעאָמימ (מושלמים) — מענטשן מיט אלזײַטיקע טאַלאַנטן אונ בילדונג.

כומעצ — כאָלמעטש. א שטעטל גיט ווײַט פונ האָמעל.
 קודשא בריך הוא (קודשאַ בריכ הו) — אן אראמישע פאראלעל צום העבריישן
 אויסדרוק „קדוש ברוך הוא“ (האקאָדויש באַרוכ הו — גאָט). געזאָגט בעקיוון אפ אראמיש,
 עס זאָל אויסזען, אז דער, וואָס רעדט, קען גוט דעם „זויהאר“, וואָס איז געשריבן אראמיש.

עשר ספירות (עסער ספירויס) — צען ספערן. לויט די אָנשווינגען פונ דער
 קאבאַלע זײַנען עס איבערלעכע פּרױניצפּן פונ דער וועלט-שאפונג אונ אנטפלעקונגען פונ דער
 גאָטהײַט.

בחילות (בכינוים) — אייגנשאפטן, אטריבוטן.

א כידעש! ניפלאָעס! האפּלע! (חדוש! נפלאות! הפלא!) — אן אופטר!
 ווונדער! צו שטינען!

א פאכער פונ א רעבן — א רעבע — א שרעק! דה. א גוואלדיק גרויסער
 רעבע.

ש ל ר י מ ע הא מ ע ל ע כ (שלמה המלך) — לויט דער ביבל, דער קיניג פונ יע הו ר ד אָ אונ יִסְרָאֵלִי.

„מ י ש ל י י“ („משלי“) — איינער פונ די ביבלישע ביכער. אנטהאלט דיראקטישע שפרוכנ אונ אפאָריומען.

פ ת י י א מ ין ל כ ל ד ב ר (פעסי יאמינ לעכאָל דאָוואָר) — א נאר (אקסענפעלד טייטשט: א ליכט-גלויביקער) גלייבט אלצדינג.

צו ז. 117

ווער בעוועט מען — מע ווערבירט.

ח ב"ד (כאבאד) — די איניציאלן פונ די ווערטער: חכמה (כאָכמאָ — קלוגשאפט), בינה (בי-נאָ — פארשטאנד), דעת (דאאס — וויסן). מיט דעם דאָזיקן טערמינ ווערט באצייכנט די ריכ-טונג אינ כאסידיומ, וואָס אינ איר שפיצ איז געשטאנען דער פירער פונ די כסידים אינ ווייכ-רוסלאנד, שנייער זאלמען פונ ליאדי (1748—1813). צומ אונטערשייד פונעם אוקראיניש-וואָלי-נישנ כאסידיומ, וואָס האָט באטאָנט דעריקער די עמאָצאָנעלע זייט פונ דער רעליגיע, האָט ארויסגעוויזן א געוויסע גרינגשעצונג צו דער ראבאָנישער, לאַמדישער טוירע אונ אופגע-שטעלט דערמיט קעגן זיך די אָפיציעלע פאַרשטייער פונעם ראביניזם, — האָט דער כאבאד געזוכט א קאָמפּראָמיס צווישן דעם באשטישן כאסידיומ אונ דעם ראביניזם.

פ ר י ס נ ע — пресный, אָן זאלץ.

כ ר ו צ י ש ע — געראַטענע, פלינקע, געניטע.

כ ר ו צ י ש ע כ י ב ו ר י מ (חבורים) — געראַטענע, ווילע ווערק.

ד אָס — אז.

נ י ט ג ע ש ע נ ק ט — נישט אָנגעגאַסן זיך, נישט געטרונקען.

א ב י ז ע ל י י ד — א שלאק.

צו ז. 119

דער קלוגער הענזל — Der kluge Hans. אפאָנעם, אן אָוויז אַ א פאָלקס-מיסע.

צו ז. 120

ל א ר ט ש י ק — א שקאטולקע, א קעסטעלע.

פ אָ ג ר ע ב ע צ — א רייזע-קעסטעלע (מיט א סערוויז פאר טיי אָדער אנדערע געטראנ-קען).

מ ע ו ק ע ו (מעוכב) ג ע ו אָ ר נ — פארהאלטן געוואָרן.

צו ז. 122

א ש ט א ר - כ ו י ו (שטר חוב) — א וועקסל.

ע ר א י ז א י י כ נ ו י ה ע ג י ק א ו ע ד (נוהג כבוד) — ער באציט זיך צו אייך מיט אכ-טונג.

צו ז. 124

ד ר א ב — הולטי, זשוליק, שווינדלער.

מ י י ע א ל אָ פ י מ (מאה אלפים) — הונדערט טויזנט.

ק ס ע ו ו ל, ק ס ע ו ו ל ע — געשריפטס, צעטעלע.

ל א ו ע צ נ י ק ע ס — קרעמערס.

א פ ל ע ז י ר — א פארגעניגן. דאָ געמיינט: א געלעכטער.

א ל מ ע נ א ס (על מנת) — מיט דעם באדינג.

פארברענגערס — אויסברענגערס.

* לייזער דיליאָן... מיט נאָכ איינעם פון גראַדנע, רעב זונדל זאָנענבערג, זינענ געוואָרן דעפוטאטן פון גאָר אלע ייִדישע קעהילעס באַם קייסער אלעקסאנדערס הויפט-קווארטיר... — דיליאָן און זאָנענבערג זינענ ווירקלעכע היסטאָרישע פיגורן, וועלכע האָבן אין מעשעכ פון עטלעכע יאָר ביים דעם רוסיש-פראַנצויזישן קריג און א ביסל שפעטער געשפילט די ראָליע פון „דעפוטאטן פון גאָר אלע ייִדישע קעהילעס“.

די געשיכטע פון דער דאָזיקער ערשטער שטאדל־אַנטי-אינסטיטוציע איז פארבונדן מיט דער ארבעט פונעם אויגערופענעם „ייִדישן קאָמיטעט“, וואָס אלעקסאנדער דעם ערשטנס רעגירונג האָט באשטימט נאָכ אין 1802 יאָר אפ אויסצוארבעטן דעם בארימטן „סטאטוט וועגן ייִדן“ (שפעטער פארענטלעכט געוואָרן און איז באוואוסט אונטערן נאָמען „סטאטוט וועגן ייִדן“ פון 1804 יאָר).

אייניקע פעטערבורגער ייִדישע גוירימ און קלאָטור (פערעצ, נאָטקינ א.א. זינענ נאָכ אין 1803 צוגעצויגן געוואָרן צו באטייליקן זיך אין דער ארבעט פונעם „ייִדישן קאָמיטעט“. נאָכ דער פארענטלעכונג פונעם „סטאטוט וועגן ייִדן“ פון 1804 יאָר האָט די אדמיניסטראציע אפ די ערטער אופגעפאָדערט די ייִדישע קעהילעס, זיי זאָלן פון זיך אויסטיילן דעפוטאטן, וועלכע זאָלן צושטעלן די גובערנאטאָרן זייערע מיינונגען וועגן דעם, וואַזוי דורכ-צופירן איז לעבן דעם בארימטן פונקט 34 פונעם „סטאטוט פון 1804“ וועגן ארויסטרייבן די ייִדן פון די דעפער. אזעלכע דעפוטאטן האָבן די ייִדישע קעהילעס אויסגעקליבן אין 1807. ביים דעם רוסיש-פראַנצויזישן קריג (1812 — 1813) האָבן די דערמאָנטע לייזער דיליאָן און זונדל זאָנענבערג זיך געפונען באַ אלעקסאנדער דעם ערשטנס הויפט-קווארטיר אלס פאָד-ראטישקעס, וועלכע האָבן געהאט פארשיידענע פאָדראד-געשעפטן מיטן הויפט-שטאב פון דער ארמיי. די דאָזיקע צוויי פאָדראטישקעס האָט נס אלעקסאנדער דעם ערשטנס רעגירונג בא-שטימט אפ דער צייט פון דער מילכקאָמע „פאר דעפוטאטן פונעם ייִדישן פאָלק באַ דער הויפט-קווארטיר“. זיי האָבן עס קלוימערשט געדארפט זיין די פארמיטלער צווישן דער רע-גירונג און די ייִדישע קעהילעס. אין יוב 1814 האָט אלעקסאנדער דער ערשטער פאריאנגט, אז אין פעטערבורג זאָל זיך שטענדיק געפינען א דעפוטאציע, וואָס זאָל קאָנען ארויסטרעטן אין די רעגירונגס-ספערן אלס א פאָרשטייערשאפט פון די ייִדן. דיליאָן און זאָנענבערג זינען אפ דעם סמאכ געקומען צו פאָרן קיין פעטערבורג און האָבן זיך דערקלערט פאר „דעפער-טאטן פון ייִדישן פאָלק“.

די צאריש-ביוראָקראטישע אידיי פון א „ייִדישער פאָרשטייערשאפט“ באַ דער רעגירונג איז געווען א כויעק. די אויגערופענע „דעפוטאטן פון ייִדישן פאָלק“ האָבן מיט זייער שטאדל־אַנעס קיינעם ניט געבראכט קיין נוצן, אכוז זיך אליין. זיי האָבן, פארשטייט זיך, מיט גאָרנישט ניט געקאָנט אָפּווענדן די גרויליקסטע פארפאָלגונגען פון דער צארישער רע-גירונג קעגן דער ייִדישער באַפעלקערונג. גראַד און די דאָזיקע יאָרן זינען אין די ביוראָ-קראטישע קאנצעליאריעס צוגעגרייט געוואָרן די פראקטישע מאָסמיטלען, וואַזוי ארויסצוטרײַבן הונדערטער טויזנטער ייִדן פון זייערע אלטגעזעסענע וויני-ערטער און זיי עקאָנאָמיש צו רוינירן. די אינסטיטוציע פון „ייִדישע דעפוטאטן באַ דער רעגירונג“ איז אָפּיציעל אָפּגעשאפט געוואָרן סאָפּ יאָר 1825.

ס כאַראַגאָלע (שכר עגלה) — פור-געלט.

אולעיעסער ביטאָכנ (וליתר בטחון) — און צוליב גרעסערער זיכערקייט.

כויסעם (חותם) — א שטעמפל.
הענ... וועהענ — ס'... אונ ס'...
קשענסטווע ווארשאווסקע — ווארשעווער הערצאָנטומ.

צו ז. 128

* צום יענעראל-אינסענדאנטס הויפט-קאָמיסן קאָנער נעוואכאָ-
וויטש — ווארשיןלעכ, דער באוואוסטער מאסקל יודע לייב נעוואכאוויטש (1776—1831), דער
פארפאסער פונעם ביכל „קול שועת בת יהודה“ (1804 יאָר). אין 1803 איז דאָס זעלבע ביכל
דערשינען אפ רויסש אונטערן נאָמען «Вопль дочери иудейской».
אין דעם דאָזיקן ביכל האָט ער פאָרמולירט די אָרְיֶענטאַציע פון דער אופגעקומענער
ייִדישער בורשוואזיע צו פארפֿעסטיקן אירע פאָזיציעס מיט דער הילף פון אלעקסאנדער דעם
ערשטנס רעגירונג.

נעוואכאוויטש האָט אָנגעשריבן אין דער רויסשער שפראך א ריי דראמעס. ווי מיר
ווייסן פון זײַן בילאָגראפיע, האָט ער אין די שפעטערדיקע יאָרן א שטיקל צײַט געדינט אין
ווארשעווער כינאנצ-מיניסטעריום און דערצו אויך געפירט אייגענע געשעפטן. ס'איז דעריבער
מעגלעכ, אז ביים דעם רויסש-פראנצויזישן קריג זאָל נעוואכאוויטש געווען עפעס האָבן א
שײַכעס צו דער אינטענדאנטטווע.

צו ז. 129

אויקער מינ האשוירעש (עוקר מן השורש) זײַן — אויסראָטן, אויסוואַרצלען.

צו ז. 130

ניצל ווערן — געראטעוועט ווערן.
אין א מײַמעד (מעמד) — אין א צושטאנד.

צו ז. 131

אדלעאָפּאָר (ער לעפּר) — ביז שטויב, ביז דער ערד. געמיינט: אפ אש.

צו ז. 132

פירעק (פרק) — קאפיטל.

צו ז. 133

שליאכטיש (שליאכטיש) — פוילישער פאָרעצ, אדעליקער.

צו ז. 134

פאָדרוזני גראפ — א וועג-גראפ, א גראפ איב וועג (ניט אין דער היים).
לאָמדימ (לומדים) — לאמדאָנימ, לערנער, קענער פון דער טאלמורישער ליטעראטור.
פארפלאַדיעט — פארפּרופּערט, אויסגעוואקסן.
* ייסראָעל באַשעמ (ישראל בעל שם טוב אָדער פארקירצט בעש"ט) —
דער גרינדער פון כאסידיומ. אין עטלעכע צענדליקער יאָר נאָך זײַן טויט איז דעם בעש"טס
נאָמען ארוםגערינגלט געוואָרן מיט פאנטאסטישע מײַסעס און לעגענדעס, ווי די נעמען פון
די גרינדער פון פארשידענע רעליגיעס און סעקטעס. ווי עס איז שוין דערמאָנט געוואָרן, זײַנען
די דאָזיקע פאנטאסטישע מײַסעס צום ערשטן מאל אָפּגעדרוקט געוואָרן אין 1815 אינעם ביכל
„שבחי הבעש"ט". ייסראָעל בעש"ט איז געבוירן געוואָרן אב ערעכ אין יאָר 1698 — 1700, אין
אן אָרעמער מישפּאָכע אינעם קליינעם שטעטל אָקאָפּ, וואָס איז געלעגן אפ דער גרענעצ צווישן
פאָדאָליע און מאָלאַדאווע. זײַנע עלטערן זײַנען געשטאָרבן, ווען ער איז נאָך געווען א קינד,
און דער יאָסעם איז אופגעצויגן געוואָרן, ווי עס ווײַזט אויט, אין א טאלמעטוריע און איז
אויסגעהאלטן געוואָרן אפן כעזשבן פון קאָהאָל. אין זײַן פרעגער יוגנט איז דער בעש"ט גע-

ווען א באהעלפער, נאָכדעם א שאמעס. שפעטער האָט ער זיך גענומען צו באלשעמערי: „היילן-
קראנקע, באזונדערס גייסטיק-קראנקע, מיט פארשיידענע קרייטעכצער און גראָזן. אוינע באל-
שעמען זאכערס זיינען דעמלט געווען א געוויינלעכע דערשיינונג בא די פוילישע יידן.
דער נייער באלשעם איז גיך געוואָרן פאָפולער אינ די ארומיקע געגנטן אלס א באל-
מויפעס, וואָס קען „ארויסטרייבן א דיעק“ (דה. דעם גייכט פון א טוישן, וואָס האָט זיך צו-
געטשעפעט צו א לעבעדיקן, איז אריין אין זיינ קערפער און רעדט פון אימ ארויס...) און
אויך ראטעווען פון אלערליי אנדערע אומגליקן. צום נייעם באלשעם האָט מען אָנגעהויבן
פאָרן פון פארשיידענע שטעט און געגנטן. אָבער צום אונטערשייד פון אנדערע באלשעםס,
וועלכע זיינען דעמלט געווען פארשפרייט איבער די יידישע שטעט, האָט זיך ייסראָעל באל-
שעם ניט באנוגט מיט היילן קראנקע. ער האָט זיך ארומגערינגלט מיט א קרייז פארערער
און. אָנהענגער, צווישן וועלכע ער האָט געפריידיקט זיינ נייע לערע, אז מע דארף „דינען
גאָט“ ניט נאָר מיט טויער לערע און טפילע טאָג, נאָר מיט אלץ, וואָס א מענטש טוט,
אפילע מיט עסן און טרינקען און באפרידיקן די סאמע געוויינלעכע מענטשלעכע באדערפענישן.
ווי ווייט מע קען ארטיילן לויט די כסידישע קוועלן (שוין ניט צו ריידן פון ניט-
כסידישע קוועלן), האָט ייסראָעל בעש״ט געהאט קליינע יעדויעס אינ דער טאמאדישער ליטע-
ראטור. דער טראדיציאָנעל-טעאָלאָגישער באַדן פאר זיינ לערע איז געווען די קאבאליסטישע
מיסטיק פונעם בוך „זוהר“ („זוהאר“), די לוריאנישע קאבאָלע (אינ די ווערק פון כאַימ ווי-
טאל אא.) און אויך די הערעטישע לערע פון שאבסי צווי און זיינע טאמדימ.
אן עקזאָטריטער פון דער נאטור און, ווי ס'ווייזט אויך, אן עפילעפטיקער, פלעגט דער
בעש״ט גאנץ אָפט האָבן באנאכטיקע וויזיעס און האַלוציאַציעס, ער פלעגט עס אויסטייטשן,
אז ער טרעפט זיך דעמלט מיט נעשאַמעס פון די אורפאָטערס פון די יידן, פון די טאנאָימ
און פון אנדערע הייליקע שויב לאַנג פארשטאַרבנע לייט. די פארשפרייטונג פון דער בע-
שטישער כסידישער לערע דערקלערט זיך מיט דער שטארקער עקאָנאָמישער און פאָליטישער
יערידע פון דער דעמאָטיקער פויליש-יידישער סוויוע און מיט דער גרויסער יערידע פונעם
גייסטיקן ניוואָ פון די פוילישע יידן. באזונדערס שווער איז געווען די לאַגע פון דעם יידישן
יישעו אין פאָדאָליע — דעם הויפט-צענטער פון דעם באלשעםס טעטיקייט. ניט גאָר לאַנג
פאר דעם האָט פאָדאָליע געהאט איבערגעלעבט די טערקישע אָקופאציע, וועלכע האָט גע-
דויערט פון 1672 ביז 1699 יאָר. די גרויזן פון דער איבערגעלעבטער מילכאָמע-צייט זיינען
נאָך געווען פריש אין זיקאָרן. דערצו זיינען נאָך ניט געווען אינגאנצן פארהיילט די ווי-
נדן, וואָס די יידישע באפעלקערונג האָט באקומען אינ דער צייט פון כמעלניצקי און דער-
נאָך פון דער הייראמאטישע. די שווערע לאַגע פון דער יידישער באפעלקערונג האָט צוגע-
גרייט א גינסטיקן באַדן פאר פארשיידענע מיסטיש-מעשיכישע שטימונגען און האָפענונגען.
אפ די דאָזיקע מיסטיש-מעשיכישע שטימונגען, וועלכע האָבן צו יענער צייט געלעבט אין פאָלק,
האָט ייסראָעל בעש״ט געבויט זיינ נייע כסידישע לערע. די ערשטע יאָרן פון זיינ טעטיקייט
האָט דער באלשעם פארבראכט אינ דער גאליצישער שטאָט טלֹוסט, ווו ער האָט זיך באזעצט
ארום 1730. פון צייט צו צייט פלעגט ער אויך ארומוואנדערן איבער די נאָענטע יידישע
יישווימ פון גאליציע און פאָדאָליע, ווי האָרדענקע, קוטעוו, נעמיראָוו, שאריגראַד, און צוטטייל
אויך אין וואָלינער און קיעווער קאנטן, אינ אזעלכע שטעט ווי פאָלאָנע, אומאן און אנדערע.
אן ערעכ צווישן 1740 און 1745 איז ייסראָעל באלשעםטאָוו אריבערגעפאָרן פון טלֹוסט
קיינ פאָדאָליע אינ דער שטאָט מעזשעווש, ווו ער איז שוין פארבליבן ביז זיינ טויט (1760).
נאָכן בעש״ט טויט (1760) האָבן זיינע אָנהענגער און טאמדימ זיך פארשפרייט איבער
פארשיידענע געגנטן און געגרינדעט א גרויסע צאָל צאדיקישע דינאסיעס. דער אָנערקענטער
פירער פון דער נייער כסידישער סעקטע איז נאָך דעם בעש״ט טויט געוואָרן בער פון מען-
ריש (געבוירן ארום 1710, געשטאָרבן אין 1772).

מ א ה ז מ ע ט (מאכמד, ריכטיקער : מאכמד 570—632) — דער גרינדער פון דער מאכ-
מדאנישער אָדער מוסולמאנישער רעליגיע (איסלאם), געבוירן אין מעקא (אראביע), פון קינד-
ווײַז אָן געליטן אפּ עפּילעפּסיע און געהאט האַלוצינאציעס. אין די לעצטע יאָרן פון זײַן
לעבן האָט מאכמד אײַנגענומען מעקא און די וויכטיקסטע פּונקטן פון אראביע (דעריבער
זאָגט אַקסענפּעלד וועגן אים, אז ער איז געווען אַ „גיבער-מילכקאָמע“ — א קריגס-העלד).

ק אָ ר א נ (אפ אראביש : ליינענ, ליינע-מאטעריאל) — דער הייליקער בוך פון די מאכ-
מדאנער, אנטהאלט דראָשעס און אפּאָרײַמען, וואָס גאָט זאָל קלױמערשט האָבן דיק-
טירט מאכמדען (מאכמד). לױט דער מאכמדאנישער טראַדיציע זײַנען די פראגמענטן פון
מאכמדעס דראָשעס און זײַנע אפּאָרײַמען צונויפגעזאמלט אין דער צײַט פון דעם קאַליפּ אַס-
מאַן (644—656).

מ ע ש ר מ ן ה מ ע ש ר (מײַסער מיב האמײַסער) — א הונדערט-כײַלעק.
כ ס י ד א ר נ י ע — אן איראָנישער אויסדרוק. געמײנט : א „כסידים-שטיבל“, א „קלײַזל“.

צו ז. 135

סײַ פ ע ר כ ס י ד י מ “ (ספר חסידים) — אַקסענפּעלדס א פאַנפּלעט, געווענדט קעגן דער
כסידישער באוועגונג. אינעם „רייסטער“ פון אַקסענפּעלדס ווערק פיגורירט ער ניט, אָבער ער
ווערט דערמאָנט אין דעם פּאָרוואָרט פון די ארויסגעבער צו דער ערשטער אויסגאַבע פון
„דער אויצער אָדער די גענארטע וועלט“ (1870) און אויך אין י. ב. לעווינזאָנס קאָרעס-
פּאָנדענצ. זע ד. ב. נאטאָנאָן, „ספר הזכרונות“, ווארשע 1894, ז. 57—58 (אין טוגעדהאַלדס א
בריוו צו לעווינזאָנען).

ת ק ע י א (טאַקיאַנ-אַלעס) — געמײנט : דאָס יאָר 1810—1811.
מ י ט א ר א מ ב א מ — מיט ארגומענטן, גענומען פון די ווערק פונעם ראמבאמ
(רמבם, ראבי מוישע בען מײַמאָן, 1135—1204, מיטלאַטערלעכער פּילאָסאָפּ, טעאָלאָג און קאָדי-
פיקאַטאָר פון רעליגיעזע ריטואַלן).

א פ ש א ט ג ע מ אָ ר ע — דעם זײַן פון דעם אָדער יענעם זָרט אין דעם טאַלמוד.
כ ס י ד י ש ע ש א ל ע ס ו ד ע ס ב פ ר א ו ו ע נ — אָפּריכטן שאַבעס פארנאכט די דריטע
שאַבעסדיקע סודע, ווי אַ כסידישער רעבע: זאָגן כאַם טיש „טוירע“ — אימפּראָוויזירטע
וַדעס אפּ רעליגיעזע טעמעס.

ק א ב אָ ל ע (קבלה) — א ייִדישע רעליגיעז-מיטישע לערע, וואָס איז אופגעקומען אין
מיטלאַלער, באזירט אפּ דער עלטערער ייִדישער מיסטיק און אפּ דער לערע פונעם נעאָ-
פּלאַטאָניזם און פון די גנאָסטיקער. די פארשיידענע סיסטעמען פון דער קאַבאַלע — סײַ פארן
דערשײַנען פונעם „זוהאר“, סײַ נאָכדעם — האָבן אנטהאלטן א סאך פארשיידענע זאַבאָ-
באַנעס און אָבערגלױבנס, וואָס האָבן א לאַנגע צײַט צירקולירט צווישן א טײַל פון דער
ייִדישער אָפּגעשטאנענער באַפּעלקערונג. (צב. דער גלױבן אין דער מאגישער באַדײַטונג פון
די אָדער יענע צאָלן, פון אויסעס און קאַמבינאַציעס פון אויסעס, די היעראַרכיע פון
די מאַלאַכּים אאוו.) די אָנהענגער פון דער קאַבאַלע האָבן אויך געשטאַרקט צווישן דעם
ייִדישן האמויון דעם גלױבן אין פארשיידענע „קאמיעס“ (אמילעטן), אין כיראָמאַנטיע, אין
וואַרזאָגעריי און טרעפּענישן.

ס י ס ר ע ט ו י ר ע (סתרײַ תורה) — געהיימע, וונדערלעכע זאַכן, סודעס, וואָס גיט
אַלע קאָנען דאָס באַגריפּן.

ע ס ווערט נײַסראַבע (נתרבה) — עס ווערט מער, עס ווערט געמערט.
„קידוש הַתּוֹדֵשׁ“ (קידוש האכודעש) — דעם ראמבאמס א ווערק וועגן די
פרינציפן, אפּ וועלכע סײַז געבויט דער ייִדישער קאַלענדאַר.

* דער שפאלער זייער אריע-לייב פון שפאלע, א באווסטער כסידישער רעבע אינ קינעווער קאנט. ער האָט געלעבט זייער לאנג, געשטאָרבן אין 1812 יאָר. ווי א. ב. גאָטלעכער דערציילט, האָט דער שפאלער „צאדיק“ זיך א נאָמען געגעבן „זידע“, ווייל ער האָט ניט געשטאמט פון כסדישע „צאדיק“, ווי די אנדערע כסדישע רע- בעס, און האָט מוירע געהאט צו רופן זיך מיטן נאָמען „רעבע“. איידער ער האָט זיך בא- זעצט אין שפאלע איז דער שפאלער „זידע“ לאנגע יאָרן געווען א מעלאמעד אין פארשיי- דענע ייִשוויים און דערפער אפ אוקראינע. דערנאָך איז ער געווען א פאָר יאָר שאמעס אינעם שטעטל זלאטאָפאָל (קינעווער גובערניע), און ערשט נאָך דעם האָט ער זיך באזעצט אין שפאלע, ווו ער האָט אָנגעהויבן פראווען „גוט-יודישע“ שטיק. ער האָט זיך ארומגערינגלט מיט א גרויסער מאכע כסידים פון פראָסטע מענטשן, וועלכע האָבן אפ אים געקוקט, ווי אפ א זייליקן מאנ. א. ב. גאָטלעכער כאראקטעריזירט דעם שפאלער זידן אזוי: „ער פלעגט ארומפאָרן כּוּב שטאָט צו שטאָט און פון דאָרפ צו דאָרפ צונויפזאמענע אויצרעס גאָלד. קיין קאָטשן מיט פערד האָט ער זיך אָבער ניט פארשאפט, קעדיי מע זאָל אפ אים ניט מורמלען, אז ער איז ניט פון דעם בעש-טס דינאסטיע, וואָס נאָך זיי האָבן אפ דעם רעכט... ביכריי די טיפשימי זאָלן האָבן צו דערציילן פון זיינע מויפסימי, פלעגט ער זיך ניט אופירן ווי אלע ראביי'ים: ביים מע פלעגט קומען צו אים נעמען זיינ בראָכע אָדער בעטן בא אים א רעפוע, פלעגט ער שעלטן מיט טויטע קלאָלעס און ארויסטרייבן. ווען די באזוכער פלעגן אָבער צושטיין צו אים מיט געוויינ און טאכנוימי, פלעגט ער זיך אנירערשטעלן, אָנאכאפן מיט דער האנט א ברעג באָרד, אויסקערן די אויגן און נעמען מאכב ווילדע האווינעס, ברומען ווי א בער „דושימ- דושימ-דושימ“, אזוי א דרייסיק מאָל נאָכאנאנד. אפ אלעמען פלעגט אָנפאלן אן איימע. אופ- געהערט צו ברומען, פלעגט דער באזוכער אים אָפנעבן דאָס פיריען-געלט און אוועקגיין א צופרידענער. דאָס האָט געהייסן, אז די באקאָשע איז אָנגענומען געוואָרן און ס'וועט העלפן...“ א. ב. גאָטלעכער דערציילט אויך אין זיינע שוין דערמאָנטע אווטאָביאָגראפישע מעמו- ארן, אז דער שמועס מיט די שטעכווערטלעך פון באָרעכ פון מעזשבעזש מיטן שפאלער זידן זאָל האָבן פאָרגעקומען אפ דער אסיפע פון כסדישע „צאדיק“, וואָס דער באר- ריטשעווער ראָוו לייזוי ייצכאָק (געבוירן ארומ 1740, געשטאָרבן אין 1809) האָט צונויפ- גערופן אין 1803 אפ אויסצוזוכן מיטלען קעגן די צארישע רעפרעסיעס, אפ וועלכע מע האָט זיך דעמלט געריכט.

צו ז. 137

א לאָד מאכב — אן אויסגלייכ מאכב.

צו ז. 138

קסאָווימ (כתבים) — דאָ געמיינט: אקטב.

„דעם רעבנס קוק!“ — אן אָנדייטונג אפ א געוויסן אַנטיכסירישן אַנעקדאָט. דער אַנעקדאָט ווערט דערציילט אזוי: „אינמאָל זיינען כסידים געזעסן באַם רעבנס טיש ביים שא- לעסדורעס. דער רעבע האָט לאנג געשוויגן, — אפאָנעם, געווען פארטאָג אין זיינע ראיווינעס. פלוצלינג שרייט ער אויס: „עס ברענט! עס ברענט!.. אין פינטשעוו“ עס ברענט!“ א כאָסיד, וואָס איז בייגעווען בא דער דאָזיקער סצענע, טרעפט איב עטלעכע טעג ארומ א פינטשעווער אינווינער, פרעגט ער אים: „עפעס א גרויסע טרייפע בא אייך געווען?“ — „בא אונדז? — ענטפערט יענער, — בא אונדז איז קיין שום טרייפע ניט געווען.“ דער כאָסיד איז אין פאר- לעגנהייט, נאָר אינגיכט כאפט ער זיך: „יאָ געברענט, ניט געברענט — וואָס פאר א ווערט האָט עס? אָבער דעם רעבנס קוק — אזש קיין פינטשעוו!“...

אימירציעשעם (אם ירצה השם) — מיט גאָטעס ווילן, א באוואָרעניש באַ דער-
מאָנעט פּלענער וועגן דער צוקונפט.
כבראשונה (קעוואָרשוניג) — ווי פּרָקער.

צו ז. 139

מעשולעך (משולח) — א געשיקטער פון א יעשווע, פון א רעליגיעזער אינסטיטוציע;
געוויינלעך צו זאמלען געלט. אנערצייסראָעלמעשולעך — א מעשולעך פון
פאלעסטינע.

שארפע בריוו — וויכטיקע בריוו.

* אורעמעלע קאליסקער — א כסידישער רעדפירער פון וויסרוסלאַנד. אין
די יונגע יאָרן איז ער, לויט א כסידישער טראַדיציע, געווען א קעגנער פון כאסידיזם,
שפּעטער, אינמיטן די זעכציקער יאָרן פון XVIII יאָרהונדערט, איז ער צוגעשטאנען צו דער
כסידישער באוועגונג. אין 1777 איז אוראָם קאליסקער צוזאמען מיט מענדל וויטעבסקער און
יִסראָעל פּאָלאַצקער אריבערגעפאָרן קיין פאלעסטינע, ווו זיי האָבן גערעכנט צו פארפּעסטיקן
א נייעם כסידישן צענטער. דער פאלעסטינער כסידישער צענטער איז אויסגעהאלטן געוואָרן אפ
די געלט-סומע, וואָס ספּעציעל ארויסגעשיקטע שאַליכים (מעשולאַכים) פלעגן צונויפקלײַבן
צווישן די כסידים אין אוקראַינע, וואָליני, פּאָדאָליע און וויסרוסלאַנד. לויט געוויסע היסטאָר-
רישע קוועלן, איז אוראָם קאליסקער געשטאָרבן אין פאלעסטינע אין 1810 יאָר (דאָס שטימט
ניט מיט דער דאטירונג, וואָס באַקומט זיך פון אַקסענפּעלדס דערצײלונג. באַ אַקסענפּעלדן
קומען די געשעענישן פאָר אין 1813).

האלידזיע — Алача. א זידענער אָדער האלב-זידענער טערקישער געשטרײַפטער געוועב.
דזיבונ — (дзипун?).
וועלטשענע — וועלישע.

בארוך אטא (ברוך אתה) — נאָכגעמאכט די אויגערופענע „האווארא ספּארדיס“
(הברה ספרדית) — די ספּארדישע אויסשפראַך פון העברעיִש. אין פאלעסטינע זײַנען דעמלט
געווען א סאך ספּארדישע יידן, און דער מעשולעך האָט געוואָלט שפּילן די ראָליע פון אזא
ספּארדישן („טערקישן“) יידן, וואָס פארשטייט אפּילע נישט קיין ייִדיש.

צו ז. 140

היגלענדישער — היגער.

בחינת הן (בכינעס כײַן) — א טערמין פון דער קאבאָלע. די גאנצע ווייטערדיקע
דראָשע איז א פּאָרציע אפּ די כסידישע „טוירעס“, וואָס דארפּ באווייזן דעם רעבעס אמע-
ראַצעס. דער „גוטער-ייד“ מוז זאָגן „טוירע“, אָבער אזויווי ער פארמאָגט ניט אפּילע קיין
שפור פון געדאנקען, וויל ער עפּעס דרינגען פון דער קלוימערשטער עטימאָלאָגישער קרוי-
וועשאפט צווישן די ווערטער „חנכה“ (כאנעקע) און דעם נאָמען „חנוך“ (כאנויך), פרוווט זיך
גאָר צעגלידערן דאָס וואָרט „חנכה“ אפּ אזויווע עלעמענטן: „חן“, „כה“ און אָפּערירט
נאָכדעם מיט די דאָזיקע באשטאנדטיילן. אזעלכע דראָשעס זײַנען געווען טיפּיש פאר די
כסידישע רעבעס.

צו ז. 141

לא פּנמיצ — א היטל מיט אויערן.

בבחינת גלגל (ביבליאס גילגול) — אַלס א גילגל.

צו ז. 142

גלגל (גילגול) — לויט דער אָבערגלויבישער לערע וועגן דער וואנדערונג פון די
נעשאַמעס פון קערפּער צו קערפּער האָבן די זינדיקע נעשאַמעס פון פארשטאָרבנע געקאָנט
ארייַנדרײַנגען אין דעם גוף פון א נײַגעבאָרענעם אָדער אפּילע א דערוואַקסענע מענטשן.

מיסנאגדעס (מתנגדות) — קעגנערשאפט צום כאסיריזם.

אויבן — דאָ געמיינט: אויבן.

* יאנקעו עמדין — באוויסטער טאלמודישער געלערנטער יאנקעו-ינסראָעל אש-קענאזי (1696—1776), פארפאסער פונ א ריי טאלמודיש-ראבאָגנישע ווערק. דעם גרעסטן טייל פונ זײַן לעבן איז ער געווען רײַז אין דער שטאָט עמדין אין דײַטשלאַנד. יאקאָו עמדין איז באזונדערס באוויסט געוואָרן מיט דעם פארביסענעם קאמפ, וואָס ער האָט געפירט פון 1751 יאָר אָן קעגן דעם „זויהאר“, קעגן דער קאבאַלע, קעגן דער קאבאליסטישער פראקטיק (קאמיעס, סגולעס אאוו). די כסידים האָבן געקוקט אפ יאקאָו עמדין ווי אפ זייער א געפערלעכע קעגנער. די קעגנערשאפט צו באַלשעמערײַ ביכלאָ און באזונדערס די קריטיש-סקעפטישע באציונג צו דער „הייליקער“ אָפּשטאמונג פונעם „זויהאר“ (צו דער דעמאָלט פארשפרייטער לעגענדע, אז דער טאנע שימיון בען יויכאָן איז דער אוואָר פון „זויהאר“) — האָט ארויסגערופן בא די ערשטע מאסקילים געוויסע סימפאטיעס צו יאנקעו עמדין. אין זײַנע פאַלעמישע ווערק האָבן זיי געפונען א געוויסן אָנשפאר-פונקט פאר זייער קאמפ קעגן דער כסידישער אָבערגלײַבערײַ און דעם פאנאטיזם.

צו ז. 143

„טרוע“ (תרועה) — א נאָטע אינעם שויפער-בלאָזן.

צו ז. 144

אויבן אָן — אויבנאָן.

כאלאניס (חולנית) — א קרענקלעכע.

צו ז. 145

נעמען (נאמן) — דאָ געמיינט: געשעפט-פארטרעטער.

לא טוב היות אדם לבדו (לוי טויוו העוים אָדוים לעוואדוי) — א פארקריפ-לונג פונעם ביבלישן פאָסעק (בראשית 18, 2): „לא טוב היות האדם לבדו“ (לוי טויוו הע-יוס האָאָדאָמ לעוואדוי). ס'איז א וואָרט-שפיל. אין דער ביבל ווערט געמיינט: ס'איז נישט גוט, דער מענטש (האדם) זאָל זײַן אליין (הייסט עס: דאָפּ ער זיך נעמען א פרוי). דער „גוטער-יוד“ זאָגט: ס'איז נישט גוט, וואָס דאָס רויטע רענדל (אָדוים) איז אליין (הייסט עס: מוז מען געבן נאָך איינס).

צו ז. 146

אנאָדאָמ לעוואדוי (אדם לבדו) — אן איינזאמער מענטש.

כאַרעז (חרוק) — פלינקער, געניטער, געראַטענער.

כריצעס (חריצות) — פלינקייט, געניטקייט, געראַטנקייט.

א פליע-יידעלע — א ווונדערלעכ יודעלע.

צו ז. 147

ניכע זײַן — געפעלן עמעצן, מיט עפעס צוטערפן.

יומאָמ וואָלעלע — טאָג און נאכט.

טכילעס האלעלע (תחילת הלילה) — אָנהייב נאכט.

צו ז. 148

אין די אוילעמעס — געמיינט: אין וועלט-זאכן, אין הויכע אינאָנימ.

צו ז. 150

מישלאכעס (משלחת) — אָנשיקעניש.

צו ז. 151

א סאָצקיי (סאָטסקי — сотский) — א דאָרפישער פאָליצאנט, פלעגט באנוצט ווער מערסטנטיילס אפ שליכעס.
 די עשרת בני המן (אסערעס בניי האַמאָג) — האַמאָנט צענ זיבן. בייסנ לייענענ די מעגליע (דעמ ביבלישנ בוך „עסטער“) פלעגט מען זייערע נעמען אראָפכאפן אינ איינ אַטעמ, אָנ אב אָפּשטעל.
 יאלעוויטשבע — פונ פעל פונ א יאלעווקע.

צו ז. 152

מעפאקייאכ פארנאָסע זיין — אָפּנעמען די פארנאָסע (אויסדינגען די פאכט, די ארענדע אָדער ביכלאל שעדיקן אינ פארנאָסע-זאכנ).
 אינ דער סמוע (שמוע) אריינלייגן — אריינלייגן אינ כירעמ. דאָס וואָרט שמוע“ איז דאָ, אפאָעמ, אב אייפעמיטישער אויכרוק, קעריי ניט צו זאָגן דאָס וואָרט „שמתא“ (שאַמטאָ—כירעמ).

צו ז. 153

ער זאָל קיין טקומע (תקומה) ניט האָבן — ער זאָל זיכ ניט שטעלן אפ די פיס. שמ אדילניק — מעשומעד.

צו ז. 156

רבי, אני הולך עם אבי, לא אבוא אל רבי הלילה הזאת (ראבי, אני הוילייכ אימ אָווי, לוי אָווי על ראבי האַלליאָ האַוויס) — רעבע, איכ גיי מיט מיין פאָטער, איכ וועל די נאכט צו אייכ ניט קומען.

צו ז. 157

איכ רייס קרע — געמיינט: איכ ווער אויסגעריסן.

צו ז. 158

אכאשווייעש-שפיל — פורימ-שפיל, די אינסצענירונג פונ דער געשיכטע וועגן דעם פערטישנ מיניסטער האַמאָג אונ זיין מאפאָלע, וועלכע ווערט דערציילט אינעם ביבלישנ בוך „עסטער“. יעדעס וועגן אזויגע אינסצענירונגען זיינען פאראנ שוין פונ מיטלאַלטער. די טעקסטן פונ דער אכאשווייעש-שפיל, פארשיידענע אינ פארשיידענע ערטער, זיינען אינטערע-סאנטע דאָקומענטן פונ דער געשיכטע פונ יידישן טעאטער אונ אויכ פונ דער געשיכטע פונ דער יידישער שפראכ.

שפילניקעס — פורימ-שפילער, קאָמעדיאנטן. אינ דײַטשלאַנד האָבן זיי געהייסן „שפיל-לייט“.

על פי דת תורתנו הקדושה (אל פי דאס טויראָסייבו האקדווישאָ) — לויטן גע-זעצ פונ אונדזער הייליקער טוירע.
 אכאס וועאכאס (אחת ואחת) — איינס אינ איינס, דה. פינקטלעכ (ניט ווייניקער)

צו ז. 160

במה אשה יוצאת (באמע אישאָ יוצייט) — אינ וואָס גייט א פרוי ארויס, גע-מיינט: אינ וואָס קאָן א פרוי זיין געקליידעט אומ שאַבעס).
 מסכת שבת (מעסיכטע שאַבעס) — דער טאלמורישער טראַקטאט „שבת“.

צו ז. 161

שקאָדע — א שאָד.

צו ז. 163

זעש פרייט — נעמט פאנארער, קאזט נישט שלאָנג זיכ.

צו ז. 164

די דיבטוירעס — דאָ געמיינט: די דאָיָנִים.

צו ז. 167

שגגות (שגאָגעס) — אָן בייזנ ווילנ באגאנגענע זינד.

אוריתא וקודשא בריך הוא חד הוא (אוירניסאָ וועקודשאָ בריך הוא כאד

ה) — די טוירע אונ גאָט איז איינס.

דער מיכשל (מכשול) — די שטרויכלונג.

צו ז. 169

א גרודע — א קופע.

צו ז. 171

ראכאש (רח"ש) — אָפּצאָל פאר די קליידידעש. אברעוואטור: ראבאָנימ, כאזאָנימ,

שאמאָסימ.

טבעת קדושן (טאבאס קידושן) — קידושן-פינגערל, רינג.

קסובע (כתובה) — דער הייראט-אקט לויטן יידישן ריטואל. אין דעם דאָזיקן אקט

פלעגט זיך דער מאן פארפליכטן אויסצוהאלטן זיין פרוי, געבן איר עסן, קליידן און באפרי-

דיקן אירע באדערפענישן. אין דער קסובע ווערט אָנגעוויזן דער נאדן, וואָס די קאלע ברענגט

אריין, די סומע, וואָס דער כאָסן גיט צו, און אויך די סומע, וואָס דער מאן פארפליכטעט

זיך אויסצוצאלן דער פרוי אין פאל אויב ער וועט זיך מיט איר פאנאדערגיין.

מעסאדער-קידושן זיין — אָנפירן מיטן ריטואל פונ כאסענע האָבן.

א מייגן (מגין) אפן דאָר — א באשיצער פונ דאָר.

מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד

שם (מאָקוימ שעבאאליי טשווואָ אוימדימ, איינ צאדיקימ גמורימ יעכוילימ לאאמויר שאָמ) —

דאָרטן, ווו די באַלטשווועס שטייען, קאָנען אפילע קיין פולקומע צאדיקימ נישט שטיין, דה.,

אז אין גאנידן שטייען די באַלטשווועס אפ א העכערער מאדרייגע.

סיבת הסיבות (סיבאס האסיבוים) — די סיבע פונ אלע סיבעס.

צו ז. 172

כאי-ע-שאָ (חיי שעה) — א דערווייליקער אויסוועג, א פאלקאטיוו.

צו ז. 173

האלאָצע (הלצה) — וויצ, אנעקדאָט.

ו ז. 175

מעכעס (מכס) — שטייער-אָפּצאָל, פאָשלינע.

צו ז. 177

בעהאָנעס — бегуны (?), זארנירן.

צו ז. 178

פאר מעזוינעס — פאר קעסט.

א י נ ה א ל ט

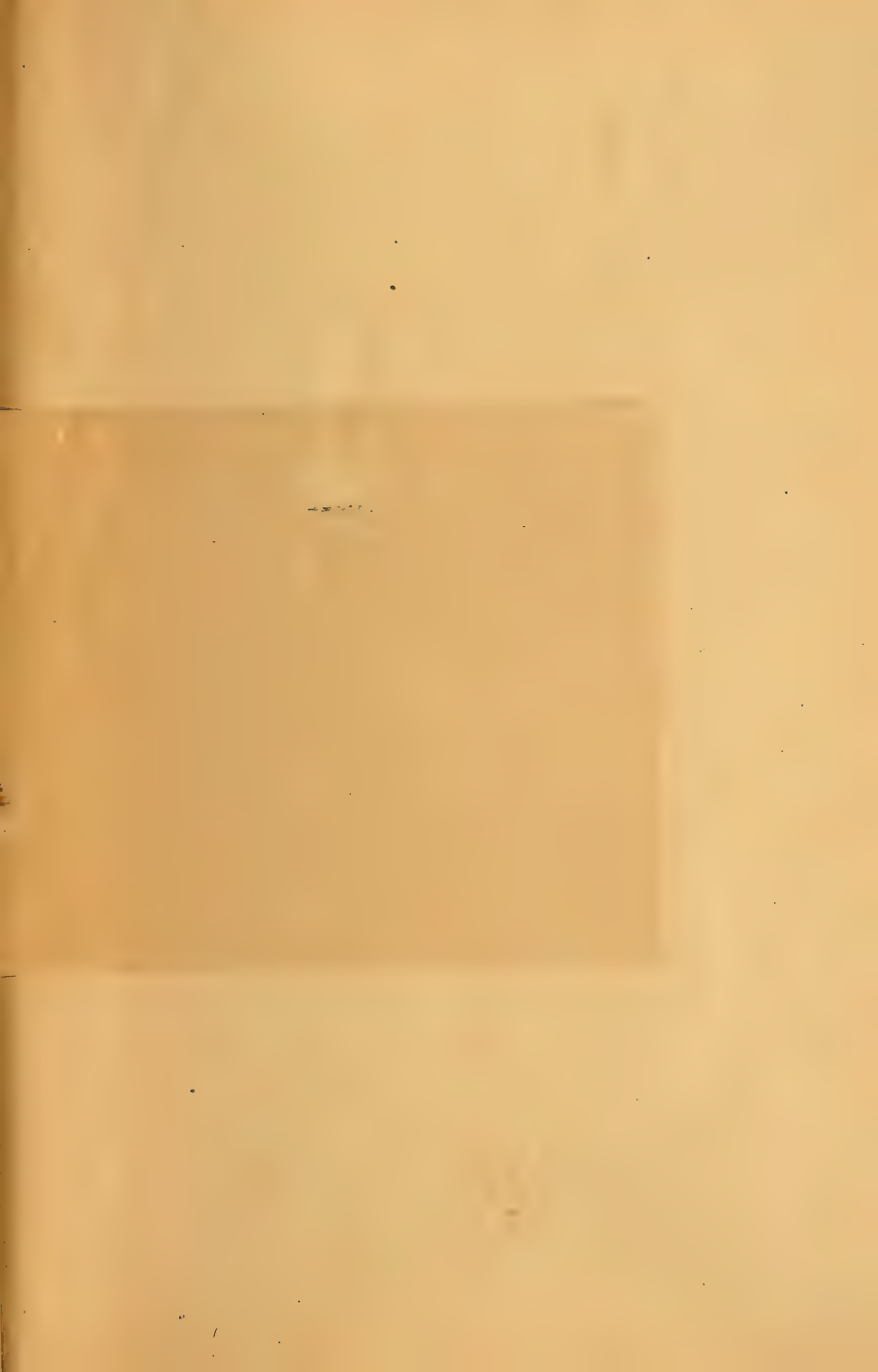
ז י ט

5	ווינער אריינפיר
32	מארגוליס צייט און מענטשן פון "דאָס שטערנטיכל"
47	דאָס שטערנטיכל
179	נאָכ צוויי האָזן
209	קאָמענטאר

באמערקטע דרוקשעלערן

דארף זיינ	איז אָפּגעדרוקט	ש ו ר ע	ז י ט
פארדריפעט	פארדריפעט	9 פונ אונטן	102
הטאטינו	הטאטינו	9 פונ אונטן	224
בעשטישן	באשטישן	16 פונ אויבן	227
אָפּכאפּן	ארָפּכאפּן	5 פונ אויבן	235

י . א ק ט ע נ פ ע ל ד — דאָס שטערנטיכל

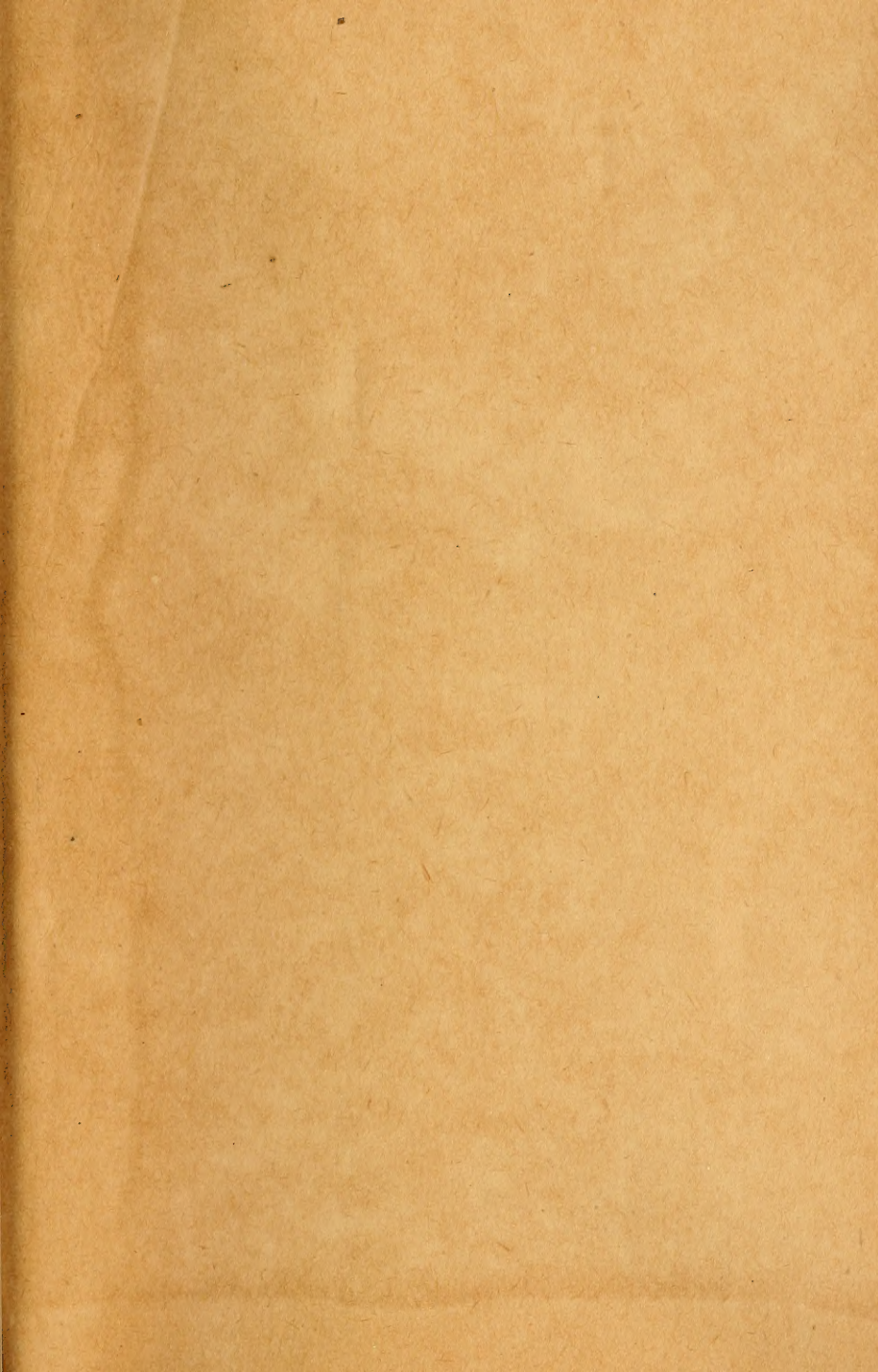

Редактор—М. Винер. Технический редактор—
М. Погостер. Корректор—
М. Шпиллер.

Сдано в набор 1/IX-37 г. Подписа-
но к печ. 9/II-38 г. Ф. б. 70x90¹/₁₆.
15 п. л. 15¹/₂ уч. авт. лист.
Уполн. Главлита РСФСР. Б—33480.
„Эмес“ №89. Тираж 2 500.

Тип. „Дер Эмес“, Москва, Покровка, 9.
Зак. № 749. Цена в перепл. 5 р. 50 к.

Цена 5 р. 50 коп,

4/00

И. АКСЕНФЕЛЬД
ДОС ШТЕРНТИХЛ

Издательство «Знас»
Минск 1938